

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

74031

**DİNİ İNANÇ İBADET VE DUA' NIN UMÜTSUZLUKLA
İLİŞKİSİ**
(Üniversiteli Gençler Üzerinde Bir Araştırma)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

NURTEN ÜNAL

DANIŞMAN
Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ

BURSA – 1998

ÖNSÖZ

Dünyayı anlayıp kavrayabilecek bir akla ve kendisini duyuların ötesine götürebilecek bir hayal gücüne sahip olmasıyla diğer varlıklardan ayrılan insanın bir ucu ezeliyetin karanlıklarında öbür ucu ise istikbalin sonsuzluğunda bulunmaktadır. İnsanın geleceğe dönük bir takım amaçlarının, tasarılarının, beklentilerinin olması ve bunlar için çaba sarfetmesi, yaşamı, doğayı, insanları sevmesi, dünyaya karşı iyimser bir bakış açısına sahip olması yani ümitvar olması onun ruh sağlığının da bir ölçüsü olmaktadır. Zira insanın hayatın olumsuzlukları karşısında yaşama sevincini yitirerek, amaçsız, hedefsiz bir hale gelmesi ve dünyaya karamsar bir bakış açısı sergilemesi demek olan umutsuzluk, ruhsal, bedensel ve toplumsal rahatsızlıkların kaynağını teşkil etmektedir.

Din, ruh sağlığı açısından ortaya koyduğu değerler ve dünya hayatına ilişkin olarak getirdiği açıklamalar sayesinde insanların yaşamına bir anlam kazandırmaktadır. Ayrıca din çaresizlikler ve olumsuzluklar karşısında insana bir güven ve iç huzuru temin etmekte, sağlam bir kişilik geliştirme hususunda yardımcı olmak suretiyle zorluklar karşısında direnme gücü vermektedir.

Umut, büyük ölçüde dini inanç ve değerlerle beslenen bir ruhsal tutumdur. Dini inançların zayıflaması ve yok olması durumu umutsuzluğa yol açan en önemli etkeni harekete geçirir.

Günümüzde ilmi ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak meydana gelen hızlı toplumsal değişimlere paralel olarak dini inanç ve değerlerin de zayıflaması, erezyona uğraması söz konusudur.

Bu yüce değerlerin yok olması veya zayıflaması sonucu günümüz insanı güçsüzlük, değersizlik, yetersizlik, anlamsızlık ve amaçsızlık duyguları içerisinde hayatta karşılaştığı en ufak bir güçlük, olumsuzluk karşısında kolayca yaşama sevincini yitirip umutsuzluğa kapılmaktadır. Büyük ölçüde benliğini yitirmiş olan günümüz insanı için yaşadığı son bir kayıp (mesleğini, evini, sağlığını, ailesini vs. kaybetmesi) onun umutsuzluk çukuruna yuvarlanması, çeşitli ruhsal rahatsızlıklara yakalanarak ruh

hekimlerinin kapısına düşmesi hatta intihar etmesi için yeterli bir sebep teşkil etmektedir.

Hızlı toplumsal değişimlerden ve buna bağlı olarak dini inanç ve değerlerin zayıflaması ve yok olması durumundan en fazla etkilenen kesim de henüz hayat felsefesini geliştirememiş, kendine özgü bir kişilik ve kimlik oluşturmaya çalışan gençler olmaktadır. Toplumdaki yerini ve hayat felsefesini belirlemek, kişiliğini oluşturmak için kimlik arayışı içerisinde olan genç bu süreç içerisinde dini inanç ve değerlerle yeterli ve olumlu bir ilişki kuramadığında, bu döneme has bunalım ve çatışmalarla başetmesi daha da ağırlaşmaktadır. Sonuçta genç insanın umutsuzluğa düşerek bir takım ruhsal rahatsızlıklara yakalanması, içki, uyuşturucu vs. gibi maddelere bağımlılık geliştirmesi hatta intihara yönelmesi çok kolay olmaktadır. Oysa dini inanç ve değerler son derece çalkantılı ve buhranlı bir dönem yaşayan gence güvenlik ve iç huzuru temin edip, hayatına bir anlam vererek sağlam bir kişilik ve olumlu bir hayat felsefesi oluşturmaya yardımcı olmaktadır.

Araştırmamız iki ana bölüm halinde planlanmıştır. Birinci bölümde, umut, umutsuzluk ve din kavramlarının gençlik alanı ile sınırlı olarak ilişkileri, kavramsal analiz çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise anketten elde edilen veriler yorumlanmıştır.

Her bilimsel çalışma hazırlanırken bir takım güçlüklerin yaşanması kaçınılmazdır. Uzun ve yorucu bir sürecin ürünü olarak ortaya koyduğumuz bu mütevazî çalışmamız esnasında bizler de bir takım güçlükler ve sıkıntılarla karşılaştık. Özellikle anketin uygulama safhasında “din” gibi son derece mahremiyetini koruyan bir konuda araştırma yapmamız hasebiyle büyük zorluklar yaşadık. Bu çalışma esnasında karşılaşılan güçlüklerin aşılmasında bilgi ve tecrübelerinden, verdiği destek ve tavsiyelerinden son derece istifade ettiğim tez danışmanım Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ’ ye teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Gerek araştırma konusunun belirlenmesi gerekse araştırma esnasında görüşlerinden istifade ettiğim Doç. Dr. Recep YAPAREL’ e teşekkürlerimi ifade etmekten mutluluk duyarım. Yoğun çalışmalarını esnasında, tezin bilgisayar ve istatistikî işlemleri gerektiren konularında zamanlarını ayırmaktan kaçınmayan değerli hocam Doç. Dr. Mustafa SEVUKTEKİN ve Yrd. Doç. Dr. Vedat PAZARLIOĞLUNA teşekkür ederim. Tez çalışmam boyunca maddî ve

İzmir – 1998

Nurten ÜNAL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	IV
TABLolar LİSTESİ.....	VII
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ.....	1
I. Araştırmanın Amacı Ve Önemi.....	1
II. Araştırmanın Hipotezleri, Evreni, Örneklemi	7
III. Araştırmanın Metodu.....	8

BİRİNCİ BÖLÜM

GENÇLİK, UMUT, UMUTSUZLUK VE DİN

A – GENÇLİK.....	13
1. Gençlik Kavramı, Gençliğin Temel Özellikleri.....	13
a- Gençlik Kavramı.....	13
b- Gençlik Çağının Temel Özellikleri.....	14
2. Gençlikte Umudun Ve Umutsuzluk.....	20
3. Gençlikte Dini Gelişim.....	25
B – UMUT.....	31
1. Umudun Tanımı.....	31
2. Umudun Kaynağı.....	36
3. Umutlu İnsanın Psikolojisi.....	38
4. Umut Ve Ruh Sağlığı.....	40
5. Umutla İlişkili Bazı Kavramlar.....	41
a- Umut-Korku İlişkisi.....	41
b- Umut-Sevgi İlişkisi.....	44
c- Umut-Güven ilişkisi.....	46
d- Umut-İnanç İlişkisi.....	48
C. UMUTSUZLUK.....	53
1. Umutsuzluğun Tanımı.....	53
2. Umutsuzluk Psikolojisi.....	57
a- Umutsuzluk Sebepleri.....	57
b- Umutsuzluk Türleri.....	64

c- Umutsuzluğun Etki Ve Sonuçları.....	70
d- Umutsuz Kişilerin Davranış Özellikleri.....	83
D. DİN VE UMUT.....	88
1. Dini İnanç Ve Umut.....	88
2. Dini İbadet Ve Umut.....	94
3. Dua Ve Umut.....	98

İKİNCİ BÖLÜM

DİNİ İNANÇ, İBADET, DUA VE UMUTSUZLUK

BULGULAR VE YORUM

I. ÖĞRENCİLER İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER.....	106
II. ANKETE KATILAN ÖĞRENCİLERİN DİNİ İNANÇ, İBADET VE DUA PRATIĞI İLE İLGİLİ DURUMLARINA İLİŞKİN BULGULAR	108
A- Dini İnanç İle İlgili Bulgular.....	108
B- Dini İbadetlerle İlgili Bulgular.....	113
C- Dua İle İlgili Bulgular.....	115
III. ANKETE KATILAN ÖĞRENCİLERİN UMUTSUZLUKLA İLGİLİ TUTUMLARINA İLİŞKİN BULGULAR.....	117
A- Gelecek İle İlgili Duygulara İlişkin Bulgular.....	117
B- Motivasyon Kaybı İle İlgili Bulgular.....	119
C- Gelecek İle İlgili Beklentilere İlişkin Bulgular.....	124
IV. ANKETE KATILAN ÖĞRENCİLERİN DİNDARLIK VE UMUT SEVİYELERİ İLE İLGİLİ BULGULAR.....	127
A- Öğrencilerin Genel Olarak Dindarlık Ve Umut Seviyeleri İle Bunların Cinsiyet, Sosyo-Ekonomik Düzey Ve Fakültele Göre Dağılımları İle İlgili Bulgular.....	127
B- Öğrencilerin Dindarlık Ve Umut Seviyelerinin Karşılaştırmalı Olarak Dağılımları İle İlgili Bulgular.....	140
V. DİNDARLIK VE UMUT SEVİYELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ İLE İLGİLİ SONUÇLAR.....	147
A- Dindarlık Seviyeleri İle Umut Seviyelerine İlişkin Ki-kare ve Korelasyon Bulguları.....	148
B- Dindarlık, Cinsiyet, Sosyo-Ekonomik Durum Ve Fakülte Değişkenlerinin	

Umut Üzerine Etkileri İle İlgili Bulgular.....	149
VI. YORUM VE TARTIŞMA.....	151
SONUÇ.....	159
BİBLİYOGRAFYA.....	162
EK-TABLolar.....	168
ANKET FORMU.....	173

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.a	Ankete Katılan Öğrencilerin Fakülte Veya Fakülte Bölümlerine Göre Dağılımı.....	106
Tablo 1.b	Ankete Katılan Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Dağılımları.....	107
Tablo 1.c	Ankete Katılan Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımları.....	107
Tablo 2.a	“Din Ve Allah İnancı İle İlgili Bulgular”.....	108
Tablo 2.b	“Ölüm Ve Ahiret İnancı İle İlgili Bulgular”.....	111
Tablo 2.c	“Peygamber İnancı İle İlgili Bulgular”.....	112
Tablo 3.a	“Namaz İle İlgili Bulgular”.....	113
Tablo 3.b	“Oruçla İlgili Bulgular”.....	113
Tablo 3.c	“İbadet Anlayışı Ve İbadetlere Bakış Açısı İle İlgili Bulgular”.....	114
Tablo 4.a	“Dua İle İlgili Bulgular”.....	115
Tablo 5.a	“Geleceğe Umut İle Bakma”.....	117
Tablo 5.b	“Geleceğe Büyük İnancı Olma”.....	117
Tablo 5.c	“Gelecekte Başarılı Olmayı Umut Etme”.....	118
Tablo 5.d	“Gelecekte Daha Mutlu Olmayı Umut Etme”.....	118
Tablo 5.e	“Kötü Günlerden Çok İyi Günler Bekleme”.....	119
Tablo 6.a	“İşler Kötüye Giderken Hep Böyle Kalmayacağını Bilerek Rahatlama”.....	119
Tablo 6.b	“Elde Edileceğine İnanmayarak İstenilen Şey İçin Çaba Harcamama”.....	120
Tablo 6.c	“İşler Düzeltilemediğinde Çabalamayı Bırakmanın İyi Olacağını Düşünme”.....	120
Tablo 6.d	“İyi Fırsatlar Yakalanamadığından Gelecekte de Yakalanamayacağına İnanma”.....	121
Tablo 6.e	“Arzu Edilenlere Ulaşılamadığından Bir Şeyler İsteyememe Durumu”.....	121
Tablo 6.f	“Gerçekten Özlenen Şeylere Kavuşulabileceğini Umut Etmeme”...122	122
Tablo 6.g	“Gelecekte Gerçek Doyuma Ulaşmayı İmkansız Görme”.....	122
Tablo 6.h	“Geleceği Hoş Şeylerden Çok Tatsızlıklarla Dolu Görme”.....	123
Tablo 6.i	“Gerçekleştirilmek İstenilen İşler için Yeterli Zaman Olması Durumu”.....	123

Tablo 6.i	“Geçmiş Deneyimlerin Geleceğe İyi Hazırlaması”	124
Tablo 7.a	“Gelecek Yıllarda Hayatın Nasıl Olacağını Hayal Bile Edememe”	124
Tablo 7.b	“Geleceği Karanlık Görme”	125
Tablo 7.c	“Hayatın En Verimli Şekilde Yaşanacağına Ve Dünya Nimetlerinden Gereğince Yararlanılacağına İnanma”	125
Tablo 7.d	“Geleceği Bulanık Ve Belirsiz Görme”	126
Tablo 7.e	“Yaşanılan Süre İçerisinde İşlerin Bir Türlü İstenildiği Gibi Gitmemesi”	126
Tablo 8.a	“Öğrencilerin Umut Seviyeleri İle ilgili Bulgular”	127
Tablo 8.b	“Öğrencilerin Dindarlık Seviyeleri İle İlgili Bulgular”	127
Tablo 8.c	“Öğrencilerin Cinsiyete Göre Umut Seviyeleri İle İlgili Bulgular”	128
Tablo 8.d	“Öğrencilerin cinsiyete Göre Dindarlık Seviyeleri İle İlgili Bulgular”	129
Tablo 8.e	“Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Umut Seviyeleri İle İlgili Bulgular”	130
Tablo 8.f	“Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Dindarlık Seviyeleri İle İlgili Bulgular”	132
Tablo 8.g	“Öğrencilerin Fakültelerine Göre Umut Seviyeleri İle İlgili Bulgular”	134
Tablo 8.h	“Öğrencilerin Fakültelerine Göre Dindarlık Seviyeleri İle İlgili Bulgular”	137
Tablo 9.a	“Öğrencilerin Genel Olarak Dindarlık Ve Umut Seviyelerinin Karşılaştırılması İle İlgili Bulgular”	140
Tablo 9.b	“Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Dindarlık Ve Umut Seviye- lerinin Karşılaştırılması İle İlgili Bulgular”	142
Tablo 9.c	“Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Dindarlık Ve Umut Seviyelerinin Karşılaştırılması İle İlgili Bulgular”	145
Tablo 10	“Dindarlık Ve Umut Seviyeleri İle İlgili Ki-Kare Bulguları”	148
Tablo 11	“Dindarlık, Cinsiyet, Sosyo-Ekonomik Düzey Ve Fakülte Değişkenlerinin Umut Üzerine Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları İle İlgili Bulgular”	149

EK TABLOLAR

Ek-Tablo	1.a	“Dindarlık İle Cinsiyet Arasında Hesaplanan Varyans Analizi Sonuçları İle İlgili Bulgular”.....	168
Ek-Tablo	1.b	“Umut İle Cinsiyet Arasında Hesaplanan Varyans Analizi Sonuçları İle İlgili Bulgular”.....	168
Ek-Tablo	1.c	“Dindarlık İle Sosyo-Ekonomik Düzey Arasında Hesaplanan Varyans Analizi İle İlgili Bulgular”.....	168
Ek-Tablo	1.d	“Umut İle Sosyo-Ekonomik Düzey Arasında Hesaplanan Varyans Analizi İle İlgili Bulgular”.....	169
Ek-Tablo	1.e	“Dindarlık İle Fakülte Değişkeni Arasında Hesaplanan Varyans Analizi İle İlgili Bulgular”.....	169
Ek-Tablo	1.f	“Umut İle Fakülte Değişkeni Arasında Hesaplanan Varyans Analizi İle İlgili Bulgular”.....	169
Ek-Tablo	2.a	“Öğrencilerin Fakültelere Göre Dindarlık Ve Umut Seviyelerinin Karşılaştırılması İle İlgili Bulgular”.....	170

KISALTMALAR

a.e	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
a.t.	: Aynı tez
a.m	: Aynı Makale
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
A.Ü.İ.F.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Bkz., bkz.	: Bakınız
B.y.y.	: Basım yeri yok
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Derl.	: Derleyen
D.E.Ü.	: Dokuz Eylül Üniversitesi
D.E.Ü.İ.F.	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
E.Ü	: Ege Üniversitesi
E.Ü.F.E.F.	: Ege Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
H.z.	: Hazreti
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ü.İ.F.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
t.s.s.	: Tarihsiz
Terc.	: Tercüme eden
U.Ü.	: Uludağ Üniversitesi
U.Ü.İ.F.	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
vs.	: ve saire
Yay.	: Yayınları, Yayınevi
Y.S.N.E.	: Yaşamı Sürdürme Nedenleri Envanteri

GİRİŞ

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Umut insanın en büyük sermayesidir. Kişinin umutlu olması; hayata, olaylara, insanlara karşı iyimser bir bakış açısı sergilemesi, olumsuzluklar, zorluklar karşısında yıkılmadan dimdik ayakta durabilmesidir. Hayata, olaylara, insanlara karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olmak anlamına gelen umutsuzluk ise, hayatın olumsuzlukları karşısında kişinin yaşama katılacak yürekliliği gösteremiyerek yaşamaktan kaçınması sonucu oluşan bir olgudur. Bu sebeple ruh sağlığı ile de yakından ilişkili olan umut ve umutsuzluk, kişilerin hayatına anlam veren ve sağlam bir kişilik geliştirmelerinde son derece etkili olan bir takım inanç ve değerlerle de ilişkili olmaktadır.

Çağdaş insan, tabii ilimler ve teknoloji alanında muazzam ilerlemeler göstermiş fakat buna karşılık onun; dünyaya, toplumdaki yeri ve toplumun diğer fertlerine, nihayet bütün moral değerlere ve meselelere karşı takındığı tavır değişmiştir¹. Çoğu kez çağdaş insanın bunca teknik gelişmeye binaen mutlu olması gerektiği öne sürülmekle beraber, hızlı teknolojik gelişme ve toplumsal değişme insanlığa sağladığı yararları gölgeleyecek derecede bir takım problemleri de beraberinde getirmiştir. İnsanoğlu ilim ve teknolojide son derece ilerlemesine, varlık ve eşya ile olan münasebetlerindeki vukuf ve derinliğe rağmen, kendi özü, ruhu ve iç alemiyle münasebetlerinde oldukça sığ, dağınık ve acınacak durumdadır. Yani insanın iç gerçeği ile ilişkilerinin koptuğu bir dönemde yaşamaktayız. Çünkü teknolojik gelişmelere paralel olarak, din, gelenek vs. gibi inanç ve an'anelerin tesiri de hissedilir derecede zayıflamıştır. Kısacası, teknolojinin ilerlemesi insanın mutluluğunu arttıramamış, bilakis onun içten içe güvensizlik, yetersizlik, aşağılık duyguları ve yaşamdan beklentiler konusunda belirsizlik yani

gelmiştir.³ Kendi elleriyle ürettiği iş adeta onun Tanrısı olmuştur. Çağdaş insan bir taraftan tabiatın efendisi olurken diğer taraftan elleri ile ürettiği makinenin, teknolojinin kölesi durumuna gelmiş, onun çark ve dişlileri arasında ezilmektedir. Çağdaş insan, insan varlığının temel sorunları olan, “insan nedir”, “nasıl yaşamak zorundadır”, “insanın içindeki büyük güçler nasıl verimli hale gelir”, vs. gibi hususlarda bilgisiz olduğu için, insani duygu, düşünce, vicdan gibi kendi özüne ait bütün değerlerini yitirmiştir. Bu durum, onun kendi güçlerine yabancılaşmasına yol açmıştır. Zira o kendi güçlerine güvenmediği için, insanlara, kendisine ve kendi güçlerinin yaratabileceği şeylere hiçbir inanç duymamaktadır. Yâni o tek kelime ile kendi kendinden umutsuzluğa düşmüştür.

Bilim ve teknolojinin göz kamaştırıcı gelişmesine paralel olarak çağdaş insanın dinsel inancını ve ona bağlı olan insansal değerlerini yitirmiş bulunması, dolayısıyla dinsel kavramların erozyona uğraması 20. Yüzyıl düşüncelerinin temelini oluşturur.⁴ Bilim ve teknolojinin baskısı altında dini duyguların yok olduğunu görmek için gelişmiş ülkelerdeki zengin halk kitlesine bir gözetmek yeterlidir. Kısacası çağdaş insanın en belirgin özelliği Allah karşısında kendi bağımsızlığını ilân etmiş olmasıdır.⁵ Çağımızda, insan hayatına anlam ve hayat veren en yüksek değer olan dinin yok olması veya zayıflaması günümüz insanının ruhunda bir boşluk duygusu yaratmıştır. Çağdaş insan yaşamını sürdürecektir bir çok şeye sahip olmakla beraber uğruna yaşayacak hiçbir şeye sahip değildir. Yani araçlara sahip fakat amaçsız, ne yapacağını hatta neyi arzuladığını bile bilmemektedir.⁶ Dolayısıyla hayatının bomboş olması ve anlamsız bir hale gelmesi, var oluşuna bir anlam katamayıp başıboş ve amaçsızca bir yaşam sürdürüyor olması, bu sebeple kendini değersiz ve yalnız hissetmesi onun umutsuzluğunun bir anlatımı olmaktadır.

Günümüzde dini değerlerin zayıflaması veya yok olması ile oluşan boşluk ve anlamsızlık duygusunun verdiği umutsuzluktan kurtulmak için çağdaş insan bilinçsizce bir takım yollara başvurmaktadır. Çağdaş insanın davranışını dolaysız olarak

³ Brezinski, Zbigniew, Kontrolde Çıkış Dünya, (Çev: Haluk MENEMENCİOĞLU), Ankara, 1994, s:228; Fromm, Erich, Erdem Ve Mutluluk, (Çev: Ayda YÖRÜKAN), B.y.y., 1995, s:12

⁴ Brezinski, a.g.e. s:71-72

⁵ Hökelekli, Hayati, Din Psikolojisi, Ankara, 1993, s:72

⁶ Frankl, Victor E., İnsanın Anlam Arayışı, (Çev: Selçuk BUDAK), Ankara, 1995, s:122

yönlendiren bilinçsiz değerlerden birisi çılgınca tüketimde bulunmaktır.⁷ Bu türden tüketim gereksinmesi içsel boşluk duygusundan, umutsuzluktan kaynaklanmaktadır. Tüketim maddelerini “alan” birey “var” olduğunu kendisine kanıtlamış olmaktadır. Eğer tüketim azaltılırsa, büyük ölçüde kişinin umutsuzluğu su yüzüne çıkar, bunu engelleme isteği ise tüketimi kısma isteksizliğini doğurur.

Bilinçsiz değerlerden diğerleri ise para, güç, başarı, saygınlık, iktidar sahibi olma tutkularıdır.⁸ Buradaki güçlü olma hırısı çağdaş insanın hayati güçlerinin kuvvetinden doğmamaktadır. Bilakis, hayatını içinden geldiği gibi ve seve seve yaşayamama konusundaki temel zaafından ve güçsüzlüğünden yani umutsuzluğundan kaynaklanır. Kendi kendisinden düştüğü umutsuzluktan kurtulmak için güç ve saygınlık kazanmaya yönelmekte olan çağdaş insan yüzeysel olarak kazandığı güç ve saygınlıkla doyum sağlayamamakta umutsuzluğundan kaynaklanan değersizlik, güçsüzlük, yalnızlık, suçluluk duyguları artarak devam etmektedir.

Dolayısıyla çağdaş insanın bilincinde olduğu dinsel ve ahlaksal geleneklerle belirlenen değerler dini inancın zayıflamasına paralel olarak onun davranışını yönlendirmede de etkin bir rol oynamamaktadır. Ancak dolaysız olarak davranışlarını yönlendiren bilinçsiz değerler, (güç, saygınlık, para, başarı kazanma tutkusu) etkin bir şekilde rol oynamaktadır. Mamafih bilinçli ve etkin olmayan değerlerle, bilinçsiz ve etkin olan değerler arasındaki uyumsuzluk günümüz insanının bir başka umutsuzluk kaynağını teşkil eder. Zira kendisine öğretilenlerden ve bunların gerekli kıldığı davranışlardan farklı edimlerde bulunmak onun kendisini suçlu hissetmesine, kendisine ve başkalarına güvensizlik duymasına, dolayısıyla umutsuzluğa düşmesine yol açar.⁹

Hayatına anlam veren dini inanç ve değerlerin zayıflaması veya yok olmasıyla benliği son derece güçsüzleşen çağdaş insan, günlük yaşantısında karşılaştığı en ufak bir olumsuzluk karşısında tamamıyla umutsuzluk batağına sürüklenebilmektedir. Çünkü,

⁷ Brezinski, a.g.e., s:18

⁸ Gençtan,Engin, Çağdaş Yaşam Ve Normal Dışı Davranışlar, Ankara, 1984, s:167; İnsan Olmak, İstanbul, 1992, s:166; Fromm, Psikanaliz Ve Din, (Çev: Aydın Arıtan), İstanbul, 1993, s:55; Hürriyetten Kaçış, (Çev: Ayda Yörükkan), Ankara, 1972, s:5; Kendini Savunan İnsan, (Çev:Necla Arat), İstanbul, 1982, s:154; Erdem Ve Mutluluk, s:5

⁹ Fromm, Umut Devrimi, (Çev: Şemsa YeğİN), İstanbul, 1995, s:101; Horney, a.g.e., s:206-207

zaten içten içe bilinçsizce bir umutsuzluk duygusu yaşayan çağdaş insanın umutsuzluğu, karşılaştığı kötü bir hayat tecrübesi ile hepten gün yüzüne çıkmış olmaktadır.

Ülkemizde son zamanlarda basın ve yayında sık sık umudunu ve yaşama sevincini yitirdiğinden dolayı, boğaz köprüsüne veya yüksek bir apartmanın üzerine çıkarak intihara kalkışan insanlardan söz edilmektedir. Zira gelecekte umudunu kesmiş, yaşama sevincini yitirmiş olan insanlar içinde buldukları umutsuzluk duygusunun verdiği ızdıraptan kurtulmak için ya alkol, uyuşturucu vs. gibi maddelere bağımlılık geliştirmekte veya bir takım psikotik ve nevrotik rahatsızlıklara yakalanmaktadırlar. Çoğu zaman da yaşamdan umudunu kesmiş olan kimse intihar etmek suretiyle içinde bulunduğu dünyadan, hayattan, insanlardan intikam almak istemektedir.

İnsan hayatında intihar olaylarının en sık yaşandığı dönem ise gençlik çağı olmaktadır.¹⁰ Çünkü toplumsal değişimlerden en çok ve en çabuk etkilenen kesim gençlerdir. Meydana gelen hızlı toplumsal değişimler, zaten fiziksel ve ruhsal açılarından tam dengelenmemiş olan gençte bir takım ruhsal rahatsızlıklara sebep olabilmektedir. Kimlik arayışı içerisinde bulunan gençler dini inanç ve değerleri baz alarak sağlam bir “benlik yapısı” oluşturamadıkları takdirde hayatın olumsuzlukları karşısında gençlik çağının ruhsal çalkantılarının ve bunalımlarının etkisiyle de kolayca umutlarını yitirmekte ve intihara teşebbüs etmektedirler.

Günümüzde eğitim süresinin uzamış olması nedeniyle gençlerin büyük bir kısmını öğrencilerin oluşturduğu görülmektedir. Bizim araştırmamızda da evren olarak yükseköğretim gençliği seçilmiştir. Yükseköğretim gençliği genellikle 18-24 yaşları arasını kapsadığından, bu yaşlar da ruhsal ve bedensel gelişimin tamamlandığı gençlik çağının sonlarına tekâbül etmektedir. Yükseköğretim gençliği toplumumuzda yaşanan büyük ve âni değişimlerin etkilerinin en belirgin olarak görüldüğü bir kesimdir. Henüz mesleği, işi olmayan ve evlenmemiş olan bu gençler, yetişkinliğe girme hazırlığı içerisinde olduklarıdır.

¹⁰ Yörükoğlu, Atalay, Çocuk Ruh Sağlığı, İstanbul, 1982, : 399

Söz konusu gençlerin maddi ve ekonomik ihtiyaçlarının olduğu bir gerçektir. Ancak bütün maddi ihtiyaçlarının karşılanması bile bu gençlerin ruhen ve bedenen sağlıklı bir hale gelmeleri için yeterli olmamaktadır. Zira bu gençlerin bu tür ihtiyaçlarının yanında dini ve mânevi değerler bakımından da gelişmeye ihtiyaçları vardır. Sadece maddi, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması gençleri tatmin etmemektedir. Dini inanç ve değerlerden yoksun olan gençler diğer ihtiyaçları karşılanmış olsa bile geleceklerinden kaygı duymakta, bir işe yaramadıkları hissine kapılmakta, korku, gerilim, ve kuşku içine düşmekte daha da kötüsü geleceğe olan güvenlerini yitirdiklerinden yâni umutsuzluklarından dolayı uyuşturucu, alkol vs. gibi maddelere bağımlılık geliştirmektedirler. Hatta intihara kadar gidebilmektedirler.

Günümüzde din eğitiminin gençlere zorunlu olarak verilmesinin onların ruh sağlığı, kişilik ve karakter gelişimi açısından son derece gerekli ve yararlı olduğu kabul edilmektedir. Dini inanç ve değerler sıkıntılı ve buhranlı bir dönem geçiren gençler için güven ve umut kaynağı oluşturmakta, onların kişilik gelişimine ve ruh sağlığına çok olumlu etkiler yapmaktadır. Onlar yaşadıkları gerginlik ve bunalımlar karşısında dini inanç ve değerlerle huzur bulmakta ve kendilerine güven geliştirerek geleceğe umutla bakmaktadır.

Dini inanç ve değerleri benimseyerek bu doğrultuda hayata yön verme ile hayata ve olaylara karşı iyimser bir bakış açısına sahip olma arasındaki ilişkiyi ilahiyat fakültesi öğrencileri ile diğer fakültelerin öğrencilerini karşılaştırdığımızda açık bir şekilde görmek mümkün olmaktadır. Bununla beraber, diğer fakülte öğrencileri arasında da dini inanç ve değerleri benimseyen, bu doğrultuda bir yaşam tarzı sürdüren ve hayata, geleceğe karşı da iyimser bir bakış açısına sahip çok sayıda öğrencinin olduğu gözlemlenmiştir.

Bütün bunlar ışığında araştırmamızın temel problemi “Üniversitede okuyan gençlerin dini inanç, ibadet ve dua pratikleri ile umut ve umutsuzlukları arasındaki ilişki ve bunun ne tür bir ilişki olduğunun araştırılmasıdır.”

Bu araştırma problemi çerçevesinde şu alt problemler de araştırma probleminin tamamlayıcısı olarak ele alınmıştır:

1-) Gençlik çağının gelişim özellikleri nelerdir? Umut-Umitsuzluk ve dîni gelişim bakımından gençlik çağı nasıldır?

2-) Umut ve umutsuzluk kavramlarının çerçevesi nedir? Dinin umutla nasıl bir ilişkisi vardır?

3-) Araştırmanın örneklemini oluşturan gençlerin dîni inanç, ibadet ve dua durumlarına göre dindarlık seviyeleri nedir?

4-) Geleceğe dönük duygu, beklenti ve motivasyon kaybı açısından umutsuzluk seviyeleri nedir?

5-) Araştırma örneklemini oluşturan gençlerin dindarlık ve umutsuzluk seviyelerinin fakülte, cinsiyet ve sosyo-ekonomik düzeylerine göre dağılımı nedir?

6-) Gençlerin dindarlık seviyeleri ile umutsuzluk seviyeleri arasında anlamlı bir ilginin bulunup bulunmadığı.

7-) Bu ilginin, cinsiyet, fakülte, sosyo-ekonomik düzey değişkenlerine göre incelenmesi ve bu değişkenlere göre ilginin anlamlı olup olmadığı.

Araştırmanın temel ve tamamlayıcı niteliğindeki alt problemleri ışığında bu araştırmanın genel amacı, üniversiteye devam eden gençlerin, dîni inanç, ibadet ve dua pratiğini yerine getirme durumlarının tesbit edilmesi ve bunların ne ölçüde öğrencilerin hayata karşı iyimser bir bakış açısı sergilemeleriyle geleceğe dair olumlu bir takım beklentilere sahip olmalarıyla ilişkili olduğunu tesbit etmektir. Ayrıca öğrencilerin fakülte, cinsiyet ve sosyo-ekonomik durumlarının belirtilen husus üzerinde etkisinin olup olmadığını araştırmak suretiyle öğrencilerde dîni inanç, ibadet ve dua durumuyla umut-umutsuzluk ilişkisini geniş bir şekilde incelemek bu araştırmanın en önemli amaçlarından.

2. Araştırmanın Hipotezleri, Evreni, Örneklemi :

Araştırmamızda şu hipotezler test edilmeye çalışılmıştır:

1-) İlahiyat fakültesi öğrencilerinin diğer fakülte öğrencilerine nazaran dindarlık seviyelerinin ve buna bağlı olarak umut seviyelerinin daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir.

2-) Dindarlık ile Umut arasında pozitif anlamlı bir ilişkinin olduğu tahmin edilmekte, öğrencilerin dindarlık puanlarındaki artışa paralel olarak umutlarında da bir artışın olacağı dolayısıyla umutsuzluklarının düşeceği beklenmektedir.

3-) Dindarlığın diğer faktörlere nazaran (cinsiyet, sosyo-ekonomik durum ve fakülte) öğrencilerin ümitvar olmalarında belirleyici bir faktör olduğu tahmin edilmektedir.

Araştırmanın sınırlarını tesbit etmeden önce alanını yada kapsamını belirlemek gerekmektedir. Herhangi bir gözlem alanına giren obje ya da fertlerin tümü araştırmanın “evrenini” meydana getirirler.¹¹ Kısaca evreni, araştırma kapsamına giren grup olarak tanımlamak ta mümkündür.

Araştırmamızda evren İzmir’de bulunan Dokuz Eylül Üniversitesi ve Ege Üniversitesinde okuyan erkek ve kız öğrencilerdir. Herhangi bir evrenden amaca uygun olarak belirli bir yolla seçilmiş daha küçük sayıdaki obje ya da bireylerin oluşturduğu gruba “Örneklem” denir.¹² Araştırma örneklemini araştırma evrenini oluşturan Dokuz Eylül Üniversitesine bağlı İlahiyat Fakültesi, Buca Eğitim Fakültesinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencileri, Ege üniversitesine bağlı Fen Edebiyat Fakültesinin Psikoloji, Sosyoloji, Tarih, Türk Dili ve Matematik bölümü öğrencileri oluşturmaktadır. Bu öğrencilerin fakülte ve fakülte bölümlerine göre dağılımı , tezimizin “Öğrencilerle İlgili Genel Bulgular” kısmında tablo halinde verilmektedir. Dolayısıyla bu örneklem grubu araştırmamızın evrenini oluşturan Ege ve Dokuz Eylül Üniversitelerine bağlı çeşitli fakülte ve fakültelere bağlı bölümlerde 1997-98 öğretim yılında okuyan her sınıftan tesadüfen oluşturulan 406 öğrenciyi kapsamaktadır.

¹¹ Arslantürk, Zeki, Araştırma Metod ve Teknikleri, İstanbul, 1995, s:86

¹² Arslantürk, a.g.e., s:87

1e,
anket tekniklerinden istifade edilmiştir. Araştırmamızda veri toplama aracı olarak kullandığımız anket soruları hazırlanırken öncelikle tez danışmanımız U.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Hayati HÖKELEKLİ' nin görüş ve tavsiyelerinden hareket edilmek suretiyle anket soruları 2 ayrı ölçek halinde hazırlanmıştır. Dini inanç, ibadet ve dua boyutlarını ihtiva eden ölçek için Recep YAPAREL' in “Yirmi – Kırk Yaşlar Arası Kişilerde Dini Hayat ile Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma”¹³ adlı doktora tezinden, Öznur ÖZDOĞAN' ın , “Dindarlıkla İlgili Bazı Faktörlerin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi”¹⁴ isimli doktora tezinden, Erdoğan FIRAT' ın “Üniversite öğrencilerinde Din duygusu ve Allah İnancı”¹⁵ isimli doktora tezinden büyük ölçüde istifade edilmiştir. Ayrıca Leman YÜKSEL' in “Üniversiteli Kız

düzeltilmeler yapılmıştır. Böylece ölçeğin son hali, 11 doğru ve 9 yanlış anahtar cevabı olan 20 yanlış-doğru önermeden oluşmuştur. Anahtarlara uyumlu her cevap için 1 puan, uyumsuz cevap için 0 puan verilmektedir. Elde edilen toplam “Umutsuzluk Puanı” olarak kabul edilmiştir. Puanların olası değişkenliği 0 – 20 arasındadır.¹⁷ Yapı ve uyum geçerliği ve iç tutarlılık ve puan değişmezliği olmak üzere geçerliği ve güvenilirliği ayrı ayrı ikişer yönden araştırılmış olan Beck Umutsuzluk Ölçeğinin geçerliğinin yüksek ve güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır.¹⁸ Ayrıca Beck Umutsuzluk Ölçeğinin türkçeye çevrilmesi esnasında da çok titiz davranılmıştır. Ölçeğin ingilizce orijinali, psikoloji ve psikiyatri alanında çalışan ingilizce eğitim görmüş üç uzmana verilerek türkçeye çevirisi istenmiş, daha sonra bu üç ayrı çeviri akademik olarak ta ingilizce eğitim görmüş ve halen ingilizce eğitim veren diğer bir uzmanın görüşüne sunulmuş ve bu uzmanın görüşleri doğrultusunda her önerme için bu önermeyi en iyi temsil ettiği düşünülen çeviri seçilmiş en son aşamada ise türkçe-ingilizce dillerinde yeterli olduğu kabul edilen bir yabancının önerileri alınarak çeviri işlemi tamamlanmıştır.¹⁹

Bizler de güvenilirliği ve geçerliği ispatlanmış olan bu Beck Umutsuzluk Ölçeğindeki önermeleri dindarlık ölçeğinin önermeleri ile karıştırmak suretiyle araya konuyla alakasız bir takım önermeleri de koymak suretiyle anket formumuzu oluşturduk. Söz konusu anket formundan 50 adet çoğaltarak, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden bir grup öğrenciye uyguladık. Anketin cevaplanması sonrasında

¹⁷ Seber, Gülten, Beck Umutsuzluk Ölçeğinin Geçerlik Ve Güvenirliği Üzerine Bir Araştırma, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Eskişehir, 1991, s: 6 - 7

¹⁸ Seber, a.g.t, s: 38 -39

¹⁹ Seber, a.g.t, s: 18 -19

ankete katılan öğrencilerle anket hakkında görüşerek onların anket formu hakkındaki düşünceleri alınmıştır. Bu ön deneme sonuçları tez danışmanı ile birlikte tekrar değerlendirilmek suretiyle anket formu üzerinde gerekli değişiklik ve düzeltmeler yapılarak son şekli verilmiştir.

İki ölçekten oluşan anket formunun birinci bölümünde dini inanç, ibadet ve dua pratiği ile ilgili 24 tane tutum cümlesi bulunmaktadır. Bu önermelere denek, evet, kararsızım, hayır şeklinde cevap vermiştir. Daha önce de zikrettiğimiz gibi bu sorular peşpeşe gelecek şekilde düzenlenmeyip diğer bölümün soruları ile karıştırılarak hazırlanmıştır. Böylece anketin neyi ölçtüğü gizli tutulmak istenmiş denegin yanlı cevaplar vermesini ortadan kaldırmak hedeflenmiştir. Buna rağmen uygulama esnasında durumu farkedilen bazı deneklerin maalesef tepkilerine maruz kalmış bulunmaktayız. Buradan da anlaşılıyor ki ülkemizde dini konular hala mahremiyetini sürdürmektedir.

Ayrıca dini inanç, ibadet ve dua ile ilgili önermeler olumlu ve olumsuz şekilde düzenlenerek denegin hep aynı cevabı vermesi de önlenmek istenmiştir.

Dini inanç, ibadet ve dua pratiğini ölçen sorular şu şekilde tanzim edilmiştir:

Dini inanç ile ilgili sorular : 3,5,11,12,19,21,28,29,38,47

Dini ibadet ile ilgili sorular : 8,11,16,23,26,32,34,41,45,48

Dua pratiği ile ilgili sorular : 18,35,39,42

Anketin ikinci bölümü ise umutsuzluğu ölçen toplam 20 sorudan oluşmaktadır. 11 tane olumlu, 9 tane olumsuz tutum cümlesinden oluşan bu sorular umutsuzluğun gelecekle ilgili duygu, motivasyon kaybı, gelecekle ilgili beklentilere ilişkin boyutlarını ölçmektedir. Burada da denek söz konusu önermeleri evet, kararsızım, hayır şeklinde cevaplayacaktır. Bu durum Beck Umutsuzluk Ölçeğinin orijinaline muhalif olmakla beraber diğer ölçekle uygunluk arzemesi açısından ifadeleri evet, kararsızım, hayır şeklinde düzenledik. Zikredildiği üzere bu sorular da anketin neyi ölçtüğünün gizli kalması açısından diğer ölçekle karıştırılmıştır.

Umut veya umutsuzluğu ölçen önermeler, başka bir ifade ile tutum cümleleri şu şekilde düzenlenmiştir:

Gelecekle ilgili duygulara ilişkin önermeler : 2,15,17,44,46

Motivasyon kaybı ile ilgili önermeler : 4,9,10,13,25,31,33,37,40,49

Gelecekle ilgili beklentilere ilişkin önermeler: 7,20,22,27,30

Anket formunun içerisinde araştırma konusu ile alakalı olmayan anketin geçerliğini araştırmaya yönelik toplam 6 soru mevcut olup bunlar da diğerleri gibi önermeler şeklinde düzenlenmiştir.

Bu sorular şunlardır : 1,6,24,36,43,50

İçeriği hakkında genişçe bilgi vermeye çalıştığımız anket formundan 500 tane bastırılarak araştırma evrenini oluşturan Ege ve Dokuz Eylül Üniversitelerinin çeşitli fakülte ve bölümlerinde okuyan öğrencilere 10.06.1998 – 24.06.1998 tarihleri arasında uygulanmıştır. Tabiki bunun için uygulanma tarihinden önce söz konusu üniversitelerin rektörlerinden izin alınmıştır.

Uygulama tüm fakülte ve bölümlerde bizzat araştırmacı tarafından gerçekleştirilmeyip bu konuda yetenekli anketörler yardımı ile uygulanmıştır. Anket formunun cevaplandırılması ortalama 15-20 dakika arasında değişmiştir. Anketimize toplam 457 öğrenci katılmıştır. Fakat anket formlarının bir kısmını veya tamamını doldurmayan, eksik bırakan öğrencilerin anket formları değerlendirme dışı bırakılmış, sonuçta 406 öğrencinin anket formu araştırmamızın veri tabanını oluşturmuştur.

Değerlendirmeye tabi tutulan anket formlarındaki cevaplar bilgisayar diline çevrilerek dikkatli bir şekilde bilgisayara aktarılmıştır. Hataya mahal vermemek için tekrar tekrar kontrol edilmiştir. Anket formundaki olumsuz ifadelerden oluşan sorular için puanlar tersine çevrilerek bilgisayara aktarma işi gerçekleştirilmiştir. Örneğin “Dini inanç ve bilgilerimin, hayatın amacını kavramada etkili olduğunu söyleyebilirim” önermesinde normal olarak evet’e 1, Kararsızım’a 2, Hayır’a 3 puan verilecektir. Fakat Bilgisayara aktarılırken cevabı olumlu olduğu için puanlar tersine çevrilerek hayır’a 1, evet’e 3

puan verilmiştir. “Ölümden sonra yeniden diriliş ve sonsuz bir hayatın olduğu fikri bana saçma geliyor” önermesinde ise hayır’a 3, evet’e 1 puan verilerek bilgisayara aktarılmıştır. Böylece bilgisayara aktarılan veriler sayesinde öğrencilerin cinsiyet, fakülte, sosyo-ekonomik durumları, dindarlık ve umutsuzluk sorularına verilen cevapların yüzde dağılımları elde edilmiştir. Dindarlıkla umutsuzluk arasındaki ilişkiyi tesbit etmek için ise umut ve dindarlık seviyeleri tespit edilmiştir. Umutsuzluk ölçeğinden 41 – 60 arası puan alanların, umut puanı yüksek (umutsuzluk puanı düşük) 21- 40 arası puan alanların, umut puanı orta (umutsuzluk puanı orta), 1 – 20 puan alanların ise umut puanı düşük (umutsuzluk puanı yüksek) olarak nitelendirilmiştir. Aynı şekilde dindarlık ölçeğinde 49 – 72 arası puan alanların dindarlık puanı yüksek, 25 – 48 arası puan alanların dindarlık puanı orta, 1- 24 arası puan alanların dindarlık puanı düşük olarak nitelendirilmiştir.

Dolayısıyla söz konusu dindarlık seviyeleri ile umut seviyeleri arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığı ki-kare testi ve korelasyonla hesaplanarak veriler tablolar halinde düzenlenmiştir. Verilerin bilgisayara aktarılmasında ve değerlendirilmesinde SPSS 6.0 istatistik paket programı kullanılmıştır.

I. BÖLÜM
TEORİK ÇERÇEVE
GENÇLİK, UMUT – UMUTSUZLUK VE DİN

A. GENÇLİK

1- Gençlik Kavramı Ve Gençliğin Temel Özellikleri

a-) **Gençlik Kavramı** : Gençlik, kavram olarak ergenlikle aynı anlamı ifade etmekte ve yerine göre her iki kavram da kullanılabilir. ²⁰

Gençlik kişiden kişiye, toplumdaki topluma, devirden devire farklı özellikler göstermektedir. Onun için gençliğin bütün yönlerini kapsayan bir tanımlama yapmak oldukça güç gözükmektedir. Bu sebeple gençliğin biyolojik, psikolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel yönlerinden birisi veya bir kaçını ön plana çıkarılarak bir takım tanımlar yapılmıştır.

Gençliği bir kimsenin çocukluk çağından yetişkinlik çağına geçiş dönemi olarak tanımlayanlar olmuştur. ²¹

Atalay Yörükoğlu gençliği, çocuklukla erişkinlik arasında yer alan 12. Yaştan 21. yaşa kadar uzanan ruhsal alanda önemli değişikliklerin belirdiği, hızlı bir büyüme, olgunlaşma ve yetişkinliğe hazırlık dönemi olarak tanımlamıştır. ²² Batı dillerinde (Adolescence) diye isimlendirilen bu dönemin söz anlamı "büyüme" dir. ²³ B.M. Örgütünün tanımına göre genç, "15-25 yaş arasında öğrenim gören, hayatını kazanmak için çalışmayan ve ayrı konutu bulunmayan kişidir." ²⁴ Bu tanıma göre genç, cinsel olgunlaşmasını tamamlamış ancak bağımsızlığını kazanıp, yetişkinler arasına katılmamış kişidir. Dolayısıyla gençlik hem biyolojik ve ruhsal, hem de toplumsal bir kavram olmaktadır. Kişi üretici durumuna geçtiği veya yuva kurup çalışmaya başladığı zaman gençlik bitip yetişkinlik başlamaktadır.

Ergenlik psikolojisi ile ilgilenenlerin çoğunluğu gençlik çağının sınırları konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunları belli başlı iki grupta toplamak mümkündür: Bir grup araştırmacı, gençliği belirli yaş aralıkları ile sınırlandırmayı tercih ederken, diğer bir grup ise bu devreyi fiziki, coğrafi, ekonomik ve sosyal etkenleri temel alarak sınırlandırmaya gitmişlerdir. Bu iki grubun dışında okul yıllarını (orta, lise)

²⁰ Hökelekli, a.g.e, s: 266

²¹ Muss, Rolf E., "Ergenlik Psikolojisinde Akımlar", (Çev: Meral Çileli), Ergenlik Psikolojisi (Der: Bekir Onur), Ankara, 1987, s: 13 -14; Jersild, Arthur T., Gençlik Psikolojisi, (Çev: İbrahim N.Özgür), İstanbul, 1974, s: 10

²² Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, s: 375

²³ Yörükoğlu, a.g.e., s: 375

²⁴ Yörükoğlu, Gençlik Çağı, Ankara, 1985, s: 3

itibara alarak sınırlandırma yoluna gidenler de olmuştur. Fakat bunlar ilim çevrelerince pek kabul görmedikleri gibi sayıca da azınlıktadırlar.

UNESCO, gençlik çağını 15-25 yaş arasında göstermektedir. Fakat değişik ülkelerde ve değişik yayınlarda bu yaş sınırı çok farklı şekillerde ele alınabilmektedir. Gençlik çağını 10-11 yaşlarında başlatıp 26-27 yaşlarına kadar sürdürenler olduğu gibi 15 yaşında başlatıp 23 yaşına kadar sürdürenler de mevcuttur. Bu değişiklikler, gencin yaşadığı toplumun doğal ve kültürel özelliklerine bağlanabilir.²⁵

Ülkemizde yapılan çalışmalarda genellikle bu dönemin 12-21 yaş arası olarak ele alındığı görülmektedir.²⁶

Gençlik çağının organik belirtisi “bülüğ” olayıdır. Ülkemizde bülüğ’ a eriş yaşının kızlarda en erken 10, en geç 18; erkeklerde ise en erken 9 en geç 19 olduğu yapılan bir araştırma sonucunda tesbit edilmiştir.²⁷ Genellikle ilk ergenlik belirtileriyle başlayan gençlik çağı büyümenin durmasına kadar sürer.

Gençlik çağında hızlı büyüme ve cinsel uyanışın olduğu 12-15 yaşları arası ergenlik ya da ilk gençlik olarak bilinir. Bu evre olumsuz davranış ve tepkilerin yoğun olduğu bir evredir. 15-17 yaşları arası, kendine güvensizliğin ve çekingenliğin belirgin olduğu delikanlılık evresidir. 17-21 yaşları arası kendine güven, caka ve gösterişin ağır bastığı gençlik evresi, 21 yaş ile 25 yaş arası ise uzamış gençlik ya da üniversite gençliği olarak tanımlanabilir.²⁸

Zihinsel, duygusal, toplumsal ve fiziksel gelişimi içine alan, kapsamlı bir kavram olan, çocukluğu yetişkinliğe bağlayan gelişme dönemlerini kesin hatlarla birbirinden ayırmak ve yaş sınırlaması getirmek güç görünse de gençlik dönemini ve özelliklerini daha iyi anlamak için belirli yaş dönemleri halinde ele almanın yararlı olacağı inancındayız.

b-) Gençlik Çağının Temel Özellikleri

Ergenliğe giriş, gençlik çağının başlangıcı olarak kabul edilir. İlk gençlik adı verilen bu dönem, sakin bir tabiata sahip çocukluk döneminden, bunalım ve fırtınalar

²⁵ Hayta, Akif, Psiko-Sosyal Uyum Ve Dini Pratikler, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 1993, s: 20

²⁶ Hökelekli, a.g.e., s: 266; Yörükoğlu, Gençlik Çağı, s: 3

²⁷ Bkz. Hökelekli, a.g.e., s: 266

²⁸ Yörükoğlu, a.g.e., s: 3

çağı olarak kabul edilen gençliğe geçişte basamak niteliği taşıyan kısa bir dönemden ibarettir. (12-15 yaş)

Bu dönemin temel özellikleri, birincil cinsiyet özellikleri ve ikincil cinsiyet özelliklerinin ortaya çıkmasıdır. Bu dönemde cinsel organların büyümesi, gövde de kılınma, hızlı boy atma gibi hususlar kendini gösterir. Erkeklerde ses değişir ve kalınlaşır. Kızlarda göğüsler gelişir ve gövdede belli bölgelerde yağlanma ile kadın görünümü ortaya çıkar. Ergenlik değişiklikleri eski deyimle "buluğa erme" kızlarda genellikle erkeklerden 1-2 yıl önce başlar ve biter. Ancak kızlarda olsun erkeklerde olsun ergenlik belirtilerinin başlama yaşı büyük oynaklık gösterir. Ortalama 2-3 yıl süren ergenlik gelişmesi ile bu dönemde cinsel bakımdan olgunluk tamamlanmış olur. Ancak büyüme gençlik çağının sonuna kadar yavaş yavaş ta olsa devam eder.²⁹

Gerek fizyolojik gerekse psikolojik değişmelerin çok çabuk olduğu bu dönemde, buna bağlı olarak ortaya çıkan yeni duygu ve dürtüler de genci çoğu kez ansızın yakalar³⁰, bu durum da onu toplumla ve ailesiyle karşı karşıya getirir. Bunun sonucunda bir takım uyum problemleri ortaya çıkar.

Bu dönemde gençte fiziksel gelişmeye paralel duygusal açıdan son derece hassaslaşmanın olduğu görülür. Gencin bir takım tenkit, eleştiri ve ithamlara tahammülü yoktur.

Ergenliğe giriş yada ilk gençlik çağı aynı zamanda bir bağımsızlık çağıdır, topluma karışma çağıdır. Genç, bağımsız olmak ve tek başına kararlar almak ister. Ergenlik dönemine giren gençlerin sosyal yaşantıları bazı değişmelere uğramakta, arkadaşlık ilişkileri oldukça önem kazanmaktadır. Ergenliğe giriş veya ilk gençlik çağı diye nitelenen bu çağda genç, toplumun değer yargılarını öğrenerek bu değer yargılarıyla çatışmadan yaşamasını öğrenmek zorundadır.³¹

Bu dönemde bir yandan fiziksel büyüme sonucu karşı cinsin farkedilmeye başlanması ile bu yöne dönen ilgi diğer yandan zihinsel gelişme sonucu o zamana kadar öğrendiklerini eleştirip irdeleme eğilimi söz konusudur. Onlar artık "nedir?", "nasıl yapmalıyım?" yerine "nereden biliyorsun?", "niçin yapmalıyım?" sorularını sorarlar. Büyükleme sözleri ile davranışları arasındaki tutarsızlıkları tesbit edip eleştirirler.³² İlk

²⁹ Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, s: 382

³⁰ Peker, Hüseyin, Din Psikolojisi, Samsun, 1993, s: 106

³¹ Hurlock, B. Elizabeth, "Ergenlikte Beden Gelişimi", (Çev: Gülseren Günçe), Ergenlik Psikolojisi (Der. Bekir Onur), Ankara, 1987, s: 133

³² Bilgin, Beyza, Selçuk, Mualla, Din Öğretimi, Ankara, 1991, s: 75

gençlik çağının iki belirgin özelliği, bilgiye düşkünlük ve fizik gücün dorukta oluşudur. Ancak ilk gençlik çağının bilgiye düşkünlüğü ve bilgiyi alışı çocukluk çağında olduğu gibi duygusal değil zihinseldir. Genç artık bilgileri itirazsız kabul etmez, onları akılla kavramaya çalışır.³³

Bu dönemde gençler içlerinden dışarı vuran fizik güçlerini denemek için karşı konulmaz bir istek duyarlar. Ölçüsüz hareketler yapmalarının sebebi bu gücü henüz tanımamaları ve kontrol edememeleridir. Onun için ilk gençlik çağı çocuklarından hiçbir zaman yetişkin davranışı beklenmemelidir. Çünkü onlar isteseler de bunu başaramazlar.³⁴

Gençliğin orta dönemine gelince, ilk gençlikte başlayan biyolojik, psikolojik ve sosyal değişimlerin en yoğun olarak hissedildiği bir bütün olarak gençlik çağının en kritik safhası bu dönemdir(15-17 yaş). Bu dönemde boy ve kilo sürekli artar, kas ve kemik gelişiminde belirgin gelişme kaydedilir.

Bu dönem oldukça fırtınalı bir dönemdir. Bu dönemde genç kendi kendisiyle ve çevresiyle sürekli bir savaş içinde görülür. Bu dönemde genç bir yandan büyümüştür ancak diğer taraftan kendini yetişkin gibi de görmemektedir. Bu nedenle yetişkin davranışı ile çocuksu davranışları çoğu kez karıştırır. Bu çelişkiyi kendi içinde duyan genç anne-babasının çelişkili tutumları ile büsbütün bocalar.³⁵ Ruh bilim açısından bu çelişkili duygu ve davranış özellikleri bu dönem için olağan sayılır. Gençlerdeki bu coşkuyu, tedirginliği ve tutarsız davranışı en iyi tanımlayan türkçedeki “delikanlılık” deyimidir.³⁶

Gençliğin orta dönemi duygulardaki artışın en yoğun olduğu bir dönemdir. Davranışların aşırıya kaçtığı, duyguların allak bullak olduğu bu dönemde dengesizlik son haddini almıştır.³⁷ Göz yaşları âniden yerlerini kahkalara bırakır, kendine güven güvensizliğe, bencillik el severliğe, ilgi vurdumduymazlığa dönüşür. Duygular; hızlı iniş çıkışlar gösterir.³⁸ Genç olur olmaz herşeyi sorun yapar, tepkileri önceden kestirilemez.

³³ Bilgin, Selçuk, a.g.e., s: 73

³⁴ Bilgin, Selçuk, a.e., s: 74

³⁵ Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, s: 377-378 ; Hurlock, a.g.m., Ergenlik Psikolojisi, s: 128

³⁶ Yörükoğlu, a.g.e., s:377

³⁷ Peker, a.g.e., s: 106; Hurlock, a.g.m., Ergenlik Psikolojisi, s: 128

³⁸ Hurlock, a.g.m., Ergenlik Psikolojisi, s:129

Bu dönemde gencin derslere ilgisi azalmış, çalışma düzeni bozulmuş, istekleri artmıştır. Kendisine tanınan hakları yetersiz bulur, evdeki kuralların sıklığından ve çokluğundan yakınır, ana-baba uyarılarına tepki gösterir dağınık ve savruk olur, oburlaşır, fiziğe, giyime ve süse düşkünlük gösterir.³⁹

Bu dönemde, genç ile ailesi arasında değerler çatışması görülür. Aile kendi değer ve yaşantılarını çocuğa empoze etmek ister, genç te bilerek veya bilmeyerek bunlara karşı çıkar. Çünkü bu dönem bağımsızlık ve otoritelere baş kaldırmanın yoğun bir şekilde yaşandığı bir dönemdir.⁴⁰

Bu dönemde toplumsal olaylara ve politikaya ilgi artar. Kulaktan dolma ya da ödünç alınmış görüşler savunulur, büyüklerle tartışmaya girilir bu arada ana-babayı eleştirmek te ihmal edilmez.

Bunalımların, öfkelerin, çatışmaların, kaygıların, yanılgıların, bencilliğin, başkaldırmanın, bocalama, çelişki ve kararsızlıkların çok yoğun bir şekilde yaşandığı gençlik çağının bu orta döneminde gençte bir takım olumlu gelişmeler de gözlenir. Her şeyden önce gencin düşünme yeteneğinde önemli bir gelişme görülür. 11-12 yaştan itibaren yerini somut düşünce soyuta bırakır. Ancak bu dönemde zihinsel gelişim tepe noktaya ulaşmıştır. Soyut kavramları çok daha iyi anlama ve kullanma söz konusudur. Delikanlı çapraşıklığı ve güçlüğü artan problemleri çözme ve mevcut münasebetleri anlama kabiliyeti yönünden büyük artış kaydetmiş, soyut fikirlerle düşünme alanında iktidar kazanmıştır.⁴¹

Orta gençlik döneminde genç insan mesleki, toplumsal ve cinsel kimlik arayışı içerisinde. Bu çağda genç kim olduğunu, ne hissettiğini, hayata niçin geldiğini, ne yapabileceğini, ne olmak istediğini kendi kendisine sormak suretiyle, hayatına anlam vermek, toplumdaki yerini belirlemek için bir kimlik arayışı içerisine girer.⁴² Kısacası bu dönem gencin kendisini kanıtlama ve kendi kimliğini arayıp bulma çabalarının yoğunlaştığı bir dönemdir. Kendini arayışında genç, çocuğun yaptığı gibi başkalarına bağımlı olmak istemez. Aksine kimliğini bulabilmek için diğer insanları anlamaya, ilişkilerinde serbest olmaya çalışır. Kişiliğini temellendirirken model olarak dış desteğe ihtiyaç duyar, kendine ideal tipler arar. Genç hayran olduğu kişilere her yönden sürekli

³⁹ Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, s: 375-376

⁴⁰ Yörükoğlu, a.g.e., s: 379 -380; Şentürk, Habil, Din Psikolojisi, İstanbul, 1997, s: 112

⁴¹ Jersild, a.g.e., s: 87; Yörükoğlu, a.g.e, s:380-381

⁴² Yörükoğlu, a.e, s: 378; Gençlik Çağı, s: 92-93; Jersild, a.g.e., s: 13; Bilgin, Selçuk, a.g.e., s: 78-80; Muss, a.g.m., Ergenlik Psikolojisi, s:18

benzemek ister ancak bir süre sonra yeni özdeşimler kurar. Dolayısıyla sürekli değişen özdeşleşmeler sonucu kimliğini oluşturmaya çalışır.⁴³

Özdeşleşmeler yoluyla, ayrıca yaptıklarımız yoluyla gerçekleşen kimlik biçimlenmesi, yaşam boyu süren bir süreç olmasına karşın kimlik sorunu dönüm noktasına yine de gençlikte ulaşır.⁴⁴

Bu dönem problemlerin en üst düzeyde olduğu ve en çok olduğu bir gelişim dönemidir. Gencin başlıca problemlerini; fiziksel görünüş ve sağlık, insanlararası ilişkiler, karşı cinsle ilişkiler, okul ödevleri, gelecek ile ilgili planlar, mali durumlar vs. teşkil etmektedir.⁴⁵

Gençliğin son dönemi ise bunalım ve çelişkilerle örülü bir önceki dönemin geride kaldığı bir safhadır. Ortalama 17-23 yaş arasını kapsayan bu döneme “genç yetişkinlik” ya da “ilk yetişkinliğe geçiş” dönemi adı verilir. Bu dönemde fiziksel ve psikolojik değişmelerin hızı azalmakla birlikte olgunlaşmada belirgin bir ilerleme görülür. Gençliğin son döneminde bazı davranış ve tutumlar bu dönemi diğerlerinden ayırır.

Herşeyden önce gençlik yaşı ilerledikçe dengelilik artmaktadır. Dengeliliği arttıkça genç hayata daha iyi uyum sağlamaktadır. Dengesizlikten dengeliliğe geçişte çevrenin etkisi büyüktür. Genç bu dönemde ailenin koruyucu etkisinden çıkıp, bir yatılı okula, üniversiteye, askere vs. gitmektedir. Bu durum onun daha çabuk dengeli olmasına, kendi başına doğru kararlar alır durumuna gelmesine yol açar. Dengelilik, ruhsal ve toplumsal olgunluğun işaretidir.⁴⁶ Bu dönemde bireyin sosyal rol ve sorumluluklarını kazanmasına ilişkin sosyo-kültürel değişimler önem kazanır.

Genç yetişkinlik dönemi, yakın ilişkiler kurma evresidir. Genç, artık yakın ilişkilerde özveri göstermeye hazırdır, ödün vermeye razıdır, anlaşılmak kadar anlamaya da çalışır.

Gençlik döneminin sonunda gencin problemlerini karşılama yöntemleri değişmiştir. Problemi karşılama ve çözümlemede genç, artık daha etkin ve olgundur.

⁴³ Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, s:380

⁴⁴ Crain, William C., Erikson'un Evreler Kuramı, (Çev: Ali Dönmez), Ergenlik Psikolojisi, (Derl. B. Onur), Ankara, 1987, s: 37; Hökelekli, a.g.e., s: 266- 267

⁴⁵ Hurlock, a.g.m., Ergenlik Psikolojisi, s: 128-129

⁴⁶ Hurlock, a.g.m., Ergenlik Psikolojisi, s:134

Böylece genç her geçen yıl problemlerle baş etmeyi daha iyi öğrenir ve daha az problemlili daha mutlu yaşamaya başlar. Kendisine ve topluma daha iyi uyum sağlar.⁴⁷

Genç yetişkinlik dönemi yetişkinliğe girişi temsil ettiği için insan hayatındaki en önemli dönüm noktalarından birisidir. Bu nedenle gençlikteki gelişim bir bakıma yetişkinliğe hazırlık olarak görülebilir. Ancak kişi gençlikten çıkıp hemen yetişkinliğe giriyor da değildir.⁴⁸

Genç yetişkinlik çağı, bir çok genç için hayatlarının geri kalan kısmına dair çok önemli olan bir takım kararların verildiği tercih ve seçimlerin yapıldığı, geleceğe dair plânların gerçekleştirildiği bir dönemdir.⁴⁹ Zira eş ve meslek seçimi gibi önemli tercihler genellikle hayatın bu evresinde yapılmaktadır.

Gençlik döneminin sonunda bağımsızlık duygusu iyice güç kazanmıştır. Bu dönemde yetişkinlerin müdahalelerinde bir azalma söz konusudur. Genç artık otorite ile çatışma haline pek düşmemekte, kendi kararlarını kendi vermekte ve daha olgun davranışlar sergilemektedir. Bu nedenle yetişkinlerin ona karışması da en az düzeye indirilmiştir. Genç bağımsızlığını kazandıkça ve üzerinde yetişkinlerin koruyucu ve müdahaleci etkileri azaldıkça duygusal yönden bir sâkinliğe kavuşur. Daha önceki döneminde var olan huysuzluklar, üzüntüler, bunalımlar azaldıkça genç duygusal belirtilerinde ve davranışlarında daha dengeli ve tutarlıdır.⁵⁰

Gençliğin son dönemlerinde özellikle sosyalleşmenin önemli ölçüde gerçekleştiği görülür. Gençin sosyalleşmesi, içinde bulunduğu toplumun alışkanlık, değer, tutum ve inançlarını öğrenmesi ve uygulamasıdır.⁵¹ Sosyalleşmede (toplumsallaşma) kaydedilen gelişme ile daha hoş görülü ve daha rasyonel bir anlayışın gelişmesi ile kimlik oluşumu büyük ölçüde tamamlanmış olur. Bir önceki dönemde kimliğin araştırılması ve kimlik duygusunun yerleşmesi büyük bir problem teşkil ederken, genç yetişkinlik döneminde genç, artık kendi değerlerini bulmak, bunları benimsemek, ailesinden bağımsız hale gelmek, ileriki yetişkinlik rolünü benimsemek süretiyle bütünüyle kendi kimliğini bulabilmektedir. Bu dönemde nihayet fırtınalı bir dönem bitmiş, kendini bulma gayretleri ile kişiliğin oluşumu tamamlanmıştır.

⁴⁷ Hurlock, a.g.m., Ergenlik Psikolojisi, s: 134

⁴⁸ Yaparel, Recep, "20-40 Yaşları Arası Kişilerde Dini Hayat İle Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma", s: 7-8

⁴⁹ Jersild, a.g.e., s:14

⁵⁰ Hurlock, a.g.m., Ergenlik Psikolojisi, s: 135

⁵¹ Hayta, a.g.t., s: 26

Gençliğin son dönemlerinde yani genç yetişkinlik döneminde gerçekçilik artmıştır. Genç kendisinden, ailesinden ve arkadaşlarından daha gerçekçi ve normal isteklerde bulunur, bu yüzden istekleri daha kolay yerine getirilerek hayal kırıklıkları azalır.⁵²

Gençliğin son döneminde genç, yetişkinler dünyasına girmeye aday bir kişi olduğunu etrafındakilere giyim ve davranışları ile anlatmak ve kabul ettirmek çabası içerisine girer.

2-) Gençlikte Umut Ve Umutsuzluk

Gençlik çağı umutların, ileriye dönük hayallerin son derece yoğun bir şekilde yaşandığı bir dönemdir. Ergenlik çağı genci son derece idealisttir, hayata atılma gayretleri içerisinde aşk, şevk ve heyecan dolu iyimser bir bakış açısına sahiptir. Yaşamdan Çok şeyler beklemektedir, hayatta çok şeyler yapacağı inancı taşımaktadır.⁵³

Genç, yaşamı büyük değer taşıyormuş gibi algılar ve böyle yaşamaya çalışır. Yaşamayı devam ettirebilmek için de bütün kabiliyetlerini en son noktasına kadar kullanarak, elde etmiş olduğu bilgilerden faydalanmaya yönelir. Kendi görüşüne göre hangi şeyin hiç yoktan daha iyi olduğu, gene hayatı inkar etmekten ziyade, neden dolayı ona değer verdiğini, evvelce geliştirdiği fikirlere göre nelerin onun gayelerini daha ileriye götürdüğünü, yine beslemekte olduğu arzuları neden ve niçin daha ileri götüreceğini araştırır, durur.⁵⁴

Gençlikte zaman kavramının genişlediği, geçmiş ve geleceğin daha önem kazandığı görüşü üzerinde görüş birliği gözlenmektedir. Piaget, gencin kavramlar oluşturarak şimdiki zamanın ötesini algıladığını belirtmektedir. Bu yetenekli genç, meslek seçimi, evliliğe hazırlık, daha özel ve uzun vadeli yaşam amaçlarının belirlenmesi ile duygusal ve ekonomik bağımsızlık aşamalarını elde eder. Aynı şekilde gerçek dışı fantastik öğelerin önemi azalırken çocuksu oyunların yerini zorunluluklar, sorumluluklar ve toplumsal beklentiler alır.⁵⁵

Mamafih, gençlik çağı gerek fiziksel gerek psikolojik değişimlerin çok çabuk olduğu bir dönemdir. Ancak bu hızlı değişimler ve karmaşa gençte yetersizlik ve

⁵² Hurlock, a.g.m., Ergenlik Psikolojisi, s: 136

⁵³ Şentürk, a.g.e., s: 155

⁵⁴ Jersild, a.g.e., s: 37

⁵⁵ Bkz. Muss, a.g.m., Ergenlik Psikolojisi, s: 22

güvensizlik duygularına yol açar.⁵⁶ Hayatın zevklerinden istifade çabasındaki genç, hastalık, ölüm, kaza, sıkıntı ve bu gibi olumsuz olaylarla karşılaşır çaresiz kaldığı durumlarda kendi kendine tamamen hakim olamadığının, aciz ve yetersiz olduğunun bilincine varır, kendini yalnız hisseder, güvenini kaybeder.⁵⁷ Zira onun bu durumu uyumlu bir hayat felsefesi, sağlam bir kişilik oluşturuncaya kadar sürüp gider. Gençlik çağında yoğun bir şekilde yaşanan yalnızlık, yetersizlik, güvensizlik duyguları sayesinde genç olumsuzluklar karşısında hemencecik umudunu yitirebilir. Ancak o bu durumda kendisinde mevcut olan başka bir gücü yardıma çağırır ki o da hayal gücüdür. Bu dönemde genç hayal gücü sayesinde eksikliğini duyduğu güveni bulur.⁵⁸ Son derece zengin ve renkli bir hayal dünyasına sahip olan genç tıpkı çocuk gibi zaman ve mekânın bütün engellerini aşabilir. Gerçek dünyada gerçekleştiremediği bir çok tecrübe ve maceraları, hayal dünyasında yerine getirir. Genç hayal dünyasında pek çok şekilde değişen mücadelelerle hayatının önemli bir çok problemine göğüs gerer, yaşadığı pek çok çatışmayı çözümler.⁵⁹ Yine hayâl gücü sayesinde geçmişte halledilememiş problemlerle mücadele eder. İçten ve dıştan tazyik eden günlük problemleri halletmeye çalışır. O, hayal gücü ile hayatı yaşanabilecek bir ortam haline getirmektedir. Hayatın en karanlık günlerinde bile tamamıyla umudu kırılmadıkça, iyi günlerin bir gün olup tekrar geleceğini yine hayalleri sayesinde düşünerek gelecekle ilgili umutlarını arayıp bulmaktadır. Ancak gencin kendisini sadece hayallere kaptırması, sırf düşsel çözümlerle yetinmesi de onun için tehlike arz eder.

Geleceğe dair umutların pırıl pırıl parladığı gençlik çağında bazı gençler umut ettikleri amaçları gerçekleştirmek için plânlar kurar, durmadan çalışırlar. Diğer bazıları ise büyük umutlar besler, fakat amaçlarını gerçekleştirmek üzere pek az enerji harcarlar. Bazı ergenlik çağı gençleri de ilk çocukluk yıllarındaki hülya ve fantazilerini, canlı hayallerini birkaç yıl boyunca bile muhafaza ederler. Fakat ergenlik çağı sonunda bir çok genç hayatın katı ve sert realiteleriyle karşılaşır ya da karşılaşmaya mecbur kalır. İlk devirlerdeki hayâl ve umutlarla gerçek başarılar arasında farklılık o kadar net bir realite hâlini alır ki bu durum kendine müthiş bir ızdırap verir ve hayal âlemleri baştan başa yıkılır.

⁵⁶ Hurlock, a.g.m., Ergenlik Psikolojisi, s: 106

⁵⁷ Jersild, a.g.e., s: 194

⁵⁸ Hurlock, a.g.m., Ergenlik Psikolojisi, s: 170

⁵⁹ Jersild, a.g.e., s: 127; Hurlock, a.g.m., Ergenlik Psikolojisi, s: 170

Gencin mükemmel şekilde tasarladığı mesleğine ait tasavvurları, eğer okuldaki çalışmaları ile beraber aynı paralelde değilse, büsbütün mahvolur. Eğer arzu edilenden fazla çalışması gerektiğini anlarsa, kurduğu hayalleri bir balon gibi söner yahut ummadığı veya hazırlanmadığı bir fedakârlık kendisini bekliyorsa yine bütün umutları suya düşer.

Umut ve hayallerin bu şekilde sönməsi sadece gençlik çağına has bir şey değildir. Bir çok kimselerde bu durum hayatın ilk çağlarında veya yetişkinlik çağlarında söz konusu olabilmektedir. Fakat hayatın bu çağlarındakilerden çok daha katı ve sert realiteler gençlik çağında kendilerini hissettirmektedirler.⁶⁰ Ayrıca genci, kendisi hakkında başkalarının beslemiş oldukları umut ve hayâller de geniş ölçüde düşündürür. Gencin gerek kendinin gerekse başkalarının, kendisinden bekledikleri ile gerçek yaşantıları arasında büyük ölçüde farklılık görmesi bir takım çatışmaların ortaya çıkmasına sebep olur. Yani “ideal benlik” ile gerçek yaşantılar arasındaki fark, genci bir takım çatışmalara götürür. Çözümü olmayan çatışmalar sonucunda gencin benliği güçsüz kalırsa umutsuzluk baş gösterir.

İnsanoğlunun değerler sistemi bakımından “benlik” büyük önem taşımaktadır. “Benlik” evrene karşı düşünüldüğü zaman pek küçük görülür ama gencin hayat tecrübesi bakımından o her şey demektir. Çünkü “benlik” gencin hayatı için en esaslı bir varlıktır. “Benlik” onun maksat ve gâyelerinin, umutlarının, çalışma ve çabalamalarının merkezi ağırlık noktasını teşkil eder.⁶¹ Çocukluk çağında oluşan kişilik ya da benlik olumlu özdeşimlerin birbirine katlanmasından oluşan bir benliktir. Oysa gençlik çağında genç özdeşim örneklerini yeni baştan değerlendirir, süzgeçten geçirir, bir bölümünü benimser, bir bölümünü yadsır. Genç bir takım özdeşim denemelerinde bulunur denemeleri sonucunda genç kendisine yeni bir “kimlik” ya da “benlik” oluşturur. Kimlik duygusu gelişmiş bir genç, kendi benliğinin sürekliliğini algılayan kendisine yabancı görünmeyen nereden gelip, nereye yöneldiğinin bilincinde olan bir kişidir. Kendine özgü duyguları, düşünceleri, amaçları, kendi geliştirdiği inançları, bir yaşam ve dünya görüşü mevcuttur.⁶²

⁶⁰ Jersild, a.g.e., s: 227 - 228

⁶¹ Jersild, a.g.e., s: 37

⁶² Yörükoğlu, Gençlik Çağı, s: 99

Gencin kimlik arayışı ve bunun için bir takım denemelerde bulunması gençlik çağının başlangıcında söz konusudur. Gencin kimliğini arayış bunalımı son derece doğal bir gençlik hastalığıdır. Bu bazı gençlerde belirsiz geçerken bazı gençlerde daha ağır belirtilerle kendini gösterir. Gençlik çağının sonuna doğru “benlik” kavramı netleşir, benlik saygısı artar. Kimlik bunalımı ağır geçen gençlerde bu durum artan boyutlarda uzamış gençlikte de sürer. Bunlarda benlik kavramı belirsiz ve yerine oturmamıştır. Bu tür gençler ne istediklerini nereye yöneldiklerini bilemezler, kalıcı seçimler yapamazlar, zaman kavramları belirsizdir, zamanın bir değişme getireceğine inançları yoktur. Bunlarda irade bozukluğu ve amaçsızlık belirgin şekilde görülür. Bu tür gençler bazen gerçekle bağını kopararak psikotik belirtiler gösterirler, kimi zamanda depresyona girip çıkarlar.⁶³

Toplum içerisinde bir yer edinemeyen, kök salamayan, amaçsız, yaşamdan tat alamayan, geleceğinden de umudunu kesmiş olan bu tür gençler benliğini bulamamış olmanın verdiği umutsuzluktan kurtulmak için dillerini, dinlerini, uyruklarını, ülkelerini, yetiştikleri ortamın tüm değer yargılarını yadsıyarak, karşı kültür oluşturan hippy vs. gibi topluluklara katılabilirler ve umursamazlığı hayat felsefesi haline getirirler veya alkol, uyuşturucu vs.’ ye kapılabilirler hatta intihara teşebbüs edebilirler. Bazıları da içinde buldukları umutsuzluktan kurtulmak için topluma sırt çevirmek yerine topluma meydan okuyarak böylece olumsuz kimliklerini kanıtlamaya çalışırlar.

Gençlik çağında, dış çevreye uyum sağlayamayan, alt benlikten gelen dürtüleri dizginleyemeyen kısacası alt benlik ile üst benlik arasında bir denge kurarak sağlam bir kişilik oluşturamayan bir kimsenin benliği zayıf, benlik saygısı düşük olur. Umutsuzluk içerisindeki bu kişi çeşitli psikotik ve nevrotik kişilik yapıları geliştirir.

Kişilik yapısı oturmamış, benlik saygısı düşük olan gençlerin olumsuz bir takım ruhsal ve fiziksel belirtiler gösterdikleri tesbit edilmiştir. Benlik saygısı, kişinin kendisini olduğundan aşağı ya da olduğundan üstün görmeksizin kendinden memnun olma durumu kendini olduğu gibi, gördüğü gibi kabullenmeyi, özüne güvenmeyi sağlayan olumlu bir ruh halidir.⁶⁴ Onun için benlik saygısının ruh sağlığı ile yakından ilişkisi söz konusudur. Zira benlik saygısı yüksek olan kişide kendine güven, iyimserlik, başarıma isteği, zorluklardan yılmama gibi olumlu ruhsal nitelikler bulunur. Buna karşılık benlik saygısı düşük olan kimsenin ise kendine güveni azdır, kolay umutsuzluğa

⁶³ Yörükoğlu, Gençlik Çağı, s: 99 - 104

⁶⁴ Yörükoğlu, a.g.e., s: 93

kapılır. Dr. Füsün ÇETİN ülkemizde 205 genç üzerinde yaptığı araştırmasında benlik saygısı ile insanlara güven arasında sıkı bir ilişki bulunduğunu tesbit etmiştir.⁶⁵ Zira kendisine güvenen bir kişi ancak başkalarına da güvenebilir. Dolayısıyla böyle bir kimsenin dünyaya bakış açısı da sonderece ümitvardır.

Gençlerin dünyaya karşı iyimser yada kötümser bir tavır takınmalarında son derece etkili olan benlik saygısı, gençlerin ilk çocukluk tecrübeleri, içinde buldukları aile ortamı ve anne babalarının tavır ve durumları ile yakından ilişkilidir. Zira aşırı seven – kollayan ailelerde ve baskıcı, itici, sevgisiz ailelerde yaşayan gençler kendilerine güveni olmayan, benlik saygısı düşük olan kimselerdir. Bu tür gençler güvensizlik, yetersizlik ve tedirginlik içerisindedirler.⁶⁶ Sevilen, kabul edilen bir ergenlik çağı genci aile dışındaki dünyada mevcut hayat şartlarına; sevilmeyen, red edilen ergenlik çağı gencinden çok daha iyi göğüs gerebilmektedir.⁶⁷ Sevgiden yoksun, güven vermeyen, karışık, düzensiz ve çatışmalı bir aile ortamında yetişen gençlerin gençlik çağından yetişkinliğe geçişleri son derece gürültülüdür. Bu tür gençler dünyaya karşı karamsar bir bakış açısına sahiptirler ve içinde buldukları umutsuzluklarını dış çevreye karşı saldırgan ve düşmanca bir takım tavırlar sergileyerek yansıtır. Ancak aileleri dengeli, düzenli yaşam süren, ölüm, hastalık, geçimsizlik gibi ciddi sorunları bulunmayan ailelerden gelen, sevgi ve güven ortamında yetişmiş ve bağımsızlığı desteklenmiş gençlerin, gençlik çağından yetişkinliğe geçişleri hafif dalgalı bir denizde yol alan bir gemi gibi olur.⁶⁸ Bu tür gençler dünyaya karşı iyimser bir bakış açısı sergilerler. Bunların çocukluklarının da uyumlu geçtiği gözlenmektedir.

Çocukluğundan itibaren yeterli ilgi ve sevgiden mahrum ve güven verici bir aile ortamında yetişmeyen genç, gençlik çağında güven eksikliğini alkol, uyuşturucu vs. gibi sahte güvenlik veren bir takım maddeler almak suretiyle gidermeye çalışır.⁶⁹ Ayrıca erken çocuklukta çekilen yoksunluklar, ana-babanın ayrılmış olması veya birinin ölümü ve anasız-babasız büyüme veya analı-babalı fakat yetersiz ilgi ve sevgi ile büyüyen gençlerin intihara başvurdukları da gözlenmektedir. Zira olumsuz yaşantıların birikimi kişinin direncini kırmakta ve örseleyici son bir olay intihar yolunu açmaktadır.

⁶⁵ Bkz. Yörükoğlu, Gençlik Çağı, s: 97

⁶⁶ Yörükoğlu, a.g.e., s: 133

⁶⁷ Jersild, a.g.e., s: 160

⁶⁸ Yörükoğlu, a.g.e., s: 114 -116

⁶⁹ Yörükoğlu, a.e. s: 282 - 283

Genç, sözleriyle ve davranışlarıyla ana-babasına duyuramadığı gereksinmelerini, içine düştüğü çıkmaz, umutsuzluğu, yalnızlığı ve çaresizliği canına kıymaya kalkışarak en dramatik şekilde dile getirmektedir.⁷⁰ Bu yüzden gençlik çağında trafik kazalarından sonra ölüm olaylarında ikinci sebep intihardır. Kısaca zikretmek gerekirse gençlerin ruhsal durumu dolayısıyla umut ve umutsuzlukları daha ziyâde yeterli ve güçlü bir benlik yapısına bağlı olmaktadır.

3-) Gençlikte Dini Gelişim

Bülüğa erme dinde sorumluluğun başlangıç işareti kabul edilmektedir. Genç bülüğa ermekle dinin emir, yasak, görev ve kuralları çerçevesinde davranışlarının sorumluluğunu yüklenmiş olmaktadır.⁷¹ Gençlik döneminde gencin fiziki, biyolojik, ruhsal ve sosyal yapısındaki değişmelerle birlikte ortaya çıkan bir başka gelişim ve değişim sahası da dindir. Aslında gençte değişik yönlerden meydana gelen bu değişim ve gelişimler birbirleriyle iç içe meydana gelmekte ve birbirlerinden son derece etkilenmektedirler.

Din psikolojisi açısından bakıldığında gençlik çağında meydana gelen dîni gelişimi üç safhada incelemek mümkündür.

a-) Dini Şuurun Uyanması :

Ergenlik döneminde fiziki ve ruhsal yapıdaki değişim ve gelişimlerle birlikte çocuğun zihin ve düşünce yapısında da bir takım değişimler görülür. Genellikle 12-13 yaşlarında başlayan “soyut düşünme” kabiliyeti okulun ve toplum kültürü çerçevesindeki tecrübelerin yardımıyla ergeni, problem tahlilleri ve yüksek seviyeli genellemeler yapmaya sevk eder.⁷² Böylece yetişkinler seviyesinde bir düşünme kapasitesine sahip bulunan ergen, bir taraftan içinde yaşadığı çevrenin ve dünyanın sorunlarını diğer taraftan çağlar boyu bütün insanları uğraştıran tabiat üstü, dîni ve metafizik konuları düşünmeye başlar.⁷³ Genç çocukluğunda genellikle taklit yoluyla, sorgulamadan kabul ettiği dîni inanç ve değerleri kazanmış olduğu zihin kapasitesiyle tekrar bir gözden geçirir ve anlamlandırır. Daha önce Allah’ ı insana ait modeller içerisinde düşünen çocuk gençlik döneminde insana benzeyen Allah düşüncesinden

⁷⁰ Yörükoğlu, Gençlik Çağı, s: 241 - 245

⁷¹ Hökelekli, a.g.e., s: 266, Peker, a.g.e., s: 106

⁷² Yörükoğlu, a.g.e., s: 31 - 32; Hökelekli, a.g.e., s: 268

⁷³ Hökelekli, a.g.e., s: 268

tamamen kurtulur. Tek, benzeri olmayan, değişmeyen, canlı, ölümsüz, cisimsiz, soyut bir Allah düşüncesine ulaşır.⁷⁴

Mamafih ergenlikte dini şuurun uyanışı yalnızca zihinsel gelişimle ilgili olmayıp ruhi yapının işleyişine de bağlı olmaktadır.⁷⁵ Gençlik döneminde duygu hassasiyeti ve kapasitesi de zirveye ulaşmaktadır. Bu durum bazı ruhi karışıklık ve düzensizliklerin de sebebi olmaktadır. Ruhî uyanış sebebiyle ergen kendisini yeni bir dünyanın eşliğinde ve olup bitenlere karşı büyük bir şaşkınlık ve kararsızlık içerisinde bulur. İşte bu ortam içerisinde genç, iç güdüsel olarak Allah' a yönelir. Dini inanç ve değerler bir anda onun için büyük bir önem kazanır. Genç; ölüm, cennet, cehennem, kader, adalet vs. gibi dini kavramları derinlemesine düşünmeye başlar.⁷⁶ Dolayısıyla ergende zihni gelişmeye ve duygusal arayışa paralel olarak dini kavrayış ve anlayış da gelişmektedir. Bununla beraber gençte dini uyanışın meydana gelmesinde bir takım dış faktörler de etkili olmaktadır.

Gencin içinde bulunduğu çevre, anne-baba, arkadaş, köy veya mahalle çevresindeki ferdi gözlemler, dinlediği, duyduğu dini konular eğitici ve öğreticilerin katkısı okuldaki dini eğitim, tabiat olaylarından etkileniş, onda dini şuurun uyanmasında ve gelişmesinde son derece etkilidir.⁷⁷

Eğer çocuk başta ailede olmak üzere etkili bir dini atmosferin oluşturduğu çevrede yaşama imkânı bulursa, onda güçlü bir dini uyanış görülür. Dini inancın ortaya çıkmasında ve gelişmesinde ailenin en belirgin faktör olduğu yapılan tecrübî gözlemler sonucu görülmüştür.⁷⁸

Dini uyanma ile birlikte gençte dine karşı coşkun bir alaka baş gösterir. Zira bu dönem gencin çocukluk dönemindeki pasif durumundan sıyrılıp kurtulduğu, dinsel hayatın esas faaliyetlerine karıştığı, dinsel mükellefiyetlerine bağlandığı bir dönem olarak görülür.⁷⁹ Ergenliğin asıl bunalımlı safhasına girmeden önceki bu 1-2 yıllık süre içerisinde dini ilginin en yüksek seviyesi yaşanır. İbadetleri yerine getirme, camiye cemaate katılma, helal-haram, günah-sevap gibi konulara ilgi ve duyarlılıkta belirgin bir artış söz

⁷⁴ Peker, a.g.e., s: 107; Hökeleli, a.g.e., s: 269; Bilgin, Selçuk, a.g.e, s:75

⁷⁵ Yavuz, Kerim, Çocukta Dini Duygu Ve Düşüncenin Gelişimi, Ankara, 1987, s: 63 - 67

⁷⁶ Hökeleli, a.e., s: 268

⁷⁷ Peker, a.g.e., s:107-108; Yavuz, a.g.e., s:63

⁷⁸ Yavuz, a.g.e., s: 47

⁷⁹ Jersild, a.g.e., s: 381

konusudur. Bununla beraber bu dönem çok sürmez. Ergenliğin kendine has bunalımlarının baş göstermesiyle dinin de bundan etkilenmesi söz konusudur.⁸⁰

b-) Dini Bunalım Ve Şüpheler

Gençte, ergenlik çağı yılları boyunca yaş ilerledikçe, bağımsızlık ihtiyacı ile birlikte “tenkitçi düşünce” de gelişir. Bu dönemde daha önce hiçbir tenkide tâbi tutulmaksızın benimsenmiş olan dini inanç ve uygulamalar bundan böyle genç tarafından sıkı bir şekilde gözden geçirilir. Zihnî bakımdan bütünleşmiş benliğin farkına varan genç, kendisini hayatın sentezini tenkitçi bir şekilde yapabilecek güçte hissettiği için bundan böyle gerçeği tecrübe etmeksizin kabul etmez, herşeyi tenkid deneyiminden geçirmek ister. Bu arada dinî inançlarının anlamını ve dinî gerçeklerin mahiyetini de zihinsel olarak anlamak ve bunları yaşanan hayat ile bağdaştırmak ister. Akılla ispatlanamayan herşeye karşı tenkid ve güvensizlik tutumu gösterir.⁸¹ Bu sebeple hayat felsefesinin temelini oluşturan inancı soru süzgecinden geçirmesi esnasında gencin rahatsız olması büyük bir ihtimalle de ciddi bir şekilde şüpheye düşmesi kaçınılmaz olmaktadır.⁸² Şüphe ergenlik döneminin ana problemlerindendir. Batı ülkelerinde yapılan araştırmalarda genç erkeklerin % 75’ inin, kızların ise % 50’ sinin bu iman şüphelerini yaşadıkları tesbit edilmiştir. Ülkemizde yapılan bir çok araştırma sonucunda ise gençlerin % 30’ ununu dini şüphe tecrübesi yaşadıkları tesbit edilmiştir.⁸³

Gençlerde dini bunalım ve şüphelerin doğmasına yol açan faktörlerin, onların bedeni ve ruhi gelişimiyle doğrudan ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Zira gençliğin başlangıcında benliğin ve şuurun uyanması ve zihin gelişiminin en üst basamağa ulaşması, şüphe ve bunalımları hazırlayan şartların başlangıcını oluşturur.

Zihinsel gelişim sonucu düşünme gücü ve kapasitesi artan gençte “bağımsızlık ve güçsüzlük” duyguları uyanmaktadır. Bağımsız bir kişi olarak “kendisini ifade etme” güdüsünün etkisiyle gencin ana-baba ilişkilerinde çatışmalar ortaya çıkar. Zira dinî bunalımın başlangıcını bu ana-baba ile olan çatışmalar teşkil etmektedir. Çünkü ergenlik çağı genci bir taraftan anne-babaya saygı ve itaatin gerekliliğini vurgulayan dinî inanç ve geleneklerle öbür taraftan bağımsız olma isteği arasında çelişkili ve

⁸⁰ Hökelekli, a.g.e., s: 269

⁸¹ Hökelekli, a.g.e., s: 271

⁸² Jersild, a.g.e., s: 393

⁸³ Bkz. Hökelekli, a.e., s: 273

kararsız bir durum yaşamakta ve sonuçta ana-baba otoritesinin yanı sıra tüm otoritelere karşı isyankar bir tavır sergilemektedir.⁸⁴

Bu dönemde genç aynı zamanda cinsi eğilimlerinin de kuvvetli etkisi altında yaşamaktadır. Genç cinsi olgunluğa ulaşmış olmakla birlikte hayatın sosyal ve ekonomik zaruretleri bu ihtiyacın meşru tatminini engellemekte ve ileri tarihlere ertelemektedir. Çağdaş kültür cinselliği sınırsız bir şekilde göz önüne sererek bu yolla elde edilen zevk ve tatmini hayatın başlıca amacı olarak göstermekte, öbür taraftan gayri meşru cinsi faaliyetler toplumda başta dînî değerler tarafından yasaklanmaktadır. İşte bu durumda gencin kafasında din ile cinselliğin çatışmasına sebep olmaktadır.⁸⁵

Ayrıca genç bu dönemde daha geniş bir sosyal çevrede ve yeni entellektüel kavram ve anlayışlarla da ilişki içerisinde bulunmaktadır. Bu durum da onun şüphe ve bunalımlarında etkili olmaktadır. Gencin okulda öğrendiği bazı dersler, okuduğu bazı kitaplar, konuştuğu bazı arkadaşları onun dînî değerler hakkındaki fikirlerinden daha değişik görüşler ileri sürebilmektedir. Bu durum ise gencin dînî inançları üzerinde şüpheye düşmesine en azından onları yeniden gözden geçirme ihtiyacını duymasına sebep olmaktadır.

Gençlerin inanmalarında ve olumlu tavır almalarında ailenin olumlu etkisi, yüksek tahsil sırasında öğrendikleri ile uyum sağlayabilmeleri, ispat edilemese de varlığı kesin şeylerin bulunabildiğini fark etmiş olmaları etkili olmaktadır.⁸⁶

Mamafih, dini şüpheler, bu tecrübeyi yaşayan gençler üzerinde her zaman olumsuz bir etki meydana getirmezler.⁸⁷ Uygun şartlar altında bu şüphelerin, dini saflaştırıcı ve daha şuurlu bir dindarlığı elde etmekte yönlendirici etkileri söz konusu olabilmektedir.⁸⁸ Ayrıca bu şüphe, kararsızlık hatta geçici inkâr durumlarının, olumsuz bir devreden sonra gencin yeniden dine dönüş yapmasını hazırlamaları bakımından da olumlu sonuçları mümkün olabilmektedir. Özellikle çocukluk döneminde sağlıklı bir dini gelişim gösteren gençlerin, geçici bir kararsızlık ve bunalım devresinden sonra, dini inanç ve değerleri şuurlu bir şekilde yeniden keşfetmeleri ve onlara kuvvetle bağlanmaları çoğu zaman görülebilmektedir.⁸⁹

⁸⁴ Hökelekli, a.g.e., s: 270

⁸⁵ Hökelekli, a.e., s: 274

⁸⁶ Bilgin, Selçuk, a.g.e., s:78

⁸⁷ Peker, a.g.e., s:108, Hökelekli, a.g.e., s: 273

⁸⁸ Hökelekli, a.e., s: 273

⁸⁹ Hökelekli, a.e., s: 278; Bilgin, Selçuk, a.g.e., s: 79

c-) Dini Tutumların Belirginleşmesi

Gençlik döneminin sonlarında (18-21 yaş) fırtınalı, çelişkili, bunalım ve krizlerle dolu ergenlik dönemi yerini sâkin ve istikrârli bir hayata bırakır. Duygu ve heyecanlardaki taşkınlıkların azaldığı, dengeli olma halinin arttığı, yetişkinlerle ilişkilerde düzelmelerin olduğu bu dönemde genç, problemlerini gerçekçi karşılamakta ve daha az duygusal bir tutumla sorunlarını çözmeye çalışmaktadır.⁹⁰

Gençler özellikle 20'li yaşlarda bütün diğer tutumlarda olduğu gibi dinî-ahlakî tutumlarında da belirgin bir istikrâr kazanmış, hayat felsefelerini önemli ölçüde oluşturmuş bir kişiliğe sahip olurlar. Bu aşamada dinî gelişim seyirinde çok önemli ve kritik bir süreç olarak yaşanan şüphe olayı ile buna bağlı olarak ortaya çıkan suçluluk ve günahkârlık duygularında zayıflama görülür. Zira dinî şüphe ve kararsızlıkların ve bocalamaların yatıştığı bu dönemde genç, artık din konusunda kendi tutumunu tam olarak belirleyebilecek zihni ve duygusal olgunluğa ulaşmış bulunmaktadır. Dolayısıyla bu dönemde din ile ilgili kesin tercihler ve kararlar kendilerini açıkça gösterirler. Gençler bu dönemde yaptıkları tercih ve seçimlere göre üç çeşit dinî tutum ve tavır sergilerler:

Gençlerin bir bölümü dinî bunalıma yol açan çatışma süreci içerisinde, çocukluk inançlarından çok farklı olarak dinî inanç ve değerler dünyasını yeniden kurarlar. Dolayısıyla geleneksel dinî yorum ve uygulamaları tenkid süzgecinden geçirerek akılcı bir tarzda yeniden düzenleme yoluna giderler.

Bir bölümü ise, aileden aldıkları dinî inanç ve değerleri geleneksel kalıpları içerisinde olduğu gibi veya çok az değişikliklerle sürdürürler.

Gençlerin diğer bir bölümü ise bu dönemde dini bütünüyle reddederek ilgisiz, dinsiz veya bilinmezci (agnostik) olurlar.⁹¹

Gençlik çağının sonunda bu noktaya gelinmesinde içsel ve dışsal bir çok faktör etkili olmaktadır.⁹² Bununla birlikte gençler arasında din karşıtı ya da büsbütün dine ilgisiz olanların oranı bir hayli düşüktür. Nitekim ülkemizde üniversiteli gençler üzerinde yapılan bir araştırmada bu oranın % 4-20 arasında değişmekte olduğu gözlenmiştir.⁹³

⁹⁰ Peker, a.g.e., s: 108

⁹¹ Peker, a.g.e., s: 109, Hökelekli, a.g.e., s: 280- 281

⁹² Peker, a.g.e., s: 109

⁹³ Bkz. Hökelekli, a.g.e., s: 281

Buradan da anlaşılacağı üzere gençlerin büyük çoğunluğu dine karşı olumlu bir tavır sergilemekte ve dinin etkisini az veya çok yaşantılarında hissetmektedirler.

B. UMUT

1- Umudun Tanımı :

İngilizcede “Hope”, “Expectation” ve “prospect” gibi kelimeler umut karşılığı olarak kullanılmakla⁹⁴ beraber, umut anlamını ifade etmek için daha ziyade “Hope” kelimesi kullanılmaktadır.

Umudun “Hope” sözlükte “mümkün olan fakat, kesin olmayan bir şeyi istemek ve beklemek”⁹⁵ “bir şeyin olmasını istemek ve bir şeyin muhtemelen olacağına dair güvene sahip olmak”⁹⁶ gibi anlamları ihtiva etmektedir.

Arapçada ise “recâ”, “emele”, “tamia” gibi kelimeler umut anlamını ifade etmekle beraber genellikle “recâ” kelimesi umut etme anlamında kullanılmaktadır.⁹⁷

Kur’an ve tasavvufta umut etme anlamında kullanılan recâ, sözlükte “ummak, yalvarmak, rica etmek, temenni etmek, dilemek”⁹⁸, bazen “korkmak” manasına da gelmektedir.⁹⁹ Yine recânın “gizli bir şeyin ortaya çıkacağına dair bir tahmin”, “daha önce bir emek harcamaktan dolayı bir şeyden faydalanmayı beklemek”¹⁰⁰ gibi anlamları ihtiva ettiği ve yeis’in zıttı olduğu da belirtilmektedir.¹⁰¹

Terim olarak ise bir çok psikolog ve sûfi tarafından umudun değişik tanımları yapılmıştır. Psikologlar açısından ele alındığında;

Umudun, “gelecek ile ilgili bir amacı gerçekleştirmede sıfırdan fazla olan beklentilerdir.”¹⁰² Dolayısıyla umutta, kişinin gelecekteki gerçek hedeflerine ulaşma olanaklarının olası yansıması söz konusudur. Yani umutta, hedefe ulaşmak için, uygulamaya konulan plânların başarılacağı öngörüsü vardır.

Öğretim modelleri üzerinde çalışan Mowrer umudu “elde edilebilir bir ödülü beraberinde getiren bir tecrübe” olarak tanımlamıştır.¹⁰³ Breiten ise Mowrer’ in umut

⁹⁴ Avery, Robert; Bezmez, Serap; Admonds, Anna G.; Yaylah, Mehlika; Redhouse El Sözlüğü, İstanbul, 1990, s: 482

⁹⁵ Kharma, Nayef; Eyre, Anthony; Al-Misbah, Beyrut, 1990, s: 160

⁹⁶ Longman-Metro Active Study Dictionary of English, Longman Group UK Limited, England, 1991, s: 340

⁹⁷ Yazır, M. Hamdi, Hak Dini Kur’an Dili, Byy., 1979, c.5, s: 3579

⁹⁸ Altıntaş, Hayrani, Tasavvuf Tarihi, Ankara, 1991, s: 131

⁹⁹ İbn Manzûr, Cemâlû’d-Din b. Muhammed b. Manzûr (711/1311), Lisânü’l Arab, Beyrut, 1955, c.13, s: 310; Yazır, a.g.e., c.5, s: 3579, Altıntaş, a.g.e., s: 131

¹⁰⁰ Ez-Zebîdî, Muhammed b. Muhammed al-zebîdî, (1205/1790), Tacu’l-Arûs, Beyrut 1306, c.10, s:144

¹⁰¹ İbn. Manzûr, A.g.e., c.13, s:309; Ez-Zebîdî, a.g.e., c.10, s:144

¹⁰² Seber, a.g.t., s:4

¹⁰³ Bkz. Meadow, Mary Jo, Kahoe, Richard D., Psychology of Religion- Religion In Individual Lives, Newyork, 1984, s:228

tanımına karşı çıkmıştır. Çünkü ona göre umudun tecrübî (deneysel) yolla doğrulanması sözkonusu olamaz, zira umudun doğasında henüz görülemeyen şeyin üzerine düşmek vardır.¹⁰⁴

Gerçekten de umut ileriye dönük hayâl kurabilme, yaşamdan beklentileri olabilme durumudur. Dolayısıyla hayâl kurma yetisini kaybetmek umutsuzluğa yol açar. Onun için umut; sezgi, hayâl ve ilham ile işleyen bir sağduyu fonksiyonu olarak kabul edilmektedir.¹⁰⁵ Bu sebepten dolaydır ki, Meissner, umudun toplumsal ve hayâl ile ilgili yönüne dikkat çekerek onu, paylaşılan bir hayâl olarak tanımlamıştır. Ona göre umudun kaybolması bir parça hayâli yaratan kapasitenin yok olması demektir.¹⁰⁶ Fakat buradaki hayâl insanları gerçekçi olmayan gelecek ufuklara doğru sürükleyen, onları içinde buldukları zamana karşı gevşeten, gerçeklikle hiçbir ilgisi olmayan pasif bir kadercilik olmayıp, olabilecek, gerçekleşebileceğine inandığımız şeylerin hayâlini kurmaktır, yani yaratıcı hayâldir. Dolayısıyla umut yaratıcı hayâli diğer insanlarla paylaşma faaliyetidir fakat tek başına hayâl kurma değildir.

Mills ve E. Fromm da Meissner gibi umudun toplumsal yönüne dikkat çekmişlerdir. Mills; umudu, içinde kişinin başkalarıyla doğru münasebet (ilişki) içinde yaşadığı bir durum¹⁰⁷ olarak tanımlamaktadır. Fromm' a göre ise, umut, daha büyük bir canlılık, daha büyük bir duyarlık ve akılcılık sağlamak yönünde gerçekleştirilmek istenen her toplumsal değişimin belirleyici ögesidir.¹⁰⁸ Görüldüğü üzere Fromm'un umut anlayışında pasifliğe yer yoktur. Umuda ulaşmak için bir takım gayretler sarfedilmesi gerekir. Fakat gerçekleşmesi hiçbir şekilde mümkün olmayan amaçlar için de şartların zorlanması bir anlamı yoktur. Dolayısıyla umut kendi içinde çelişkilidir.¹⁰⁹ Umudun pasif (edilgin) bir bekleyiş değildir. Nitekim Gazâli bunu ahmaklık ve gurur olarak isimlendirmektedir.¹¹⁰ Ancak umut, gerçekleşmesi imkansız olan koşulların gerçekçi olmayan bir şekilde zorlanması da değildir. Umudun, atlama anı geldiğinde sıçramaya hazır çömelik bir kaplana benzemektedir.¹¹¹

¹⁰⁴ Bkz. Meadow, Kahoe, a.g.e., s:228

¹⁰⁵ Meadow, Kahoe, a.g.e., s: 229

¹⁰⁶ Meadow, Kahoe, a.g.e., s: 227

¹⁰⁷ Meadow, Kahoe, a.g.e., s: 228

¹⁰⁸ Bkz. Fromm, Umudun Devrimi, s: 20

¹⁰⁹ Fromm, a.g.e., s: 23

¹¹⁰ Gazâli, Kimyâ-yı Saadet, (Terc: Mehmet A. Müftüoğlu), İstanbul, 1981, s: 566; Fromm, a.g.e., s: 23

¹¹¹ Fromm, a.g.e., s: 23

V. Frankl ise “yaşama iradesi” ni umut karşılığı olarak kullanmaktadır.¹¹² Zira umut; yaşamaya ve büyümeye eşlik eden onunla birlikte bulunan bir ruhsal öğedir.¹¹³

Herşeye rağmen, yaşama evet demek, en zor ve en kötü şartlar altında bile yaşamın potansiyel olarak var olduğunu gösterir. Bu da insanın, yaşamın olumsuz yanlarını yaratıcı bir yoldan olumlu yada yapıcı şeylere dönüştürebilme yetisine sahip olduğunu gösterir.¹¹⁴ Dolayısıyla umut, yaşamdır, umutsuzluk ise ruhî manada ölümdür.

Şair Mayakovski; “Bu dünyada zor değil ölmek

“Asıl iş yaşayabilmek”

diyerek, kişinin direnme gücünü yitirmeyerek zor şartlar altında bile ümide sarılarak yaşayabilmesinin önemini vurgulamaktadır.

Kişinin aktif olabilmesi, gerek kişisel ve çevresel gerekse toplumsal olsun hayatın bir takım zorluklarına göğüs gerebilmesi için olumlu bir ruh hâli ve inanca ihtiyacı vardır.¹¹⁵ Onun için bir takım psikologlar derin bir inancın umudun bileşeni olduğunu belirtmektedirler.¹¹⁶ Yani umudun bir iman temeli olması ve yine umudun da dönüşümlü olarak imanı desteklemesi gerekmektedir.¹¹⁷ Umut bir nevi inançtır. Umut hayata inançtır, geleceğe inançtır.

Dinin “umut ve anlam” hakkında bir takım makul kaynak tedarik ettiğini belirten psikologlar, bununla beraber dinî ümidin sonuçta bir şüphe unsuru ihtiva ettiğini ileri sürmektedirler.¹¹⁸ Umut ismi ancak içinde tereddüt olan şeye verilir, zira kesin olan bir şeye bu isim verilmez. Çünkü mâlum olan şey umulmaz. Güneşin doğuş zamanında güneşin doğuşunu umut ediyorum, batış zamanında da batışını umut ediyorum denilmez. Çünkü doğuş ve batış kesindir.¹¹⁹ Özcan Köknel ise umudu, bir beklenti ve amacın gerçekleşmesini ummanın doğurduğu hoş bir durum, bir duygu¹²⁰ şeklinde tanımlayarak umudun, bir duygu hali olduğunu ve gelecek zaman boyutunu dile getirmektedir.

¹¹² Frankl, a.g.e., s: 10

¹¹³ Fromm, Umud Devrimi, s: 27

¹¹⁴ Frankl, a.g.e., s: 119

¹¹⁵ Meadow, Kahoe, a.g.e., s: 277

¹¹⁶ Frankl, a.g.e., s: 120; Meadow, Kahoe, a.g.e., s: 228

¹¹⁷ Fromm, a.g.e., s: 168

¹¹⁸ Meadow, Kahoe, a.g.e., s: 228

¹¹⁹ Gazâli, İhyâ-i Ulum' id-din, (Terc: Ali Arslan), İstanbul, 1993, Cilt:5, s: 525; Fromm, a.g.e., s: 23

¹²⁰ Köknel, Özcan, Kaygıdan Mutluluğa Kişilik, İstanbul, 1985, s: 72

Sûfilerde de umudu çeşitli şekillerde tanımlamaktadırlar. Daha önce de zikredildiği üzere onlar umut karşılığı olarak genelde “recâ” kelimesini kullanmaktadırlar.

Recâ (umut), “istikbalde ortaya çıkacak olan ve arzu edilen şeye karşı kalbin duyduğu ilgidir¹²¹ veya Allah’ ın ihsanını umut etmektir.”¹²²

Gazâli, gelecekteki bir iyiliği beklemeye recâ adını vermektedir. Fakat buna temenni de bazen, ahmaklık ve gurur da denilebileceğini belirtmektedir.¹²³ Gazâli’ ye göre umutta gelecek zamanda mümkün olan bir şeyde kusur etmemek ve kusursuz çalışmak esastır. Yani geleceğe ait bir beklenti için gerekli olan, yapılması lazım gelen her şeyi yapıp sonucu Allah’ tan beklemek umuttur. Onun için umut boş bir hayâlden ibaret değildir. Zira gelecek zamanda mümkün olan veya olacak şeyler için hiçbir tedbir almadan, yapılması gereken şeyleri yapmadan sonucu Allah’ tan beklemek ahmaklık ve gururdur. Gazâli buna tohum örneğini verir; sağlam bir tohumu, sürülmüş temiz bir toprağa ekip, yabancı bitkilerden temizleyip, sulama, gübreleme işini yerine getirip tabii afetlerden Allah’ a sığınarak sonucu Allah’ tan beklemeye recâ adını vermektedir. Ancak sağlam tohumu sürülmüş toprağa ekip, yabancı otlardan temizleyip fakat su vermez ve yağmurun yağmasını beklerse, bu da yağmur yağmayan ama yağması da imkânsız olmayan bir memlekette olursa buna “temenni” denildiğini belirtmektedir.¹²⁴ Zira umutta amacın gerçekleşmesi yönünde çaba ve beklenti daha yüksektir. “Temenni, mümkünde ve muhâlde olur, recâ ise mümkün’ e mahsustur.”¹²⁵ Yani umut imkânlar dünyasında ortaya çıkan bir sonuç, bir duygu halidir. Onun için temenni umut vadetmeyen bir beklenti olmasına karşın; recâ, arzu edilene ulaştıracak, bütün vesileleri değerlendirip, rahmeti harekete getirme yolunda peygamberane bir basiret ve şuurla bütün iltica kapılarını zorlamaktır.

Eğer kişi çürük tohumu eker veya sürülmemiş bir toprağa sağlam tohumu eker veya yabancı otlardan ayıklama, gübreleme ve sulama işlemlerini gerçekleştirmez ve ürün almayı beklerse buna ahmaklık ve gurur denilmektedir.¹²⁶

¹²¹ Altıntaş, a.g.e., s: 131

¹²² Kuşeyri, Abdülkerim, Kuşeyri Risalesi, (Hazırl: Süleyman Uludağ), İstanbul, 1978, s: 227

¹²³ Gazâli, Kimya-yı Saadet, s: 566; Altıntaş, a.g.e., s: 227

¹²⁴ Gazâli, İhyâ-yı Ulum’id-din, c.5, s: 526

¹²⁵ Ez-Zebîdî, a.g.e., c.10, s: 144, Yazır, a.g.e., c.5, s: 3579

¹²⁶ Gazâli, Kimyâ-yı Saadet, s: 566

Gazâli'ye göre hakiki recâ, kulun imtihan tohumunu kalbe ekmesi, ibadet sularını ile sulayıp, kalbi kötülüklerden temizleyerek, Allah' tan bu durumu ölüme kadar devam ettirmesini ve mağfirete ulaştıracak güzel sonucu vermesini beklemesidir.¹²⁷

Görüldüğü üzere Gazali' nin umut anlayışında pasif bir beklemeye ve kaderciliğe yer yoktur.

Recâ, “istenmeyen bir şeyin yok olmasından veya arzu duyulanın gerçekleşmesinden, daha doğrusu gerçekleşme umudundan doğar, istikbale aittir.”¹²⁸

Recâ, “ahirette güzel muamele göreceğini, yüce Allah' ın kuluna lütuf ile muamele ettiğini kalbin gözetlemesidir.” Onun için recâ, Allah' ın rahmetinin genişliğine bakıştır.¹²⁹

Şu halde sufilere göre recâ (umut) şu üç hususu ihtiva eder:

- 1- Kişinin yaptığı güzel amellerin kabulünü beklemesi
- 2- Kişinin işlediği günahlardan dolayı tevbe edip, affolunacağını beklemesi
- 3- Veya günaha devam ettiği halde affolunacağından ümitvar olduğunu söylemesidir ki bu üçüncü durum Gazâli tarafından recâ değil gurur ve ahmaklık olarak nitelendirilmektedir.

Bu sebeple sufilere göre; gerek yapılan iyilikler adına bir şeyin kabulünü, gerekse günâhtan tevbe edip hüsnü kabul göreceğini beklemek babından olsun, gerçekleşeceği inancıyla gönülden istenen bir şeyin meydana gelmesini beklemek, umut etmek, recâ olarak isimlendirilmektedir.

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere, umutla ilgili olarak psikolog ve sûfilerin her biri kendi amaçlarına uygun olarak çeşitli tarifler yapmışlardır. Dolayısıyla psikolog ve sûfilerin umut tanımlarının, vurguladıkları unsurlar açısından farklılıklar göstermesi kaçınılmaz olmaktadır. Söz konusu tanımlarda umudun, her şeyden önce gelecekle ilgili ve aktif bir takım beklentileri ihtiva eden bir kavram olduğu; arzu edilen şeyin beklendiği sırada kalbin yaşadığı bir duygu hali olduğu; olayları değerlendirme, hayata bakış açısı olduğu; insanın duygu ve davranışlarına yol gösteren bir değer olduğu; öncesinde zihinsel bir değerlendirmenin bulunduğu zihinsel bir işlev olduğu;

¹²⁷ Gazâli, İhyâ-yı Ulum'id-din, c.5, s: 526

¹²⁸ Eraydın, Selçuk, Tasavvuf Ve Tarikatlar, İstanbul, 1990, s: 212

¹²⁹ Kuşeyri, a.g.e., s: 228

(çünkü, umuttan, ancak insanın yapabileceği şeyler söz konusu olduğunda; yani, umut edilen şeylere ulaşma vâsıtaları insanın kontrolünde olduğunda bahsedilebilir.) bir tecrübe olduğu (zira aynı veya benzer arzu ve amaçlarının hayatta gerçekleştiğini gören kişi bir takım şeyleri umut edebilir.) paylaşılan bir hayâl olduğu, yani toplumsal yönü olduğu; imkânlar dünyasında ortaya çıkan bir sonuç olduğu vurgulanmaktadır.

Dolayısıyla umuda, kişinin kendisi ve gelecekteki yaşamı hakkındaki olumlu beklentileri veya istenilen, arzu edilen şeye ulaşabilme ihtimâli veya geleceğe yönelik bir amacın veya bir arzunun gerçekleşeceğine dair inancın kesinliğe yakın olduğu aktif bir bekleyiştir, diyebiliriz.

Umudun daha iyi anlaşılabilmesi için; umut etmek ne demektir?, Umudun doğuştan mıdır veya sonradan mı kazanılan bir şeydir?, Ümitvar insan nasıl bir duygu hali ve ne gibi davranışlar gösterir?, Umudun faydaları nelerdir?, gibi soruların cevabını arayarak umut kavramıyla ilgili incelememizi sürdürmek uygun olacaktır.

2-) Umudun Kaynağı :

M. Kutub' a göre çocuğun yaratılış itibariyle birlikte doğduğu kâbiliyetlerden birisi de umuttur. Çocuk, emin olmak, ısınmak, rahat etmek, annesinin kucağında dinlenmek arzu eder. Fakat başlangıçta bu umut çizgisi duygu dairesinde yer alır. Ancak bir müddet sonra çocuğun varlık yapısında şuur yerini alır ve çocuğun bu istek ve arzuları şuurlu bir ümide dönüşür. Bir derece daha ilerleyince de mânevi saha da umut teşekkül eder. Böylece çocuk başarıya ulaşip başkalarının sempatisini, hayranlığını kazanmak ister. Zira artık bu noktada değerler dünyasına giriş başlamıştır.¹³⁰ Sonra ruh dünyası genişler ve umut duygusu onun bütün dünyasını doldurur, bütün hareket, duygu, düşünce ve prensiplerini çevreler ve onlara yol gösteren bir değer hâline gelir.¹³¹

Dolayısıyla umut insan ruhunda doğuştan var olan bir potansiyeldir. Daha sonra bu zamanla değişerek gelişerek zenginleşir. Freud' un aksine Frankl da iyimserliğin genellikle doğuştan mevcut olduğunu ve en umutsuz durumlarda bile duyguları kontrol etmeye yardımcı olduğunu belirtmektedir.¹³² Frankl gibi umudu olayları değerlendirme ve dünyaya olumlu bir bakış açısı olarak ele alan A. Adler' e göre ise insan doğuştan iyimser olmakla beraber bu iyimserliğin gelişip devam etmesinde veya engellenmesinde çocuğun içinde bulunduğu dış dünyadan aldığı izlenimler etkilidir. Karşısına çıkan

¹³⁰ Kutub, Muhammed, İslama Göre İnsan Psikolojisi, (Çev: Akif Nuri), İstanbul, 1977, s: 97 - 105

¹³¹ Kutub, a.g.e., s: 105, Fromm, Umudun Devrimi, s: 101

¹³² Frankl, a.g.e., s: 21

ödevlerin pekâlâ üstesinden gelebileceğine güvenen çocuk, ödevlerine üstesinden gelinebilir gözle bakan bir kişinin karakter özelliklerini geliştirir. Meselâ çocukta, cesaret, açıkyüreklilik, güvenilirlik ve çalışkanlık gibi özellikler oluşur.

Aksi durumda çocuğun ruhu kötümserlik kapsamına giren karakter özelliklerine yönelir. Ödevlerinin üstesinden gelme yeteneğini kendisinde göremeyen çocukta, çekingenlik, ürkeklik, kendi içine kapanıklık, güvensizlik ve güçsüzlük özellikleri gelişir.¹³³ Çünkü insanın düşünüp hissettiği herşeyin kökeninde karakterinin yapısı yatar. Karakterinin yapısı ise içinde yaşadığı çevrenin etkilerince belirlenir.¹³⁴

Fromm' a göre de insanlar başlangıçta hayat yolculuğuna umut, inanç ve direnme güçleriyle çıkıyorlar. Fakat yaşam başladığında, çevredeki değişiklik getirici olaylar ve rastlantılar umut gizil gücünü geliştirmeye veya ketlemeye başlar.¹³⁵ Onun için dış çevredeki şartlar ketlemediği takdirde insan umut etmeye ve umudunu geliştirmeye devam edecektir. Zaten insan umut eden bir varlıktır. Çünkü insanda biri geçmişe, diğeri geleceğe yönelik iki cephe mevcuttur. Hayatın kaybolmaya yüz tutmuş hâdiselerinin dimağımızda bıraktığı izlerden oluşan mâzi artık yok olmuştur. Hâl dediğimiz ise her an mâzi oluyor demektir. Hayatımızın geleceğe bakan cephesi ise yarınımızı, gelecekle ilgili umutlarımızı, beklentilerimizi içerir. Onun için geleceğe kayıtsız kalmamız mümkün değildir.¹³⁶ Çünkü gelecek ve gelecekle ilgili umutlarımız bizi yaşama bağlar. Eğer umut ediyorsanız, hayattan beklentileriniz varsa yaşıyorsunuzdur.

M. Kutub' a göre; insan, kendisini dünyaya bağlayan bir takım fitrî arzulara sahiptir. Zira, hayat en yüce şekliyle kuvvetli ve devamlı olan bu arzular ve vazgeçilemeyen bu duygular olmaksızın gerçekleşmemektedir.¹³⁷ Dolayısıyla umut hayatın ve insan olmanın temel koşullarından birisidir. Onun için insanın bir tanımı da "ümit eden" olmasıdır.¹³⁸ Zira, ruhsal yaşamda geçen bütün olaylar, birey tarafından saptanan bir amaca hazırlık niteliği taşımaktadır. Ruhsal yaşamın gelişim sürecinin amacı, bireyin isteklerinin gerçekleşeceği bir geleceğe hazırlık oluşturmaktır. Bu bütün insanlara özgü bir durum olup bütün insanlar böyle bir süreçten geçer. Mevcut bütün

¹³³ Adler, Alfred, İnsan Tanıma Sanatı, (Çev: Kamuran Şipal), İstanbul, 1994, s: 39-42

¹³⁴ Fromm, Psikanaliz ve Din, s: 85

¹³⁵ Fromm, Umud Devrimi, s: 34

¹³⁶ Balaban, Rahmi, Son Asrın İlim ve Fen Adamlarına Göre İlim-Ahlak-İman, Ankara, 1975, s: 5

¹³⁷ Kutub, Muhammed, İslam ve Materyalizm' e Göre İnsan (Çev: Kemal Sandıkçı, M. Akif Aydın), İstanbul, t.s.s., s: 125

¹³⁸ Fromm, a.g.e., s: 71

masallar, insanların mutlu bir geleceğe kavuşma umudunu, gönüllerinde sürekli yaşattığını kanıtlamaktadır. Zira insanlığın içinde barındırdığı bu özlemin yansıması, her türlü güçlüğün aldedildiği bir gelecek düşüncesine yer veren bütün dinlerde karşımıza çıkar. Öldükten sonra insanın kavuşacağı mutluluk, ruhun aralıksız bir gelişim sürecini geçireceği inancı da aynı hususu dile getirmektedir.¹³⁹

Kişiler ve toplumlar kriz dönemlerinde bile kozmik yenilenme veya altınçağ beklemektedirler.¹⁴⁰ Böyle durumlarda sosyal mahrumiyet ve yılgınlıklar gökyüzüne doğru açılmış birer umut kapısı haline gelmektedirler.¹⁴¹ Hatta aşırı sefâlet, hürriyetten yoksun olma ve bütün geleneksel değerlerin yıkılması ile tahrik edilen insanlar, içine düştükleri umutsuzluğa karşı savunma yapmak için, dünyada cennetin yakın olduğu inancını¹⁴² veya kendilerini içinde buldukları olumsuzluklardan kurtaracak bir kurtarıncının geleceği ve çok daha güzel yarınların olacağı inancını taşımaktadırlar.

3-) Umutlu İnsanın Psikolojisi

Bilinçli olarak umutlu olan ve bilinçsiz olarak ta umutsuzluk duygularına sahip olan bir çok insan vardır. Onun için umut ve umutsuzluğun incelenmesinde önemli olan insanların kendi duyguları hakkında ne düşündükleri değil bilakis gerçekte ne hissettikleri ve duyduklarıdır. Bu durum ise onların sözlerinden pek anlaşılabilir fakat yüzlerindeki anlatımdan, yürüme biçimlerinden, gözlerinin önündeki bir şeye ilgiyle tepki göstermelerinden ve mantıklı savları dinleme yetisiyle kendisini gösteren tutuculuktan uzak olmalarından anlaşılabilir.¹⁴³

Umutlu insanlar geleceğe yönelik hedeflerine ulaşmada yetenek yönelimlidirler ve dolayısıyla hedefe yönelik davranışa daha fazla yönelirler, başkalarına (diğer insanlara) güvenirlir.¹⁴⁴ Çünkü, umut güvenlik yolunun başıdır.¹⁴⁵ Dolayısıyla bu tür insanlar başarısızlık durumlarında kısmen de olsa kendilerini sorumlu tutarlar ve çoğu zaman uzun sürede ulaşılacak hedeflere yönelirler.¹⁴⁶ Ümitvar kimseler güçlükler karşısına yüreklilikle çıkarlar ve söz konusu güçlükleri gözlerinde hiçbir zaman büyütmezler. Kimseden bekledikleri, istedikleri bir şey olmadığı gibi hassas durumlarda

¹³⁹ Adler, a.g.e., s: 111

¹⁴⁰ Eliade, *Mircae, Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*, (Çev: Prof. Dr. Mehmet Aydın), Ankara, 1990, s: 119

¹⁴¹ Hökelekli, a.g.e., s: 96

¹⁴² Eliade, a.g.e., s: 119

¹⁴³ Fromm, *Umut Devrimi*, s: 25

¹⁴⁴ Seber, a.g.t., s: 5

¹⁴⁵ Mevlâna, *Fihî Mafih* (Çev: Meliha Ülker Ambarcıoğlu), İstanbul, 1990, s: 15

¹⁴⁶ Seber, a.g.t., s: 5

telaşa kapılmazlar, hataların sonradan telâfi edilebileceğine inanırlar. Bunlar korkup yılmayan, başkaları ile açık yürekli ve rahat bir şekilde konuşabilen, çekingen ve sıkılğan olmayan âdeta başkalarını kucaklamak için kollarını açmış bekleyen kimselerdir. Bundan dolayı böyle kimseler, başkaları ile kolayca ilişki kurup, dost olabilirler, çünkü içlerinde kuşkuya yer vermezler. Konuşmaları akıcı, duruş, oturuş ve yürüyüşleri son derece doğaldır.¹⁴⁷

Ümitvar kişiler, yaşamın zorluklarını ve olumsuzluklarını, olumluya dönüştürebilen insanlardır. Zira ümitvar insanlar acı çekmek zorunda kalsalar bile acı çekmeye sırtlarını dönmek yerine, acının başarıya yönelik gizli fırsatlarını kavramaya çalışırlar.¹⁴⁸

Ümitvar insanlar, kendilerini tamamen yaşama adayan insanlardır diyebiliriz. Zira bu tür insanlar, insanın ulaşabileceği en yüksek amaca ulaşmış birileri olarak dikkatimizi çekerler. Yani ümitvar olanlar bir nevi yaşamsever yönelimli kimselerdir. Yaşamseverliğin özü ise yaşama duyulan sevgidir, yaşamı sevmektir. Yaşamsever yönelimin temel biçimi ölüme karşı (umutsuzluk anlamında) savaşıma, yaşamı sürdürmektir.¹⁴⁹

Umutlu insan, her gün sayfasını kopardığı takviminin inceldiğini korku ve hüznle gözleyen bir insan değil, bilakis her gün takviminin bir yaprağını koparan ancak bunların arkalarına birkaç günlük notu aldıktan sonra düzenli bir şekilde dosyalayıp saklayan insana benzer. Bu notlardan oluşan zenginliği, dolu dolu yaşamı, gurur ve sevinçle düşünebilir. Yaşlandığını farketdiğinde onun için hiç önemi yoktur. Gördüğü gençleri kıskanmak veya gençliğine yönelik nostaljiye gömülmek yerine; o, geçmişte yapılan iş ve sevilen sevgi ile birlikte yiğitçe göğüslenen acıların gerçekliğiyle geçmişinin gerçekliklerinden gurur duyar.¹⁵⁰

Fromm' a göre umutları güçlü olan kimseler, yeni yaşamın tüm belirtilerini görerek bundan sevinç duydukları gibi doğmaya hazır olan şeyin varlık kazanmasına yardımcı olmak için de her an hazır bulunurlar.¹⁵¹

¹⁴⁷ Adler, a.g.e., s: 196

¹⁴⁸ Frankl, a.g.e., s: 75

¹⁴⁹ Fromm, *Sevgi Ve Şiddetin Kaynağı*, (Çev: Selçuk Budak), Ankara, 1995, s: 38 - 44

¹⁵⁰ Frankl, a.g.e., s: 108

¹⁵¹ Fromm, *Umut Devrimi*, s: 23

4-) Umut ve Ruh Sağlığı

Umut bir varolma durumudur. Yağmur yüklü bulutlar gibi yaşamsal enerjiyi kendinde taşıyabilmektir.

Umut, yeni doğan güne, güneşe her sabah şartlar ne olursa olsun merhaba diyebilmek, yaşamı yudum yudum içerek iliklerine kadar hissedebilmektir. Umut bitmek tükenmek bilmeyen yaşam enerjisidir. Umutta yarınlarla bağlanma söz konusudur. Onun için umut kişinin geleceğe güvenle bakabilmesini sağlar. Dolayısıyla insanın ümitvar olmasının ruh ve beden sağlığı açısından çok büyük önemi vardır. Zira umudunu yitirmek yani umutsuzluk insanı perişan eden bir duygudur.¹⁵² Umutlarını yitirmiş olan insanların çeşitli psikotik ve nevrotik hastalıklara düşer oldukları gözlenmiştir. Onun için umut kişinin kanadıdır; kanatlar ne kadar kuvvetli ve sağlam olursa kişi o kadar yükseklerle uçabilir, zirvelere ulaşabilir. Aksi takdirde kişinin umudu olmazsa o zaman tembelleşip miskinleşir, kendisinden bir hayır beklenmediği gibi kullukta da bulunamaz.¹⁵³ Dolayısıyla kişinin üretken ve yaratıcı olabilmesi yaşama etkin bir biçimde katılabilmesi ümitvar olabilmesi ile gerçekleşir. Çünkü umut teşvik edici bir fonksiyona sahiptir. Bu bakımdan, umut hâli, şartlar ne olursa olsun her durumda gayret gösterip insanlara, tüm yaratıklara karşı görev ve sorumlulukları, Allah' a kulluğa devam etmeyi gerektirir.¹⁵⁴ İnsan hayatta sahip olduğu şeylerin tamamını yitirdiği veya türlü musibetlere maruz kaldığı veya iyiliğe muvaffak olamamanın, kötülükten kurtulamamanın ızdırap ve inkisârını vicdanında duyduğu zamanlarda, umut, âdeta bir burak olup, onu, insan gücünü aşan ulaşılmazlara götürür. Umut, her zaman için kişinin, acıyı insan başarısına dönüştürmesine, suçluluk duygusundan kendisini daha iyiye yönelik olarak değiştirme fırsatını kazanmasına ve yaşamın geçiciliğinde, sorumlu bir tavır almak için girişim gücü kazanmasına imkân verir.¹⁵⁵

Fakat, umut insan hayatının sadece belirli bir dilimi için yararlı bir fonksiyon icrâ edebilir. Çünkü umut pek çok insanın durumuna uyarlanabilecek tedavi edici bir fonksiyon icrâ etmez. Umut; hâlini umuda ikram etmiş oldukları için azimsizce zehirlenen pek çok kişinin ancak helaka olan yolculuklarını hızlandırır.¹⁵⁶ Dolayısıyla umut ancak iki sınıf insan için uygulanabilecek bir terapidir. Birincisi, günah

¹⁵² Peker, a.g.e., s: 74

¹⁵³ Mevlâna, a.g.e., s: 119

¹⁵⁴ Gazâlî, İhyâ-ı Ulum'id-Din, c.5, s: 527- 528

¹⁵⁵ Frankl, a.g.e., s: 120

¹⁵⁶ Mckane, William, Al-Ghazali's Book of Fear And Hope, Tuta Subaegide Pallas. E.J.B., 1962, s: X

mefhumuyla bir hayli yüklü olan ve günâhının çokluğundan tevbem kabul olmaz diye düşünerek tevbe etmeyen ve Allah'ın affetmesinden umutsuz olan insanlar için umut tedavi edici bir nitelik taşır. Diğeri de taat ve ibadette aşırı çaba göstermek ve takat getiremediği zühd ve takvâda uğraşmakla nefsinin helâk olmak derecesine yaklaştıran kimseler için umut tedavi edici bir terapidir.¹⁵⁷

Zira Allah Teâlâ, ârif kullarına, umut pınarından ihsanda bulunmasaydı, onların kalpleri korku ateşiyle yanıp tutuşurdu. Bu bakımdan umut Allah'ın halis kulları için bir rahmettir.¹⁵⁸

Kısaca umut etme, bizi hem hayatımızın içine, hem de dışına götürmek suretiyle bize büyümlü düşüncenin veya stoacı kabulün üstünde olan büyük bir huzur verir.¹⁵⁹

5-) Umutla İlişkili Bazı Kavramlar

Umut daha önceki açıklamalarımızdan da görüldüğü üzere çok boyutlu bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebepten dolayı umudun bir çok kavramla yakın ilişkisi söz konusudur. Bu bakımdan bizler burada umutla ilişkili olan bazı kavramlar üzerinde durmanın yararlı olacağı kanaatindeyiz:

a-) Umut – Korku İlişkisi

Korku, psikologlar tarafından, “ferdin kendini koruma içgüdüsüne paralel olarak yapmış olduğu bir tepki”¹⁶⁰, “gerçek, beklenen ya da zihinsel olarak yaratılan bir tehlike karşısındaki duygusal yaşantı”¹⁶¹ gibi değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Kur'an ve tasavvufta korku kelimesinin karşılığı olarak kullanılan “havf”, geleceğe ait bir kavram olarak, kalbin arzuladığı, isteyip dilediği şeyleri kaçıracağı veya arzu etmediği şeylere mâruz kalacağı düşüncesinden kaynaklanır.¹⁶²

Geleceğe ait olması ve kalbin yaşadığı bir duygu hâli olması hasebiyle umutla ortak noktalara sahip bulunan korku (havf), umudun karşıtı olarak ve umutla (recâ) birlikte bulunması arzu edilen bir duygudur. Görünüşte zıt gibi görünen bu iki duygu aslında birbirini tamamlayan, dengeleyen bir niteliğe sahiptirler. Zira insan tabiatı

¹⁵⁷ Gazâli, Kimyâ-yı Saadet, s: 567

¹⁵⁸ Gazâli, İhyâ-i Ulum'id-Din, c. 5, s: 581

¹⁵⁹ Meadow, Kahoe, a.g.e., s: 228

¹⁶⁰ N. Özgür, İbrahim, Çocuk Ve Gençin Ruh Sağlığı, İstanbul, 1976, s: 174

¹⁶¹ Köknel, a.g.e., s: 73

¹⁶² Kuşeyri, a.g.e., s: 220; Eraydın, a.g.e., s: 212; Altuntaş, a.g.e., s: 125- 126

tezatlar toplamıdır.¹⁶³ Bu zıt eğilimler sürekli birbirlerini tâkip ettikleri gibi bazen aynı anda ikisi de etkin durumda olabilirler.¹⁶⁴ Korku ve umut, aynı yönlerde birlikte hareket eden insan ruhunda yer eden en yaygın ve en köklü karşılıklı iki çizgidir.

Yaratılış itibariyle çocuk umut ve korku kâbiliyetleri ile birlikte doğar. Dolayısıyla insan ruhu, tabiatı itibariyle hem umut hem de korku ile doludur. Başlangıçta çocuk karanlıktan, yalnızlıktan, alışamadığı kimselerden vs. korkar fakat aynı zamanda umut eder. Emin olmak, ısınmak, rahat etmek, annesinin kucağında dinlenmek arzu eder. Dolayısıyla korku ve umut duygusu birlikte ve aynı saha içinde ve aynı mevzuda faaliyet icrâ ederler ki bu konu ve saha da ilk önce meme ve kucaktır.

Çocuk büyüyüp gelişince karşılıklı bu iki çizgide gelişir. Çocuğun umutları ve korkuları da değişir, fakat bu iki çizgi karşılıklı ve birbirine girmiş olarak devam edip gider.¹⁶⁵ Meselâ, başlangıçta yalnızlık, karanlık, âni ses ve gürültü vs.' den korkan fakat aynı zaman da anne kucağında olmayı, rahat etmeyi umut eden çocuk zamanla büyümeyi, yürümeyi, oyuncaklara, arkadaşlara sahip olmayı, kendi kendine yetmeyi, okula gitmeyi umut ederken aynı zamanda yürürken düşmekten, oyuncak ve arkadaşlarını kaybetmekten, okula gitmekle annesinden ayrı kalmaktan da korkar. Ergenlik dönemlerinde beğenilmemekten, reddedilmekten, kalabalıktan, başkalarının yanında mahçup olmaktan vs. korkan çocuk, aynı zamanda da bir an önce yetişkin olmayı, bağımsız olmayı, bir takım başarılar elde etmeyi umut eder. Yetişkinlikte sorumluluklar artınca korkular da artmaktadır. Kişi bir yandan meslek, iş sahibi olmayı, yuva kurmayı, maddi ve mânevi olarak güçlü olmayı arzu ederken, diğer taraftan, mutsuz olmaktan, işini kaybetmekten, fakir düşmekten, hasta olmaktan v.s. korkar. Yaş ilerledikçe insanları yalnızlık ve ölüm korkusu kaplarken bir yandan da sonsuz olma, çocukluktaki gibi rahat ve huzur içerisinde yaşayabilme umutları devam eder.

Başlangıçta korku ve umut sadece basit bir duygusal tecrübedir. Düşünce ve değer yargılarının gelişmesine paralel olarak dini ve mânevi bir anlam kazanan korku ve umut duyguları insan motivasyonunda çok önemli bir yer tutar. Çocuk belli bir şeyi yapacağı zaman halkın ne diyeceğini ve bunu nasıl karşılayacağını düşünerek ayıplanmaktan korkar. Bunun için de başarıya ulaşip başkalarının sempatisini ve hayranlığını kazanmak ister. İşte bu noktada değerler dünyasına giriş başlar. Sonra ruh

¹⁶³ Toynbee, Arnold J., Tarihçi Açısından Din, (Çev: İbrahim Canan), İstanbul, 1978, s: 391; Kutub, İslama Göre İnsan Psikolojisi, s: 92; İslam Ve Materyelizm'e Göre İnsan, s: 222

¹⁶⁴ Hökelekli, a.g.e., s: 23 -24

¹⁶⁵ Kutub, İslama Göre İnsan Psikolojisi, s: 97

tezatlar toplamıdır.¹⁶³ Bu zıt eğilimler sürekli birbirlerini tâkip ettikleri gibi bazen aynı anda ikisi de etkin durumda olabilirler.¹⁶⁴ Korku ve umut, aynı yönlerde birlikte hareket eden insan ruhunda yer eden en yaygın ve en köklü karşılıklı iki çizgidir.

Yaratılış itibarıyla çocuk umut ve korku kâbiliyetleri ile birlikte doğar. Dolayısıyla insan ruhu, tabiatı itibarıyla hem umut hem de korku ile doludur. Başlangıçta çocuk karanlıktan, yalnızlıktan, alışmadığı kimselerden vs. korkar fakat aynı zamanda umut eder. Emin olmak, ısınmak, rahat etmek, annesinin kucağında dinlenmek arzu eder. Dolayısıyla korku ve umut duygusu birlikte ve aynı saha içinde ve aynı mevzuda faaliyet icrâ ederler ki bu konu ve saha da ilk önce meme ve kucaktır.

Çocuk büyüyüp gelişince karşılıklı bu iki çizgide gelişir. Çocuğun umutları ve korkuları da değişir, fakat bu iki çizgi karşılıklı ve birbirine girmiş olarak devam edip gider.¹⁶⁵ Meselâ, başlangıçta yalnızlık, karanlık, âni ses ve gürültü vs.' den korkan fakat aynı zaman da anne kucağında olmayı, rahat etmeyi umut eden çocuk zamanla büyümeyi, yürümeyi, oyuncaklara, arkadaşlara sahip olmayı, kendi kendine yetmeyi, okula gitmeyi umut ederken aynı zamanda yürürken düşmekten, oyuncak ve arkadaşlarını kaybetmekten, okula gitmekle annesinden ayrı kalmaktan da korkar. Ergenlik dönemlerinde beğenilmemekten, reddedilmekten, kalabalıktan, başkalarının yanında mahçup olmaktan vs. korkan çocuk, aynı zamanda da bir an önce yetişkin olmayı, bağımsız olmayı, bir takım başarılar elde etmeyi umut eder. Yetişkinlikte sorumluluklar artınca korkular da artmaktadır. Kişi bir yandan meslek, iş sahibi olmayı, yuva kurmayı, maddi ve mânevi olarak güçlü olmayı arzu ederken, diğer taraftan, mutsuz olmaktan, işini kaybetmekten, fakir düşmekten, hasta olmaktan v.s. korkar. Yaş ilerledikçe insanları yalnızlık ve ölüm korkusu kaplarken bir yandan da sonsuz olma, çocukluktaki gibi rahat ve huzur içerisinde yaşayabilme umutları devam eder.

Başlangıçta korku ve umut sadece basit bir duygusal tecrübedir. Düşünce ve değer yargılarının gelişmesine paralel olarak dini ve mânevi bir anlam kazanan korku ve umut duyguları insan motivasyonunda çok önemli bir yer tutar. Çocuk belli bir şeyi yapacağı zaman halkın ne diyeceğini ve bunu nasıl karşılayacağını düşünerek ayıplanmaktan korkar. Bunun için de başarıya ulaşıp başkalarının sempatisini ve hayranlığını kazanmak ister. İşte bu noktada değerler dünyasına giriş başlar. Sonra ruh

¹⁶³ Toynbee, Arnold J., Tarihçi Açısından Din, (Çev: İbrahim Canan), İstanbul, 1978, s: 391; Kutub, İslama Göre İnsan Psikolojisi, s: 92; İslam Ve Materyalizm'e Göre İnsan, s: 222

¹⁶⁴ Hökelekli, a.g.e., s: 23 -24

¹⁶⁵ Kutub, İslâma Göre İnsan Psikolojisi, s: 97

dünyası gelişir, genişler... Ve korku ile umut duygusu onun bütün dünyasını doldurur, bütün hareket, duygu, düşünce ve prensiplerini çevreleyerek, onun davranışlarına yön verir.¹⁶⁶

İnsan ruhunda umudun da korkunun da sonu yoktur. Zira başlangıçta umut ve korku sebepleri sınırlandırılmış değildir. İnsan her bir umudunu gerçekleştirdikçe yeni bir takım umutlar ve arzularla dolup taşar, buna bağlı olarak bir takım korkular da ortaya çıkar. Kısacası insan yaşadığı müddetçe korku ve umutlar insan ruhunda yer değiştirirler, aynen gecenin gündüzü tâkip ettiği gibi, birbirlerini tâkip ederler. Korkusuz umut, umutsuzda korku yoktur. Bir kimse buğday ekerse, buğday biçeceğini umut eder, bir âfetten zarar görebileceğinden de korkar.¹⁶⁷

Bu iki duygunun dengeli bir şekilde insan ruhunda varlıklarını sürdürmeleri esastır. Çünkü bir taraftaki fazlalık, dolayısıyla dengesizlik insan için hüsrandır. Meselâ, çocukluktan itibaren var olan korku, hangi durumların tehlikeli olduğunu önceden haber vermek suretiyle dıştan gelen tehlikelere karşı insanın kendisini korumaya yönelik davranışlar geliştirmesine yardımcı olmaktadır.¹⁶⁸ Ancak korku insanın bütün yaşamını kapsadığı, özgür davranışlarını sınırladığı, iradeyi ortadan kaldırdığı zaman aşırı bir hâl almış olur; insanı görev ve sorumluluklarını yerine getiremez, ilgi ve dikkatini herhangi bir nokta üzerinde toplayamaz bir hale getirerek, hareketlerinde düzensizliklere, bir takım ruhsal bozukluklara, umutsuzluk ve çaresizlik gibi kötü sonuçlara sebep olur.¹⁶⁹ Bu tür aşırı korkular insanın üretkenliğini verimli çalışmalarda bulunmasını, başkaları ile sağlıklı ilişkiler kurmasını, huzur dolu bir yaşam sürmesini engellemek suretiyle hayatı ona zehir eder.¹⁷⁰ Onun için Gazâli, körükörüne cesaret göstererek Donkişotluk yapmaktan başka hiçbir fonksiyona sahip olmayan zayıf korkuyu da, yeis, umutsuzluk hatta akli yitirmek ve helâk olmak hallerine sebep olacak aşırı (kuvvetli) korkuyu da yermek suretiyle kişiyi üretkenliğe, faaliyette bulunmaya sevk eden, teşvik edici niteliğe sahip, itidalli olan; yani, yanında umudun da yer aldığı faydalı korkunun benimsenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁷¹

¹⁶⁶ Kutub, İslâma Göre İnsan Psikolojisi, s: 103 -105

¹⁶⁷ Eraydın, a.g.e., s: 212

¹⁶⁸ Köknel, a.g.e, s: 203; Cüceloğlu, Doğan, İçimizdeki Çocuk, İstanbul, 1993, s: 151

¹⁶⁹ Özgür, a.g.e., s: 181- 188

¹⁷⁰ Adler, a.g.e., s: 260

¹⁷¹ Gazâli, Kimyâ-yı Saadet, s: 576

Aynı şekilde insanın ruhunda tek yönlü olarak umudun yerleşmesi ve korkunun bütünüyle ortadan kalkması aşırı davranışlara yol açar. Zira bu durumda da insanın hiçbir sorumluluk duygusu taşımayan bir hayâlperest olması söz konusudur. Dolayısıyla her iki aşırı durumda başta insan tabiatına aykırı olup, davranış bozukluklarına sebep olur. Çünkü insan, yaşadığı hayat içerisinde tek düze duygularla yaşayamaz. Eğer yaşarsa yaşam onun için monoton hale gelmiş, canlılığını, dinamikliğini kaybetmiş, anlamını yitirmiş demektir.

Onun için İslam dininin en büyük gayesi, ferdin ruhundaki zıt kutuplar arasında bir denge temin etmektir. Bu denge toplumdaki dengeyi, daha sonra mümkün olduğu ölçüde bütün insanlıktaki dengeyi temin edecektir.¹⁷² Bu sebeple “umut başarının sâikıdır. Korku ve titreme, başarının düzenleyicisidir. Yaşamak ise, bu ikisinin dengesidir.”¹⁷³ Sağlıklı bir bünyede, umutsuz bir korku ve korkusuz bir umut tasavvur edilemez.¹⁷⁴

b- Umut – Sevgi İlişkisi

Umudun sevgiyle yakın bir ilişkisi söz konusudur. V. Frankl, sevginin inançla birlikte umudun bileşeni olduğunu¹⁷⁵ belirtirken Gazâli, “umut ve muhabbet beraber olur” diyerek bu hususu ifade etmektedir.¹⁷⁶ M. Kutub da insandaki umut – korku çizgisi ile sevgi – nefret çizgisi arasındaki kuvvetli bir bağ olduğunu, zira kişinin umut ettiği herşeyi, herkesi sevmesinin, korktuğu herşeyden ve herkesten nefret etmesinin söz konusu olduğunu belirtmektedir.¹⁷⁷ Dolayısıyla umuttan sevgi doğmaktadır.¹⁷⁸

“Sevgi, varlık veya nesneye duyulan güçlü bir yakınlık ve bağlılık”¹⁷⁹ olduğu için, sevgide bir bağlanma söz konusudur. Umutta da aynı şekilde yarınlar, geleceğe bir bağlanma söz konusudur.

Sevgi “mizâcın güzel şeylere meyletmesidir.”¹⁸⁰ Güzel olan, hoş olan şeyler sevilir. Umutta da güzel ve hoş olan şeylerin umut edilmesi, beklenmesi söz konusudur. Onun için sûfiler umudu sevilen, arzu edilen, hoş giden birşeyi beklemekten kalbin

¹⁷² Kutub, İslama Göre İnsan Psikolojisi, s: 277

¹⁷³ Balaban, a.g.e., s: 49

¹⁷⁴ Mevlâna, a.g.e., s: 119

¹⁷⁵ Frankl, a.g.e., s: 120

¹⁷⁶ Gazâli, İhyâ-i Ulum’id-Din, c.5, s: 570

¹⁷⁷ Kutub, a.g.e., s: 105-106

¹⁷⁸ Gazâli, Kimyâ-yı Saadet, s: 564

¹⁷⁹ Köknel, a.g.e., s: 60

¹⁸⁰ Gazâli, a.g.e., s: 683

duyduğu bir ilgidir şeklinde tarif etmişlerdir.¹⁸¹ Onun için umut, sevileni beklemekten gelen sevgi demektir.¹⁸²

İnsan; hayatı sever, kendisini sever, diğer insanları sever, dolayısıyla, diğer insanlardan ve hayattan bir takım beklentileri vardır, onlardan bir takım şeyleri umut eder. Onun için ümitvar insana aynı zamanda “yaşamsever” de denilmektedir. Çünkü yaşamseverliğin özü yaşamı sevmektir, yaşamayı sevmektir, en kötü şartlar altında bile ölüme karşı savaşıarak yaşayabilmektir. Onun için umutsuz insanlar, “ölümsever” olarak nitelendirilmektedir. Çünkü bu tür insanlar hep geçmişte yaşar, geleceğe asla yönelemez, yani geleceğe dair bir takım umutlara beklentilere sahip olmayıp, yaşamayı değil adeta ölümü sevmektedirler.¹⁸³ Bu sebeple Fromm sevgi ilkesinin en önemli yaşam formülü, bunun eksikliğinin de ruh hastalıkları ile umutsuzluk duygularının en büyük kaynağı olduğunu ileri sürmektedir.¹⁸⁴

Sevgi, bir zenginlik olayıdır, üreticiliktir,¹⁸⁵ insanın kendisiyle ve başkalarıyla yaratıcı bir ilişki kurmasıdır.¹⁸⁶ Sevgi, ilişkiyi etkinleştirmektir, insanın edilginleşmesi sevgiyi yok eder.¹⁸⁷ Dolayısıyla sevgide üreticilik, aktiflik, etkinlik sözkonusudur. Umutta da aynı şey sözkonusudur. Umud edilen şeyi pasif bir şekilde beklemek umut değildir.¹⁸⁸ Umutta aktif olmak esastır. Sevgi, fert ve toplum hayatını etkileyen, insanlara dirlik, düzen, haz ve huzur veren bir duygusal yaşantıdır.¹⁸⁹ Aynı şekilde umut ta fertlere yaşam veren, mutluluk veren kriz dönemlerinde bile toplumları ayakta tutan bir unsurdur.

Umud mu etkilidir, sevgimi? diye bir soru akla gelebilir. Sevginin bazen kendisinden önce gelen umud duygusunu aldedip bir merhale öne geçtiğini söylemek mümkündür. İşte o zaman insan kendini bile fedâ edebilir. Meselâ, Allah yolundaki değerler uğruna insan kendi şahsıyla ilgili olan umud ve korku duygusunu yenerek her fedâkârlığı göze alabilmektedir.¹⁹⁰ Onun için skolastikler sevginin umuttan önce geldiğini söylemektedirler.¹⁹¹ Dünyaya gelen her varlıkta en esaslı bir unsur, en büyük

¹⁸¹ Kuşeyri, a.g.e., s: 227; Gazâli, İhyâ-i Ulum'id-Din, c.5, s: 525

¹⁸² Gazâli, a.g.e, c.5, s: 525

¹⁸³ Fromm, Sevgi Ve Şiddetin Kaynağı, s: 38 -44

¹⁸⁴ Fromm, Psikanaliz Ve Din, s: 130

¹⁸⁵ Fromm, Kendini Savunan İnsan, s: 140

¹⁸⁶ Fromm, Erdem Ve Mutluluk, s: 134

¹⁸⁷ Gençtan, Çağdaş Yaşam Ve Normal Dışı Davranışlar, s: 29

¹⁸⁸ Fromm, Umud Devrimi, s: 20

¹⁸⁹ Köknel, a.g.e., s: 60

¹⁹⁰ Kutub, İslâma Göre İnsan Psikolojisi, s: 121

¹⁹¹ Fromm, Hürriyetten Kaçış, s: 91

bir kuvvet olan sevginin yeryüzünde yenemeyeceği hiçbir şey yoktur. Ancak unutmayalım ki bir şeyi insana sevdiren umuttur. İnsan sevgiyi umut eder.

c-) Umut - Güven İlişkisi

Umut, güvene iki taraflılığa ve bekleyebilme gücüne gereksinim duymaktadır.¹⁹² Çünkü, umut etmek, şu anda yalnızca imkân olarak, mevcut olan şeyin gerçekleşeceğine mutlak olarak güvenmek demektir. Dolayısıyla, umut etmenin temelinde, güven duygusu bulunmaktadır. Kişinin bir takım beklentilerde bulunabilmesi için öncelikle onları sağlayabilecek olan kimselere veya şeylere güvenmesi gerekmektedir. Çünkü insan güvendiği şeylerden veya kimselerden bir şeyler beklemekte, umut etmektedir.

İnsanın herşeyden önce kendisine güvenmesi, umut duygusunda önemli bir faktör olmaktadır. Çünkü, umudun gelişmesi temel güvene, aşırı derecede başkalarına bağlı olmadan, sağ duyulu bir tarzda geleceğe uzanmaya dayanmaktadır.¹⁹³ İnsanın bir takım şeyleri başarabileceği, bir takım güçlüklerin üstesinden gelebileceği vs. beklentisi kişinin kendisine olan güveninden kaynaklanmaktadır. Kendisine güven duyan kişi karşılaştığı engelleri kolayca aşabilmekte ve sorunlarına gerçekçi çözümler bulabilmektedir.¹⁹⁴

Başkalarına güvenme duygusu da umut etmede büyük rol oynamaktadır.¹⁹⁵ İnsanın, diğer insanlardan umut dediğimiz, iyi, hoş ve güzel olan bir takım beklentiler içerisinde olması onlara olan güveninden kaynaklanmaktadır. Zira başkalarına güven duygusu olmayan bir insan, başkaları ile birlikte bir eyleme girişmiş olsa ve bu eylem başarısızlıkla sonuçlanmış olsa, bundan başkalarını sorumlu tutmaktadır. Başkalarına güven duyan bir kimse ise hatalı bir sonuçtan kısmen kendisini sorumlu tutmaktadır. Bu nedenle başkalarına güven duymayan kişiler genelde uzun süreli değil de kısa süreli amaçları tercih etmektedirler.¹⁹⁶

Yine insanın hayata, yaşama, geleceğe güvenmesi de umut duygusunda önemli bir faktör olmaktadır. Zira, umut eden kimse yaşamın ona bir takım şeyleri verebileceğine, kendisi bir takım çaba ve gayretler gösterdiğinde, yaşamın ve hayatın, onun istediği ve arzu ettiği şeyleri elde etmesine engel olmayacağına güvenmektedir.

¹⁹² Meadow, Kahoe, a.g.e., s: 227

¹⁹³ Meadow, Kahoe, a.g.e., s: 227

¹⁹⁴ Köknel, a.g.e., s: 62

¹⁹⁵ Seber, a.g.e., s: 5

¹⁹⁶ Seber, a.g.t., s: 5

Hayatın kendine has bir iç dinamizmi mevcut olup, gelişmek, gerçekleştirilmek ve yaşanmak istemektedir. Bu eğilim engellendiği zaman hayata doğru yönelmiş olan enerji bir çözüme ve dağılma süreci içerisine girmektedir.¹⁹⁷

Bu sebeple her bireyde güçlü olarak, öz sever nitelikte, rahat, uyumlu ve değerli olmak için gerçekleştirilmeye çalışıldığı beklenti ve emeller mevcut bulunmaktadır. Normalde birey özerk olan bu beklentileri gerçekleştirmek ve sarsılmadan yaşamak istemektedir. Ancak güçlü ve sarsıcı bir yaşam olayı, düş kırıklıkları ve örselenmeler çatışma yaratmakta ve bu çatışma sonucunda benliğin güçsüz kalması durumunda kişi umutsuzluğa düşmektedir.¹⁹⁸ Kısacası insan, doğuştan yaşamını sürdürmek isteyen, bunun için de gerek kendi dışındaki kâinat ve tabiat olayları ve gerekse kendi bedeni ve psikolojisi karşısında güven içinde olmak eğiliminde olan bir varlıktır. Yâni insan doğuştan, hayatın akışının iyiye doğru gideceğine ve sarsılmadan yaşamını sürdürebileceğine dair bir güven duygusuna sahip bulunmaktadır. Ancak bu güven duygusunun gelişebilmesi olumlu bir takım tecrübeleri ve çevre şartlarını gerektirmektedir. Çünkü gerek çocuğun, gerekse yetişkin insanın yaşam karşısındaki tutumunu yani dünyaya bakış açısını derinden ve kalıcı bir şekilde etkileyen faktör, çevreden edinilen izlenimler olmaktadır.¹⁹⁹ Bu sebeple çocuğun doğduğu andan itibaren çevresinden aldığı izlenimler onun kendisine, başkalarına ve hayata güven duyup duymamamsında son derece etkili olmaktadır. Çocuğun, etrafından aşırı derecede sevgi ve ilgi görmesi veya ihtiyaç duyduğu ilgi ve sevgiyi görememesi onda güvensizlik duygusunu yaratmaktadır. Bu sebeple eğitim kurumları ve “ideal” bir annenin aşırı yada özverili tutumu gelecekteki derin güvensizlik duygularını meydana getiren temel etkenleri oluşturmaktadır.²⁰⁰

Eğer bir çocuk daha ilk yaşlarından itibaren annesi tarafından sık sık aç bırakılıp, altı zamanında değiştirilmezse böyle bir durum bebeğin, dünyayı kendisine düşman, kendi arzularının tatmin edilmediği bir yer olarak görmesine sebep olmakta,²⁰¹ dolayısıyla onun insanlara ve hayata karşı güvensizlik duygusu geliştirmesine yol açmaktadır.

¹⁹⁷ Fromm, Hüriyetten Kaçış, s: 892

¹⁹⁸ Seber, a.g.t., s: 10

¹⁹⁹ Adler, a.g.e., s: 60

²⁰⁰ Horney, Karen, Çağımızın Nevrotik Kişiliği, s: 60

²⁰¹ Songar, Ayhan, Çeşitleme, İstanbul, 1981, s: 33

Çocuğun aile içindeki sevgisizlik ve ilgisizlik deneyiminin yoğunluğu, onun sadece ailesine ve diğer çocuklara değil, bütün herkese karşı kuşkucu ve nispetçi bir tutum geliştirmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla ailesine karşı duyduğu güvensizliği, dış dünyaya da yansıtan çocuk “dünyanın” genelde tehlikeli ve ürkütücü bir yer olduğu düşüncesine kapılmakta ve düşmanca bir dünyada kendisinin yalnız ve çaresiz kaldığını hissetmektedir.²⁰² Dolayısıyla böyle bir çocuk yaşamdan olumlu bir takım beklentilere sahip olamamaktadır. Onun için çocuğun, şiddetli korku, şüphe ve suçluluk gibi sonuçta güvensizlik doğuracak hislerden uzak tutulması büyük önem arz etmektedir.

Güvensizlik duygusu dıştan gelen bir saldırı, baskı, etki karşısında insanda oluşan bir gerilim, bir alt üst olma, normalin dışına çıkma hali olmaktadır.²⁰³ Çocuk bu normalin dışına çıkma durumundan sıyrılmak için çaba göstermekte, ancak bu çaba başarısız kalırsa çocuk kötümser bir dünya görüşü geliştirmektedir.²⁰⁴ Yâni güvensizlik duygusu aşılamadığı takdirde kişiyi umutsuzluğa sevk etmektedir.

Görüldüğü üzere güven duygusu umuda, güvensizlik duygusu da umutsuzluğa eşlik etmektedir. Bu sebeple güven duygusu, kişilerin umutsuzluğa düşmemesi için ruhsal dengeyi sağlayan başlıca unsur olmaktadır.²⁰⁵ Güven duygusunun yerini güvensizlik alınca, ruhsal denge bozulmakta umutsuzluk baş göstermektedir. Çünkü, kişinin, “yüreklilik ve kendi yeteneklerine kesin inanç” demek olan öz güvenini²⁰⁶, yâni kendine olan güvenini ve kendi gelişmesine olan güvenini yitirmesi, umutsuzluğa düşmesi demektir.²⁰⁷ Onun için kişi kendisine, insanlara, yaşama karşı güveni sayesinde umutlu, güvensizliği nedeniyle de umutsuz olmaktadır.

d-) Umut – İnanç İlişkisi

İnanç, “insanın tüm yaşantısını kapsayan bir karakter özelliği, bir insana, yanılığa düşmeksizin gerçeklikle yüzyüze gelme ama yine de inancıyla yaşama gücünü veren bir yetidir.”²⁰⁸ İnanç, zayıf bir inanma, bilgi biçimi ya da şuna buna iman etmek değil, henüz kanıtlanmamış şeyin doğru olduğuna inanmak, bir olasılığa inanmak, gebeliğin farkına varmaktır. Yani tıpkı umut gibi geleceğe ait kehanette bulunmak değil,

²⁰² Horney, Çağımızın Nevrotik Kişiliği, s: 66

²⁰³ Öner, Necati, Stres ve Dini İnanç, Ankara, 1994, s: 36

²⁰⁴ Adler, a.g.e., s: 304

²⁰⁵ Öner, a.g.e., s: 36

²⁰⁶ Hambly, Kenneth, Özgüven, (Çev: Banş Bıçakçı), İstanbul, 1997, s: 9

²⁰⁷ Horney, Karen, Ruhsal Çatışmalarımız, (Çev: Selçuk Budak), Ankara, 1993, s: 147

²⁰⁸ Fromm, Kendini Savunan İnsan, s: 214; Fromm, Erdem ve Mutluluk, s: 229

şimdiki zamanın gebelik durumundaki görüntüsü olmaktadır.²⁰⁹ Dolayısıyla inancın umut ile yakın ilişkisi söz konusudur.

İnanç ve umut yaşamın doğasını oluşturan temel öğeleri teşkil etmektedirler.²¹⁰ İnanç ve buna bağlı olarak umut yok olduğunda yaşam olgusal ve potansiyel olarak sona ermiş demektir. İnanca eşlik eden bir ruh hali olarak umut yalnız ve yalnızca inanç temeli üzerinde durabilmektedir.²¹¹ Umut, şu anda yalnızca bir imkân olarak mevcut olan şeyin gerçekleşeceğine inanmak demektir. Yâni umutta, beklenen, arzu edilen şeylerin gerçekleşeceğine dair bir inanç söz konusudur. Dolayısıyla umut, inanç temeli üzerine oturmaktadır. İncanın kaybolması demek, aynen bir binanın temelini çökmesiyle yok olması gibi insanın hayatının felç olması demektir. Onun için kişinin yaşayabilmesi ve umut edebilmesi için inanması gerekmektedir. Esasen insanın inançsız yaşayabilmesi ve umut edebilmesi mümkün mü? Bir bebeğin annesinin göğsüne inanç duyması, bir insanın kendisine, sevdiklerine ve etrafındaki ilişki kurduğu insanlara inanması, yaşam için geçerli olan bir takım davranış kurallarına inanması gerekmez mi? Dolayısıyla umut her şeyden önce bir inanç işi olmaktadır. Umut, insanın kendisine, diğer insanlara, hayata, yaşama inanması, inanç duyması demektir.

İnsanın kendisine inanması demek bir benliğe sahip olduğuna, kişiliğinin değişmeyen bir özü, çekirdeği bulunduğuna, şartlar değişmiş olsa bile ufak değişiklikler hâricinde özünün hayatı boyunca hep aynı kalacağına inanması demektir. İşte “ben” kelimesinin ifade ettiği anlam da bu olmaktadır. Zira insan, benliğinin hep aynı kalacağına dair inancının yok olması ile benliğini yitirerek umutsuzluğa kapılmaktadır. Bu durumda olan bir kişi kendine olan inancını yitirmiş olmanın verdiği umutsuzluktan kurtulmak için başkalarına bağımlı hale gelmektedir. Bu takdirde diğer insanların onaylamaları, kişinin kendi kendisiyle özdeş olduğu duygusu için bir temel hâline gelmektedir. Ancak kendi kendine inanan insan başkalarına inanabilmektedir. Çünkü yalnızca o, gelecekte de bugünkü gibi olacağına, dolayısıyla şimdi umduğu gibi davranacağına ve hissedebileceğine güvenebilmektedir.

İnsanın, başkalarına inanması demek, onların temel tavırlarının değişmezliğine, güvenilirliğine kısaca kişiliklerinin özüne güvenmesi demektir.

²⁰⁹ Fromm, *Umut Devrimi*, s: 27 - 28

²¹⁰ Fromm, a.g.e., s: 27

²¹¹ Fromm, a.e., s: 29

İnsanın başkalarına inanmasının bir anlamı da öncelikle kendisinin ve diğer bütün insanlığın sahip olduğu imkânlarla duyduğu inançla ilgilidir. Bu tür inancın en ilkel şekli de bir annenin yeni doğan bebeğinin yaşayacağına, yürüyeceğine, konuşacağına duyduğu inanç olmaktadır. İnsanın başkalarına inanmasının doruk noktası ise, insanlığa duyduğu inanç olmaktadır.

Çocuğa duyulan inançta olduğu gibi insanlığa duyulan inançta da, insanlığın imkânlarının elverişli şartlar gerçekleştirildiği zaman eşitlik, sevgi ve adâlet ilkeleriyle yönetilen bir sosyal düzen kurabilecek güçte olduğuna kişinin inanmasıdır. Kişi kendi imkânlarının geliştiğini tecrübeleri ile gördüğü ve bunu başarabildiği ölçüde, kendisinin, başkalarının ve insanlığın imkânlarına inanabilmektedir.²¹² Kişinin kendisine, başkalarına ve tüm insanlığa inanç duyması ise aynı zamanda yaşama, hayata inanç duyması, yaşamdan, güven bulması anlamına gelmektedir.

Gerçekte insanın kendisine, başkalarına ve hayata inanç duyma eğilimi bir ihtiyaç olarak doğuştan bulunmaktadır. Fakat insandaki bu inanç eğiliminin kaderini, erken yaşlardan edindiği tecrübeler belirlemekte, olumsuz hayat olayları onu derinden etkilediği zaman temel güven duygusu gelişmemekte, sonuçta umutsuzluğa kapılabilmektedir. Zira çocuk başlangıçta iyiliğe, adâlete ve sevgiye duyduğu bir inançla hayata başlamaktadır. Bu kendisine, annesine, babasına, dedesine, ninesine veya bir başkasına olduğu gibi; bu, bir tanrı inancı olarak ta ifade edilebilmektedir. Fakat çocuktaki bu inanç, erken yaşta yıkılmaya başlayabilmektedir. Çocuk babasının önemli bir konuda yalan söylediğine, annesinin herhangi bir konuda kendisine haksızlık yaptığına vs. şahit olmakta dolayısıyla, ebeveynlerin sevgisine, doğruluğuna ve adâletine olan ilk (özgün) inanç tekrar tekrar yıkılmaktadır. Bazen bu inanç kaybı doğrudan doğruya Tanrıyla ilgili olmaktadır. Dini inançlarla yetiştirilen bir çocuk, çok sevdiği kuşunun, arkadaşının veya kardeşinin ölümüne tanık olmakta ve iyi, âdil birisi olarak Tanrıya olan inancı sarsılmaktadır. Fakat burada önemli olan çocuğun, insana veya Tanrıya yönelik inancının yıkılması, sarsılması değil, yaşama olan inancının sarsılmasıdır. Yâni yıkılan her zaman için yaşama olan inanç olmakta, yaşama güvenme, yaşamdan güven bulma inancı olmaktadır. Her çocuğun bir takım düş kırıklıkları yaşaması söz konusudur fakat burada önemli olan yaşanan düş kırıklığının derecesi ve ağırlığıdır. İncanın sarsılmasına dair bu ilk ve belirleyici deneyim erken yaşlarda gerçekleşmesine rağmen çoğu kez inancın son yıkılışı, bir arkadaşın,

²¹² Fromm, Kendini Savunan İnsan, s: 221 – 222; Fromm, Erdem Ve Mutluluk s: 236 - 238

sevgilinin, güvenilen bir öğretmenin, dîni veya siyasi bir liderin ihanetine uğramak vs. suretiyle çok daha sonra gerçekleşmektedir. Ancak bu nâdiren tek bir olayın sonucu olmakta genellikle kişinin inancını, parça parça yıkan bir dizi küçük olayın toplamı olmaktadır. Kişi bu durumda ya kendisini düşkünlüğüne uğratan kimseye olan bağımlılığını kopararak, daha çok bağımsızlaşarak ve güvenip inandığı yeni arkadaşlar, öğretmenler veya sevgililer bularak tepki göstermekte ki bu ilk düş kırıklıklarına yönelik en arzu edilir tepki olmaktadır. Yada kişi bunları sık sık yaşamak suretiyle kuşkucu olmakta ve inancını onaracak âdeta bir mucize beklemektedir. Kişi insanları denemekte onlar tarafından hayâlkırıklığına uğratılınca başkalarını denemekte veya kendisini güçlü bir otoritenin (siyasi partinin, dinin veya bir liderin) kollarına atmakta fakat çoğu zaman da para, güç, prestij gibi dünyalık amaçların peşinden koşmak suretiyle yaşama olan inancını yitirmiş olmanın verdiği umutsuzluktan kendisini kurtarmaya çalışmaktadır.²¹³

Kısacası çocuk hayat yolculuğuna inançla birlikte başlamakta, kendine, başkalarına ve yaşama olan bu inancı, zaman zaman sarsılmak suretiyle örselenmekte fakat bazen tamamen yok olmakta, bu durumda da kişi umutsuzluk bataklığına düşmekte ve bir takım yıkıcı eğilimler geliştirmektedir. Eğer inanılacak hiçbir şey ve hiçbir kimse yoksa ve kişinin iyiliğe ve adâlete olan inancı aptalca bir yanılısamadan ibaretse kişi yaşama karşı nefret dolu olmakta ve düşkünlüklerinin acısına dayanamıyarak, yaşamın, kendisinin ve insanların kötü olduğunu kanıtlamak istercesine umutsuzluktan kaynaklanan bir takım yıkıcı faaliyetlere başvurmaktadır.²¹⁴ Bu sebeple inanç umudun temeli ve umutsuzluğun panzehiri olarak inançsızlıktan kaynaklanan boşluk, plânsızlık, anlamsızlık duyguları ve yaratıcılıktan yoksun olma durumuna karşılık, hayata yön ve anlam veren, kişiyi harekete geçirerek, üretici ve aktif kılan yegâne unsurdur. Çünkü inancın davranışa geçme gücü vardır.²¹⁵ Zira bütün faaliyetlerimiz inandığımız değerlerin tasvir ettiği hedeflere ulaşmak amacıyla gerçekleştirilmekte²¹⁶ ve böylece yaşam canlılığını, dinamizmini devam ettirmektedir. Onun için hiçbir şeye inanmamak faaliyetsiz olmak demektir ki, bu da yaşamın donuklaşması anlamsızlaşması olup tek kelime ile umutsuzluktur. İnançsız insan ise

²¹³ Fromm, Sevgi Ve Şiddetin Kaynağı, s: 28 - 29

²¹⁴ Fromm, a.g.e, s: 29

²¹⁵ Yaparel, a.g.t, s: 25

²¹⁶ Peker, a.g.e., s: 46

kısır, verimsiz, umutsuz ve varlığının asıl özüne işlemiş bir korkuyla dopdolu olan insan demektir.²¹⁷

²¹⁷ Fromm, Kendini Savunan İnsan, s: 213

C. UMUTSUZLUK

1- Umutsuzluğun Tanımı

İngilizcede, “despair”, “desparation”, “bleaknes” ve “hoppeless”²¹⁸ gibi kelimeler umutsuzluk anlamı taşımakla beraber daha ziyade umutsuzluk karşılığı olarak “umutsuzluk hissetme”²¹⁹, “umut işaretleri taşımamak”, “umut belirtilerine sahip olmamak”, “çok kötü veya beceriksiz olma”²²⁰ gibi mânâları ihtiva eden hoppeless kelimesi kullanılmaktadır.

Arapçada ise umutsuzluk karşılığı olarak daha ziyade “bir şey hakkında umutsuz bulunmak”, “matlub bir şeyin vuku bulacağından umudu kesmek”, “arzu edilen şeye nâiliyyetten umudu kesmek”, “umut kesmek”, “umutsuz olmak” gibi manaları ihtiva eden yeis kelimesi kullanılmakta olup, “yeis” recânın zıttı demektir.²²¹

Psikolojik bir kavram olarak umutsuzluğun tanımını yapmanın bir hayli zor olduğunu bir çok araştırmacı dile getirmektedir. Bu durumun, umutsuzluğun çok basit, yaygın, şekilsiz ve belirsiz bir duygu durumu olmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Buna rağmen umutsuzluğu tanımlamaya çalışanlar da olmuştur.

Beck ve arkadaşları umutsuzluğu “kişinin gelecek ile ilgili olumsuz beklentileri”²²² olarak tanımlamaktadırlar. Stotland, umutsuzluğu, “kişinin kendisi ve gelecekle ilgili yaşamı için bir takım olumsuz beklentileri”²²³ olarak tanımlamaktadır.

Umutsuzluk, “bir amacı gerçekleştirmede sıfırdan az olan olumsuz beklentiler”²²⁴ olarak ta tanımlanmaktadır.

Horney ise umutsuzluğu, “başarısızlık olarak değerlendirilen durumlara karşı gösterilen ve olayın gerçek boyutları ile orantılı olmayan bir tepki biçimi”²²⁵ olarak tanımlarken, bazı tıp bilimcileri ise umutsuzluğu, bazı insanların yaşamlarının belirli

²¹⁸ Avery, Bezmez, Edmonds, Yaylalı, Redhouse El-Sözlüğü, s: 482

²¹⁹ Kharma, Nayef, Eyre, Anthony, Al-Misbah, s: 160

²²⁰ Longman, Metro, Active Study Dictionary of English, s: 340

²²¹ İbn Manzûr, a.g.e., c.6, s: 259 – 260; Ez-Zebidi, a.g.e., c.4, s: 276 – 277; Bilmen, Ö. Nasuhi, Hukuk-i İslamiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu, İstanbul, 1985, c. 3, s: 26 : 353

²²² Seber, a.g.t., s: 2

²²³ Seber, a.g.t., s: 1

²²⁴ Seber, a.g.t., s: 4

²²⁵ Horney, Karen, Nevrozlar ve İnsan Gelişimi Özgerçekleştirme Kavgası, (Çev: Selçuk Budak), Ankara, 1993, s: 28

sürelerinde yakalandıkları depresyon (melankoli) hastalığının bir semptomu olarak değerlendirmektedirler.²²⁶

Frankl ise umutsuzluğun, insanın anlam istemi (will to meaning)' nin engellenmesi sonucunda oluşan varoluşsal bir bunaltı olduğunu fakat kesinlikle bir ruh hastalığı olmadığını, onun için bu umutsuz kişiyi uyuşturucu bir takım ilâçlar altına gömmek yerine ona varoluşsal gelişim ve gelişme krizi boyunca yol gösterilmesi gerektiğini belirtmektedir.²²⁷

Ünlü varoluşçu psikolog Sören Kierkegaard ise umutsuzluğun, “gerçek özü yitirmiş olmak”, “ölüm hastalığına tutulmuş olmak” anlamına geldiğini belirterek²²⁸, psikolojik olarak umutsuzluğun kısır, verimsiz ve olumsuz tabiatına dikkat çekmekte ve umutsuzluk içinde bulunan kişinin hâlet-i ruhiyesini çok güzel bir şekilde dile getirmektedir.

Kierkegaard' a göre bir şeyden umutsuzluğa düşmek gerçek umutsuzluk olmayıp sadece bir başlangıç olmaktadır. Zira umutsuzluk daha sonra ortaya çıkmaktadır. Meselâ, ölmüş veya şipsevdi olan dostunu kaybetmekten dolayı umutsuzluğa düşmüş olan bir genç kız için bu kaybediş gerçek bir umutsuzluk olmayıp, kendi kendinden umutsuzluğa düşmüş olmaktadır. Başkasına ait hâle gelseydi, en hoş şekilde kaybetmiş ve kurtulmuş olacağı ben' i bu durumda can sıkıntısına yol açacaktır, çünkü gerçek umutsuzluk işte bu noktadır, çünkü “ben” başkası olmadan kendisi olmak zorundadır.²²⁹ Bu sebeple varoluş serüveninde, ben'in kendi hâline gelmeyi başaramaması yâni benliğin kaybedilmesi en büyük tehlike olup bu gerçek bir umutsuzluk olmaktadır. İnsan benliğin kaybından haberdar olsun veya olmasın umutsuzluğunu daima sürdürmektedir.²³⁰

Kierkegaard, benliğin bilinçli veya bilinçsiz olarak kendisi hâline gelemeyişini gerçek anlamda bir umutsuzluk olarak adlandırmakla kalmayıp, bunu ölüm hastalığına tutulmak olarak nitelendirmektedir. Dolayısıyla umutsuzluk, geride hiçbir şey bırakmadan kişiyi ölüme götüren bir hastalık olmaktadır.

²²⁶ Bkz. Kierkegaard, Sören, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, (Çev: M. Mukadder Yakupoğlu), İstanbul, 1997, s: 30

²²⁷ Frankl, a.g.e., s: 93

²²⁸ Kierkegaard, a.e., s: 30

²²⁹ Kierkegaard, a.e., s: 32

²³⁰ Kierkegaard, a.e., s: 43

Ancak bu hastalığın ölümle sonuçlanmasından ziyâde, işkencesi, can çekişen ama ölemeden ölümle savaşıyan kişi gibi ölememektir.

Umutsuzluk içindeki hasta , ölümcül hastadır, ama ölememektedir, sürekli can çekişmektedir. Zira ölümün geçiş olduğunu kabul eden insan için, ölüm bile yaşamdan çok daha fazla umut içerir, onun için ölüm veya ölüme götüren bir bedensel hastalık bile, “ölümcül hastalık” olmamaktadır. Dolayısıyla özü, “yaşamın hiçbir şey olmaması” demek olan umutsuzluk tam anlamıyla bu ifadeye lâayık olmaktadır.²³¹ Umutsuz kişi bütün umutlarını yitirmiş olduğu gibi ölme umudunu da yitirmiş olmanın umutsuzluğu içerisinde. Kierkegaard, inancın zıttının günâh olduğunu belirtirken, inançtan kaynaklanmayan her şeyinde günah olacağını, dolayısıyla umutsuzluğun da günah olduğunu belirtmektedir. Zira gerçek bir hristiyan olunmadıkça da yâni “ben” in kendisi olarak Tanrının (yaratıcısının) karşısına çıkma cesaretini gösteremediği müddetçe umutsuzluktan kurtulmasının mümkün olmadığını belirtmektedir.²³²

Kur'an-ı Kerim de umutsuzluğun inançsızlıkla ilişkisine dikkat çekmek suretiyle, umutsuzluğu inançsızlık olarak tanımlamaktadır.²³³

Dolayısıyla Kierkegaard' ta inançtan kaynaklanmayan herşeyin günah olduğunu, umutsuzluğun da günah olduğunu belirtmekte idi. Bu durumda umutsuzluk ta inançtan kaynaklanmayan bir şey olmaktadır, dolayısıyla, Kur'an-ı Kerim' in tanımı ile bir benzerlik söz konusu olmaktadır. Gerçekten de umutsuzluğun temelinde, kişinin kendisine, sevdiği, bağlandığı şeylere; kimselere, ilişkide bulunduğu diğer insanlara, yaşamın güzelliklerine, yaşamaya değer oluşuna dâir bir inançsızlık bulunmaktadır.

Umutsuzluğun insanın kendisinden, varoluşsal sorumluluğundan kaçabilmesini sağlayan ve yaşamını sürdürebilmesi için zorunlu olan bir tür uyuşturucu madde olduğu da söylenmektedir.²³⁴ Dolayısıyla umutsuzluğun temelinde insanın varoluşuna bir anlam verememesi, bir amaç fâyin edememesi bulunmaktadır. Kişi kendi kendisi olmak hayatına bir anlam bulmak sorumluluğunu üstlenemediğinden, dolayısıyla kendisine olan güvenini yitirmiş olduğundan umutsuzluğa düşmektedir. Kendi benliğini yitirmiş olmanın verdiği umutsuzluktan kurtulmak için de başkalarına bağımlılık geliştirmektedir.

²³¹ Kierkegaard, a.g.e., s: 30

²³² Kierkegaard, a.e., s: 93

²³³ Yusuf 12/87; yorumu için bkz.: Yazır, a.g.e., c.7, s: 4903 - 4922

²³⁴ Gençtan, İnsan Olmak, s: 100

Görüldüğü üzere umutsuzlukla ilgili tanımlamalarda umutsuzluğun değişik boyutlarına dikkat çekilmektedir. Tanımlamalarda umutsuzluğun umut kavramı ile karşıt beklentileri ihtivâ eden, geleceğe ait bir kavram olduğu dile getirilmektedir. Umutta hedefe ulaşmak için uygulamaya konulan planların başarılacağı öngörüsü mevcut olduğu halde umutsuzlukta başarısızlık yargısı mevcut bulunmaktadır.

Umutsuzluğun, hayatta karşılaşılan olumsuzluk ve başarısızlık durumlarına karşı insanın gösterdiği bir tepki biçimi olduğu belirtilmektedir. Zira insan, hayatın olumlu akışı içerisinde birden bire bir başarısızlık veya olumsuzluk durumu ile karşılaştığında, eskiden canlı, enerjik, yaşam dolu insanın yerini sanki başka bir kişilik alır. Dolayısıyla bu şekilde kişi etrafına, yaşama olan tepkisini göstermek ister ya bir köşeye çekilir, hayata küser, ya da yıkıcı bir takım tavırlar sergilemek suretiyle yaşamdan, insanlardan âdeta intikam almak ister, ama bu yıkıcılığın altında derin bir umutsuzluk yatar. Dolayısıyla bu anlamda umutsuzluk insanın olumsuzluklar karşısında gösterdiği bir tepki biçimi olmaktadır. Yine umutsuzluğun insanın anlam isteminin engellenmesi sonucu oluşan varoluşsal bir bunaltı olduğu fakat kesinlikle bir ruh hastalığı olmadığı anlaşılmaktadır. Öte yandan umutsuzluk aile ve çevrenin olumsuz etkileri, engellemeleri sonucunda ortaya çıkan bir durum olmaktadır. Umutsuzluk kendisi bir ruh hastalığı olmasa da bir takım ruh hastalıklarında belirleyici bir öge olmaktadır. Kierkegaard tarafından hakiki umutsuzluğun insanın gerçek özünü yitirmiş olmak olduğu belirtilerek umutsuzluğun “ben” in hastalığı olduğuna dikkat çekilmektedir.

İnsan hayatta en sevdiği kimseleri, mesleğini, tüm parasını, herhangi bir organını kaybedebilir bunlar gerçekten de insanın umut ve umutsuzluğunda son derece etkili hususlardır, ama kişinin benliğini, kimliğini yitirmesi belki de bunların en kötüsü olmaktadır.

Umutsuzluğun inançsızlıkla yakın ilişkisi olduğu açıktır. Çünkü gerçek anlamda umutsuzluk, kendini yaşama bağlayan herşeye inancını yitirmiş olmak demektir. Umutsuzluğu tanımlamanın oldukça zor bir iş olduğunu bir çok araştırmacının da dile getirdiğini belirtmiştik. Umutsuzluğun tüm yönlerini kapsayacak bir tanımlama yapmanın ise oldukça zor olacağı kendiliğinden anlaşılır.

Bu bakımdan umutsuzlukla ilgili açıklamalar bu kavramın sadece bir yönünü ön plana çıkarmak suretiyle yapılmaktadır. Dolayısıyla bütün tanımlamalarda da doğruluk payı mevcuttur.

Onun için umutsuzluğun kısaca, insanın kendisi ve gelecek yaşantısı ile ilgili hiçbir olumlu beklentiye sahip olamama durumu olarak ele alınması uygun gözükmektedir. Yani umutsuzluk ölmeden ölmek, ruhen ölmek demektir.

2- Umutsuzluk Psikolojisi

a- Umutsuzluk Sebepleri

Umutsuzluk sebepleri herkese göre farklılık göstermesine rağmen, kişileri umutsuzluğa düşüren sebepleri bir takım genel başlıklar altında ele almak mümkün olabilmektedir.

1-) **Benliğin (gerçeközün) Yitirilmesi** : İnsanın kendi kişiliğine ilişkin kanılarının toplamı ve kendisini görüş ve algılayış biçimi olarak²³⁵ tanımlanan benlik, kişinin davranışlarını da önemli ölçüde etkileyen ve belirleyen psiko-dinamik bir yapı olmaktadır.²³⁶ İnsanın kendi benliğini tanıyabilmesi; “ben kimim?”, “amacım nedir?”, “ne yapabilirim?”, “ne doğru ne hatalıdır?”, “değer yargılarım nelerdir?”, “nelere inanmam, nelere inanmamam gerekir?” vs. gibi sorulara doyurucu cevaplar bulması ve içinde yaşadığı çevrenin değerler sistemini içselleştirmesi ile mümkün olmaktadır. Zira yaşamın temel gücü ve amacı belki de bu sorulara cevap bulmak için gösterilen gayretten ibârettir.²³⁷ Ancak benliğin gelişmesi çeşitli ferdi ve sosyal sebeplerden dolayı engellenmektedir.²³⁸ Bu durum da gerçek öz ile yalancı öz arasında çatışmaya sebep olmaktadır. Gerçek öz ile yalancı öz arasındaki çatışmaya son vermek için gerçek öz bilinçten uzaklaştırılarak, baskı altına alınmakta, dolayısıyla söz konusu çatışma bilinç düzeyinden uzaklaşmakla kalmayıp, yoğunluğunu yitirmektedir. Gerçek özün eylem alanından çekilmesi, yaşamı sürdürme ihtiyacı ve parçalanmama arzusundan kaynaklanmaktadır.²³⁹ Ancak bu durumda sonuç umutsuzluk olmaktadır. Zira umutsuzluk çözülmemiş çatışmaların son bir ürünüdür. Bir kuşun ağa takılması gibi görünürde hiçbir kurtuluş olasılığı olmayan çatışmalara yakalanmış olma duygusudur.²⁴⁰

²³⁵ Köknel, a.g.e., s: 78, Hökelekli, a.g.e., s: 111

²³⁶ Hökelekli, a.g.e., s: 111

²³⁷ Köknel, a.g.e., s: 81

²³⁸ Fromm, Hüriyetten Kaçış, s: 30 - 31

²³⁹ Horney, Nevrozlar Ve İnsan Gelişimi, s: 190 - 191

²⁴⁰ Horney, Ruhsal Çatışmalarımız, s: 146

Kişinin gerçek özünü yitirmiş olması gerçek bir umutsuzluk sebebi olmaktadır. Gerçek öz yâni benlik gelişip bütünleşemediği yâni kendi haline gelemediği müddetçe haberi olsun veya olmasın umutsuzluğunu sürdürmektedir.²⁴¹

Gerçek özün yitirilmiş olması, kişinin kendi yaşamında aktif ve belirleyici bir güç olamamasına, yüzeysel bir canlılığa rağmen kendi duygularını hissetmemesiyle âdeta canlı bir ölü gibi olmasına, kendi sorumluluğunu üstlenememesiyle gerçek bir içsel özgürlükten yoksun olmasına sebep olur.²⁴² Tek kelimeyle artık bu kimse kendi kendisine yabancılaşmış olmaktadır. Birey, gerçek öz (gerçek benlik) olarak isimlendirilen içindeki canlı merkeze yabancılaşmış olmakla, kendi duygularından, arzularından, inançlarından ve enerjisinden uzaklaşmıştır.²⁴³ İnsanın kendisine yabancılaşmasına paralel olarak yönlendirici güçleri de gitgide zayıflamakta ve yönelim duygusundan dikkati çeken bir yoksunluk görülmektedir. Dolayısıyla bu tür insanları fantazileri nereye sürüklerse, tasarımsız ve amaçsız olarak oraya yönelmektedirler. Yönlendirilmiş etkinliklerin yerini artık sonuçsuz ve kısır hayaller almakta ve inançsızlık, idealleri boğmaktadır.²⁴⁴ Sonuç olarak kişi kendisine ve kendi gelişmesine olan güvenini yitirerek tam anlamı ile bir umutsuz olmaktadır. Ancak kişi umutsuz olduğu gerçeğine rağmen yine de insan olmayı, kusursuz bir biçimde ayakta durmayı, kendini geçici şeylere vermeyi, evlenmeyi, çocuk yetiştirmeyi, prestij kazanmayı başarabilmekte belki de hiç kimse derin bir anlamda onun gerçek bir özden yoksun olduğunu farketmemektedir.²⁴⁵ Ancak bir çok insansal işleri omuzlarına almakla beraber bu umutsuz kişi, gerçekte, kendi kendine inanmaya, kendi olmaya cesaret edemediği için diğerlerine benzemeyi, bir taklitçi yığını içinde kaybolan bir numara olmayı daha basit ve güvenli bulmakta, dolayısıyla öz sorumluluğunu üstlenememektedir.²⁴⁶ Bu kimse her ne kadar kendisine ve başkalarına sahte bir benlik sunmaya çalışsa da kendine ve kendi gelişmesine olan güvenini yitirmiş olmaktan kaynaklanan umutsuzluktan kendisini kurtaramamaktadır.

Kısacası kişinin bilinçli veya bilinçsiz olarak kendi gerçek özünü, benliğini yitirmiş olması, kişinin, bir insan olarak kendisine ve kendi gelişimine olan inancını,

²⁴¹ Kierkegaard, a.g.e., s: 43

²⁴² Horney, Nevrozlar ve İnsan Gelişimi, s: 186

²⁴³ Horney, a.g.e., s: 168

²⁴⁴ Horney, a.e., s: 180

²⁴⁵ Horney, Ruhsal Çatışmalarımız, s: 148

²⁴⁶ Kierkegaard, a.g.e., s: 47

güvenini yitirmiş olması sonucunu doğurmaktadır. Bu ise gerçek anlamda bir umutsuzluk olmaktadır.

2-) İnançın Yokolması : Kişinin inancının yok olması yani inançsız olması, onun umutsuzluğa düşmesinde en önemli sebep teşkil etmektedir.²⁴⁷ Zira kişilerin, kendilerine, sevdiklerine, diğer insanlara, geleceğe, kısacası yaşama olan inançlarını yitirmeleri sonucunda umutsuzluk baş göstermektedir.²⁴⁸ Derinden aldatılan ve düş kırıklığına uğrayan kişiler yaşamdan nefret etmeye başlayabilmektedir. Eğer kişinin inanabileceği hiç kimse ve hiç birşey yoksa o zaman yaşam nefret dolu olmakta, kişi düş kırıklıklarının acısına katlanamamakta ve âdete yaşamın, insanların, kendisinin kötü olduğunu kanıtlamak istemektedir. Böylece düş kırıklıklarına uğrayan yaşam inançlı ve yaşam aşığı bir kimse bir inançsıza ve yıkıcıya dönüşmektedir.²⁴⁹

Kişilerin kendilerine, insanlara, yaşama inanmalarında, güvenmelerinde ilk çocukluk izlenimleri büyük önem arz etmektedir. Zira kişilerin hayata bakış açılarını bu izlenimler belirlemektedir. Bu dünyada acı ve ıstıraptan başka bir şeyle karşılaşmayan, çocukluklarını doğru dürüst yaşamayan yâni içlerinde yaşama sevinci uyandıracak bir çocukluk geçiremeyen çocuklar yaşama dost olamamakta, karamsar bir dünya görüşüne sahip olmaktadır. Ayrıca eğitimde işlenen hatalar da bu konuda büyük rol oynamaktadır. Çok sıkı ve sert bir eğitimde, çocuğu aşırı sevecenlikle sarıp sarmalayan bir eğitim de çocuğun kendine, başkalarına ve yaşama olan inancında olumsuz etkiye sahip olmak suretiyle, onda yaşama sevincinin doğmasını engellemektedir.²⁵⁰

İlginin ve sevginin yokluğu çocukta güvensizlik duygusuna sebep olabileceği gibi aşırı ilgi ve sevgi de çocukta güvensizlik duygusunun oluşmasına sebep olmaktadır.²⁵¹ Çocuk bu güvensizlik duygusundan kurtulamadığı takdirde karamsar bir dünya görüşüne sahip olmaktadır.²⁵² Dolayısıyla eğitim kurumları ve ebeveynlerin çocuğa karşı olan tutumları, çocukta kendisine, başkalarına ve hayata olan güven veya güvensizlik duygusunun oluşmasında etkili olmak suretiyle, hayata bakış açısını da belirlemektedir.

²⁴⁷ Fromm, Erdem ve Mutluluk, s: 229

²⁴⁸ Fromm, Sevgi ve Şiddetin Kaynağı, s: 28 – 29, Frankl, a.g.e., s: 72

²⁴⁹ Fromm, a.g.e., s: 29

²⁵⁰ Adler, a.g.e., s: 312

²⁵¹ Köknel, a.g.e., s: 61

²⁵² Adler, a.g.e., s: 304

Başlangıçta iyiliğe, sevgiye, adâlete olan inancı ve güvenci ile dünyaya gelen çocuğun bu inancı anne, baba, nine, dede vs. etrafındaki kişiler ve diğer insanlar tarafından derinden sarsıldığında bu çocuk başta kendine inancını yâni özgüvenini ve diğer insanlara ve hayata olan inancını ve güvenini yitirerek karamsar bir bakış açısı geliştirmektedir.

3-) Anlam Yokluğu ve Amaçsızlık : Umutsuzluk hayatın boş ve anlamsız olduğu bilincinden doğmaktadır.²⁵³

Yeterli bir benlik yapısı bireyin kendisine sorduğu; “ben kimim”, “nereye yönelmeliyim”, “neden” sorularını cevaplamasına bağlıdır. “Nereye yönelmeliyim”, “neden” sorularının cevabı kişinin hayatının anlamını belirlemektedir. Dolayısıyla kişinin yaşam hakkında bir takım tasarımlara yâni amaçlara sahip olmaması veya gerçek dışı tasarımlara, (sahip olduğu yeteneklerle gerçekleştirilmesi mümkün olmayan bir takım tasarımlara) sahip olması hâlinde umutsuzluk duygusu baş göstermektedir.²⁵⁴

Yaşamında hiçbir anlam, amaç ve hedef göremeyen ve bunun sonucu olarak ta kendisine ve insanlığa olan inancını yitirmiş olan bir kimse derin bir umutsuzluğa düşmüş olmaktadır.²⁵⁵

Hayat, ya yaşanmamış olmaktan dolayı anlamını kaybederek anlamsızlaşmakta²⁵⁶ ya da acı, ölüm vs. gibi şeyler hayatı anlamsız bırakmaktadır.²⁵⁷

Eğer kişi hayatını yaratıcı, üretici bir şekilde dolu dolu yaşayabilirse, bu durumda hayat, yaşanmamış olmaktan dolayı anlamını kaybetmemektedir.

Eğer kişi, yaşadığı acıda hatta ölümden bile bir anlam bulursa yine hayat bu durumda da anlamını kaybetmemekte, anlamsızlaşmamaktadır.

Acı, bir özverinin anlamı gibi bir anlam bulduğu anda acı olmaktan çıkmaktadır.²⁵⁸ Fakat kişiler mâruz kaldıkları acıları, güçlükleri kendi içsel güçlerine yönelik bir sınav olarak almayıp, yaşamlarını ciddiye almaz, anlamsız bir şeymiş gibi

²⁵³ İzutsu, Toshihiko, Kur'an da Dini ve Ahlaki Kavramlar, (Çev: Selahattin Ayaz), İstanbul, t.s.s., s: 75

²⁵⁴ Gençtan, Çağdaş Yaşam Ve Normal Dışı Davranışlar, s: 83

²⁵⁵ Frankl, a.g.e., s: 74; Fromm, Erdem Ve Mutluluk, s: 283

²⁵⁶ Fromm, Hürriyetten Kaçış, s: 265

²⁵⁷ Frankl, a.g.e., s: 107

²⁵⁸ Frankl, a.g.e., s: 101

küçümserlerse, gözlerini kapayıp geçmişte yaşamayı tercih ederlerse bu insanlar için yaşam anlamsızlaşmaktadır.²⁵⁹

İnsanlar ölümün bir son olmayıp geçiş olduğunu görmezlikten gelirlerse, yaşamda nihâi hedefe yönelemeyip amaçsız ve hedefsiz kalmaktadırlar. Dolayısıyla insanların umutsuzluğa düşmeksizin yaşayabilmeleri için yaşamlarının amacını çok iyi belirlemeleri gerekmektedir. Bu sebeple din insanların yaşamlarındaki nihâi hedefi belirleme hususunda çok büyük fonksiyona sahip bulunmaktadır.

4-) Üretici ve Yaratıcı Bir Şekilde Yaşayamama : _İnsanın yaratıcılık ve üretkenlikten yoksun olması, güçsüzlük ve korkuya kapılarak umutsuzluğa düşmesine neden olmaktadır.²⁶⁰

Bazı insanların olgunluk döneminde umutsuzluğa düştükleri görülmektedir. Zira olgunluk döneminde ya ego bütünleşmesi ya da umutsuzluk söz konusudur. Yâni olgunluk dönemi üretken bir yaşam geçirmiş olmanın verdiği doyum ile yıllarını anlamsız ve boş geçirmiş olmanın verdiği mutsuzluğun arasındaki çatışma ile belirlenmektedir.²⁶¹

Yaşamını, çocuk yetiştirmek, bir takım sanat eserleri meydana getirmek vs. şeklinde üretici bir şekilde geçirmiş olan kimse, ürettiği şeylerden faydalandığını görünce mutluluk ve haz duymaktadır. Fakat kişi özseverci ve üretkenlikten yoksun bir yaşam geçirmişse olgunluk döneminde huzur bulamamaktadır. Kişiyi, üretken olamamış olmanın inançsızlığı, yâni mevcut güçlerini ve yeteneklerini kullanmamış olması, umutsuzluk duygusu ile başbaşa bırakmaktadır.²⁶²

Bazı insanların öleceklerini düşünerek umutsuzluğa kapıldıkları görülmektedir. Oysa bu durum kişinin yaşam konusundaki başarısızlığından kaynaklanmaktadır. Yâni yaşamını ziyan etmiş ve yeteneklerini üretici bir biçimde kullanma şansını yitirmiş olduğu için suçlu törelbilincinin (vicdan) dile gelişi olmaktadır.

Kültürümüzde çok sayıda insanın da ihtiyarlayacağını düşünerek umutsuzluğa kapıldıkları gözlenmektedir. Oysa yaşlanmadan önce üretici bir biçimde yaşayan bir insanın hiçbir zaman değerden düşmediği görülmektedir. Zira, onun üretici yaşam süreci içerisinde geliştirmiş olduğu ansal ve duygusal nitelikler, fiziksel gücü ortadan

²⁵⁹ Frankl, a.g.e., s: 70

²⁶⁰ Fromm, Kendini Savunan İnsan, s: 200

²⁶¹ Gençtan, Çağdaş Yaşam Ve Normal Dışı Davranışlar, s: 73

²⁶² Gençtan, a.g.e., s: 73

kalksada gelişmelerini devam ettirmektedirler. Ancak üretici olamamış birisi tüm etkinliklerinin kaynağı olan fiziksel gücü tükendiğinde tüm kişiliğiyle değer yitirmektedir.

Yaşlılıkta kişiliğin bozulmuş olmasını, üretici bir şekilde yaşamış olma konusundaki, başarısızlığın bir kanıtı olarak görmek mümkün olabilmektedir.²⁶³

Aynı şekilde bazı kadınların da menopoz dönemlerinde insan türüne yaptıkları hizmetin yani üretkenliklerinin sona erdiği düşüncesine kapılmak suretiyle kendilerini yararsız, değersiz bir varlık gibi görerek umutsuzluğa düştükleri görülmektedir.²⁶⁴ Oysa menopoza girmeden önce birkaç tane çocuk dünyaya getirmiş ve bunları yetiştirmiş olan bir kadının menopoza girmek suretiyle değersizleşmesi söz konusu olmamaktadır.

Bazı kimselerin de başarılı olmadıklarından veya sağlıklarını yitirmiş olduklarından dolayı kendilerini mutsuz ve umutsuz hissettiklerini belirttiklerine şahit oluruz. Aslında onların kendilerini mutsuz ve umutsuz hissetmelerinin temelinde çoğu zaman üretken yanlarının eksik oluşu gibi bir içsel yetersizliğin bulunduğu görmek mümkün olabilmektedir.²⁶⁵

Dolayısıyla yaratıcı ve üretken bir şekilde yaşayamadığımız zaman umutsuzluğa düşmemiz kaçınılmaz olmaktadır. Bazen umutsuzluğumuzun başka sebeplerden kaynaklandığını düşündüğümüz zamanlarda bile gerçek sebep üretici yanımızın eksik oluşu olabilmektedir.

5-) Bedensel Sakatlık ve Organ Yetersizliği : Bedensel sakatlıklar ve organ kayıpları kişilerin umutsuzluğa düşmelerinde etkili olabilmektedir.²⁶⁶ Bedensel sakatlık veya organ kaybı ile sonuçlanan kazalardan sonra kişiler psikolojik sarsıntılar geçirmekte hatta, daha sonra bu durum yerini ağır bir depresyona bırakabilmektedir. Zira bu durumda kişiye “kendine acıma, diğer insanlardan ayırma ve umutsuzluk duyguları” egemen olmaktadır. Kaybının bilincine varan kişi kendisine bir yas dönemi ilân etmektedir. Bu durum kişiliğin yeniden düzenlenmesi için gerekli bir bakıma da faydalı olabilmektedir. Çünkü kişinin eksik organla yeniden doğması, eski halinin yok edilmesi gerekmektedir. Kişinin içinde bulunduğu umutsuzluk duygusu ve bunun sebep olduğu depresyondan kurtulabilmesi, kişilik yapısının sağlamlığına ve durumu

²⁶³ Fromm, Kendini Savunan İnsan, s: 179

²⁶⁴ Gençtan, Çağdaş Yaşam Ve Normal Dışı Davranışlar, s: 103

²⁶⁵ Fromm, a.g.e., s: 196

²⁶⁶ Gençtan, a.g.e., s: 131; Enç, Mithat, Ruh Sağlığı Bilgisi, İstanbul, 1984, s: 189

kabullenmede etrafındaki kimselerin desteğine bağlı olmaktadır. Aksi takdirde kişinin umutsuzluktan kurtularak normal yaşama dönmesi pek kolay görülmemektedir.²⁶⁷

Organ yetersizliği ile dünyaya gelmiş olmak ta kişilerin umutsuzluğa düşmelerinde önemli rol oynamaktadır. Organ yetersizliği ile dünyaya gelen çocuklar, hayatı omuzlarında ağır bir yük gibi görmekte olup, kolayca karamsar dünya görüşünün kucağına yuvarlanabilmektedirler. Dolayısıyla bu tür çocuklara karşı soğuk bir takım davranışlar sergilenmiş olması, onlarda sevgisiz bir dünya ile karşı karşıya oldukları ve böyle bir dünya ile ilişki kurulamayacağı hislerini kolaylıkla uyandırabilmektedir. Onun için bütün çocukların ve özellikle de bu tür çocukların sakat bir dünya görüşüne sahip olmamaları için içinde buldukları sosyal konum ve eğitimcilerin özellikleri açısından dikkat edilmesi gerekmektedir.²⁶⁸

6-) Yaşamdaki Diğer Bir Takım Olumsuzluklar : İnsanlar hoşlanmadıkları veya tehlikeli buldukları koşullarda uzun süre yaşamak zorunda kalırlarsa, meselâ çocuklar sebebiyle mutsuz bir evliliği sürdürmek ya da hoşlanmadığı bir işte parasal sebep yüzünden çalışmak zorunda kalan bir kişide eğer bu durum uzun sürerse yorgunluk, etkinlik düzeyinin azalmasıyla umutsuzluk başgöstermektedir.²⁶⁹

Uzun süren fiziksel rahatsızlıklar, boşanma, başarısızlık, kurtulunması güç bir hastalık, sevilen insan tarafından aldatılma, çok sevilen bir yakınının yitirilmesi, işini yitirme, iflâs etme vs. gibi durumlarda olayın ağırlık derecesine ve kişi için taşıdığı öneme bağlı olarak, kişiler özgüvenlerini yitirmek suretiyle umutsuzluğa düşebilmektedirler.²⁷⁰ Zira umutsuzluğa düşmekte sevgi yitimi (sevilememe, sevilen kişiler tarafından terkedilme veya sevilen kişilerin kaybedilmesi) ve buna bağlı olarak özsaygı yitiminin büyük etkisi olmaktadır.²⁷¹

Desteğin çekilmesi, alışılmış çevrenin ortadan kalktığı durumlarda da insanlar umutsuzluğa düşebilmektedirler.

Aşırı korku durumları da aynı şekilde umutsuzluğa düşmekte etkili olmaktadır.²⁷²

²⁶⁷ Gençtan, Çağdaş Yaşam Ve Normal Dışı davranışlar, s: 131

²⁶⁸ Adler, a.g.e., s: 99

²⁶⁹ Gençtan, a.g.e., s: 138

²⁷⁰ Hambly, a.g.e., s: 67 – 76 ; Gençtan, a.e., s: 133

²⁷¹ Seber, a.g.t., s: 10

²⁷² Gazâli, İhyâ-i Ulum'id-Din, c. 5, s. 550

7-) İsanların Arzuları İle Gerçek Kapasiteleri Arasındaki Fark :

Günümüzde teknolojik gelişme ve teknik imkânlarla bağılı olarak insanların beklentileri ile gerçek kapasiteleri arasındaki fark hiçbir zaman bu kadar büyük olmamıştır.²⁷³ Bu durum ise insanların umutsuzluğa düşmesinde etkili bir faktör olmaktadır.

Teknolojik gelişmelerin ve teknik imkânların artması ile birlikte insanların arzu ve ihtiyaçlarında da büyük artış olmaktadır.²⁷⁴ Zira üretim ne kadar büyük olsa da sınırsız arzulara yetişmekten her zaman uzak kalmaktadır. Çünkü insanın sahip olduğu şeyler her an yitirilebilme tehlikesi taşıdığından bu tehlikeden korunabilmek için, insanda hep daha fazla şeylere sahip olma isteği söz konusu olmaktadır.²⁷⁵

Dolayısıyla imkânların artmasına bağılı olarak insanlardaki arzu ve ihtiyaçların da artması durumunda, hem bunları elde etme gayretleri, hem de elde edilmişse bunları kaybetme korkusu umutsuzluğa sebep olmaktadır. Teknolojinin göz kamaştırıcı ilerlemesi sonucunda ortaya çıkan üretim bolluğu, zengin, fakir, köylü, şehirli, her kesimden insanı egemenliği altına alarak, kanaat sahibi olmayı zorlaştırmakta, onları sürekli bir şeyler alma ve alınan malın bedelini ödeme konusunda bir takım zorluklara sıkıntılara, sonuçta ruhi bunalımlara ve umutsuzluğa düşürmektedir.²⁷⁶ Zira günümüz insanı, çevresindeki insanların ulaştığı şeylere kendisi de ulaşmak istemekte, ancak kendi imkânlarının kısıtlılığını da bilmekte, bu durumda umutsuzluğa düşmektedir. Veya sahip olduğu şeyleri her an yitirebileceğini düşünmekte, bu durumda da umutsuzluğa düşmektedir.

b- Umutsuzluğun Türleri

Umutsuzluğun, değişik açılardan ele alındığı takdirde bir çok çeşitlere ayrılması söz konusu olabilmektedir. Bizler de umutsuzluğun kısımlarından bazılarını burada zikretmeye çalışacağız.

²⁷³ Brezinski, a.g.e., s: 86

²⁷⁴ Peker, a.g.e.,s:169

²⁷⁵ Fromm, Sahip Olmak Ya da Olmak, (Çev: Aydın Arıtan), İstanbul, 1982, s: 179

²⁷⁶ Peker, a.g.e., s: 169

Bilinçlilik açısından ele alındığında umutsuzluk;

a-)Bilinçsiz Umutsuzluk,

b-)Bilinçli Umutsuzluk,

olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.²⁷⁷

1-) **Bilinçsiz Umutsuzluk:** Bilinç ne kadar artarsa, umutsuzluk o kadar şiddetlenmektedir. Böylece bilinçsizliğin en yüksek noktasında umutsuzluk en aşağıda olmaktadır. Bununla beraber bilinçli umutsuzluğa göre, umutsuzluğunu bilmeyen , yâni umutsuzluğunun farkında olmayan kimse, gerçekten ve kurtuluştan uzaklığa olumsuz bir adım daha eklemiş olmaktadır. Zira umutsuzluğun kendisi bir olumsuzluktur ve umutsuzluğun bilinmemesi de başka bir olumsuzluk olmaktadır.²⁷⁸

İnsanlarımızın çoğu , sonucunun ne olacağından kuşku duymayacak kadar çok fazla bilinçsiz yaşamaktadırlar. Zira,onları,bazen iyilik,bazen kötülük yaparken,bazen çok neşeli bir şekilde,bazen her şeye yeniden başlarken, bazen umutsuz olarak görmekteyiz. Umutsuzlukları bazen bir öğleden sonrası kadar sürdükten sonra bir kez daha neşelendiklerini fakat bir süre sonra bütün gün umutsuzluğa kapıldıklarını görmek mümkün olmaktadır. Onlar için yaşam, içine girilen bir tür oyun ve eğlenceden farksızdır. Dolayısıyla umutsuzluk gibi bir hastalık insanlar hiç farkında olmadan onların içine yerleşebilmekte, onlara kendisini hiç hissettirmeksizin çok güzel bir şekilde saklanabilmektedir.²⁷⁹ Onun için seyrek olan umutsuz olmak değil aksine umutsuz olmamaktır. Zira bilinçsiz umutsuzluk, dünyada en sık rastlanan umutsuzluk biçimi olmaktadır.²⁸⁰

Bilinçsiz umutsuzluğa yakalanmış olan kimseler görünüşte gayet iyimser ,mutlu, ekonomik ve sosyal hayat içersinde oldukça iyi bir şekilde fonksiyonda bulunuyormuş gibi görünmektedirler. Fakat bu sahte tasasızlık ve sathi rahatlandırıcı tabakanın altında kökleşmiş olan bir umutsuzluk tehlikesi bulunmaktadır.²⁸¹ Fakat bilinçsiz umutsuzluğa yakalanmış olan insanlar bu durumu fark etmemekte ve fark etmekten de fena halde

²⁷⁷ Kierkegaard, a.g.e., s:12

²⁷⁸ Kierkegaard, a.g.e.,s:56-58

²⁷⁹ Kierkegaard, a.g.e.,s:41

²⁸⁰ Kierkegaard, a.g.e.,s:59

²⁸¹ Fromm, „Hürriyetten Kaçış, s:265;Kierkegaard, a.g.e. s:40

ürkmektedirler. Bilinçsiz umutsuzluk ,insanların günlük faaliyetlerinde özel hayatlarında veya sosyal münasebetlerinde bulmuş oldukları güvenlik veya görmüş oldukları takdir ve işlerinde göstermiş oldukları başarı veya herhangi bir oyalanma şekli, “eğlenme”, “insanlarla temas etme”, “yolculuklar yapma” vs. gibi şeylerle gizlenmekte ,örtülmekte ise de bu karanlıkta göz kırpmaya benzemektedir,zira karanlıkta göz kırpmak insanı hiçbir zaman aydınlığa çıkarmamaktadır.²⁸²

Zira bu tür insanlar, içinde buldukları sosyal ve kültürel çevre tarafından onaylandıkları için içlerinde gizlenen umutsuzluk duygusunun bilincine varamamaktadırlar. Fakat bunlar “uyum” açısından her ne kadar sağlıklı gibi görünüyorsa da insan olarak işlevlerini yerini getirme açısından, nevrotik bir hastadan daha hasta bulunmaktadır. Çünkü bunlar toplumla uyum içinde olan fakat gerçeği yaşamayan, sevmeyi bilmeyen kimseler olmaktadır. Dolayısıyla sadece dış çelişkilerden arınık görünmektedirler. Ancak bu tür kimseler kendilerini işlerine vermedikleri zamanlarda, yâni kendileriyle baş başa kaldıklarında umutsuzluklarının bilincine varmak korkusuyla kültürümüzün sunduğu çeşitli kaçış yollarından birine sığınmaktadırlar. Aksi takdirde derinden hissedecekleri acı ve anlamsızlık duygusu onları hepten mahvedebilmektedir.²⁸³

Bilinçsiz umutsuzluk , kendisini can sıkıntısı, kayıtsızlık, güçsüzlük, yalnızlık, güvensizlik, duyguları gibi çeşitli duygularla hissettirebilmektedir.²⁸⁴ Dolayısıyla içten içe umutsuzluk duygusu yaşamakta olan insanlar, içlerini kemiren umutsuzluk duygusundan âdeta kaçmak istercesine sahte bir takım tanrılara (parti, ideoloji, para, güç, ulus, devlet, lider vs.) bağımlılık geliştirmektedirler. Bilinçsiz umutsuzluk, kendisini edilgin bir bekleyişin altında da gizleyebilmektedir. Zira çoğu kimse ümitvar olduklarını ifade ettikleri halde yüreklerinin sesini , itkisini dinleme ve ona göre davranma yetisinden yoksun bulunmaktadır. Bu tür kimseler şimdi süreci içersinde hiçbir şey yapmadıkları ve beklemedikleri halde, umutlarının hep daha sonra gerçekleşeceğine , (bir sonraki anda, ertesi günde , gelecek yılda, hatta öbür dünyada) inanmaktadırlar. Oysa bu inancın arkasında “gelecek’e”, “tarih’e”, “sonra’ya” tapma yatmaktadır. “Ben bir şey yapmayacağım, ben bir şey olmayacağım, ama tapımlar ,

²⁸² Fromm, Hürriyetten Kaçış, s:140

²⁸³ Fromm, Psikanaliz Ve Din, s:126

²⁸⁴ Frankl, a.g.e. s:96 ; Meadow, Kahoe, a.g.e., s:224

gelecek ve sonra, ben hiç bir şey yapmadan bana bir şeyler getirecektir” şeklindeki edilgin bekleyiş , umutsuzluğun gizlenmiş bir şekli olmaktadır.²⁸⁵ Dolayısıyla böyle bir edilgin bekleyişe sahip bulunan ve ümitvar olduğunu söyleyen kimseler gerçekte içten içe umutsuzluk duygusu yaşamaktadırlar ancak farkında değildirler.

Mamafih , bir başka umutsuzluk şekli daha vardır ki burada kişiler gerçekliği görmezlikten gelerek , birtakım sözlerle ve serüvencilikle zorlanmayacak şartları zorlamak suretiyle , gözüpeklik göstererek kendilerini ortaya koymakta ve kendilerinin umut ettiklerini, ümitvar olduklarını zannetmektedirler. Oysa gerçeklikten, geniş kapsamlı tasarlama ve yönlendirme yetisinden yoksun olmaları , ayrıca bazıları yaşam sevgisinden yoksun olmalarıyla, gerçekte gizli bir umutsuzluk duygusuna sahip oldukları halde , bunun farkında olamamaktadırlar.²⁸⁶

Bilinçsiz umutsuzluk kendisini bir başka şekilde daha göstermektedir. Bazı insanlar, sevdikleri bir kimseyi kaybetmek, bir arkadaşın ihânetine uğramak gibi geçici bir takım şeylerden umutsuzluğa düştüklerini zannederek durmadan umutsuzluğa düştükleri şeyden söz etmektedirler.²⁸⁷ Zira bu durum daha önce var olan umutsuzluklarının, gün yüzüne çıkışı olmaktadır. Bu kimse gerçekte kendi kendisinden umutsuzluğa düşmüş, yâni gerçek özünü yitirmiş olup, kendisi olamamanın verdiği umutsuzluktan başkalarına bağlanmak suretiyle kurtulmak istemektedir, fakat o kendisinin daha önce ümitvar bir kimse olduğunu sevdiği kimseyi vs. yitirmek suretiyle umutsuzluğa düştüğünü zannetmektedir. Yâni, daha önceden içinde sinsice gizlenmekte olan umutsuzluğunun farkına varamamaktadır. Dolayısıyla bu tür kimseler gerçekte kendi olmayı istememenin umutsuzluğunu bilinçsizce taşımaktadırlar.²⁸⁸

Bilinçsiz umutsuzluğun, zorluklar karşısında kolayca yılgınlığa kapılma, genel bir ciddiyet yokluğu, geleceği önceden görme ya da kehanette bulunma vs. gibi daha pek çok şekillerde kendisini göstermesi mümkün olabilmektedir.²⁸⁹

²⁸⁵ Fromm, Umut Devrimi, s:21,22

²⁸⁶ Fromm, a.g.e., s:22

²⁸⁷ Kierkegaard, a.g.e., s: 66

²⁸⁸ Kierkegaard, a.g.e., s: 67

²⁸⁹ Horney, Ruhsal Çatışmalarımız, s: 144

2-) **Bilinçli Umutsuzluk** : Bu tür umutsuzluk kişilerin umutsuzluklarının farkında oldukları bir umutsuzluk çeşidi olmaktadır. Daha önce de zikredildiği üzere umutsuzluğun şiddeti bilinçle birlikte artmaktadır. Umutsuzluğun gerçek fikriyle birlikte ne kadar umutsuz kalınırsa , umutsuz olmanın o kadar açık bilincine sahip olunmakta ve umutsuzluk ta o kadar şiddetli olmaktadır. Meselâ kendimizi öldürmenin umutsuzluk olduğu bilinciyle, yâni gerçek intihar fikriyle kendimizi öldürdüğümüz zaman, kendini öldürmenin umutsuzluk olduğunu gerçekten bilmeden kendimizi öldürdüğümüz zamana göre daha fazla umutsuzuzdur.²⁹⁰

Bilinçli umutsuzluk, kişilerin gitgide daha fazla umutsuzluk olan şeyin ve içinde bulunulan durumun umutsuz yapısının bilincine vardıkları umutsuzluk olmaktadır.²⁹¹ Bu tür umutsuzlukta ,umutsuz kişi durumundan içten içe bayağı kuşku duyarak ,umutsuzluğunu ; hangi hastalık olduğunu söylemek için fazla istek duymadan , bir hastalığın kuluçka döneminde olduğunun hissedildiği zamanki gibi hissetmekte fakat daha sonra umutsuzluğunu tamamen fark etmektedir.²⁹² Ancak kişi umutsuzluğunun farkına vardığı zaman bunu genellikle açıklayamamakta, bunu çalıştığı işten ya da evlilikten politik duruma değin çeşitli dış etkenlere bağlamaya yatkın olmaktadır. Ama bunun nedeni somut ve geçici bir durum olmamaktadır. Umutsuz kişi ,yaşamına bir gün bir anlam verme, bir gün mutlu ya da özgür olma konusunda umutsuzluk duyarak kendisini, yaşamını anlamlı kılabilecek her şeyden sonsuza dek yoksun bırakılmış hissetmektedir.²⁹³

Bilinçli umutsuzluk, bilinçsiz umutsuzluğa nazaran çok daha az olan , pek yaygın olmayan bir umutsuzluk çeşididir.

Kierkegaard , bilinçli umutsuzluğun , “ben’ in kendi olmak istediği umutsuzluk” şekli olduğunu belirterek , bunun da bir çeşit meydan okuma anlamına geldiğinden söz etmektedir. Zira ona göre “ ben’ in kendisi olmak istemesi” demek kendisini ortaya koyan güçle olan tüm ilişkisini kopararak böyle bir gücün varlığı fikrinden kurtulmak istemesi anlamına demektir. Bu da tam bir meydan okuma olmaktadır.²⁹⁴ Kierkegaard

²⁹⁰ Kierkegaard, a.g.e. , s:62,63

²⁹¹ Kierkegaard, a.g.e. , s:82

²⁹² Kierkegaard, a.g.e. , s:62

²⁹³ Horney , Ruhsal Çatışmalarımız , s:146

²⁹⁴ Kierkegaard, a.g.e. , s:110

için umutsuzluğun tamamının temelde kendimiz olmanın verdiği bir umutsuzluk olduğunu düşünürsek onu anlamak sanırız zor olmayacaktır.

Umutsuzluğu , fert ve toplum açısından ele aldığımızda;

1-) Bireysel (ferdî) umutsuzluk ,

2-) Toplumsal Umutsuzluk

olmak üzere iki kısımda incelemek mümkündür.

1-) Bireysel Umutsuzluk : Bireysel umutsuzluktan kasıt, umutsuzluk duygusunun fert bazında yaşanmış olmasıdır. Her bireyde güçlü, özsever nitelikte rahat, uyumlu ve değerli olmak için gerçekleştirmeye çalıştığı bir takım beklenti ve emeller mevcuttur. Bireyin bu beklentileri şu aşamalardan geçmektedir:

1-) Birey; sevilen ,değerli, tanınan olmak fakat değersiz olmamak(oral dönem)

2-) Birey; güçlü, üstün, güvenli olmak, ancak güçsüz ve güvensiz olmamak (Anal dönem)

3-) İyi ve seven olmak, fakat saldırgan ve yıkıcı olmamak(Fallik dönem) istemektedir.

Birey söz konusu beklentilerle yaşama başlamaktadır. Ancak bu beklentiler başlangıçta dürtüsel gereksinimleri karşılamak için geliştirilmiş oldukları halde daha sonra özerk emelleri oluşturarak benlikçe benimsenmektedirler. Normalde insan , bir birey olarak bu özerk beklentileri gerçekleştirmek ve sarsılmadan yaşamayı arzu etmektedir. Ancak güçlü ve sarsıtıcı bir yaşam olayı , düş kırıklıkları ve örselenmeler , çatışma yaratmaktadır. İşte bu çatışmada benlik güçsüz kaldığı takdirde kişinin , özsaygısı düşmekte ve kişi artık umutsuzluk duyguları ile baş başa kalmakta ,düştüğü umutsuzluk bataklığında bocalayıp durmaktadır.²⁹⁵

2-) Toplumsal Umutsuzluk: Umutla yaşayan yalnızca birey değildir. Uluslar ve toplumsal sınıflar da umutla yaşayabilmektedir. Dolayısıyla toplumlar da bu umut gizil gücünü yitirdikleri takdirde canlılıktan yoksun olmak suretiyle umutsuzluğa düşmektedirler.²⁹⁶

²⁹⁵ Seber a.g.t. ,s:11

²⁹⁶ Fromm, Umut Devrimi, s:36

Toplumsal umutsuzluk bu gün dünyada bir hayli yaygındır.²⁹⁷ Tâlihini, kültürünü, toplumsal işlevini kaybeden bir çok toplum umutsuzluk bataklığına düşerek ya tembelleşip , miskinleşmek suretiyle âdetâ uyuşmakta ya da ilkel ve ölüm severce bir takım narsist yönelimlere başvurmaktadır.²⁹⁸

Fromm'a göre bir bireydeki umut veya umutsuzluğun gelişmesi büyük ölçüde, onun ait olduğu toplum veya sınıfta umut ya da umutsuzluğun varlığı ile belirlenmektedir. Bir bireyin umudu çocukluğunda ne derece kırılırsa kırılınsın , bu birey bir umut ve inanç dönemi içinde yaşadığı takdirde kendi umudunun kıvılcımları tekrar canlanabilmektedir.²⁹⁹ Dolayısıyla toplumsal umut veya umutsuzluk bireylerin umut veya umutsuzluklarında bir hayli etkili faktör olmaktadır. Bireysel umutsuzluğun bireyi felç ettiği gibi toplumsal umutsuzluk ta toplumların felç olmasına sebep olur.

c-) Umutsuzluğun Etki Ve Sonuçları

Umutsuzluk bir anlamda avantaj olarak görülmele³⁰⁰ beraber aynı zamanda mahvolmamız anlamına gelmektedir.³⁰¹ Fromm'a göre gelişme süreçleri içerisinde şu ya da bu noktada umutlarının boşa çıktığı hatta bazen tümüyle kırıldığı yazgısından kurtulmuş insan sayısı çok azdır. Bunu da bir anlamda avantaj gibi görmek mümkündür. Zira insan , umudunun boşa çıktığı deneyimini yaşamış olması sayesinde daha güçlü ve bastırılmaz bir takım umutlara sahip olabilmekte , iyimser bir düşü olma tehlikesinden de ancak bu sâyede kaçınabilmektedir. Bu bakımdan bir anlamda umutsuzluğu avantaj gibi görmek mümkün olabilmektedir. Fakat kişilerin umutları bazen öylesine baştan sona kırılmakta ki , onları bir daha bir araya getirmek mümkün görünmemekte³⁰², dolayısıyla kişi tam anlamıyla umutsuzluk bataklığına düşmek suretiyle gerçek anlamda bir umutsuz olmaktadır. İşte bu anlamda bir umutsuzluk ta insanın mahvolması anlamına gelmektedir.

²⁹⁷ Brezinski, a.g.e., s:117

²⁹⁸ Fromm, Sevgini Ve Şiddetin Kaynağı , s:125

²⁹⁹ Fromm, Umud Devrimi, s:36

³⁰⁰ Kierkegaard, a.g.e. , s:27,28; Fromm, a.g.e., s:34

³⁰¹ Kierkegaard, a.g.e. , s:27,28

³⁰² Fromm , a.g.e., s:34

Kierkegaard'a göre de diyalektik bir varlık olan insanın sonluluktan sonsuzluğa geçişi umutsuzluk sâyesinde gerçekleşmektedir, dolayısıyla sonlu varlığı ile sonsuz varlığı arasında sıkışan insan kendi olma sürecini umutsuzluk içinde yaşamaktadır.³⁰³ Onun için umutsuz olmamak ,umutsuzluğun mutlak eksikliği anlamına geldiği takdirde gelişme umutsuzluk olmaktadır.³⁰⁴ Bu bakımdan umutsuzluk bir anlamda avantaj gibi görülebilmektedir. Ancak , aynı zamanda umutsuzluk hiç bir inanca götürmediği gibi aşkın varlıkla bağlantıyı kesmek anlamına geldiği için³⁰⁵ de, yâni ölümcül bir hastalığa tutulmak olduğu için de insanın mahvolması anlamına gelmektedir. İşte bu noktada umutsuzluk, benliğin çöküşü, iradenin felç oluşu ve insanın iç dinamizminin boşalıp gitmesi olmaktadır, dolayısıyla psişik bir tehlike olarak karşımıza çıkmaktadır. Jung psişik tehlikelerin, depresyon, salgın hastalık vs. gibi fiziksel felâketlerden daha tehlikeli olduğunu belirtmektedir.³⁰⁶

Kendi başına bir ruhsal hastalık niteliği taşımayan umutsuzluk duygusu potansiyel olarak potojenik yâni hastalık yapıcı ³⁰⁷ bir niteliğe sahip bulunmaktadır. Zira geleceğe ait olumsuz tutumların bir çok psikopatolojik durumların gelişmesinde etkili bir faktör olduğu yapılan araştırmalardan anlaşılmaktadır.³⁰⁸ Umutsuzluk ; depresyon , intihar, nevroz,mazoşizm , sadizm, sosyopatlık, (psikopat) , alkolizm, yıkıcılık ,vs. gibi durumlara yol açabildiği gibi, bedensel bir takım rahatsızlıklarda da etkili olmaktadır.

Umutsuzluğun sonuçlarını sırasıyla göreceğ olursak;

1-) **Depresyon** : Umutsuzluk , depresyonda temel sebeplerden birisi olmaktadır.³⁰⁹ Zira depresyonda keder duygusuna karamsarlık eşlik etmektedir . Depresyona eğimli kişilerde , hayatın erken dönemlerinden beri yerleşik olarak kendisine, dış dünyaya ve geleceğe karşı olumsuz beklentiler söz konusu olup, bu tür kişiler söz konusu olumsuzluklardan hiçbir zaman kurtulamayacaklarına dair inancı sürekli taşımaktadırlar.³¹⁰ Bu olumsuz tutumlar ve kavramlar kişilerin düşüncelerinde

³⁰³ Kierkegaard, a.g.e. , s:10

³⁰⁴ Kierkegaard, a.g.e. , s:27,28

³⁰⁵ Kierkegaard, a.g.e. , s:12

³⁰⁶ Jung ,Carl Gustav, Din Ve Psikoloji, (Çev:Cengiz Şişman) , İstanbul, 1993, s:25

³⁰⁷ Frankl, a.g.e. s:123

³⁰⁸ Seber , a.g.t. s:40

³⁰⁹ Gençtan, İnsan Olmak ,s:58;Seber,a.g.t.,s:1;Gençtan,Çağdaş Yaşam Ve Normal Dışı Davranışlar,s:175

³¹⁰ Seber ,a.g.t. ,s:10; Gençtan ,İnsan Olmak ,s:58

sistematik hatalara , giderek daha olumsuz yargılara ve sessiz kabullenişlere yol açmaktadır.³¹¹

Depresyonu normal üzüntüden ayıran en önemli husus , umutsuzluktur. Onun için depresyonu karamsarlık + üzüntü şeklinde formüle etmek mümkün olmaktadır.³¹² Zira depresif durumdaki hastalar sürekli umutsuzluk ile ilgili duygu ve durum bozukluklarından şikâyet ederek psikiyatristlere başvurmaktadırlar. Beck, depresif hastalar üzerinde yaptığı araştırmalarda depresif hastaların % 78' inden fazlasının geleceğe olumsuz baktıklarını tespit etmiş bulunmaktadır. Non-deprese hastalarda ise bu oran ancak %22 olmaktadır. Hastaların yakınmaları ve klinik değerlendirmeler depresyonun şiddeti arttıkça umutsuzluğun da arttığını göstermektedir. Böylece depresyonun derinliği ile geleceğe ait olumsuz beklentiler arasında önemli derecede anlamlı ilişki olduğu saptanmış bulunmaktadır. Yine aynı şekilde Melges ve arkadaşları depresyonda belirleyici ögenin yani temel sebebin umutsuzluk olduğunu belirterek , umutsuzluk etkenine , değersizlik , çaresizlik, kararsızlık, eyleme geçememe, işlerini sürdürmemeye ve suçluluk duygularının eşlik ettiğini ifade etmektedirler.³¹³

Bazı araştırmacılar ,depresyonun psikopatolojisini, umutsuzlukla alakalı olarak ego kavramı içinde mantıksal bir yaklaşım getirerek açıklamaya çalışmaktadırlar . Onlara göre , her bireyde güçlü olarak özsever nitelikte rahat, uyumlu , değerli olması için gerçekleştirmeye çalıştığı bir takım beklenti ve emeller söz konusu olup bunlar başlangıçta dürtüsel olmalarına rağmen daha sonra benlikçe benimsenmektedirler. Normalde birey özerk olan bu beklentileri gerçekleştirmek ve sarsılmadan yaşamını sürdürmek istediği halde yaşamdaki bir takım olumsuzluklar , düş kırıklıkları ve örselenmeler çatışma yaratmakta , bu çatışmada benliğin güçsüz kalması ile özsaygı düşmekte dolayısıyla birey artık umutsuzluk ve depresyon içinde bulunmaktadır.³¹⁴ Zira umutsuzluk çözümü olmayan çatışmaların son bir ürünü olmaktadır.

³¹¹ Seber, a.g.t ,s:10

³¹² Gençtan, Çağdağ Yaşamı Ve Normal Dışı Davranışlar, s:175

³¹³ Bkz. Seber , a.g.t s:8

³¹⁴ Seber ,a.g.t, s:10

Görüldüğü üzere umutsuzluk ve buna bağlı diğer öğeler depresyonda temel sebep teşkil etmekte ve umutsuzluğun artışına bağlı olarak depresyon da şiddetlenmektedir.

2-) **İntihar:** En temel yaşamsal dürtülerin karşısında bulunan intihar³¹⁵ umutsuz kişiler için son bir umut olabilmektedir. Dolayısıyla umutsuzluk intihara başvurmada başlıca sebep teşkil etmektedir.³¹⁶ Yaşamdan bekleyebilecekleri hiçbir şeyleri olmayan yani dünyada umduğunu bulamadığı sonucuna ulaşan kişiler kendilerini ortadan kaldırmak suretiyle dünyayı cezalandırdıklarına inanmaktadırlar.³¹⁷ Zira bu tür kişiler yaşadıkları hayatın değersizliğine inanmakta olup bu sebeple kendi elleriyle kendilerini öldürmektedirler.³¹⁸

Dolayısıyla intihar olayı umutsuzluğun doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır³¹⁹.

Daniel Stren ,bütün intihar olaylarında (veya girişimlerinde) umutsuzluğun farklı aşamalarının görülmekte olduğunu belirtmektedir.³²⁰ Zira intihar eğiliminin düzeyi hastanın hissettiği umutsuzluk derecesi ile ilintili olmaktadır.³²¹ Bu bakımdan umutsuzluk intihar davranışı ile ilişkili bilişsel bir boyut olarak karşımıza çıkmaktadır.³²² Bazı araştırmacılar tarafından umutsuzluğun depresyonla birlikte intihar düşüncesine yol açtığı söylenmekte ise de intihar davranışı ve depresyon üzerine yapılan bir çok araştırma sonucunda umutsuzluğun depresyondan daha güçlü olarak intiharın risk etkeni olduğu tespit edilmiştir.³²³ Beck ve arkadaşları yatarak tedavi gören bir grup intihar girişimcileri üzerinde umutsuzluk ölçeği ile beraber depresyon ölçeğini de kullanarak yaptıkları bir araştırma sonucunda, depresyon ve umutsuzluğun intihara eğilim ile ilişkili olduklarını bulurken ,umutsuzluk kontrol edildiğinde ise depresyon ve intihar eğilimleri arasındaki ilişkinin kaybolduğunu ama tersinin geçerli olmadığını belirtmektedirler.

³¹⁵ Alvarez, A., İntihar Kan Dökücü Tanrı, (Çev: Zuhâl Çil Sankaya), Ankara, 1994, s:58

³¹⁶ Cüceloğlu, İnsan Ve Davranışı, s:456, Enç, a.g.e. s:189; Peker ,a.g.e ,s:74

³¹⁷ Gençtan, İnsan Olmak ,s:59

³¹⁸ Alvarez, a.g.e.s:58

³¹⁹ Kierkegaard, a.g.e s:60

³²⁰ Alvarez, a.g.e, s:75

³²¹ Seber, a.g.t , s:2

³²² Durak, Ayşegül Ve Diğ., "Yaşama Sürdürme Nedenleri Envanteri(YSNE),Güvenirliği ve Geçerliliği",Türk Psikolojisi Dergisi ,Aralık- 1993 ,c.8,S.30,s: 7-19

³²³ Seber , a.g.t., s:13; Durak ve Diğ., a.g.m., s:7-19

Bu sebeple umutsuzluk istatistiksel olarak kontrol edildiğinde depresyonun intiharın öncül belirtisi olma önemini yitirdiği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla umutsuzluğun depresyonla intihar arasında gizli bir bağ olduğu ortaya çıkmış bulunmaktadır.³²⁴ Daha sonraları da bir çok araştırmacı depresyonla intihar eğilimi ilintisinin doğrudan umutsuzluk ve intihar eğilimi arasındaki ilişkiye bağlı olduğunu ,çünkü bir çok deprese kişinin intihara girişmedikleri ya da intihar girişimcilerinin hepsinin klinik olarak deprese olmadıklarını, aşırı uğraşısı intihar olan ve intihar eğilimi gösteren deprese kişilerin ise umutsuz olarak kavramlaştırıldıklarını belirtmek suretiyle aynı hususu teyid etmiştir. Bu sebeple sonuç olarak bir çok araştırmacı, Farber' in “ yaşama bakış umutsuz duruma geldiğinde intihar oluşur” gözlemine katıldıklarını belirtmektedirler.³²⁵

İntihar olgusunda özsaygı yitimi ön plânda bulunmaktadır. Kişinin çeşitli sebeplerle sevdikleri tarafından terk edilmesi veya ihânete uğraması , aile, komşu ve iş çevresinde birtakım başarısızlıklara uğraması vs. gibi değişik sebepler yüzünden sonuçta özsaygısı düşmekte ,kişi öz saygısını tekrar kazanma umudunu yitirerek intihara başvurmaktadır.³²⁶

Umutsuzluğun özünü teşkil eden ‘âcizlik’ duygusu da intiharda etkin rol oynamaktadır. Zira intihar eden kişi yaşamın güçlükleri önünde pes etmekte ve durumu düzeltmek için elinden hiçbir şeyin gelemeyeceği inancını taşımaktadır.³²⁷ İntihar eden kişiler için yaşam âdeta çekilmez olmuştur, zira onlar , acının içinde doğduklarına , onulmazcasına hasta olduklarına ve hiçbir iyileşme umutlarının olmadığına , yaşadıkça durumlarının daha da kötüleşeceğine dolayısıyla yalnızca ölümle huzura ereceklerine inanmaktadırlar. Neticede kişilerin kendilerini son derece güçsüz, yetersiz hissetmeleri veya acı ve şiddetli ıstıraplar çekmeleri sonucunda yaşam anlamını yitirmekte ve ölüm son bir umut kapısı olmaktadır.

İntihar ederek hayatına son veren ünlü şair Charterton umutlarının bir bir yok olmasıyla içine düştüğü umutsuzluğun kendisini nasıl intihara sürüklediğini şiirlerinde şöyle dile getirmektedir :

³²⁴ Seber , a.g.t., s:13

³²⁵ Seber ,a.g.t.s:12,13

³²⁶ Alvarez,a.g.e.,s:91;Seber, a.g.t.,s:10-12

³²⁷ Adler, Alfred, Yaşamın Anlamı Ve Amacı , (Çev.Kamuran Şıpal), İstanbul, 1993,s:52; Alvarez ,a.g.e., s:144

Baharımın güzel umutlarını kararttı;
 Acımasız kader deldi geçti görünmez kargısıyla
 Yüreğimde paramparça olan en son solgun umudu
 Bundan böyle, kasvetli düşünceler ³²⁸

Şair Chartterton gibi hayatta umutları bir bir yıkılan kimselerin artık kendilerinden , diğer insanlardan ve yaşamdan hiçbir beklentileri kalmamakta bunlar kendi elleriyle kendilerini öldürmek suretiyle âdeta onları cezalandırdıklarına inanmaktadırlar.

Dolayısıyla intihar eden kimsenin umutsuzluğu bilişsel bozukluktan kaynaklanmaktadır. Zira intihar girişiminde bulunan ve tedâvi edilen hastalar daha sonraları intihar anındaki umutsuzluklarının o andaki bilişsel çarpıtmadan ya da hatalı ve gerçekçi olmayan ön yargılardan köken alabileceğinin farkına vararak bunu ifade etmektedirler.³²⁹ Bu yüzden araştırmacılar ,umutsuzluğun bilişsel tedâvi gibi özgül yöntemlerle azaltılarak ve umutsuzlukla başa çıkarak, intiharların belirlenmesinde ve önlenmesinde ilerleme sağlanabileceğini belirtmektedirler.³³⁰

3-) Nevroz: “Nevroz; korkular ve bunlara karşı kurulan savunmalar ve çatışan eğilimler için uzlaşmalı çözümler bulmaya yönelik girişimler tarafından yaratılan bir çeşit ruhsal rahatsızlıktır. Pratik nedenlerle ; bu tür rahatsızlığı belli bir kültürdeki ortak yapıdan saptığı zaman nevroz olarak adlandırmak yerinde olmaktadır.”³³¹ Nevrotik kişiler genellikle koşulların gerektirdiğinden çok daha umutsuz ve doyumsuz olmaktadır. Çünkü, nevrotik kişinin çatışan eğilimlerinden kaynaklanan düş kırıklıkları , onu , durumun kendisi için taşıdığı önemle orantısız olan dipsiz bir perişanlık çukuruna fırlatmaktadır.³³² Aşırı , yersiz ve sebepsiz kaygılara, suçluluk, mutsuzluk ,yaşamında anlam bulamama duygularına sahip olan nevrotikler, çevreleri ile etkili bir iletişim kuramamaktadırlar.³³³ Dolayısıyla umutsuzluk duygusu nevrotiklerin tüm benliğine egemen olmuş bir vaziyette bulunmaktadır. Zira bu tür kimselerde çoğu zaman “gelecek” kavramıyla birlikte umut ta bastırılmış bulunmaktadır.³³⁴

³²⁸ Alvarez, a.g.e.,s:180

³²⁹ Seber, a.g.t.s:12

³³⁰ Seber, a.g.t.,s:15

³³¹ Horney, Çağımızın Nevrotik Kişiliği, s:22

³³² Horney , Ruhsal Çatışmalarımız, s:143-144; Çağımızın Nevrotik Kişiliği,s:192

³³³ Gençtan, Çağdaş Yaşam Ve Normal Dışı Davranışlar , s:156; Enç, a.g.e., s:126

³³⁴ Gençtan a.g.e.s:187

Çünkü nevrozun temelinde kişinin kendine olan güveninin yıkılmış olması³³⁵, yâni kendi kendinden umutsuzluğa düşmüş olması yatmaktadır. Normal insan kendi yeteneklerini gerçekleştirme ve yaşamın kendisi için sunduğu şeylerden zevk alma yetisine sahipken, nevrotik kişi kendine ve kendi gelişmesine olan inancını yitirdiği için her zaman acı çeken bir insan olup hatta kendisi bile acı çektiği gerçeğinin farkında olmamaktadır. Nevrotikler için her koruyucu araç; güvence sağlayıcı özelliğine ek olarak yeni bir umutsuzluk yaratma özelliğine de sahip olmaktadır. Meselâ, nevrotik bir insan umutsuzluğunu dindirmek için alkole sığınabilmekte ve sonuçta içki içmenin de kendisine zarar vereceğini düşünerek umutsuzluğa kapılmaktadır. Kısır döngülerin oluşumu , nevrozların dış koşullarda hiç değişme olmasa bile giderek daha da ağırlaşmasının temel nedeni olup ,bu durum nevrotik kişinin ,kendisini umutsuzca bir ağa takılmış gibi hissetmesine yol açmaktadır. Nevrotik birey kendisini , bir çok kapısı olan ama hepsi de yeni bir karanlığa açılmaktan öte bir işlevi olmayan bir hücreye kapatılmış gibi hissetmektedir.³³⁶ Zira umutsuzluk duygusu tümüyle ona egemen olmuş bir durumdadır. Umutsuzluğun ağırlık derecesine bağlı olarak nevroz da artmaktadır. Fakat nevrotik kişinin umutsuzluğu derinlere gömülmüş vaziyettedir. Zira o yüzeysel olarak durumunu düzelterek koşulları hayal ediyormuş gibi gözükse de bu tür umutlar onun içsel güçlükleri dışsallaştırmasından başka bir şey olmamaktadır. Dolayısıyla nevrotik birey, dış koşullardaki değişmelerden , iyi bir dünya ummakta ama kaçınılmaz olarak, kendini ve kendi umutsuzluğunu da her yeni ortama taşımaktadır.³³⁷

Nevrotik kimseler, nevrozlarının temelinde bulunan umutsuzluğu değişik şekillerde gizlemeye çalışmaktadırlar.

Nevrotik birey umutsuzluğunu bazen suçluluk duygularıyla, bazen güçlülük ve düşmanlık duygularıyla gizlemeye çalışmaktadır.

Kısacası nevrozda temel sebep hastanın umutsuzluğu olduğu için ,umutsuzluk ortadan kaldırılmadan , hastanın iyileşmesi mümkün olmamaktadır. Hastanın genel umutsuzluğuna dokunmaksızın ,sadece , o anda yakalanmış bulunduğu çatışmaları su yüzüne çıkararak ,basit bir ruh çöküntüsünü ortadan kaldırabilmek ,belki mümkün olabilmektedir. Ancak ruh çöküntülerinin yeniden baş göstermesini ve sürmesini önleyebilmek için temel sebep olan umutsuzluk sorununun çözümlenmesi

³³⁵ Jung, a.g.e. s:23

³³⁶ Horney , Ruhsal Çatışmalarımız, s:102; Çağımızın Nevrotik Kişiliği,s:167

³³⁷ Horney , Ruhsal Çatışmalarımız, s:143-144

gerekmektedir. Aksi takdirde hastanın umutsuzluğu ,ağır bir nevrozun iyileştirilmesine karşı büyük bir engel teşkil etmeye devam edecektir.³³⁸

4-) Sosyopat(Psikopat) Kişilik : Sosyopat veya psikopat kişilik ,genel olarak antisosyal kişilik olarak bilinen , toplumla çatışma durumlarına yol açabilecek oranda, bozuk insan ilişkileriyle belirlenen kişilik özelliklerini ve davranış örüntülerini ifade etmektedir.³³⁹

Psikopat kişilik üzerinde yapılan araştırmalarda ,bunun oluşumunda umutsuzluğun büyük rol oynadığı sonucuna varılmıştır.³⁴⁰ Zira sosyopat kişi, insanlara kesinlikle güvenilemeyeceği ve başarısızlıklarından başkalarının sorumlu olduğu kendi geleceğinin kendi denetimi dışında olduğu ,yeteneklerinin geleceği üzerinde etkili olmadığı, bu yüzden yapıcı ve uzun süreli amaçlar tasarlamamanın yararsız olduğu inancını taşımaktadır.³⁴¹ Bu sebeple değiştiremeyeceği bir dünya içerisinde kendisini çaresiz ve umutsuz hisseden psikopat kişi yapıcı amaçlar tasarlayarak geleceğe yönelmek yerine önüne gelen tüm imkanlardan yararlanarak doyum sağlamaya çalışmakta³⁴² ve hiç kimseye de bir bağımlılık , sorumluluk hissetmemektedir.³⁴³

Bazı amaçlara ulaşmak umudunu çoktan yitirmiş olan sosyopat kişi umutsuzluğun kronik sürecinde bulunmaktadır.³⁴⁴

5-) Sadizm : Sadizm; seçtiği kişiye acı ve ıstırap vermekten cinsel uyarım ve doygunluk elde etme eğilimine denmektedir.³⁴⁵ Sadist kişi , dışlandığına ve kaderin kurbanı olduğuna inandığı için öfkesini kör bir kincilikle başkalarının üstüne boşaltmak suretiyle , delice oraya buraya saldıran bir insan olmaktadır.³⁴⁶

Sadist kişiliğin temelinde umutsuzluk bulunmaktadır. Yani sadizm umutsuzluğun bir sonucu olarak ortaya çıkan bir eğilim olmaktadır. Zira sadist kişi çatışmalarını çözmekte ve gelecekte ideâl edindiği bir takım amaçlara ulaşabilmekte kendisini yetersiz ve umutsuz hissetmekte ve bu yetersizlik ve umutsuzluk duygularını onarmak için kendisine yakın ve bağımlı olan kişilere saldırmakta ve onları kontrol

³³⁸ Horney , Ruhsal Çatışmalarımız, s:150

³³⁹ Cüceloğlu, İnsan Ve Davranışı, s:470

³⁴⁰ Gençtan, Çağdaş Yaşam Ve Normal Dışı Davranışlar ,s:185

³⁴¹ Seber ,a.g.t.,s:16;Gençtan, a.g.e.,s:187

³⁴² Gençtan a.g.e s:187

³⁴³ Cüceloğlu, a.g.e., s:470

³⁴⁴ Seber ,a.g.t., s:16

³⁴⁵ Enç ,a.g.e., s:213

³⁴⁶ Horney , a.g.e., s:163

etmeye çalışmaktadır.³⁴⁷ Ancak bu durum sadece onun umutsuzluğunu bir sis bulutuyla örtmesini sağlamaktadır.

Sadist kişi, kendi güçsüzlüğü ve yetersizliğinden dolayı tek başına anlam veremediği yaşamına başkalarıyla ortak yaşarlık münâsebeti kurarak ,onları benliğinin bir parçası hâline getirerek , onların ruhsal canlılığını engelleyip yıkmak suretiyle anlam vermeye çalışmaktadır. Fakat başkalarının canlılığını engelleme ve yıkma eğilimi , sadist kişide derinlemesine bilinçsiz olmaktadır. Onun amacı acılarını başkalarıyla paylaşmaktır. Eğer başkaları da kendisi kadar yenik düşer ve aşağılanırsa kendi acıları öylesine diner ki artık kendisini güçsüz ve yetersiz olduğu için acı çeken tek insan olarak algılamaz. Başkalarına karşı duyduğu kıskançlık içerikli imrenmeyi ve içermesini boşaltmayı başarmış olsa da değer düşürücü , aşağılayıcı tutumu sonuçta, onda kalıcı bir düş kırıklığı ve hoşnutsuzluk duygusu yaratmaktadır.³⁴⁸

Sadist kişinin duyduğu umutsuzluk , kendisiyle olan ilişkisine çok büyük etki yapmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak onda bir takım yıkıcı , aşağılayıcı eğilimler görülmektedir. O, kendisinin asla onarılamayacak ve bağışlanamayacak bir durumda olduğuna inanmakta ve bu sebeple umutsuzluğu da derinleşmekte , kaybedilecek hiç bir şeyi olmayan bir insanın pervâsızlığına bürünmektedir. Bu durum varlığını koruduğu sürece kendine yönelik yapıcı bir tutuma girmesi imkânsız olduğu gibi, kendisinden tiksilmesi de öyle boyutlara ulaşmakta ki en ufak bir eleştiri , ya da özel ilgi yokluğu onun özaşağılamasını harekete geçirebilmektedir. Dolayısıyla kendi özaşağılamasını dışsallaştırmaya , başkalarını azarlayıp küçük düşürmeye itilmektedir. Ne var ki bu durum onu ,kısırdöngünün tuzağına düşürmektedir. Başkalarını ne kadar küçük düşürürse kendi özaşağılamasının o kadar az farkında olmakta ve özaşağılaması ne kadar yoğun ve acımasız olursa umutsuzluğu da o derece artmaktadır.³⁴⁹

Sadist kişinin umutsuzluğundan kaynaklanan , başkalarını azarlayıp , küçük düşürme , ayıplama ,dize getirme vs şeklindeki tutumları , onda bilinçsiz bir her şeye kâdirlik duygusunu pekiştiren güçlülük ve gurur duygusu meydana getirmek suretiyle heyecan ve haz duygumu açlığını doyurmaktadır . Ancak bunlar ;daha büyük bir özgürlük sağlama , potansiyel ve yeteneklerini gerçekleştirmesinde hiçbir şekilde etkili

³⁴⁷ Seber ,a.g.t.,s:17

³⁴⁸ Horney , Ruhsal Çatışmalarımız, s:161

³⁴⁹ Horney , a.g.e., s:162-163

olmamaktadır, yani umutsuzluğunu yaratan şeyler olduğu gibi kalmaktadır, çünkü o bunları değiştirmeyi güvenli bulmamaktadır.³⁵⁰ Bu bakımdan sadistik çabaları, olumlu bir amaca sahip bir avuntu girişimi olarak nitelendirmek mümkün olabilmektedir.³⁵¹ Zira sadist kişi böyle bir amaç peşinden koşmakla , başkaları üzerinde bir zafer kazanırken kendi umutsuzlunu saf dışı bırakabilmektedir.³⁵²

6-) **Mazoşizm:** “Mazoşizm ,insanın kendi benliğinden kurtulmak, özgürlüğünden kaçmak ve kendini başka birine bağlayarak güvenliğe ulaşmak için yapmış olduğu bir denemedir.”³⁵³ Acı çekme veya kendisine zorbalık edilme istekleriyle belirlenen³⁵⁴ mazoşistlik sadistliğin karşıtı olmaktadır.

Mazoşizmin temelinde de umutsuzluk duygusu bulunmaktadır. Bu duygu kişinin kendi özüne yönelik, başkalarına, genelde kadere yönelik tutumunda kendini göstermektedir.³⁵⁵ Sadizmde olduğu gibi mazoşizmde de ferdi benliğin bütünlüğü kaybolmuştur. Karşılaşmış olduğu çeşitli tehlikeler, şüpheler ferdi benlikte çatışma yaratmaktadır, bu çatışmalar sonucunda ferdi benliğin zayıf düşmesi halinde kişi umutsuzluğa düşmektedir. İşte kendi kendine yetememenin verdiği güçsüzlük ve yetersizlik duygularından sıyrılmak için ferdi benlik kendisini ,bir dış kuvvetin içerisinde eritmektedir.³⁵⁶

Mazoşistik kimselerin, psikanalitik ve diğer ampirik müşâhadeler sonucunda temelde kendilerine ve kendi yeteneklerine olan güvenlerini yitirmiş umutsuz kişiler olduğu belirtilmektedir. Ancak bu kimseler çoğu zaman bu durumlarının şuurunda olmamakta ve kendilerini yüksek ve mükemmel görme duygularıyla gizlemeye çalışmaktadırlar. Fakat bu tür kimselerin gayri şuurî dinamiğine yeterince nüfuz edildiğinde umutsuzluk duygularıyla karşılaşmaktadır.³⁵⁷ Zira bu sebepten dolayıdır ki bu tür kimseler umutsuzluklarından kaynaklanan yetersizlik ve güçsüzlük duygularından kurtulmak için kendilerini güçlü bir kimseye ,müesseseye vs. bağımlı kılmaktadırlar.

³⁵⁰ Horney , Ruhsal Çatımlarımız, s:164-65

³⁵¹ Fromm,Hürriyetten Kaçış , s:165 ;Horney a.g.e.,s:164

³⁵² Horney , a.g.e., s:165

³⁵³ Fromm, Erdem Ve Mutluluk ,s:131

³⁵⁴ Enç ,a.g.e., s:213; Gençtan Çağdağ Yaşam Ve Normal Dışı Davranışlar, s:221

³⁵⁵ Horney , Çağımızın Nevrotik Kişiliği,s:194

³⁵⁶ Fromm ,Hürriyetten Kaçış ,s:116

³⁵⁷ Fromm a.g.e., s:158-164,185

Sarsılmaz bir kuvvete sahip olarak görülen böyle bir güce ait olmakla bir nebze güç ve kuvvet bulduklarını zanneden mazoşistlerin bu tutumu ,sadece göze çarpan acılarını ıstıraplarını gidermekte fakat öbür taraftan daha büyük bir acıya yol açabilmektedir. Çünkü, böyle bir durumda fert ,şuurlu, bir şekilde güvenlik duyabilmekte , kendisini bir şeye aitmiş gibi hissedebilmekte, ancak öbür taraftan bir güçsüzlük ve kölelik duygusu hissetmektedir. Bu durum da kişiyi sürekli çatışmaya sevk etmektedir. Köleleştirmeye karşı başkaldırma ve onu kaybetme korkusu.

Kişinin kendisini içtenlikle bir insana ya da dâvâyâ vermesi içsel bir gücün dışa vurumu olduğu halde mazoşistçe kendisini bırakması ise sonuçta umutsuzluğun bir dışa vurumu olmaktadır.³⁵⁸

7-) Sigara , Alkol Ve Uyuşturucu Madde Bağımlılığı : Kendisine, insanlara ve hayata olan güvenini yitirmiş , yaşamına anlam vermede başarısız olmuş kısacası umutsuzluğa tutsak olmuş kimseler bundan kurtulmak için bir takım nesnelere başvurabilmektedirler.

Bağımlılık yaratan maddeler içinde en ucuz ve en kolay bulunan sigara olduğu için yaygın olarak ona sığınılmaktadır. Sigaraya tutsak olmuş kimselerin erken yaşlardan itibâren ailedeki yanlış eğitim sebebiyle karamsar dünya görüşü geliştirmiş ve daha sonraki gelişim dönemlerinde de bundan sıyrılamayan kimseler olduğu tespit edilmiştir.³⁵⁹ Sigara, umutsuz kişiyi bir an rahatlatarak onu karamsar dünyasında uzaklaştırmış olsa bile bir müddet sonra umutsuzluğu tekrar geri dönecektir. Onun için sigara umutsuzluktan sadece bir kaçış olmaktadır.

Umutsuz kişiler çoğu zaman sigara ile de yetinmeyerek alkol³⁶⁰ ve uyuşturucu maddelere başvurabilmektedirler.³⁶¹ Dolayısıyla umutsuzluk , alkolizmin ve uyuşturucu madde bağımlılığının da belirleyici sebebini teşkil etmektedir. Annemarie Von Forstmeier' in alkolikler üzerinde yaptığı araştırmanın sonucunda alkoliklerin % 90'

³⁵⁸ Horney ,Ruhsal Çatışmalarımız,s:200

³⁵⁹ Köknel, a.g.e.,s:309

³⁶⁰ Horney Çağımızın Nevrotik Kişiliği, s:197 ; Özgür ,a.g.e ,s:226

Songar ,a.g.e. s:151 ;Köknel , a.g.e. ,s:236

³⁶¹ Kutup ,İslam Ve Materyalizme Göre İnsan , s:333 ; Frankl ,a.g.e. ,s:121

ının bir anlaşmazlık yâni derin bir umutsuzluk duygusundan şikâyet ettiklerini tespit etmiştir.³⁶²

Stanley Kripper de uyuşturucu madde bağımlıları üzerinde yaptığı bir araştırmada onların % 100' ünün "şeylerin anlamsız gözüktüğüne" inandıklarını yani tam anlamıyla bir umutsuzluk duygusu yaşadıklarını tespit etmiştir.³⁶³

Kişiler sigarada olduğu gibi alkol ve uyuşturucu maddelere de umutsuzluklarından sığınmaktadırlar. Zira umutsuzluğu sebebiyle dünyası kapkara olan kişi anlık haz arayışlarına yönelmek suretiyle bir an bile olsa gözlüklerini ve dünyaya bakış açısını değiştirmek istemektedir. Dolayısıyla uyuşturucu madde ve alkole sığınmada amaçlanan nihâi doyum , kendini unutmamanın ve kendini bırakmanın verdiği bir doyumdur.³⁶⁴ Uyuşturucu madde ve alkol alan bir kimse kısa bir süre sonra etrafındaki kişilere karşı sıcak duygular geliştirmekte, kendisine güven duygusu artmakta, umutsuzluğunu geride bırakarak âdeta gerçek dışı keyifli bir dünyaya girmekte,³⁶⁵ umutsuzluk zulmetini neşe ve serbestlik vasıtasıyla dağıtmak istemektedir. Ancak bu neşe durumu çok kısa sürmektedir. Çünkü , neşe dolu bir gecenin sabahında, yine en karanlık üzüntüler kişiyi kuşatarak bütün hayatını ıstırap karanlığı boğmaktadır.³⁶⁶ Bu durumda umutsuz kişi tekrar bu tür maddelere sığınmakta ve sonuçta ego bunlar sayesinde güvenini ve varlığını yapay bir yoldan sağlama alışkanlığı kazanmaktadır.³⁶⁷ Sonuçta kişi, umutsuzluktan kurtulmak için sığındığı uyuşturucu madde ve alkole tutsak olmaktadır.

Bu tür maddelere müptelâ olan kişiler , söz konusu nesnelere her alışlarında duygusal olarak uyarılmakla beraber zihinsel ve devinsel işlevler bakımından da bozulmaktadırlar. Ruhsal yönden çökmüş bulunan bu insanlar bedensel yönden de çökmeye başlamaktadırlar.

³⁶² Bkz. Frankl, a.g.e s:124

³⁶³ Bkz. Frankl, a.g.e s:124

³⁶⁴ Horney , Çağımızın Neyrotik Kişiliği ,s:197

³⁶⁵ Gençtan, Çağdaş Yaşam Ve Normal Dışı Davranışlar , s:235

³⁶⁶ Kutub, İslam Ve Materyalizme Göre İnsan, s:233

³⁶⁷ Gençtan ,a.g.e, s:239

Kısaca zikretmek gerekirse uyuşturucu madde ve alkole müptelâ olmuş kimse , temelde kendine ve kendi gelişmesine güvenini yitirerek ,yaşamına bir anlam veremeyen , kendi sorumluluğunu üstlenemeyen ,benlik yapısı son derece zayıf olan umutsuz bir bireydir.

Kişi kendi kendisine yetememenin verdiği umutsuzluktan kurtulmak için sigara, alkol, uyuşturucu madde vb. gibi nesnelere sığınarak kısa süreli de olsa bir güvenlik duygusu elde etmektedir. Ancak temeldeki umutsuzluk duygusu tedâvi edilmediği için bu tür nesnelere tesiri geçince kişi yenilerini almakta , vücudun da bağışıklık kazanmasına bağlı olarak her gün biraz daha miktar arttırılmakta ve kişi sonuçta ruhen de bedenen de çökmektedir.

8-) Yıkıcılık (Tahripkârlık) : Tahripkârlık iki çeşit olmaktadır:

Özel bir durumdan doğmuş olan tahripkârlık eğilimleri mevcuttur ki , bunlar insanın kendisinin ya da başkalarının hayatına ya da şahsiyet bütünlüğüne veya aynileştiği fikirlere karşı yapılan tecâvüzlere tepki olarak ortaya çıkmakta olup , bu tür tahripkârlık insanın hayata karşı takınmış olduğu olumlu tavırla birlikte giden tabii ve zorunlu bir tavrı ifade etmektedir. Diğerleri ise insanın içinden fişkırmak için fırsat kollayan sürekli bir eğilim olmaktadır.³⁶⁸

Umutsuzluğun bir sonucu olarak görülen tahripkârlık ta ikinci şekil tahripkârlık olmaktadır. Umutsuzluğun en ağır sonucu da tahripkârlıktır. Yaşama inancını yitirmiş olan kişi son olarak yıkıcılığa başvurmaktadır.³⁶⁹

Umutsuz kişi yaşamdan nefret etmektedir. Yaşamı üretemediğinden daha kolay olanı tercih ederek yaşamdan kurtulmak ,yaşamı yok etmek, hatta geçmiş yaşamından bile öç almak istemektedir.³⁷⁰ Kişi kendi dışındaki dünyayı tahrip etmekle yalnız ve tek başına kalır, ancak onun bu yalnızlığı kendi dışındaki objelerin ezici gücü altında kalmadığı muhteşem bir yalnızlıktır. Kişinin kendi dışındaki dünyayı tahrip etmesinin sebebi , kendi benliğinin onun tarafından ezilmesine mâni olmaktır. Bu umutsuz kişinin yaptığı son bir umutsuz çabadır.³⁷¹

³⁶⁸ Fromm ,Hürriyetten Kaçış, s:188

³⁶⁹ Fromm, Umut Devrimi ,s:36; Sevgi Ve Şiddetin Kaynağı, s:29; Horney , Ruhsal Çatışmalarımız,s:171

³⁷⁰ Fromm ,Umut Devrimi ,s:36

³⁷¹ Fromm ,Hürriyetten Kaçış, s:187

Hayatın kendine has bir iç dinamizmi mevcut olup ,gelişip gerçekleştirilmek ve yaşanmak ister. Bu eğilim engellendiği zaman hayata doğru yönelmiş olan enerji bir dağılma süreci içerisine girmekte ve tahripkârlığa doğru yönelen enerjilere dönüşmektedir.³⁷² Yaşam ve umut dolu büyük bir enerji ile hayat yolculuğuna çıkan bireyin, duygusal, heyecânî ve zihnî yeteneklerinin gerçekleşmesine imkân verilmediği takdirde kişi umutsuzluğa kapılmakta ve bu umutsuzluğunu , bütün yaşama, hayata karşı tahripkâr bir tutum benimseyerek dışsallaştırmaktadır.

Eğer herhangi bir sebeple başka insanlar veya şeyler umutsuz insanın tahripkârlık objesi olamıyorlarsa , umutsuz kişinin kendi benliği derhal tahripkârlık objesi hâline gelivermektedir. Bu belli bir dereceye ulaştığı takdirde ,çoğu zaman bedeni bir hastalıkla sonuçlanmakta ve hatta intihara teşebbüs söz konusu olabilmektedir.³⁷³ Bu sebeple çoğu zaman görünüşte insanlık dışı bir davranışı gerçekleştiren kişiliğin arkasında , acı çeken bir insan bulunmakta ve onun kendisini dize getiren bir yaşam karşılığında bir bedel ve tazminat arayan bir birey olduğu görülmektedir.³⁷⁴

Genellikle umutsuzluğa karşı gösterilen yıkıcı tepkiler ,toplumsal ve ekonomik yönden sığınacak yeri olmayan kişilerde görülmektedir. Fakat burada yıkıcılığın ve nefretin sebebi ekonomik sıkıntı olmayıp yıkıcılığı ve şiddeti aynı ölçüde harekete geçirmede etkili olan umutsuzluktur. Dolayısıyla ölümü isteme ,yaşama sevgisinin seçeneği olduğu gibi yıkıcılık ve şiddet de umudun seçeneği olmaktadır.³⁷⁵

d-) Umutsuz Kişilerin Davranış Özellikleri:

Umutsuz kişiler genellikle durgun bir görünüme sahiptirler, kendilerinden veya yaşamlarının anlamsızlığından sürekli şikâyet etmektedirler.³⁷⁶ Bu tür insanların çocukluk yaşantı ve izlenimleri kendilerinde bir aşağılık duygusuna yol açmış olup, çeşitli güçlükler sonucunda yaşamın kolay olmadığı duygusuna kapılmışlardır.³⁷⁷ Bu sebeple herhangi bir zorluk karşısında kolayca yılgınlık gösterirler.³⁷⁸ Bu tür insanların kendilerini , geleceği önceden görme veya kehânette bulunmaya

³⁷² Fromm ,Hürriyetten Kaçış, s:192

³⁷³ Fromm ,a.g.e.s:189

³⁷⁴ Horney ,Ruhsal Çatışmalarımız ,s:171

³⁷⁵ Fromm ,Umut Devrimi ,s:36

³⁷⁶ Cüceloğlu ,İnsan Ve Davranışı ,s:473

³⁷⁷ Adler ,İnsan Tanıma Sanatı ,s:196

³⁷⁸ Horney , a.g.e.,s:143

kaptırmaları da umutsuzluklarının başlıca göstergesi olmaktadır.³⁷⁹ Umutsuz kişiler yüzeyde , genel olarak yaşama , bilinmezliğe düşmüş olmaya , hatalar yapmaya , ilişkin bir kaygıya sahip kişiler gibi gözükseler de onların geleceğe ilişkin beklentileri değişmez olarak bir karamsarlık rengi taşımaktadır.³⁸⁰ Onlar karamsar dünya görüşünün lânetli tuzağına yakalanmış olup yaşamın hep karanlık ve olumsuz taraflarını görmektedirler.³⁸¹ Yaşamın aydınlık yanından çok karanlık yanı üzerindeki bu odaklaşmalarını ne kadar zekice ussallaştırmaya çalışırlarsa çalışınlar derin bir umutsuzluktan kuşkulanımasına engel olmaları mümkün değildir.³⁸²

Yaşamın zorlukları konusunda ümitvar insanlardan daha bilinçli olmalarına rağmen cesaretlerini kolayca yitiriverirler. Bu tür insanların içleri güvensizlikle dolu olup dâima kendilerine bir destek arama yoluna giderler.³⁸³ Umutsuz kişilerin kendilerine olan güvensizlik ve suçlamaları arttıkça çevrelerine daha da bağımlı hale gelirler . Ancak bazen umutsuzlukları o kadar yoğunlaşır ki , çevreden gelen yardımı bile yararsız bulurlar, fakat yine de çevrenin önerilerine umutsuzca sarılırlar .³⁸⁴

Umutsuzlar ,son derece ihtiyatlı kimseler olup , genellikle korkak ,çekingen ,ağır alan ve dikkatle her şeyi hesaplayan bir davranış sergilerler. Çünkü onlar dört bir yandan tehlikelerle sarıldıklarını düşünmektedirler. Onlardaki uyku bozuklukları aşırı bir ihtiyatın ve güvensizliğin belirtisi olmaktadır.³⁸⁵

Umutsuz kişilerin ,yaşam öyküsünde, düş kırıklıklarına gösterdikleri tepkilerin yoğunluğu ve süresi, uyarımla bütünüyle orantısızdır. Bu nedenle onlar , görünüşte , ilk gençlik yıllarındaki karşılıksız bir sevgiden bir arkadaşın ihânetinden ,bir işten haksız yere atılmaktan dolayı umutsuzluğa düşmüş gibi görünmekte iseler de bu özel nedenlerin ötesinde genellikle , elverişsiz deneyim çukurlarının çok daha derin bir umutsuzluk kuyusu olduğu anlaşılabilir.

³⁷⁹ Horney , Ruhsal Çatışmalarımız, s:143

³⁸⁰ Horney , a.g.e , s:144

³⁸¹ Adler, İnsanı Tanıma Sanatı ,s:197

³⁸² Horney ,a.g.e ,s:144

³⁸³ Adler .a.g.e ,s:197

³⁸⁴ Seber ,a.g.t. ,s:8

³⁸⁵ Adler ,a.g.e. ,s:197

Yine aynı şekilde bu tür kimselerde , coşku eşliğinde veya yokluğunda intihar düşüncesi , her ne kadar iyimserlik havası sergilemeye çalışsalar da , kolayca baş gösterebilmektedir.³⁸⁶

Herhangi bir şeyi ciddiye almayı reddetmek ,yâni genel bir ciddiyet yokluğu ve umursamazlık bu tür kişilerin bir başka belirgin özelliğidir.³⁸⁷ Bazen umutsuz kişilerin umutsuzlukları dikkat çekmeyecek kadar sinsi , gizli olabilir. Bu tür insanlar görünüşte işlerini yürütüyor olabilirler , sevimli olabilirler , hoşça vakit geçiriyor gibi görünebilirler , fakat bunların sabahları kendilerine gelmeleri dirilmeleri , sanki yaşama yeniden katlanıyormuşçasına saatler almaktadır. Bu tür insanlar için yaşam öylesine bir yükür ki fakat onlar bunu kolay kolay algılayamadıkları gibi bundan şikâyetçi de değildirler.³⁸⁸

Mamafih umutsuz kişilerde derin bir kader duygusunun bulunduğu gözlenmektedir.³⁸⁹ Dolayısıyla umutsuz kimseler geleceğe yönelik hedeflerine ulaşmada şansa büyük yer verirler. Bu sebeple bu tür kişiler hedefe yönelik davranışa daha az yönelmekte olup kadercı bir biçimde sonucu beklerlerken, kısa süreli amaçlar için çabalamaktadırlar.³⁹⁰

Bazen umutsuz kimselerin iyi veya kötü hiçbir şey beklemeyerek sadece yaşamın sürdürülmesi gerektiğine inanarak yaşamdan çekilmeye yönelik bir tutum geliştirdikleri görülmektedir . Bazen de yaşamın temelde trajik olduğunu ve sadece aptalların, insanın değişmez kaderi konusunda kendilerini aldattıklarını söylemek suretiyle umutsuzluklarını felsefi olarak dile getirdikleri görülmektedir.³⁹¹

Umutsuz kişilerin , tahammül güçleri bulunmadığından en önemsiz bir güçlüğü bile katlanamadıkları gözlenmektedir.³⁹² Bu tür kişilerin en küçük bir öz veride bulunma ve en önemsiz bir riski göze almakta son derece gönülsüz oldukları görülür . Bu durumda umutsuz kişi her ne kadar kendisine çok hoşgörülü olduğu şeklinde bir

³⁸⁶ Horney ,Ruhsal Çatışmalarımız ,s:142

³⁸⁷ Fromm ,Umut Devrimi , s:23;Horney, a.g.e., s:143; Seber ,a.g.t., s:7

³⁸⁸ Horney ,a.g.e., s:145

³⁸⁹ Seber , a.g.t. s:5; Horney, a.g.e., s: 145

³⁹⁰ Seber ,a.g.t. ,s:5

³⁹¹ Horney ,a.g.e., s:145

³⁹² Eraydın ,a.g.e., s:212 ; Horney ,a.g.e s:145

görünüm vermek istese de gerçekte bu durum ; onun , karşılığında hiçbir şey kazanmayı beklemediği durumlarda harekete geçmek için kendisinde itici bir güç bulamamasından kaynaklanmaktadır. ³⁹³ Zira umutsuzluğu insanı öyle tembelleştirmekte ve öyle kötürüm edebilmekte ki en hafif zorluklar bile ona aşılmaz engeller gibi görünmektedir. ³⁹⁴

Umutsuz kişilerin , kendi güçlerinden yaratıcı bir şekilde yararlanma yeteneği gösterememeleri onların güçsüzlüklerinin ifadesi olmaktadır. ³⁹⁵ Bu tür kişilerde , hayatlarını içlerinden geldiği gibi seve seve yaşayabilme hususundaki temel zaaf ve güçsüzlüklerinden kaynaklanan ve doymak bilmeyen bir güçlü olma hırsı söz konusudur. ³⁹⁶ Yâni güçlü olma hırsı ile dolup taşan kişiliğin altında güçsüz ve umutsuz bir kişilik bulunabilmektedir.

Umutsuz kişilerin , kendilerini değersiz ,yetersiz bulmak suretiyle kendilerine olan güvensizlikleri yanında başkalarına da güven duymamaları söz konusudur. Dolayısıyla onlar kendi başarısızlıklarından tamamen başkalarını sorumlu tutma eğilimi gösterirler. ³⁹⁷

Horney'e göre nevrotik umutsuzluğun pençesinde bulunan insanlar şu yada bu şekilde geçinip gitmesini başarabilirler. Eğer nevrozları yaratıcı olma yetilerine çok fazla zarar vermemişse oldukça bilinçli olan bir yoldan kendi kişisel yaşamlarına çekilebilme ve üretken olabildikleri bir alanda yoğunlaşma yetisine sahip olabilirler. Kendilerini toplumsal ya da dînî bir harekete ya da bir kuruluştaki çalışmaya verebilir ve çalışmaları da yararlı olabilir. ³⁹⁸ Ancak yaşamda amaçsız olmaları yâni hiçbir özel , kişisel amaca sahip olmayışları ³⁹⁹ zevkten yoksun oluşlarına baskın çıkabilmektedir. Diğer taraftan bu umutsuz kişiler bütün ciddî ya da ümit verici uğraşları , arayışları bırakarak , yaşamdan bir parçacık neşe kırıntısı koparmaya çalışmak için ,güzel yemek ,alkol cümbüşü , önemsiz cinsel ilişkiler gibi duruma bağlı hazlarla ya da bir hobiyle ilgilenmek suretiyle yaşamın sadece yüzeyine

³⁹³ Horney , Ruhsal Çatışmalarımız , s:146

³⁹⁴ Eraydın , a.g.e. , s:212 ; Horney , a.g.e s:146

³⁹⁵ Fromm ,Kendini Savunan İnsan , s:99

³⁹⁶ Fromm Hürriyetten Kaçış ,s:5

³⁹⁷ Seber , a.g.t. s:5

³⁹⁸ Horney , a.g.e. , s:152

³⁹⁹ Seber , a.g.t. s:7; Horney , a.g.e. , s: 152

yönelebilmektedirler. Veya sağı sola sürüklenmek, yozlaşmak suretiyle kendi alt üst oluşlarına göz yumabilmekte , tutarlı bir iş yapma yetisinden yoksun; içkiye , kumara, fahişelerle kurulan ilişkilere sığınabilmektedirler.⁴⁰⁰ Umutsuz kişiler yıkıcılığa da yönelebilmektedirler .⁴⁰¹ Ancak aynı zamanda da temsili bir yaşam sürerek avunmaya yönelik bir girişimde de bulunabilmektedirler.⁴⁰²

Kısacası ,umutsuz bir kişiyi bataklığın içersine düşmüş olan fakat çıkmak için sürekli çırpınan ancak çırpındıkça daha da batmakta olan bir kimseye benzetmek mümkündür.

⁴⁰⁰ Horney, Ruhsal Çatışmalarımız, ,s:153

⁴⁰¹ Horney , a.g.e. ,s:153 ;Fromm , Umut Devrimi , s:23

⁴⁰² Horney , a.g.e. ,s:153

D . DİN VE UMUT

1-) Dini İnanç Ve Umut :

İnsanların ruhsal ihtiyaçlarının başında günlük hayatın zorluklarından kurtulmak, açıklayamadığı olaylar karşısında duyulan acz , korku, dehşet ve hayretten kurtulmak, istikbâl ve akıbeti hakkındaki endişelerini gidermek ,devamlı bir ruh huzuruna kavuşmak vs. gelmektedir. ⁴⁰³ İşte bu ihtiyaçlardan dolayıdır ki insanlar aklın kontrolünde bir dine sığınabilmektedirler.

Din, insan için elem ve ıstıraplarını azaltan , teselli veren bir umut kaynağıdır. ⁴⁰⁴ Bu sebeple kişi dini hayata bağlanmak suretiyle umutsuzluklarını yenerek huzur bulabilmektedir. ⁴⁰⁵ Zira din;ferâgat , fedakârlık, sabır, mücâdele ve umut duygularını kuvvetli tutmak suretiyle hayatın acılarını hafifleten , yaşam gücünü besleyen itici bir güç olarak kişiyi umutsuzluğa karşı koruyabilmektedir. ⁴⁰⁶

Din , insana bir dünya görüşü , olaylara bakış açısı , hayat ve ölüm ötesi hakkında ilmin ve teknolojinin sağlayamadığı bir teselli ,güven ve itminan verir. ⁴⁰⁷ Yâni ,dini inanç kişiye geçici olmayan bir güven duygusu vermektedir. ⁴⁰⁸ Bu sebeple din ,temel güven duygusunun kaynağını oluşturmaktadır. ⁴⁰⁹ Zira insan, kendisi dışındaki yüce bir kudrete inanmak ve bağlanmak suretiyle yaşadığı dünyada bulamadığı güveni elde etmiş olmaktadır. ⁴¹⁰ İnançlı insan , Allah'a olan bu güveni sayesinde , inançsızların sık sık içersine düştükleri umutsuzluktan kurtulabilmektedir.

⁴⁰³ Armaner, a.g.e., s:93

⁴⁰⁴ Pazarlı ,Osman Din Psikolojisi, İstanbul ,1982,s:29

⁴⁰⁵ Hökelekli, a.g.e. ,s:185

⁴⁰⁶ Uysal, Veysel ,Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış Ve Şahsiyet Özellikleri ,İstanbul,1996,s:123

⁴⁰⁷ Şentürk, Din Psikolojisi , s:178

⁴⁰⁸ Öner, a.g.e., s:36-38; Özgür , a.g.e., s:241

⁴⁰⁹ Yaparel, a.g.t. ,s:25;

⁴¹⁰ Özbaydar, Belma , Din Ve Tanrı İnançının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma ,İstanbul ,1970, s:6

Dünya bin bir türlü tehlikelerle çevrilidir. Zarar, iflas, trafik kazaları, hastalıklar, başarısızlıklar vs. insanı durmadan tehdit etmektedir. Bu tehdit ve tehlikeler karşısında sınırları yıpranan ,morali sarsılan ve cesâreti kırılan insan, tıpkı karanlıkta korkular içinde yaşayan bir çocuk gibi umutsuzluğun eşiğine gelmektedir. Ancak böyle bir çocuğun ,yanında kendisini koruyacak bir büyüğünün olduğunu bilmesi ile cesâret ve güveni artar. İnanan kimse de Allah'ın kendisiyle birlikte olduğunu bildiği için ilâhi kudretin imdada koşacağına güvenir, böylece güven duygusu , dayanma gücü artarak hayat mücâdelesine daha büyük bir azimle ve enerji ile devam eder.⁴¹¹

Hayat ,doğumdan başlayarak ölünceye kadar karşımıza çıkan güçlükleri çözebilme ve sürekli değişen şartlara intibak edebilme çabası olarak yaşanır. Allah'a bütün kalbiyle inanan ve güvenen bir kişinin bu imanı sayesinde , kendisine olan güveni ,dayanma ve direnme gücü artmakta , başkalarına bağımlılıktan kurtulmakta ve hayattaki problemlerle başetme gücünü kendinde bulabilmektedir.⁴¹² Dolayısıyla dîni inancı sâyesinde sağlam ve güçlü bir maneviyâta sahip bulunarak hayatın getirdiği güçlükler karşısında umutsuzluğa düşmeksizin mücâdele edebilmektedir.⁴¹³ Bu sebeple dini inanç, insanda sağlam bir kişilik yapısı meydana getirmektedir.⁴¹⁴ Allah'a olan inancı sayesinde, kendine ve kendi güçlerine güvenen insan, sağlam, bütünleşmiş bir şahsiyet geliştirmiş olmakta ve hayatın güçlükleri karşısında kolay kolay sarsılmamaktadır.

Allah'a olan inancın yok olması ise , insanın şahsiyetini yok etmektedir.⁴¹⁵ Böyle bir insanın benliği son derece zayıf olmakta ve en ufak güçlükler ve sıkıntılar karşısında bile çökebilme ve dağılabilmekte yâni umutsuzluğa düşebilmektedir.

Dini inanç ve değerlerin başta gelen fonksiyonu ,insanın hayatına bir anlam kazandırmalarıdır.⁴¹⁶ Dolayısıyla dini inanca ve tecrübeye sahip olan bir kimse hayatına anlam ve güzellik kaynağı temin eden büyük bir hazineye sahip olup⁴¹⁷

⁴¹¹ Peker ,a.g.e., s:74

⁴¹² Peker ,a.g.e., s:163

⁴¹³ Cüceloğlu, İçimizdeki Çocuk ,s:227

⁴¹⁴ Hökelekli ,a.g.e. ,s:188

⁴¹⁵ Fazlurrahman, Ana Konuları İle Kur'an (Çev:Alparslan Açıkgenç) ,Ankara ,1987, s:90

⁴¹⁶ Carnegie , Dale ,Üzüntüsüz Yaşama Sanatı,(Çev: R.Şükrü Apuhan), İstanbul 1996 ,s:122;Johnson ,E.Paul, Dini Tecrübe (Çev:Recep Yaparel), D.E.Ü.İ.F. Dergisi ,İzmir,Aralık- 1986 ,c.3, s:199; Fromm ,Erdem Ve Mutluluk ,s:67; Meadow ,Kahoe ,a.g.e ,s:228; Hökelekli ,a.g.e. s:80

⁴¹⁷ Jung ,a.g.e., s:143

hayatın yapısından kaynaklanan boşluk , anlamsızlık ve ölüm gibi insanı umutsuzluğa sürükleyen bir takım kaygıların üstesinden rahatlıkla gelebilmektedir. Zira ,Allah'a ,kadere , kâinattaki düzene ve âhirete olan inanç, insana karşılaşılabilecek en kötü tecrübelerin bile bir anlamının olduğunu öğreterek ,umutsuzluğa düşmesine engel olabilmektedir. En zor durumlarda umut ,insanın harekete geçebilmesini sağlayan bir “ psikolojik güç” kaynağı olmaktadır.⁴¹⁸

İnanan insan,güçlülükle karşı karşıya kaldığında Yaratıcı Kudret'in iş başında olduğuna gönülden inandığı için hiçbir zaman umutsuzluğa düşmemektedir. Çünkü o, inandığı Allah'a güvenmekte ve O'na ümitle bağlanmaktadır. Zira Onun inandığı Allah gazabı rahmetini geçmiş olan⁴¹⁹ merhameti her şeyi çepçevre kuşatmış olan bir varlıktır.⁴²⁰

Besmele, Allah'ın zât ismiyle rahmet ve merhamet ifade eden iki sıfatından oluşmaktadır. İnanan kişi Allah'ın rahmet sıfatına inandığı için daima Rabb' inin rahmet ve mağfiretinden ümitvardır. Çünkü, Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın rahmetinin çok geniş olduğu ve ümit kesilmemesi gerektiği çeşitli ayet-i kerimelerde belirtilmektedir.⁴²¹

Mamafih inanan kişi, umudunu ancak Allah' tan beklemelidir. Çünkü umutları gerçekleştirebilecek yegâne güç O 'dur.⁴²² Allah Teala mü'minlerin, kâfirlerin ummayacağı şeyleri kendisinden umduklarını ve kendisinin de mü'minlere karşı bağışlayan ve esirgeyen olduğunu belirtiyor.⁴²³ Mü'min kimse dünyası için de âhireti için de ümitvardır . Dünyada işlediği bir takım güzel amellerin hüsn-ü kabul göreceğini ,işlemiş olduğu günahların ise affedileceğini umut eder. Kısacası mü'min kimse inancının gereği olarak sürekli umut içersinde olmak durumundadır. Çünkü Allah Tealâ “Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz” buyurarak umutsuzluğu yasaklamıştır.⁴²⁴

⁴¹⁸ Yaparel ,a.g.t ,s:24

⁴¹⁹ Buhari ,Bed'ül -halk ,B.1,4/73;Müslim Tevbe,H.No:14,16, 4/2107-8 ;Tirmizi, Da'avat, B.100,5/539;İbn Mâce, Mukaddime, B.13,1/67; İbn Hanbel, Müsned, 2/242,258,260,313,381,385,397,433,466

⁴²⁰ Bkz. A'raf 7/156

⁴²¹ Bkz. Taha 20/48 , Sebe 34/17 ,Zümer 39/53

⁴²² Bkz. Nisa 4/45,70 , Yunus 10/29

⁴²³ Bkz. Nisa 4/104

⁴²⁴ Bkz. Zümer 39/53

İnanan kimsenin ümitvar olması gerektiği hususunda Hz. Peygamber'in de bir çok hadis-i şerifi söz konusudur. Rasulullah bir hadis-i şeriflerinde ; “ Cenab-ı Hakk'ın yüz rahmeti olduğunu , bunlardan birini yeryüzüne mahlukât arasına indirdiğini kalan doksandokuz rahmeti de , mü'min kullarına merhamet etmek için kıyâmete bıraktığını”⁴²⁵ belirtmektedir.

Yine Hz. Peygamber ,şirk koşmayan bir kimseye Allah'ın azap etmemesinin kulların Allah üzerindeki bir hakkı olduğunu belirtmiştir.⁴²⁶ Rasulullah ,diğer bir hadis-i şeriflerinde de Allah'ın kullarına olan merhametinin , bir annenin yavrusuna olan merhametinden daha fazla olduğunu⁴²⁷ belirterek mü'minlerin inandıkları “Allah” ın rahmet ve merhametinin çokluğuna , sonsuzluğuna dikkat çekerek inananların hiçbir zaman Allah'ın rahmetinden umut kesmemeleri gerektiğini anlatmak istemiştir.

Bu sebeple Allah'a inanan ve umutla bağlanan bir kimse dünya hayatında üstesinden gelemeyeceği bir takım güçlükler ve zorluklar karşısında , hiçbir zaman umutsuzluğa düşmemekte ve yaşamla ilişkisini kesmemektedir. Zira , o umutsuzluğun inanmayanların bir vasfı olduğunun bilincindedir.⁴²⁸ İnanan insan için Allah dilediği takdirde insanı en büyük sıkıntılardan kurtarabilecek güç ve kudrete sahip bulunmaktadır. O'na inanıp bağlananların hem bu dünyada hem de âhirette yardımcısıdır. Mü'min kişi sıkıntılarını ve dertlerini Allah'ın bildiğine , hakkında hayırlı olan ne ise Allah'ın kendisine onu nasip edeceğine inanmaktadır. Bu sebeple istemediği ve olmaması için bir sürü çaba sarf ettiği halde hoşuna gitmeyen bir takım şeyler gerçekleşmişse hakkında bunların hayırlı olduğunu ve Allah'ın şerleri hayra dönüştürebileceğine inanmak suretiyle⁴²⁹ umutsuzluğa düşmekten kendisini kurtarabilmektedir.

⁴²⁵ Buhari ,Edeb ,B.19 ,7/75;Müslim Tevbe,H.No:17,19 ,4/2108 ;Tirmizi, Da'avat, B.100,5/549;İbn Mâce,

Zühd ,B.35 , 2/1435

⁴²⁶ Bkz. Buhari ,Libas ,B.101 ,7/68 ; Müslim ,İman, H.No: 48,50 ,1/58,59 ;Tirmizi ,İman , B.18 ,5/26-27 ; İbn Mâce , Zühd ,B. 35 ,2/1435-36 ;Müsned , 2/309,525,535; 3/260,261

⁴²⁷ Buhari ,Edeb ,B.18 ,7/75; Müslim ,Tevbe ,H.No:22 ,4 /2109

⁴²⁸ Bkz. Yusuf 12/17

⁴²⁹ Peker a.g.e. s:167

Dini inanç, kadere inanmayı telkin etmektedir. Dolayısıyla dîni inanç sahibi bir kimse yâni mü'min, insanın hayat seyrinin ilk teşekkül anından ölünceye kadar başına gelebilecek olayların, Allah'ın ilminde mevcut olduğuna ve bunların Allah'ın takdir ettiği şekilde gerçekleşeceğine inanmaktadır. Dolayısıyla böyle bir inanç sahibi kimse hayatta kendi gücünü aşan, onu aciz bırakan birtakım güçlüklerle ve zorluklarla karşı karşıya geldiğinde, kendisi samimiyetle gayret ettiği çalıştığı halde birtakım aksilikler ve olumsuzlukların onu bulması durumunda, bunları Allah'ın kendisine taktir ettiğini ve katlanması gerektiğini düşünmekte ve kesinlikle kendisini bırakarak umutsuzluğa düşmemektedir. Çünkü o "gevşemeyin, üzülmeyin, eğer iman etmişseniz en üstün sizlersiniz."⁴³⁰ ayet-i kerimesinin bilincini taşımaktadır. Dolayısıyla islam inancının telkin ettiği 'sabır' da mü'minin umutsuzluğa düşmemesinde son derece etkili olmaktadır.

Sabır , Allah'a beslenen hakiki imanın esaslı bir cephesini oluşturmaktadır⁴³¹ ve bizim ruh güzelliğimizin bir ölçüsü olmaktadır. Sabır zaferden emin olanların bir tavrıdır.⁴³² Mü'min kimse gösterdiği tüm çalışma ve gayretlerine rağmen bir takım olumsuzluklara maruz kaldığında bunlara sabretmesi durumunda öbür dünyada mükafatlandırılacağına inanarak umutsuzluğa düşmek bir yana ruhen huzur duymaktadır. Zira o herhâlükârda inandığı ve sabrettiği için kazananlardan olacağını bilincindedir. Mü'min kimse güçlükler ve olumsuzluklar karşısında endişelenip , telaşlanmak suretiyle umudunu kaybetmemektedir. Zira o başına gelen olumsuzlukların bir imtihan olduğunu düşünerek büyük bir soğukkanlılıkla inandığı Allah'a dayanmakta ve sabretmektedir. Çünkü o, musibetlerin ve olumsuzlukların bir gün geçeceğini tekrar eskisi gibi güzel günlerin olacağını düşünmekte ve şu anda bu olumsuzluklara sabrederse yaratıcısı tarafından da öbür âlemde mükâfâtlandırılacağını düşünmektedir. Çünkü mü'min , bu dünyaya imtihan için gönderildiği, her hareketinin dikkate alınacağı ve âhirette hesaba çekileceği inancını taşımaktadır. Dolayısıyla kişilerin umutsuzluğa düşmemelerinde dini inancın telkin ettiği 'âhret inancı' da etkili olmaktadır. Sürekli var olmak arzu ve isteği insanda fitrî bir arzu olarak varlığını sürdürür.⁴³³

⁴³⁰ Nisa 4/139

⁴³¹ Izutsu ,Kur'an'da Dini Ve Ahlaki Kavramlar, s:150

⁴³² Öztürk ,Y.Nuri, Kur'an Ve Sünnete Göre Tasavvuf , İstanbul , 1993, s:163

⁴³³ Balaban ,a.g.e., s:6

Yâni insan , sonsuzluğun ve tükenmezliğin hasreti içinde olup , o bunları elde etmekle mutlu olacağını düşünmektedir.⁴³⁴ Ancak insan ölmek istemesine rağmen ölümü de yenememektedir ve yenemeyecektir de...

Ölüm, yaşama arzusunun önüne dikilen büyük bir engeldir.⁴³⁵ Bu durum ise cahiliye devri araplarında olduğu gibi , inancını yitirmiş birçok insanı umutsuzluğa sevk etmekte ve mutsuz etmektedir.

Ancak islam inancına göre ölüm varlığın son noktası değildir. Tersine bambaşka bir hayatın, ebedî hayatın başlangıcı kabul edilmiştir. İslam inancında, insanın ölümü, insanın hayat uzantısının bir geçiş dönemi, dünya ile âhiret arasındaki bir geçiş noktasını teşkil etmektedir.⁴³⁶ Dolayısıyla yüce Allah insana ölümsüzlüğü vadetmekle yaratıcıya yaraşır bir tarzda kendine inananları teselli etmekte ve ebediyet arayışında umutsuzluğa düşmelerini engellemiş olmaktadır.⁴³⁷

Öteki dünyada ilâhi mahkemede yargılanma, kişinin bu dünyada karşılaştığı haksızlıkların ve mahrumiyetlerin acısını katlanabilir hale koyan teselli ve telâfi edici bir fonksiyon icrâ etmektedir.⁴³⁸ Bu dünyada bir takım adâletsizliklere, sıkıntılara mâruz kalan mü'min kişi âhirette mutlaka bunların mükâfâtını göreceği inancını taşır. Dolayısıyla mü'min dünya hayatında çektiği sıkıntıların ve karşılaştığı güçlüklerin kendisi için bir imtihan vesilesi olduğunu, sabrettiği takdirde bunların karşılığını âhirette kat kat mükâfât olarak göreceğini düşünerek umutsuzluğa düşmekten kurtulma imkânı bulur. Zira insanların yaptıklarının karşılığını göreceğine dair âhiret inancı onun rahatlamasına sebep olmaktadır. Âhiret inancına bağlı olarak, bu dünyada iyi ve güzel ameller işleyenlerin öbür âlemde cennetle mükâfâtlandırılacaklarına dair inanç, mü'min kimseyi olumlu davranış ve faaliyetlerde bulunma hususunda güdülemek suretiyle onun tembelleşip umutsuzluğa düşmesini engellemekte; daima aktif ve dinamik olmasını temin etmektedir.

Kısacası âhiret inancı , insanların doğuştan getirdikleri ölümsüzlük arzusuna , bu dünyada bulamadıkları adâlet ve mutluluğa , hayal kırıklıklarına ve yapmış

⁴³⁴ Arvâsi ,S.Ahmet ,Kendini Arayan İnsan , İstanbul t.s.s. s:121

⁴³⁵ Hökelekli a.g.e. , s:97 ;Arvâsi , a.g.e. s:120

⁴³⁶ İzutsu, Kur'an da Allah Ve İnsan (Çev: Prof. Dr. Süleyman Ateş), Ankara, t.s.s., s: 24

⁴³⁷ Arvâsi , a.g.e. , s:120

⁴³⁸ Hökelekli, Ölümle İlgili Tutumların Dini Davranışla İlişkisi Üzerine Bir Araştırma, U.Ü.İ.F. Dergisi, S : 4, Bursa, 1992, s:95

oldukları güzel işlere cevap vermek suretiyle onların ümitvar olmalarında son derece etkili olmaktadır.

İslam inancı yâni dînî inanç , insanlara rahmet ve merhamet sahibi “Sonsuz Bir Güç” ’ e inanmalarını ve güvenmelerini , kadere ve âhiret gününe inanmalarını telkin etmek suretiyle onların ümitvar olmalarında son derece etkili olduğu gibi mesih inancı ile de kitlelere umut telkin ederek toplumların ayakta kalmasına yardımcı olmaktadır.

2- Dini İbadet Ve Umut :

İnancın gereği olarak yapılan ibadetler de insanların umut ve umutsuzluklarında son derece etkili olmaktadır.

İbadet ,düşünceyi ve davranışı Allah’a yöneltme böylece Allah ile yüksek bir ilişki ve iletişim kurma biçimidir. Bu ilişkide insan Allah’a boyun eğerek hem içsel hem de davranışsal bir düzene ve disipline girer.⁴³⁹ Şuurlu bir şekilde yapılan ibadet , şahsiyetin gerek içe gerekse dışa dönük yönünün gelişmesinde son derece etkili olmaktadır.⁴⁴⁰ Bir takım meşakkatlerle ve külfetlerle îfâ edilen ibadetler , insanın benliğini geliştirmekte ve güçlülere tahammül gücünü arttırmaktadır.⁴⁴¹ Dolayısıyla ibadetler insana bedensel ve ruhsal bir takım güçlülere katlanmayı öğretmektedir. İnsanın zorluklara katlanarak ibadetlerini devamlı olarak yerine getirmesi, kişiliğini oluşturan sabır, cesâret, merhamet ve yardımseverlik gibi diğer duyguları ve davranışları güçlendirir ve geliştirir.⁴⁴² İbadet sayesinde gelişmiş , bütünleşmiş , sağlam bir benliğe sahip olan mü’min, zorluklarla mücâdele gücünü kazanmakta ,⁴⁴³ hayatın bir takım zorlukları karşısında kolay kolay sarsılmamakta ve umutsuzluğa kapılmamaktadır.

Zira insan yaşadığı sürece pek çok güçlüğü göğüslemek zorundadır. Çeşitli başarısızlıklar , hastalık, kaza, ölüm, yalnızlık, isteklerin gerçekleşmemesi gibi

⁴³⁹ Hayta, a.g.t. s:68

⁴⁴⁰ Şentürk , Psikoloji Açısından Hz. Peygamberin İbadet Hayatı, İzmir ,1985, s:39

⁴⁴¹ Hökelekli a.g.e. , s:244

⁴⁴² Hayta , a.g.t. , s:56

⁴⁴³ Hökelekli a.g.e. , s:244

durumlar sonucunda , insanda yaşama umudu ve enerjisi kırılır , ruhsal gerginlikler ve çatışmalarla birlikte çöküntü başlar. Kişi hem ferdî hem de toplumsal açıdan bir yıkım durumu yaşar . İbadetler ise kişiyi ruhsal açıdan takviye ederken sosyal açıdan da kuşatarak acze ve ümitsizliğe yalnızlığa düşmesini önler, hayat enerjisini artırır, iradesini güçlendirir.⁴⁴⁴ Çünkü ibadetler , günlük hayatımızda bizim organizmamızı dâima yeni durumlara hazır bir şekilde tutarlar. Yeni durumların bizim için birer sürpriz olmasını engelleyerek bizi hayatın değişik şartlarına ve durumlarına karşı hazırlarlar, yerinde sabretmeyi , yerinde azim, sebât ve metânet göstermeyi öğretirler. İbadet sayesinde meşakatlere alışık , idmanlı ve antremanlı olan kişiler hayatın bir takım farklı ortamlarına ve değişik şartlarına uyum sağlamakta güçlük çekmeyeceklerdir.⁴⁴⁵ İlahiyat öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada, öğrencilerin % 96,8 'i Allah'a olan inançlarının, dua ve ibadetlerinin zorluklara karşı güç ve güven kaynağı oluşturduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁴⁶

İnsan, iç ve dış yaşayışları arasında bir bütünlük kurmak ve sağlıklı bir hayat yaşamak arzu etmektedir. İbadet ile inanç arasında karşılıklı ve içiçe bir ilişki bulunmaktadır. Denilebilir ki ibadetler, dini inanın dış ifadesi ve somut göstergesidir. Gerçekten de ibadetler , insan ile Allah arasında iman bağı ile kurulan ilişkiyi dışa yansıtan uygulamalar bütünü olarak anlaşılabilir.⁴⁴⁷ Bu sebeple , mü'min inandığı gerçeği yaşayan bir kimsedir. Zira insanın "ideal benliği" ile gerçek yaşantısı arasındaki fark , kişide çatışma yaratarak onun umutsuzluğa düşmesine sebep olur.

Oysa ibadet sayesinde mü'min kimse, benliğindeki iç çatışmayı çözümlemiş,⁴⁴⁸ içi ile dışını uyumlu hale getirmiş dolayısıyla da umutsuzluğa düşmekten de kurtulmuş olmaktadır.

İbadet , insanın ruh ve beden olarak , içi ve dışı bütün varlığıyla yalnız Allah'a yapılan şuurlu bir taat ve kurbet (yakınlaşma)⁴⁴⁹, Allah'a karşı yalvarıp kulluğu göstermenin son derecesi olarak tanımlanabilir.⁴⁵⁰ Dolayısıyla ibadet sayesinde , kişi

⁴⁴⁴ Hayta , a.g.t. , s:68

⁴⁴⁵ Şentürk ,Din Psikolojisi ,s:152

⁴⁴⁶ Bkz. Hayta ,a.g.t. s:97

⁴⁴⁷ Hökelekli ,a.g.e. s:211; Şentürk ,Psikoloji Açısından Hz. Peygamber'in İbadet Hayatı ,s:28

⁴⁴⁸ Hökelekli ,a.g.e. s:243; Şentürk ,a.g.e. ,s:30

⁴⁴⁹ Yazır ,a.g.e. ,c.I ,s:96

⁴⁵⁰ Akseki, A.Hamdi , İslâm Dini ,Ankara, 1989, s:107

âciz ve güçsüz kaldığı anlarda Yüce Yaratıcıdan yardım dilemek , en yalnız kaldığı zamanlarda O'nu kendisine “şah damarından daha yakın” hissetmek suretiyle bir direnç, irade gücü, mânevi bir rahatlık, teselli ve güven bulmakta ve böylece umutsuzluğa düşmekten kurtulabilmektedir.

İbadetlerle Allah'a teslim olan insan artık O'na dayanıp güvenmektedir, kendisinin her türlü tehlikeye karşı korunacağına , işlerinde yardım edileceğine , isteklerine karşılık verileceğine inanmakta ve bunun güvencini yaşamaktadır.⁴⁵¹ Allah'a güvenen kişi hayatın zorlukları karşısında hemencecik pes etmez, üzüntü, keder ve sıkıntı onu çok fazla derinden etkilemez , Allah'a olan güveni sayesinde bir takım olumsuz olaylar ve şartlar karşısında umutsuzluğa kapılmaz.

İbadetler sayesinde Allah'a dayanıp O'na güvenen kişinin aynı zamanda kendisine olan güveni de artmaktadır. Nitekim ilâhiyat öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada öğrencilerin % 89,5'i namazları sayesinde kendilerine güven duyduklarını belirtmişlerdir.⁴⁵² Bu sebeple yaratıcısına tam bir şuurla bağlanan ve ibadet eden insan her türlü kötülükten kaçınarak kendisine olan güvenini artırır , mânevi destek kazanır, kişiliğini güçlendirir, sabrını⁴⁵³ ve olumlu hayat felsefesini ve yaşama sevincini geliştirir.⁴⁵⁴

Ayrıca günümüz insanı kendisini “kalabalıklar içinde yapayalnız” hissetmekte ve bu durum onda bir takım bunalımlara sebep olmaktadır . Çağdaş yaşamın beraberinde getirdiği ferdîleşmeden kaynaklanan onun bu durumu kaçınılmazdır. Fakat , ibadetler , mü'minin Allah'la olduğu kadar , diğer insanlarla da yakınlaşmasını ,⁴⁵⁵ ilişkide bulunmasını temin etmek suretiyle onun bu husustaki umutsuzluğuna âdeta bir ilâç olmaktadır. Bir günde kılınan beş vakit namaz, her semtte, mahalledeki ya da köydeki müslümanları biraraya getirirken , haftada bir kılınan Cuma namazı şehrin sâkinlerini , yılda iki defa kılınan bayram namazları ise daha uzak yerlerdeki insanları bir araya getirir. Hac ibadeti ise dünya çapındaki müslümanları bir araya getirir. Aynı duygu , düşünce ve inancı paylaşan bir topluluk içersinde olmanın iç huzurunu

⁴⁵¹ Hayta, a.g.t. s:68

⁴⁵² Bkz. Hayta, a.g.t. s:90

⁴⁵³ Hayta, a.g.t. s:59

⁴⁵⁴ Şentürk ,Din Psikolojisi ,s:159-160 ; Hayta, a.g.t. s:59

⁴⁵⁵ Hökelekli ,a.g.e. s:245

duyan kişi, bu cemaat ruhu sayesinde beraber bulunduğu insanlara karşı içinde bir sevgi , sempati ve güven duygusu hissedecektir. Dolayısıyla bu durum da onun yalnızlık duygusunu , sıkıntılarını ve gerginliklerini yokedecektir.

İbadetlerin pek çoğu insanın ruh yapısını doğrudan etkilemektedir. Namaz, belirtildiği gibi insanları yalnızlıktan kurtarır , güven verir , ve belirli aralıklarla insanda oluşan gerginlik ve sıkıntıları unutmasını sağlar ki bu da kişinin umut ve umutsuzluğu açısından son derece önem arz etmektedir.

Oruçta ise benliğin tam katılımıyla yapılan ibadet sonucu huzura kavuşan bilinçaltı temizlenerek ,sinir sistemindeki gerginlikler tamamıyla silinir, kaygı ve endişeden kurtulunur.

Zekat ve sadaka ise zengin ve fakirlerin psikolojik sıkıntılarını gidermek suretiyle karakter bozulmalarını önlemektedir. Gerçek mal sahibinin Allah olduğunu öğreterek, mal ve mülke aşırı bağımlılığı ve bundan doğacak bencilliği , bunları elde edememekten veya kaybetmekten doğacak umutsuzluğu önlemektedir.

İbadetler sayesinde kişi benliğinin dar kalıplarını aşarak , diğer insanlarla bütünleşir , yalnızlık ve içe kapanıklık hallerinden kurtularak , kendisiyle ve diğer insanlarla barışık , dışadönük ve sosyal bir fert haline gelir.⁴⁵⁶

İbadet , Yüce Allah'a ,hem şükran borcunu ödemek , hem de bağlılığı ve sevgiyi göstermek amacı güden tutum ve davranışlar bütünüdür.⁴⁵⁷ Mü'min bir kimse , bir oruç veya namaz ibadetini vs. herhangi bir çıkar ve fayda gözetmeksizin sırf Allah'ın emri olduğu için yerine getirdiği takdirde ruhen ve vicdanen huzurla dolmakta ve vazifesini yerine getirmiş olmanın tatmin duygusunu yaşamaktadır. Dolayısıyla mü'min, ibadetleri yerine getirmek suretiyle , Allah'a karşı görevlerini yerine getirmiş olmanın iç huzuru , gönül rahatlığı ve güvenliği içersinde gelecekle ilgili kaygı ve umutsuzluklarından da arınmış olmakta , mükâfât elde etmenin gizli umudunu da taşıma imkânı bulmaktadır.

Çağdaş insanın ruhsal yapısı, aşırı etkinlik gösterme , saldırganlık , aşırı gerginlik , yarışma vs. gibi unsurlar üzerinde temellenmiştir. Bunlar sonucunda ortaya

⁴⁵⁶ Hayta, a.g.t ,s:68

⁴⁵⁷ Şentürk ,Psikoloji Açısından Hz. Peygamber'in İbadet Hayatı ,s:29

çıkan aşırı gerginlik durumu organizmanın dengesini bozarak , kişilerde can sıkıntısı , yorgunluk , dikkat dağınıklığı , ruhsal çöküntü hallerine sebep olmaktadır. İbadet sayesinde kişi kendisini dış dünyadan soyutlanmış bir şekilde Allah'la baş başa hisseder, O'na teslim olur. Bu haldeyken ruhu arınır, her türlü endişe ve sıkıntıdan kurtulur. ⁴⁵⁸ İbadetler sorumluluk duygusunu geliştirerek , dengeli bir şahsiyet kurulmasına ve bu dengenin korunmasına yardımcı olurlar. ⁴⁵⁹

Kısaca zikretmek gerekirse ; ibadetler , insanın şahsiyetinin gelişmesine , benliğinin güçlenmesine ve zorluklarla mücâdele ruhu kazanmasına yardımcı olmak , insanın içi ve dışı arasındaki uyumu , kendisine başkalarına güven duymasını , Allah'la ve diğer insanlarla yakınlaşmayı , Allah'a karşı vazifesini yerine getirmiş olmanın huzurunu , aşırı gerginlik ve sıkıntı durumlarında rahatlamayı , organizmanın ruhsal dengesini ve sorumluluk duygusunu temin etmek suretiyle kişilerin umutsuzluğa düşmemelerinde son derece etkili olmaktadır.

3. Dua Ve Umut :

Allah'la kurulan bir ilişki tarzı olarak dua , aynen ibadet gibi ruhu tasfiye ve takviye etmek suretiyle kişinin umutsuzluğa düşmesini önleyen çok önemli bir dînî pratiktir.

Dua ; ferdin , Allah'ın üstün varlığını kabullenışı , O'nun karşısında aczini itirâf ederek , O'na dileklerini arz etmesinin bir ifadesidir. ⁴⁶⁰

Dua, bir ferahlama ihtiyacı , huzura , sükuna duyulan büyük bir özlemdir. ⁴⁶¹

Dua fiilin esası dilektir. Dua bir istek ya da dileğin ortaya koyulmasıdır . Bu istek ve dileği canlandıran ise umuttur. Bu sebeple dua bir nevi umuttur. ⁴⁶²

Hastalıklar, trafik kazaları, tabii felâketler, başarısızlıklar vs. karşısında yalnızlık ve çaresizlik içersinde kıvranan insan için dua bir imdat , yardım çağrısı olmaktadır. ⁴⁶³ Çünkü insan kendisini güçsüz , iradesini zayıf hissettiği anlarda kendisine bir teselli ve himâye aramaktadır. İşte böylesi durumlarda dua mü'min için

⁴⁵⁸ Öner ,a.g.e. s:57-58

⁴⁵⁹ Şentürk Din Psikolojisi ,s:153

⁴⁶⁰ Şentürk ,Psikoloji Açısından Hz. Peygamber'in İbadet Hayatı ,s:97

⁴⁶¹ Hökelekli ,a.g.e. ,s:226

⁴⁶² Doğan ,Mebrure ,Duanın Psikolojik Ve Psikoterapik Etkileri ,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Bursa ,1997 ,s:14

⁴⁶³ Hökelekli , a.g.e. s:226

bir umut kaynağı olmakta ve onun umutsuzluğa düşmesini engellemektedir.⁴⁶⁴ Zira duanın temelinde Allah'a güven ve Yüce bir inanış vardır. Mü'min inandığı Allah'ın sonsuz şefkat ve merhamet sahibi olduğunun bilincinde olarak kendisine yardım edeceğini düşünmektedir.

Mamañih, dua edilerek kendisine yönelinen Varlık , "dua ediniz ki duanıza icâbet edeyim"⁴⁶⁵ demek suretiyle dualara cevap verileceğini , duaya cevap vermemenin kendi şânına yakışan bir davranış olmadığını, bunun sahte tanrıların bir vasfı olduğunu belirtmekte⁴⁶⁶ ve kendisinden asla umut kesilmemesi gerektiğini kesenlerin ise ancak kâfirler olduğunu ifade etmektedir.⁴⁶⁷ Gerçekten de duaya bazen dolaysız bazen kul tarafından sezilemeyen ya da insanî ilişkiler karmaşası içersinde dikkat çekmeyecek bir biçimde cevap verilmektedir.⁴⁶⁸

Dolayısıyla inanan insan böyle bir bilince sahip olduğundan dua ettiği Rabb'inden daima ümitvardır. Gerçekte dua ederken hatta ettikten sonra insanın ümitvar olması ve ümidini kaybetmemesi gerekir. Çünkü kula yakışan Allah'a umut bağlaması ve Allah'ın kendisine herhangi bir haksızlık edeceğinden korkmaması , tam manasıyla teslim olmasıdır . Çünkü Allah inançsızlara bile haksızlık etmemektedir. Ayrıca ,kişinin dua ederken umudunu bir mahlûka, beşerî bir güce veya eyleme değil yalnızca Allah'a bağlaması gerekir . Umutları gerçekleştirecek yegâne güç olarak kabul ettiği Rabbine dua ederek yönelen bir mü'min , umutlarının ve dileklerinin gerçekleşeceği inancını taşımakta, hal ve istikbali hiçbir zaman karanlık görmemektedir. Bu yüzden ruhu sükun ve güven içerisindedir , hayata karşı son derece iyimserdir, karamsar duygulardan da uzaktır.⁴⁶⁹

Kişinin zihninde dua etme fikri uyandığı andan itibaren içinde bir umut ışığı belirmiş demektir. Dua ettiği anda ve sonrasında ise tam bir güven kazanır . Bu sebeple günâhkâr bir mü'minin , dua etme çabası içersinde de günahlarının bağışlanabileceği duygusu vardır.

⁴⁶⁴ Peker a.g.e. s:73

⁴⁶⁵ Bakara 2/186

⁴⁶⁶ İzutsu , Kur'an'da Allah Ve İnsan , s:185

⁴⁶⁷ Bkz. Yusuf 12/87

⁴⁶⁸ Bkz. Doğan ,a.g.t. s:47

⁴⁶⁹ Peker , a.g.e. ,s:74 ; Pazarlı, a.g.e., s:196

Çünkü o, inandığı Allah'ın rahmetinin son derece bol olduğuna , hiçbir zaman kullarını elem verici bir işkence ve vicdan azabı içersinde bırakmayacağına ,kendilerini günahkâr hissederek umutsuzluğa düşmelerine müsaade etmeyeceğine , bilâkis rahmet kapılarını sonuna kadar açarak tevbe edenlerin tevbelerini kabul edeceğine inanmaktadır. Zira inandığı Allah şirk dışında kullarının bütün günahlarını , ne kadar çok olursa olsun tevbe ettiklerinde affedeceğini bildirmektedir.⁴⁷⁰ Dolayısıyla tevbe, günahlarının çokluğundan umutsuzluğa düşmüş bir kimse için bir umut ışığı olmaktadır. Affolunacağını , arınacağını umarak kişi yaratanına yönelmektedir. Böylece kişi günahlarının farkına vararak pişmanlık duyguları ile dua ettiği zaman , hem günahlarının af edilmesine imkân tanımış olmakta , hem de suçluluk duygusunun tehlikelerinden korunarak hayata karşı umut dolu bir bakış açısı kazanmaktadır. Gerek hayra ve fazilete dair bütün arzularının gerçekleşeceği , gerekse istemediği durumlardan , hoşlanmadığı şeylerden kurtulacağı ve günahlarından arınacağı inancına bağlı olarak mü'min kimsenin Allah 'a yönelmesi duada bulunması söz konusu olmaktadır.

Dua mü'minlere iç sükuneti ve refahı , güçlülere , ıstıraplara ve hastalık'lara karşı sabır ve tahammül gücü vermek suretiyle umutsuzluk ve mâneviyât çöküntüsünden kurtarmakta ; hayat mücâdelesinde , cesâret , azim ve enerjilerini arttırmakta , çaresizlik ve felâketler karşısında teselli kaynağı olmaktadır.⁴⁷¹ Dua ile ilgili olarak yapılan bir araştırmada, depresyon belirtisi yaşayan kişilerin %75,6'sının dua ettiklerinde bu durumdan kurtulduklarını ifade ettikleri tespit edilmiştir.⁴⁷² Dolayısıyla bu durum umutsuzluğun yoğun bir şekilde bulunduğu depresyon ile dua arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermekle kalmayıp, depresyonun en önemli ögesi olan umutsuzlukla dua arasında da anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Dua bir teslimiyet ve duygulanma işidir. Dua insanı umutsuzluk , karamsarlık ve yalnızlık duygusundan kurtararak umudunu kuvvetlendirir, korkularını hafifletir , gerginlikleri giderir ve eşsiz bir rahatlık verir. Kişi , kendi kendine kaldığı , derdini içine attığı zaman kaygılanır bir kısır döngü içine girerek problemini bir yumak gibi

⁴⁷⁰ Bkz. Buhari , Tevbe ,B.50 ,8/212 ; Müslim ,Zikr ve Dua,H.No:2-3,4/2061-62 ;Tirmizi ,Da'avat , B.132 ,5/581 ; İbn Ahmet, Müsned , 3/251, 316, 413, 435, 480, 482, 500, 509, 524, 534, 4/40, 127, 130, 138, 272, 283, 5/153, 155, 159

⁴⁷¹ Pazarlı ,a.g.e. s:196; Balaban ,a.g.e., s:45

⁴⁷² Bkz. Doğan ,a.g.t. s:79

sardıkça sarar , büyütür, psikolojik bunalımlara girer. İşte böyle bir durumda kişi dua ile içini Rabb'ine dökerek rahatlar , daha iyi bir kul olmaya azmeder. Hayatın zorlukları karşısında yalnız olmadığını , her an, yardımını isteyebileceği , her şeye gücü yeten bir Yaratıcısı olduğunu hatırlayıp mânevi bir güç elde eder.⁴⁷³

Dua eylemi kişiye etkin bir güç kazandırır, gizli kalmış güçleri etkin hale getirir ve onları serbest bırakır.⁴⁷⁴

Dua sayesinde mü'min ,zihnî, mânevi, ahlakî güçlerini daha iyi bir şekilde kullanmakta,endişe, korku ve sıkıntıları yatışmakta , kişiliği en üst derecede bütünleşme imkânı bulmakta ve umutla, inançla dopdolu bir hale gelmektedir.⁴⁷⁵

Bu sebepten dolayı psikolog Dale Carnegie, 'binlerce insan, hayatın güçlüklerine tek başlarına göğüs germeye çalışacaklarına hayatın sahibi Yüce Kudret 'ten yardım isteselerdi, ruh doktorlarının kapısına düşmezlerdi,⁴⁷⁶ demek suretiyle duanın insanın ruh sağlığı ve buna bağlı olarak beden sağlığı açısından ne derece önemli bir yere sahip olduğuna dikkat çekmektedir. Aynı hususu, Hindistan'ın büyük önderi Mahatma Gandhi'de "dua ve ibadet olmasaydı çıldırırdım"⁴⁷⁷, demek suretiyle dile getirmektedir. Gerçekten de duasız insan, yalnızlığın karanlık mahzeninde çırpınan bir zavallıdır.⁴⁷⁸

Bu sebeple insanın ruh sağlığı açısından dînî inanç, ibadet ve dua büyük önem arz etmektedir. Dînî inanca sahip olmayan birtakım insanlar hayatın güçlükleri , olumsuzlukları karşısında , birtakım başarısızlık durumlarında kolayca sarsılabilmekte , bu tür ruhî şoklarda uygun bir sığınak bulamadıklarından umutsuzluğa ve bunun neden olduğu birtakım ruhsal rahatsızlıklara yakalanabilmektedirler .

⁴⁷³ Şentürk ,Din Psikolojisi ,s:164

⁴⁷⁴ Doğan,a.g.t.,s:28

⁴⁷⁵ Hökelekli,a.g.e., s:231 .

⁴⁷⁶ Carnegie,a.g.e.,s:125-126

⁴⁷⁷ Bkz. Carnegie, a.g.e.,s:125

⁴⁷⁸ Doğan,a.g.t., s:25

Halbuki Allah' a olan inancı, güveni, bağlılığı tam olan bir mü'min bu tür durumlarda, dua, ibadet gibi bir takım mânevi sığınaklardan faydalanmak suretiyle , büyük koruyucu olan Yüce Allah 'a sığınmakta ve âdeta kendisini hayat enerjisini yeniden yenileme imkânını elde etmekte, umutla dopdolu bir hafe gelmektedir.

İslam inancına göre insanın ruhen ve bedenen sağlıklı olması kişiliğini geliştirmesi ve bütünleştirmesi esastır. Oysa umutsuzluk kişinin yaşama arzusunu , azim ve gayretini yok ederek , onun aktif ve üretken bir şekilde kendisini geliştirip olgunlaşmasına engel teşkil eder. Ancak tek başına umut ta insanın benliğini firavunlaştırır, onun hiçbir şeyden sorumluluk hissetmemesine sebep olur. Dolayısıyla bu durum da insanın aktif üretken olmasına , kendisini geliştirip olgunlaşmasına mâni olur. Çünkü tek başına umut insan ruhuna aşırı emniyet duygusu verir . Emin olan , doyan ruh mevcutla yetinir, yetinen ise daha ileri gidemez.⁴⁷⁹ Kısacası sadece umutsuzluk veya umut insan ruhu için marazî bir durumdur, gelişip olgunlaşmaya engeldir.

Bu sebeple insanın ruhen ve bedenen sağlıklı olması için islam dini "korku ve umut" dengesi prensibini getirmiş , inanç ve ibadet hayatını olduğu gibi hayatın bütününe bu prensip üzerine oturtmuştur.⁴⁸⁰

Dolayısıyla İslâm inancına göre Allah'ı hem sevmek hem de O'ndan korkmak esastır. Allah sevgisi ve Allah korkusu, dînî imanın ayrılmaz unsurlarıdır. Dînî sevgi, temelde Allah'ın insana bahsetmiş olduğu sonsuz nimetlerden dolayı duyulan minnettarlık ve şükran hisleriyle ilgili olup , Allah korkusu da bu nimetlerin Allah'a karşı gerektirdiği kulluğu ve itaati gereği gibi yapamamanın verdiği bir sorumluluk hissini ifade eder.⁴⁸¹ kişiyi ahlaken dürüst olmaya ve sorumluluk taşımaya sevk etmektedir.⁴⁸²

İman hayatı , Allah'tan korkma ve umut etme gibi iki yönlü dinamik bir tutum içersinde yaşanmadıkça tam bir gelişme göstermez.⁴⁸³ Sehl b. Abdullah Tüsteri bu

⁴⁷⁹ Öztürk ,a.g.e.s:323

⁴⁸⁰ Şentürk, Psikoloji Açısında Hz. Peygamberin İbadet Hayatı , s:64

⁴⁸¹ Hökeleki , a.g.e. ,s:167

⁴⁸² İzutsu ,Kur'an'da Dini Ve Ahlaki Kavramalar ,s:83

⁴⁸³ Hökeleki , a.g.e. ,s:201

noktada şöyle diyor : “ Korku, erkek; umut dişi. İman sırrı bu ikisinde döllenir . Kul korku ile umudun tam ortasında olmalıdır. ⁴⁸⁴ Onun için imanlı kimsenin en yüksek hedefi , Allah’tan korkması ile Allah’ın rahmetini umut etmesinin eşit olmasıdır.

Zira tek başına korku, rahmete güvensizliğe ve nihayet tükenişe götürür. Tek başına umut ise , hiçbir tehlike, zorluk , sınır tanımadığından benliği firavunlaştırır.

Korku umut dengesi tıpkı ince bir ip üzerinde yürümeye benzer . Uçuruma düşmeden yürüyüşümüzü sürdürebilmek için bazen umuda bazen de korkuya yönelmek gerekmektedir. Yâni umutsuzluk (yeis) çukurlarına düşüldüğü veya ölüm emârelerinin belirlediği zamanlarda umuda , ruhta meydana gelen emniyet duygusuna karşı da korkuya sarılmak gerekir. Onun için korku ve umut insan ruhundaki noksanlıkları tamamlamak, aşırılıkları düzeltmek ve böylece ruha uygun bir denge vermeye tedavi edici bir ilâç niteliğini taşımaktadır. ⁴⁸⁵Mü’min Allah’ın rahmetinin sonsuzluğuna tamamen güvenerek ümitvar olamayacağı gibi , Allah’ın rahmetinden umudunu keserek Allah’a yönelmekten de vazgeçmemelidir.

Mü’min, ibadetlerinin çokluğuna güvenerek tamamen ümitvar olamayacağı gibi , günahlarının çokluğundan dolayı tamamen umutsuzluğa da düşmemelidir. Yâni günahlarının çokluğu onu Allah’a yalvarıp yakarmaktan, tevbe etmekten alıkoymamalıdır. Mü’min, gerek ibadetlerini yerine getirirken, gerekse dua ederken umut ve korku duygularından uzak olmamalıdır. Mamafih kişinin korkusunun büyüklüğü ,umut dolu hislerle onu ibadet etmekten ve dua etmekten alıkoymamalıdır.

Kısacası dini inanç , ibadet ve duanın temelinde umut ve korku duygusu birlikte bulunmaktadır . Zira bu durum , insanın ruh sağlığı ve kişiliğini geliştirip , bütünleştirebilmesi açısından zaruridir. Bu sebeple mü’min korku ile umut arasında bir denge kurmak ve hayatını ona göre düzenlemek durumundadır. Kur’an-ı Kerim ruhunda bu dengeyi kurabilenleri övmüştür. ⁴⁸⁶ Hz. Peygamber de bir hadis-i şeriflerinde ; “ Mü’min Allah indindeki ukûbeti bilseydi, cennetten umudunu keserdi .

⁴⁸⁴ Öztürk ,a.g.e. ,s:324

⁴⁸⁵ Mckane , a.g.e., s:XI

⁴⁸⁶ Bkz. Secde 32/16

Eğer kâfir Allah'ın rahmetini bilseydi cennetten umudunu kesmezdi." buyurarak gerçek mü'minin Allah karşısındaki durumunu veciz bir şekilde ifade etmiştir.⁴⁸⁷

Ayrıca islâm dini bir taraftan çalışmayı diğer taraftan da şükredip kanaatkâr olmayı telkin etmektedir. İslâmın bu konudaki prensibi , "kendinden iyi durumda olanlara bakarak çalışmak , kendinden kötü durumda olanlara bakarak şükretmek" tir. İslâmın bu prensibi de insanların umutsuzluğa düşmemelerinde son derece etkili olmaktadır.

Zira bütün insanlar gerek fiziki, gerekse ruhî yönlerden ve sahip oldukları imkânlar açısından farklıdır. Bu durumda kişinin sorumluluğu, sahip oldukları ile orantılı olmaktadır. Dolayısıyla inanan insan sahip olduğu nimetleri düşünerek şükretmek ve kanaatkâr olmak durumundadır. Ancak daha iyi durumda olmak için çalışmayı da elden bırakmamalıdır. Çünkü islâm dininde insanın son nefesini verinceye kadar çalışıp çabalaması esastır. Ancak bu çalışmanın , hırs ve komplekse girmeden , sağlığı yıpratmadan itidâlli bir çalışma olması gerekmektedir.

Ancak günümüzde teknik gelişmelere bağlı olarak imkânların da artması söz konusudur. Üretim bolluğu karşısında , ihtiyaçlar da artmakta , aşırı bir şekilde olan tüketim arzusu frenlenememekte ve bu durum insanlarda umutsuzluğa sebep olmaktadır. Çünkü insan, mevcut üretim bolluğu karşısında etrafındakilerin sahip olduğu şeyleri aynen kendisinin de ihtiyacı olarak kabul edip , arzu etmekte fakat diğer taraftan bunları elde etmede imkânlarının yetersiz olduğu bilinci onu umutsuzluğa sevk etmektedir.

Tam anlamıyla inanarak , inancını hayata geçirmeye çalışan mü'min , böylesi bir durumda kanaat sahibi ve şükreden bir insan olarak aşırı arzularını frenlemekte ve arzu edip elde edemediği şeylerden dolayı da umutsuzluğa düşmemektedir.⁴⁸⁸

Kısacası , kişiler dînî hayata bağlandıkları takdirde hayattaki umutsuzluklarını yenebileceklerdir. Bu da sadece ve sadece Allah'a inanmak , O'na kullukta bulunmak , hayatın gerçek gayesini anlayıp ona göre hareket etmekle mümkündür. Dînî inançların yok olması veya zayıflaması durumunda , insanların mânevi

⁴⁸⁷ Müslim ,Tevbe ; H.no:23 ,4/2109; İbn Hanbel ,Müsned , 2/334,397,484

⁴⁸⁸ Peker ,a.g.e. ,s:169

destekten yoksun olmalarıyla umutsuzluğa düşmeleri kaçınılmaz olmaktadır. Onun için tek kelime ile Allah'sızlık (dinsizlik) insanları , kaderciliğe ve umutsuzluğa , Allah'çılık (dindarlık) ise umuda ve sevgiye götürmektedir.⁴⁸⁹

⁴⁸⁹ Balaban ,a.g.e.,s:71

II. BÖLÜM

DİNİ İNANÇ, İBADET, DUA VE UMUTSUZLUK

BULGULAR VE YORUM

I. ÖĞRENCİLERLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Anketle ilgili bulgulara geçmeden önce araştırmamıza katılan öğrencilerle ilgili genel bilgiler vermemizin değerlendirme ve anket sonuçlarının daha iyi anlaşılması açısından yararlı olacağı kanaatindeyiz. Araştırmamızda öğrencilerin genel durumları yani cinsiyet, sosyo-ekonomik durum ve fakülte durumları aynı zamanda açıklayıcı değişkenler olarak kullanılmışlardır.

TABLO 1.a. Ankete Katılan Öğrencilerin Fakülte ve Fakülte Bölümlerine Göre Dağılımı:

FAKÜLTE/BÖLÜM	SAYI	%
D.E.Ü.İ.F.	158	38,9
D.E.Ü.E.F. TÜRK DİL VE ED. BÖL.	27	6,7
E.Ü.F.E.F. PSİK. BÖL.	16	3,9
E.Ü.F.E.F. MAT. BÖL.	39	9,6
E.Ü.F.E.F. SANAT T. BÖL.	20	4,9
E.Ü.F.E.F. SOS. BÖL.	31	7,6
E.Ü.F.E.F. TARİH BÖL.	45	11,1
E.Ü.F.E.F. T.D.VE ED. BÖL.	70	17,2
TOPLAM	406	100,0

Araştırmada açıklayıcı değişken olarak kullanılan öğrencilerin fakülte veya fakülte bölümlerine göre dağılımı incelendiğinde çoğunluğu 158 kişilik bir sayı ve % 38,9 oranla D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır.

Arkasından 70 kişilik ve % 17,2 bir oranla E.Ü.F.E.F. Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencileri gelmektedir. Daha sonra sırayla 45 kişilik ve % 11,1 oranla E.Ü.F.E.F. Tarih bölümü öğrencileri , 39 kişilik ve % 9,6 oranla E.Ü.F.E.F. Matematik bölümü öğrencileri, 31 kişilik ve % 7,6 oranla E.Ü.F.E.F. Sosyoloji bölümü öğrencileri, 27 kişilik ve % 6,7 oranla D.E.Ü.E.F. Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencileri, 20 kişilik ve % 4,9 oranla E.Ü.F.E.F. Sanat Tarihi bölümü öğrencileri, 16 kişilik ve % 3,9 oranla E.Ü.F.E.F. Psikoloji bölümü öğrencileri teşkil etmektedir.

Görüldüğü üzere anketimize katılan öğrencilerin sayı ve oran bakımından en fazla olduğu fakülte D.E.Ü. İlahiyat Fakültesidir. En az olduğu fakülte veya bölüm ise E.Ü.F.E.F. Psikoloji bölümüdür.

TABLO 1.b. Ankete Katılan Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Dağılımları

S.E.D.	SAYI	%
Zengin	23	5,7
Orta	360	88,7
Fakir	23	5,7
Toplam	406	100,0

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere 360 kişilik ve % 88,7 bir oranla öğrencilerin çoğu orta sosyo-ekonomik düzeydedir. Daha sonra 23 kişilik ve % 5,7 bir oranla zengin ve fakir sosyo-ekonomik düzeyde öğrenciler mevcuttur. Türkiye gibi gelişmekte olan ve enflasyon oranının da bir hayli yüksek olduğu bir ülkede öğrencilerin çoğunun orta sosyo-ekonomik düzeyde oluşu son derece normaldir. Zira üniversite öğrencilerinin çoğunluğu yüksek öğrenimini ailenin ekonomik desteğinden ziyade devletin veya çeşitli vakıf kuruluşlarının vermiş olduğu burslarla sürdürmektedirler. Zengin ve fakir sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenci sayılarının ve oranlarının aynı oluşu da anlamlıdır. Zira Türkiye sosyo-ekonomik düzey bakımından zengin ve fakir kesimin azınlıkta orta sosyo-ekonomik düzeyde kişilerin çoğunlukta olduğu bir ülkedir.

TABLO 1.c. Ankete Katılan Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımları

Cinsiyet	SAYI	%
Kız	210	51,7
Erkek	196	48,3
Toplam	406	100,0

Ankete katılan öğrencilerin cinsiyete göre dağılımlarına bakıldığında tabloda da görüldüğü üzere 210 kişilik ve 51,7 bir oranla kız öğrencilerin erkeklere nazaran çoğunlukta olduğu görülmektedir. Ankete katılan erkek öğrencilerin sayısı ise 196 kişi olup bunların oranı % 48,3' tür.

II. ANKETE KATILAN ÖĞRENCİLERİN DİNİ İNANÇ, İBADET VE DUA PRATIĞI İLE İLGİLİ DURUMLARINA İLİŞKİN BULGULAR

A. Dini İnançla İlgili Bulgular

TABLO 2.a "Din Ve Allah İnancı İle İlgili Bulgular"

Din Ve Allah İnancı		Evet		Kararsızım		Hayır		Toplam	
		S	%	S	%	S	%	S	%
a.	Dini inanç ve bilgilerimin hayatın amacını kavramada etkili olduğumu söyleyebilirim.	288	70,9	61	15,0	57	14,0	406	100
b.	Dini inançları olmayan insanların da mutlu bir hayat sürebileceklerine inanıyorum.	124	30,5	73	18,0	209	51,5	406	100
c.	Dini inanç ve değerler konusunda şüphe ve tereddüt içerisindeyim.	55	13,5	36	8,9	315	77,6	406	100
d.	Dinin akılsızların ve zavallıların bir sığınağı olan saçmalık olduğunu düşünüyorum.	19	4,7	27	6,7	360	88,7	406	100
e.	Tabiattaki her şeyin son derece düzenli olması karşısında Allah'ın kudretine hayranlık duyuyorum.	346	85,2	32	7,9	28	6,9	406	100
f.	Her şeye gücü yeten ve affedici olduğuna inandığım Allah, benim için güç, güven ve iyimserlik kaynağıdır.	348	85,7	28	6,9	30	7,4	406	100

- a. “Dînî İnanç Ve Bilgilerimin Hayatın Amacını Kavramada Etkili Olduğunu Söyleyebilirim.”

Araştırmaya katılan öğrencilere din ve Allah inancını içeren ifadeler verilmiş ve kendilerine uygun olan cevabı işaretlemeleri istenmiştir. Tablo 2.a’ da görüldüğü üzere öğrencilerin büyük çoğunluğu (% 70,9) dînî inanç ve bilgilerinin hayatın amacını kavramada etkili olduğunu belirtmişlerdir. % 15 oranında bir grup bu konuda kararsız olduklarını belirtirken, % 14 oranında bir grup ise dînî inanç ve bilgilerinin hayatın amacını kavramada etkili olmadığını ifade etmişlerdir.

- b. “Dînî İnançları Olmayan İnsanların da Mutlu Bir Hayat Sürebileceklerine İnanıyorum.”

Tablo 2.a’ da görüldüğü üzere öğrencilerin % 51,5’ i dînî inançları olmayan insanların mutlu bir hayat süremeyeceklerini belirtirken, % 18 oranındaki bir grup bu konuda kararsız olduklarını, % 30,5 oranında bir grup ta dînî inanca sahip olmayan insanların da mutlu bir yaşam sürebileceklerini ifade etmişlerdir.

- c. “Dînî İnanç Ve Değerler Konusunda Şüphe Ve Tereddüt İçerisindeyim.”

Tablo 2.a’ da görüldüğü üzere öğrencilerin büyük çoğunluğu (%77,6) dînî inanç ve değerler konusunda şüphe ve tereddüt içerisindedir. % 8,9 oranında bir grup bu konuda kararsız olduklarını, % 13,5 oranında bir grup ise dînî inanç ve değerler konusunda şüphe ve tereddüt içerisindedir.

- d. “Dinin Akılsızların Ve Zavallıların Bir Sığınağı Olan Saçmalık Olduğunu Düşünüyorum.”

Tablo 2.a incelendiğinde görüleceği üzere öğrencilerin büyük çoğunluğu (% 88,7) dinin akılsızların ve zavallıların bir sığınağı olmadığını, yâni dine karşı olumlu bir bakış açısına sahip olduklarını belirtirken, % 6,7 oranında bir grup bu konuda kararsız olduklarını, % 4,7 oranında bir grup ise dinin akılsızların ve zavallıların bir sığınağı olduğunu belirterek dine karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olduklarını ifade etmişlerdir.

- e. “Tabiattaki Herşeyin Son Derece Düzenli Olması Karşısında Allah’ ın Kudretine Hayranlık Duyarım”

Tablo 2.a’ da görüldüğü üzere öğrencilerin büyük çoğunluğu (% 85,2) tabiattaki düzeni gerçekleştiren Yüce Bir Kudret olarak Allah’a inandıklarını belirtirken, % 7,9 oranında bir grup bu konuda kararsız olduklarını, % 6,9 oranında bir grup ise kudret sahibi Allah’a inanmadıklarını belirtmişlerdir.

- f. “Herşeye Gücü Yeten Affedici Olduğuna İnanmışım Allah Benim İçin Güç, Güven Ve İyimserlik Kaynağıdır.”

Tablo 2.a’ da görüldüğü gibi öğrencilerin büyük bir çoğunluğu (%85,7) her şeye gücü yeten ve affedici olduğuna inandıkları Allah’ın kendileri için güç, güven ve iyimserlik kaynağı olduğunu belirtmişlerdir. % 6,9 oranında bir öğrenci grubu bu konuda kararsız olduklarını belirtirken, % 30 oranında bir öğrenci grubu ise herşeye gücü yeten ve affedici bir Allah’a inanmadıklarını, dolayısıyla bu Allah’ın onlar için bir güç, güven ve iyimserlik kaynağı teşkil etmediğini ifade etmişlerdir.

Dikkat edilirse tablo 2.a’ da Allah inancını ölçen iki önerme (e ve f önermeleri) arasında sonuçlar açısından büyük bir benzerlik söz konusudur. Zira her iki önermede de “evet” cevabını veren yâni Allah’ a inandıklarını belirten öğrencilerin oranı % 85 iken, bu konuda kararsız olanların ve Allah’ a inanmadıklarını ifade edenlerin oranı % 7-8 arasında değişmektedir.

Dolayısıyla gençlerin büyük bir kısmı (%85) Allah’ a inanmakta ve Allah’ a iman etmenin kendilerine güç, güven ve umut verdiğini belirtmektedirler. Dolayısıyla buradan Allah inancının umut üzerine ne kadar etkili olduğu da anlaşılmaktadır.

TABLO 2.b “Ölüm Ve Âhîret İnancı ile İlgili Bulgular”

Ölüm Ve Âhîret İnancı		Evet		Kararsızım		Hayır		Toplam	
		S	%	S	%	S	%	S	%
a.	Ölümden sonra yeniden diriliş ve sonsuz bir hayatın olduğu fikri bana saçma geliyor.	40	9,9	46	11,3	320	78,8	406	100
b.	İnsanlar öldükten sonra Allah'ın huzurunda yaptıklarının hesabını vereceklerdir.	342	84,2	38	9,4	26	6,4	406	100
c.	Âhîret gününe ve öldükten sonra tekrar dirileceğime inanıyor ve bu konuda hiç şüphe duymuyorum.	328	80,8	37	9,1	41	10,1	406	100

a. “Ölümden Sonra Yeniden Diriliş Ve Sonsuz Bir Hayatın Olduğu Fikri Bana Saçma Geliyor.”

Tablo 2.b.' de görüldüğü üzere öğrencilerin büyük bir kısmı (%78,8) ölümden sonra yeniden bir dirilişin ve sonsuz bir hayatın olduğuna inandıklarını ifade ederken % 11,3 oranında bir öğrenci grubu bu konuda kararsız olduklarını, % 9,9 oranında bir öğrenci grubu ise yeniden diriliş ve sonsuz bir hayatın olduğu fikrine inanmadıklarını belirtmişlerdir.

b. “İnsanlar Öldükten Sonra Allah'ın huzurunda Yaptıklarının Hesabını Vereceklerdir.”

Tablo 2.b incelendiğinde görüleceği üzere ankete katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu (%84,2) öldükten sonra Allah'ın huzurunda hesap vereceklerine inandıklarını ifade etmişlerdir. % 9,4 oranında bir öğrenci grubu bu konuda henüz fikirlerinin netleşmediğini belirtirken, % 6,4 oranında bir grup ise öldükten sonra hesap verme fikrine inanmadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 2.b' deki a ve b önermelerine ait veriler karşılaştırıldığında öldükten sonra hesap verme ile yeniden diriliş ve sonsuz bir hayat fikrine inananların oranında biraz farklılık olduğu gözlenmektedir. Zira öğrencilerden yeniden diriliş ve sonsuz bir hayatın olacağına inananların oranı % 78 iken öldükten sonra Allah' ın huzurunda hesap vermeye inananların oranı % 84' tür.*

c. “Âhiret Gününe Ve Öldükten Sonra Tekrar Dirileceğime İnanıyor ve Bu Konuda Hiç Şüphe Duymuyorum.”

Tablo 2.b.' yi incelediğimizde görüleceği üzere öğrencilerin büyük bir kısmı (%80,8) ahirete hiç şüphe duymaksızın inanmaktadırlar. % 9,1 oranında bir grup bu konuda şüphe duyduklarını belirtirken, % 10,1 oranında bir grup ise âhirete inanmadıklarını ifade etmişlerdir.

TABLO 2.c “Peygamber İnanıcı İle İlgili Bulgular”

Hız. Muhammed'in son peygamber ve müslümanların önderi olduğuna kesin inancım vardır.	Sayı	%
Evet	337	83,0
Kararsızım	35	8,6
Hayır	34	8,4
Toplam	406	100,0

Tablo 2.c' de görüldüğü üzere öğrencilerin büyük çoğunluğu (%83'ü) peygambere inanmakta, % 8,6 oranında bir grup bu konuda kararsız olduklarını, % 8,4 oranında bir öğrenci grubu ise peygambere inanmadıklarını belirtmişlerdir.

* Aynı husus Hayati Hökelekli'nin “Ölümlle İlgili Tutumların Dini Davranışla İlişkisi Üzerine Bir Araştırma” adlı çalışması sonucunda da görülmüştür. U.Ü.İ.F. Dergisi, S.4, Bursa, 1992, s: 59 – 60

B. Dini İbadetlerle İlgili Bulgular

TABLO 3.a “Namazla İlgili Bulgular”

Namaz Kılma Durumu		Evet		Kararsızım		Hayır		Toplam	
		S	%	S	%	S	%	S	%
a.	Hiç namaz kılmıyorum.	114	28,1	15	3,7	277	68,2	406	100
b.	Namazlarımı düzenli olarak kılmaya çalışırım.	171	42,1	19	4,7	216	53,2	406	100

a. “Hiç Namaz Kılmıyorum.”

Tablo 3.a’ da görüldüğü üzere ankete katılan öğrencilerin büyük bir kısmı (%68,2) namaz kıldıklarını ifade etmişlerdir. % 3,7 oranında bir öğrenci grubu bu konuda kararsız olduklarını belirtirken, % 28,1 oranında bir öğrenci grubu ise hiç namaz kılmadıklarını ifade etmişlerdir.

b. “Namazlarımı Düzenli Olarak Kılmaya Çalışırım.”

Tablo 3.a incelendiğinde görüleceği üzere öğrencilerden namazlarını düzenli olarak kıldıklarını ifade edenlerin oranı % 42,1’ dir. Bu konuda henüz fikirlerini netleştirememiş olanların oranı % 4,7 iken, namazlarını düzenli olarak kılmayanların oranı ise % 53,2’ dir.

TABLO 3.b “Oruçla İlgili Bulgular”

Oruç Tutma Durumu		Evet		Kararsızım		Hayır		Toplam	
		S	%	S	%	S	%	S	%
a.	Ramazan ayının (herhangi bir özür yoksa) tamamında ve mübarek gün ve gecelerde oruç tutarım.	294	72,4	23	5,7	89	21,9	406	100
b.	Orucumu (bir özür yoksa) aksatmadan tutmaya çalışırım.	312	76,8	15	3,7	79	19,5	406	100

a. “Ramazan Ayının (herhangi bir özür yoksa) Tamamında Ve Mübârek Gün Ve Gecelerde Oruç Tutarım.”

Tablo 3.b’ de görüldüğü üzere öğrencilerin büyük çoğunluğu (%72,4) ramazan ayının tamamında ve mübârek gün ve gecelerde oruç tuttıklarını belirtirken, %5,7’ si bu konuda kararsız olduklarını, % 21,9 oranında bir grup ise ramazan ayının tamamında ve mübarek gün ve gecelerde oruç tutmadıklarını ifade etmişlerdir.

b. “Orucumu Aksatmadan (bir özür yoksa) Tutmaya Çalışırım.”

Tablo 3.b incelendiğinde öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%76,8) oruçlarını (ramazan oruçlarını) aksatmadan tutmaya çalıştıklarını, % 3,7 oranında bir grup ise bu konuda henüz fikirlerini netleştiremediklerini belirtmişlerdir. % 19,5 oranında bir öğrenci grubu ise oruçlarını aksatmadan tutamadıklarını ifade etmişlerdir.

TABLO 3.c “İbadet Anlayışı ve İbadetlere Bakış Açısı ile İlgili Bulgular”

İbadet Anlayışı ve İbadetlere Bakış Açısı		Evet		Kararsızım		Hayır		Toplam	
		S	%	S	%	S	%	S	%
a.	İslâmiyette ibadeti zor ve yorucu buluyorum.	26	6,4	38	9,4	342	84,2	406	100
b.	İyi kalpli ve doğru olan bir kimse namaz kılıp oruç tutmasa bile ibadet etmiş sayılır.	151	37,2	62	15,3	193	47,5	406	100
c.	Oruç İnsanın aç kalmasından başka bir şey değildir.	33	8,1	21	5,2	352	86,7	406	100

a. “İslâmiyette İbadeti Zor Ve Yorucu Buluyorum.”

Tablo 3.c’ de görüldüğü üzere öğrencilerin büyük çoğunluğu (%84,2) islâmiyette ibadeti zor ve yorucu bulmadıklarını ifade etmişlerdir. % 9,4 oranında bir öğrenci grubu bu konuda henüz fikirlerini netleştirememişken, % 6,4 oranında bir öğrenci grubu ise ibadetleri zor ve yorucu bulduklarını belirtmişlerdir.

b. “İyi Kalpli ve Doğru Olan Bir Kimse Namaz Kılıp Oruç Tutmasa Bile İbadet Etmiş Sayılır.”

Tablo 3.c incelendiğinde görüleceği üzere öğrencilerin yarısına yakını (%47,5) iyi kalpli ve doğru olan bir kimsenin namaz kılıp oruç tutmasa bile ibadet etmiş sayılmayacağını, %15,3 ‘ü bu konuda henüz fikirlerini netleştiremediklerini, % 37,8 oranında bir öğrenci grubu ise iyi kalpli ve dürüst bir kimsenin namaz kılıp oruç tutmasa bile ibadet etmiş sayılabileceğini ifade etmişlerdir.

c. “Oruç İnsanın Aç Kalmasından Başka Bir Şey değildir.”

Tablo 3.c’ de görüldüğü üzere öğrencilerin büyük çoğunluğu (%86,7) orucun sadece insanın aç kalmasından ibâret olan bir şey olmadığını, kişiye dünyevî ve uhrevî bir çok yarar sağlayan, Allah rızası için yapılan bir dini ibadet olduğunu belirtmişlerdir. Öğrencilerin % 5,2’ si bu konuda henüz fikirlerini netleştirememişken, % 8,1’ i ise orucun sadece insanın aç kalmasından ibaret bir şey olduğunu ifade etmişlerdir.

C. Dua İle İlgili Bulgular

TABLO 4.a “Dua İle İlgili Bulgular”

Dua Etme Durumu		Evet		Kararsızım		Hayır		Toplam	
		S	%	S	%	S	%	S	%
a.	Dua etmek insanın acizliğinin göstergesi olduğu için dua etmem	25	6,2	19	4,7	362	89,2	406	100
b.	Ancak sıkıntı ile karşılaştığımda dua ederim.	75	18,5	28	6,9	303	74,6	406	100
c.	Dua ettiğimde Allah’ın duamı kabul edeceğini umut ederek ferahlarım.	341	84,0	30	7,4	35	8,6	406	100

a. “Dua Etmek İnsanın Âcizliğinin Göstergesi Olduğu İçin Dua Etmem.”

Tablo 4.a’ da görüldüğü üzere duayı âcizlik göstergesi olarak kabul edip dua etmeyen öğrencilerin oranı % 6,2’ dir. Bu konuda kararsız olduklarını ifade edenler % 4,7 oranında bir grubu teşkil ederken, duayı âcizlik göstergesi olarak kabul etmeyen ve dua ettiklerini belirtenlerin oranı %89,2’ dir. Dolayısıyla öğrencilerin büyük çoğunluğu duayı âcizlik göstergesi olarak kabul etmeyip bilâkis dua ettiklerini ifade etmişlerdir.

b. “Ancak Sıkıntı İle Karşılaştığımda Dua Ederim.”

Tablo 4.a incelendiğinde görüleceği üzere öğrencilerden % 18,5 oranında bir grup sadece sıkıntı ile karşılaştıklarında dua ettiklerini belirtmişlerdir. Bu konuda fikirlerini netleştirememiş olanlar % 6,9 oranında bir grubu teşkil ederken, öğrencilerin büyük çoğunluğu ise (%74,6) sadece sıkıntı ile karşılaştıklarında değil, her zaman dua ettiklerini belirtmişlerdir.

c. “Dua Ettiğimde Allah’ ın Duamı Kabul Edeceğini Umut Ederek Ferahlarım.”

Tablo 4.a’ da görüldüğü üzere öğrencilerin büyük bir kısmı (%84) dua ettiklerinde dualarının kabul olunacağını umut ederek ferahladıklarını belirtirken, % 7,4 oranında bir öğrenci grubu ise bu konuda henüz fikirlerini netleştiremediklerini, % 8,6 oranında bir grup ise bu konuda menfi görüş bildirmişlerdir.

Öğrencilerin büyük bir kısmının dua ettiklerinde dualarının kabul olunacağını umut ederek ferahladıklarını beyân etmeleri ayrıca bizlere dua pratiğinin umut üzerinde ne kadar etkili olduğunu da göstermektedir.

III. ANKETE KATILAN ÖĞRENCİLERİN UMUTSUZLUKLA İLGİLİ TUTUMLARINA İLİŞKİN BULGULAR

A. Gelecek İle İlgili Duygulara İlişkin Bulgular

TABLO 5.a “Geleceğe umut ve coşku ile bakıyorum.”

Cevaplar	Sayı	%
Evet	246	60,6
Kararsızım	125	30,8
Hayır	35	8,6
Toplam	406	100,0

Tablo 5.a’ da görüldüğü üzere öğrencilerin % 60,6’ sı geleceğe umut ve coşku ile baktıklarını belirtmişlerdir. % 30,8 oranında bir grup ise bu konuda kararsız olduklarını, % 8,6 oranında bir grup ise geleceğe umut ve coşku ile bakmadıklarını ifade etmişlerdir.

TABLO 5.b “Geleceğe büyük inancım var, herşeyin çok daha güzel olacağını düşünüyorum.”

Cevaplar	Sayı	%
Evet	243	59,9
Kararsızım	124	30,5
Hayır	39	9,6
Toplam	406	100,0

Tablo 5.b’ de görüldüğü üzere öğrencilerin büyük çoğunluğu (%59,9) geleceğe büyük inançları olduğunu herşeyin çok daha güzel olacağını düşündüklerini ifade etmişlerdir. % 30,5 oranında bir grup bu konuda kararsız olduğunu belirtirken, % 9,6 oranında bir grup geleceğe inançları olmadığını ve gelecekte güzel şeylerin olmayacağını ifade etmişlerdir.

TABLO 5.c “Benim için önemli konularda ileride başarılı olacağımı umuyorum.”

Cevaplar	Sayı	%
Evet	285	70,2
Kararsızım	104	25,6
Hayır	17	4,2
Toplam	406	100,0

Tablo 5.c’ de görüldüğü üzere öğrencilerin büyük çoğunluğu (%70,2) kendileri için önem arzeden konularda gelecekte başarılı olacaklarını umut ettiklerini ifade etmişlerdir. % 25,6 oranında bir grup bu konuda kararsız olduklarını bildirirken, % 4,2 oranında bir grup ise kendileri için önem arzeden konularda ileride başarılı olacaklarını umut etmediklerini ifade etmişlerdir.

TABLO 5.d “Geleceğe baktığımda şimdikine oranla daha mutlu olacağımı umuyorum.”

Cevaplar	Sayı	%
Evet	249	61,3
Kararsızım	130	32,0
Hayır	27	6,7
Toplam	406	100,0

Tablo 5.d incelendiğinde öğrencilerin çoğunluğu (%61,3) gelecekte daha mutlu olacaklarını umut ettiklerini belirtmişlerdir. % 32 oranında bir grup bu konuda kararsız olduklarını belirtirken, % 6,7 oranında bir grup ise gelecekte şimdikine oranla daha mutlu olamayacaklarını ifade etmişlerdir.

TABLO 5.e “Kötü günlerden çok iyi günler bekliyorum.”

Cevaplar	Sayı	%
Evet	315	77,6
Kararsızım	66	16,3
Hayır	25	6,2
Toplam	406	100,0

Tablo 5.e’ de görüldüğü üzere öğrencilerin büyük çoğunluğu (%77,6) kötü günlerden çok iyi günler beklediklerini belirtmişlerdir. % 16,3 oranında bir grup bu konuda kararsız olduklarını ifade ederken, % 6,2 oranında bir grup ise kötü günlerden ziyade iyi günler beklemediklerini yani gelecekle ilgili duyguları yönünden karamsar olduklarını belirtmişlerdir.”

B. Motivasyon Kaybı ile İlgili Bulgular

TABLO 6.a “İşler kötüye giderken bile herşeyin hep böyle kalmayacağını bilmek beni rahatlatıyor.”

Cevaplar	Sayı	%
Evet	288	70,9
Kararsızım	79	19,5
Hayır	39	9,6
Toplam	406	100,0

Tablo 6.a incelendiğinde görüleceği üzere öğrencilerin büyük bir kısmı (%70,9) işleri kötüye giderken bile herşeyin hep öyle kalmayacağını düşünerek rahatladıklarını, % 9,6 oranında bir grup ise işleri kötüye giderken hep öyle kalacağını düşünüp karamsarlığa düştüklerini ifade etmişlerdir. % 19,5 oranında bir grup ise bu konuda kararsız olduklarını belirtmişlerdir.

TABLO 6.b "İstedğim bir şeyi elde etmek için çaba göstermenin gerçekten yararı yok nasıl olsa onu elde edemeyeceğim."

Cevaplar	Sayı	%
Evet	26	6,4
Kararsızım	34	8,4
Hayır	346	85,2
Toplam	406	100,0

Tablo 6.b' de görüldüğü üzere öğrencilerden % 6,4 oranında bir grup bir takım şeyleri elde edemediklerinden dolayı istedikleri herhangi bir şeyi elde etme konusunda çaba göstermenin yararsız olduğunu düşündüklerini ifade ederken, büyük bir kısmı ise (%85,2) bir takım şeyler elde edilememiş olsa bile arzulanan şeyler için çaba göstermenin yararlı olacağını düşündüklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerden % 8,4 oranında bir grup ise bu konuda henüz fikirlerini netleştirememişlerdir.

TABLO 6.c "Kendimle ilgili şeyleri düzeltemediğime göre çabalamayı bıraksam iyi olur."

Cevaplar	Sayı	%
Evet	14	3,4
Kararsızım	36	8,9
Hayır	356	87,7
Toplam	406	100,0

Tablo 6.c' de görüldüğü üzere öğrencilerden % 3,4 oranında bir grup kendileriyle ilgili bir takım şeyleri düzeltemediklerinde çabalamayı bırakmanın iyi olacağını düşünmektedirler. % 8,9 oranında bir öğrenci grubu ise bu konuda henüz fikirlerini netleştirememişlerdir. Öğrencilerin büyük bir kısmı (%87,7) ise bir takım şeyler düzeltilememiş olsa bile çabalamayı bırakmanın yerinde bir davranış olacağını düşünmektedirler.

TABLO 6.d “İyi fırsatlar yakalayamıyorum. Gelecekte yakalayacağıma inanmam için de hiçbir neden yok.”

Cevaplar	Sayı	%
Evet	45	11,1
Kararsızım	80	19,7
Hayır	281	69,2
Toplam	406	100,0

Tablo 6.d’ de görüldüğü üzere öğrencilerden % 11,1 oranında bir grup iyi fırsatlar yakalayamadıklarını ve gelecekte yakalayacaklarına dair hiçbir inanç taşımadıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerden % 19,7 oranında bir grup bu konuda kararsız olduklarını belirtirken büyük çoğunluğu (%69,2) ise gelecekte iyi fırsatlar yakalayabileceklerine dair bir inanca sahip olduklarını ifade etmişlerdir.

TABLO 6.e “Arzu ettiğim şeyleri elde edemediğime göre bir şeyler istemek aptallık olur.”

Cevaplar	Sayı	%
Evet	24	5,9
Kararsızım	33	8,1
Hayır	349	86,0
Toplam	406	100,0

Tablo 6.e incelendiğinde öğrencilerin büyük çoğunluğu (%86,0) arzu ettikleri bir takım şeylerin gerçekleşmemesi yüzünden bir şeyler arzu etmekten vazgeçilmemesi gerektiği fikrine sahiptirler. % 8,1 oranında bir grup öğrenci ise bu konuda henüz fikirlerini netleştirememişken, % 5,9 oranında bir öğrenci grubu ise arzu edilen bir takım şeylerin gerçekleşmemesi yüzünden yeni bir takım şeyler arzu edilmesinin aptallık olacağını düşünmektedirler.

TABLO 6.f “Gerçekten özlediğim şeylere kavuşabileceğimi ummuyorum.”

Cevaplar	Sayı	%
Evet	232	57,1
Kararsızım	94	23,2
Hayır	80	19,7
Toplam	406	100,0

Tablo 6.f’ de görüldüğü üzere öğrencilerin % 57,1’ i gerçekte özledikleri şeylere kavuşabileceklerini ummadıklarını, % 23,2 oranında bir öğrenci grubu ise bu konuda henüz fikirlerini netleştiremediklerini belirtmişlerdir. % 19,7 oranında bir öğrenci grubu ise gerçekte özledikleri bir takım şeylere kavuşabileceklerini ifade etmişlerdir.

TABLO 6.g “Gelecekte gerçek doyuma ulaşmam imkânsız gibi görünüyor.”

Cevaplar	Sayı	%
Evet	71	17,5
Kararsızım	110	27,1
Hayır	225	55,4
Toplam	406	100,0

Tablo 6.g incelendiğinde öğrencilerin % 55,4’ ü gelecekte gerçek doyuma ulaşmanın imkânsız görünmediğini düşünmektedirler. % 27,1 oranında bir grup bu konuda kararsız olduklarını belirtirken, % 17,5 oranında bir grup ise gelecekte gerçek doyuma ulaşmalarının imkânsız görüldüğünü ifade etmişlerdir.

TABLO 6.h “Benim için gelecek hoş şeylerden çok tatsızlıklarla dolu görünüyor.”

Cevaplar	Sayı	%
Evet	34	8,4
Kararsızım	98	24,1
Hayır	274	67,5
Toplam	406	100,0

Tablo 6.h incelendiğinde görüleceği üzere öğrencilerden % 67,5 oranında bir grup kendileri için geleceğin hoş şeylerden çok tatsızlıklarla dolu görünmediğini belirtmişlerdir. % 24,1 oranında bir grup bu konuda kararsız olduklarını ifade ederken, % 8,4 oranında bir öğrenci grubu ise kendileri için geleceğin hoş şeylerden çok tatsızlıklarla dolu göründüğünü belirtmişlerdir.

TABLO 6.1 “Yapmayı en çok istediğim şeyleri gerçekleştirmek için yeterli zamanım var.”

Cevaplar	Sayı	%
Evet	222	54,7
Kararsızım	95	23,4
Hayır	89	21,9
Toplam	406	100,0

Tablo 6.1’ da görüldüğü üzere öğrencilerin % 54’ ü yapmayı çok istedikleri şeyleri gerçekleştirmek için yeterli zamanlarının olduğunu belirtmişlerdir. % 23,4 oranında bir grup bu konuda fikirlerini netleştirememişken, % 21,9 oranında bir öğrenci grubu ise yapmayı çok istedikleri şeyleri gerçekleştirmek için yeterli zamanlarının olmadığını ifade etmişlerdir.

TABLO 6.i “Geçmiş deneyimlerim beni geleceğe iyi hazırladı.”

Cevaplar	Sayı	%
Evet	280	69,0
Kararsızım	104	25,6
Hayır	22	5,4
Toplam	406	100,0

Tablo 6.i incelendiğinde görüleceği üzere öğrencilerin büyük bir kısmı (%69,0) geçmiş tecrübelerinin kendilerini geleceğe iyi hazırladığını belirtmişlerdir. % 25,6 oranında bir öğrenci grubu ise henüz bu konuda fikirlerini netleştirememişlerdir. % 5,4 oranında bir öğrenci grubu ise geçmiş tecrübelerinin kendilerini geleceğe iyi bir şekilde hazırlayamadığını ifade etmişlerdir.

C. Gelecekle İlgili Beklentilere İlişkin Bulgular

TABLO 7.a “Gelecek yıllarda, hayatımın nasıl olacağını hayâl bile edemiyorum.”

Cevaplar	Sayı	%
Evet	130	32,0
Kararsızım	127	31,3
Hayır	149	36,7
Toplam	406	100,0

Tablo 7.a’ da görüldüğü üzere öğrencilerin % 32’ si gelecek yıllarda hayatlarının nasıl olacağını hayâl bile edememektedir. % 31,3 oranında bir öğrenci grubu ise bu konuda kararsız olduklarını belirtmişlerdir. % 36,7 oranında bir öğrenci grubu ise gelecek yıllarda hayatlarının nasıl olacağını hayâl edebildiklerini ifade etmişlerdir.

TABLO 7.b “Geleceği karanlık görüyorum.”

Cevaplar	Sayı	%
Evet	25	6,2
Kararsızım	72	17,7
Hayır	309	76,1
Toplam	406	100,0

Tablo 7.b’ deki verilere göre öğrencilerin % 6,2’ si geleceği karanlık gördüklerini, % 17,7’ si ise bu konuda kararsız olduklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu (% 76,1) ise geleceği karanlık görmediklerini ifade etmişlerdir.

TABLO 7.c “Hayatımı en verimli şekilde yaşayacağımı ve dünya nimetlerinden gereğince yararlanacağımı umuyorum.”

Cevaplar	Sayı	%
Evet	257	63,3
Kararsızım	112	27,6
Hayır	37	9,1
Toplam	406	100,0

Tablo 7.c’ ye baktığımızda öğrencilerin % 63,3’ ü hayatlarını en verimli şekilde yaşayacaklarını ve dünya nimetlerinden gereğince faydalanacaklarını umut etmektedirler. % 27,6 oranında bir öğrenci grubu ise bu konuda henüz fikirlerinin netleşmediğini belirtmiş, % 9,1 oranında bir öğrenci grubu ise hayatlarını en verimli bir şekilde yaşama ve dünya nimetlerinden gereğince yararlanma hususunda umutsuz olduklarını ifade etmişlerdir.

TABLO 7.d “Gelecek bana bulanık ve belirsiz görünüyor.”

Cevaplar	Sayı	%
Evet	53	13,1
Kararsızım	102	25,1
Hayır	251	61,8
Toplam	406	100,0

Tablo 7.d’ deki verilere göre öğrencilerin % 13,1’ i geleceği belirsiz ve karanlık olarak görmektedirler. % 25,1 oranında bir öğrenci grubu ise bu konuda kararsızlık içerisinde. % 61,8 oranında bir öğrenci grubu ise geleceği karanlık ve belirsiz görmediklerini ifade etmişlerdir.

TABLO 7.e “Şimdiye kadar yaşadığım süre içerisinde işler bir türlü benim istediğim gibi gitmiyor.”

Cevaplar	Sayı	%
Evet	64	15,8
Kararsızım	107	26,4
Hayır	235	57,9
Toplam	406	100,0

Tablo 7.e’ de görüldüğü üzere öğrencilerin % 15,8’ i yaşadıkları süre içerisinde işlerinin bir türlü istedikleri gibi gitmediğini belirtmişler, % 26,4 oranında bir öğrenci grubu ise bu konuda kararsızlık içerisinde bulduklarını, % 57,9 oranında bir öğrenci grubu ise yaşadıkları süre içerisinde işlerinin istedikleri gibi gittiğini ifade etmişlerdir.

IV. ANKETE KATILAN ÖĞRENCİLERİN DİNDARLIK VE UMUT SEVİYELERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

A. Öğrencilerin Genel Olarak Dindarlık Ve Umud Seviyeleri Ve Bunların Cinsiyet, Sosyo-Ekonomik Düzey Ve Fakülteleere Göre Dağılımları

TABLO 8.a “Öğrencilerin Umud Seviyelerine Göre Dağılımları”

Umud Seviyeleri	Sayı	%
Zayıf Umud, (U.P.Y)	0	0,0
Orta Umud, (U.P.O)	42	10,3
Güçlü Umud (U.P.D)	364	89,7
Toplam	406	100,0

Tablo 8.a’ da görüldüğü üzere öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%89,7) “güçlü umud” kategorisine girmiş olduğu, dolayısıyla umutsuzluk puanlarının son derece düşük olduğu gözlenmektedir. “Zayıf umud” kategorisine giren dolayısıyla umutsuzluk puanı yüksek olan hiçbir öğrenci mevcut değilken, % 10,3 oranında bir grup öğrencinin “orta umud” kategorisine girdiği dolayısıyla umutsuzluk puanlarının orta olduğu gözlenmiştir.

TABLO 8.b “Öğrencilerin Dindarlık Seviyelerine Göre Dağılımları”

Dindarlık Seviyeleri	Sayı	%
Zayıf Dindar, (D.P.D)	4	0,1
Orta Dindar, (D.P.O)	62	15,3
Güçlü Dindar (D.P.Y)	340	83,7
Toplam	406	100,0

*U.P.Y., Umutsuzluk puanı yüksek
 U.P.O., Umutsuzluk puanı orta
 U.P.D., Umutsuzluk puanı düşük
 *D.P.Y., Dindarlık puanı yüksek
 D.P.O., Dindarlık puanı orta
 D.P.D., Dindarlık puanı düşük

Tablo 8.b incelendiğinde görüleceği üzere öğrencilerden büyük bir kısmının “güçlü dindar” kategorisine girdiği, dolayısıyla dindarlık puanlarının oldukça yüksek olduğu gözlemlenmektedir. % 15,3 oranında bir öğrenci grubunun “orta dindar” kategorisine girdiği dolayısıyla dindarlık puanlarının orta olduğu, % 0,1 oranında bir öğrenci grubunun “zayıf dindar” dolayısıyla dindarlık puanlarının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Dolayısıyla çoğunluğu dindarlık puanı yüksek olan öğrenciler oluşturmaktadır. Ondan sonra dindarlık puanı orta olan öğrenciler, ondan sonra da dindarlık puanı düşük olan öğrenciler gelmektedir.

TABLO 8.c “Öğrencilerin Cinsiyete Göre Umut Seviyeleri Bakımından Dağılımları”

Cinsiyet	Umut	Sayı	%
Kız	Zayıf Umut (U.P.Y)	0	0,0
	Orta Umut (U.P.O)	24	5,9
	Güçlü Umut (U.P.D)	186	45,8
Erkek	Zayıf Umut (U.P.Y)	0	0,0
	Orta Umut (U.P.O)	18	4,4
	Güçlü Umut (U.P.D)	178	43,8
Toplam		406	100,0

Tablo 8.c’deki verilere göre kız öğrencilerden 186 öğrenci “güçlü umut” kategorisine girmekte, dolayısıyla bunların umutsuzluk puanları oldukça düşük olup, bunların genel toplam içerisindeki yüzde oranı, 45,8’dir. “Zayıf umut” kategorisine giren dolayısıyla umutsuzluk puanı yüksek olan hiçbir kız öğrenci bulunmazken, “orta umut” kategorisine giren kız öğrenci sayısı 24, bunların genel toplam içerisindeki yüzde oranı 5,9’dur.

Erkek öğrencilerin de kız öğrencilerde olduğu gibi büyük bir çoğunluğu (178 kişi, genel toplam içerisindeki oranı %43,8) “güçlü umut” kategorisine girmekte olup, dolayısıyla umutsuzluk puanları son derece düşük olmaktadır. “Zayıf umut” kategorisine giren yani umutsuzluk puanı oldukça yüksek olan hiçbir erkek öğrenciye rastlanmazken, % 4,4 oranında bir öğrenci grubunun “orta umut” kategorisine girdiği dolayısıyla umutsuzluk puanlarının orta olduğu gözlenmektedir.

Ayrıca umut ile cinsiyet arasında hesaplanan varyans analizinde % 95 güven düzeyinde veriler arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı gözlenmektedir. Hesaplanan varyans analizi tablosunda¹ F-oranı=0,721' dir. (F(0,05) ~ 4) civarındadır. F Oran < F Tablo → 0,721 < 4 olduğundan veriler arasında (cinsiyet ile umut toplamları arasında) anlamlı bir farklılığın olmadığı gözlenmiştir. Yani cinsiyet faktörü umut faktöründeki değişmelerin (farklılıkların) açıklanmasına anlamlı bir katkı yapmamaktadır.

TABLO 8.d “Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dindarlık Seviyeleri Bakımından Dağılımları.”

Cinsiyet	Dindarlık	Sayı	%
Kız	Zayıf Dindar (D.P.D)	3	0,7
	Orta Dindar (D.P.O)	38	9,4
	Güçlü Dindar (D.P.Y)	169	41,6
Erkek	Zayıf Dindar (D.P.D)	1	0,2
	Orta Dindar (D.P.O)	24	5,9
	Güçlü Dindar (D.P.Y)	171	42,1
Toplam		406	100,0

Tablo 8.d’ deki verilere göre kız öğrencilerin büyük çoğunluğu (169 kişi, genel toplam içerisindeki oranları %41,6) “güçlü dindar” kategorisine girmekte dolayısıyla dindarlık puanları oldukça yüksek olmaktadır. “Orta dindar” kategorisine giren kız öğrenci sayısı 38 olup bunların genel toplam içerisindeki yüzde oranları 9,4’ tür. “Zayıf dindar” kategorisine giren dolayısıyla dindarlık puanı düşük olan kız öğrenci sayısı 3 olup bunların tüm öğrenciler içerisindeki oranı % 0,7’ dir.

Erkek öğrencilerde “güçlü dindar” kategorisine giren öğrenci sayısı ve oranı kız öğrencilerde olduğu gibi çoğunluktadır. (171 kişi, tüm öğrenciler içerisindeki yüzde oranları 42,1’ dir.) Dolayısıyla erkek öğrencilerin de büyük çoğunluğunun dindarlık puanları yüksektir. “Orta dindar” kategorisine giren erkek öğrenci sayısı 24 iken bunların genel toplam içerisindeki oranları % 5,9’ dur. “Zayıf dindar” kategorisine giren dolayısıyla dindarlık puanları düşük olan erkek öğrenci sayısı 1, bunun tüm öğrenciler içerisindeki oranı % 0,2’ dir.

¹ Ek-Tablo 1.b’ ye bkz.

Ayrıca dindarlık ile cinsiyet arasında hesaplanan varyans analizinde % 95 güven düzeyinde veriler arasında anlamlı bir farklılığın olduğu gözlenmektedir. Hesaplanan varyans analizi tablosunda² F-oranı = 4,406' dir. F Oran > F Tablo → 4,406 > ~ 4 olduğundan veriler arasında (cinsiyetle dindarlık toplamları) anlamlı bir farklılığın olduğu gözlenmiştir. Yani cinsiyet faktörü, dindarlık faktöründeki değişmelerin (farklılıkların) açıklanmasına anlamlı bir katkı yapmaktadır.

TABLO 8.e “Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Umut Seviyeleri Bakımından Dağılımları”

Sosyo-Ekonomik Düzey	Umut	Sayı	%
Zengin	Zayıf Umut (U.P.Y)	0	0,0
	Orta Umut (U.P.O)	2	0,5
	Güçlü Umut (U.P.D)	21	5,2
Orta Halli	Zayıf Umut (U.P.Y)	0	0,0
	Orta Umut (U.P.O)	38	9,4
	Güçlü Umut (U.P.D)	322	79,3
Ortanın Altı	Zayıf Umut (U.P.Y)	0	0,0
	Orta Umut (U.P.O)	2	0,5
	Güçlü Umut (U.P.D)	21	5,2
Toplam		406	100,0

Tablo 8.e incelendiğinde sosyo-ekonomik durum bakımından zengin olan öğrencilerin büyük çoğunluğunun (21 kişi, genel toplam içerisindeki oranları % 5,2' dir.) “güçlü umut” kategorisine girdiği yani umutsuzluk puanlarının oldukça düşük olduğu gözlenmektedir. Zengin sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerden 2'si “orta umut” kategorisine girmekte olup, bunların tüm öğrenci sayısı içerisindeki oranları % 0,5' dir. Bununla beraber zengin sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerden “zayıf umut” kategorisine giren yani umutsuzluk puanı yüksek olan öğrenci mevcut değildir.

Orta sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerin çoğunluğu (322 kişi, genel toplam içerisindeki oranları % 79,3' tür.) zengin sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerde olduğu

² Ek-Tablo 1.a' ya bkz.

gibi “güçlü umut” kategorisine girmekte yâni umutsuzluk puanları son derece düşük olmaktadır. Orta sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerden “zayıf umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanları yüksek olan öğrenci sayısı mevcut değil iken, “orta umut” kategorisine giren öğrenci sayısı 38, bunların tüm öğrenci sayısı içerisindeki oranları ise % 9,4’ tür.

Sosyo-ekonomik düzey bakımından ortanın altında bulunan öğrencilerin de büyük çoğunluğu “güçlü umut” kategorisine girmektedirler. Dolayısıyla umutsuzluk puanları son derece düşük olan bu öğrencilerin sayısı 21, genel toplam içerisindeki oranları ise % 5,2’ dir. Sosyo-ekonomik düzey olarak ortanın altında bulunan öğrencilerden “zayıf umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanları yüksek olan hiçbir öğrenci bulunmazken, “orta umut” kategorisine giren öğrenci sayısı 2 olup bunların tüm öğrenci sayısına göre oranları % 0,5’ dir.

Ayrıca umut ile sosyo-ekonomik durum arasında hesaplanan varyans analizinde % 95 güven düzeyinde veriler arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı gözlenmiştir. Hesaplanan varyans analizi tablosunda³ F-oranı = 0,7724’ dir. F Oran < F Tablo → 0,7724 < ~ 4 olduğu için veriler arasında (sosyo-ekonomik düzey ile umut) anlamlı bir farklılığın olmadığı gözlenmiştir. Yâni sosyo-ekonomik düzeyin, umut faktöründeki değişmelerin açıklanmasına anlamlı bir katkı yapmadığı anlaşılmaktadır.

³ Ek-Tablo 1.d’ ye bkz.

TABLO 8.f “Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Dindarlık Seviyeleri Bakımından Dağılımı”

Sosyo-Ekonomik Düzey	Dindarlık	Sayı	%
Zengin	Zayıf Dindar (D.P.D)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)	3	0,7
	Güçlü Dindar (D.P.Y)	20	4,9
Orta Halli	Zayıf Dindar (D.P.D)	4	1,0
	Orta Dindar (D.P.O)	56	13,8
	Güçlü Dindar (D.P.Y)	300	73,9
Ortanın Altı	Zayıf Dindar (D.P.D)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)	3	0,7
	Güçlü Dindar (D.P.Y)	20	4,9
Toplam		406	100,0

Tablo 8.f’ de görüldüğü üzere zengin sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerden “zayıf dindar” kategorisine giren yâni dindarlık puanı düşük olan hiçbir öğrenci mevcut değil iken, “orta dindar” kategorisine giren 3 öğrenci mevcut olup bunların tüm öğrenci sayısına oranı % 0,7’ dir. Sosyo-ekonomik düzey olarak zengin olan öğrencilerden “güçlü dindar” kategorisine giren yâni dindarlık puanı yüksek olan öğrenci sayısı 20, bunların genel toplam içerisindeki oranları % 4,9’ dur. Dolayısıyla zengin sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerin büyük çoğunluğunun dindarlık puanlarının son derece yüksek olduğu gözlenmektedir.

Sosyo-ekonomik düzey olarak orta halli olan öğrencilerden “zayıf dindar” kategorisine giren yâni dindarlık puanları düşük olan öğrencilerin sayısı 4, bunların genel toplam içerisindeki oranları % 1,0’ dır. Sosyo-ekonomik düzey olarak orta halli olan öğrencilerden “orta dindar” kategorisine giren öğrenci sayısı 56, bunların oranı % 13,8’ dir. Zengin sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerde olduğu gibi sosyo-ekonomik düzey olarak orta halli olan öğrencilerin de çoğunluğu (300 kişi, genel toplam içerisindeki oranları % 73,9) “güçlü dindar” kategorisine girmekte yâni dindarlık puanları son derece yüksek olmaktadır.

Sosyo-ekonomik düzey olarak ortanın altında bulunan öğrencilerden “zayıf dindar” kategorisine giren yâni dindarlık puanı düşük olan hiçbir öğrenci bulunmazken “orta dindar” kategorisine giren öğrenci sayısı 3, bunların genel öğrenci toplamı içerisindeki oranı % 0,7’ dir. Sosyo-ekonomik düzey bakımından zengin ve orta halli olan öğrenci gruplarında olduğu gibi ortanın altında bulunan öğrencilerin grubunda da çoğunluk (20 kişi, %4,9 oranında) “güçlü dindar” kategorisine girmekte dolayısıyla dindarlık puanlarının son derece yüksek olduğu gözlenmektedir.

Ayrıca dindarlık ile sosyo-ekonomik durum arasında hesaplanan varyans analizinde % 95 güven düzeyinde veriler arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı gözlenmiştir. Hesaplanan varyans analizi tablosunda⁴ F-oranı = 0,0969’ dir. F Oran < F Tablo \rightarrow 0,0969 < ~ 4 olduğu için veriler arasında (sosyo-ekonomik düzey ile dindarlık) arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür. Yâni sosyo-ekonomik düzeyin, dindarlık faktöründeki değişmelerin açıklanmasına anlamlı bir katkı yapmadığı anlaşılmaktadır.

⁴ Ek-Tablo 1.c’ ye bkz.

TABLO 8.g “Öğrencilerin Fakültelerine Göre Umut Seviyeleri Bakımından Dağılımları”

Fakülte/ Bölüm	Umut	Sayı	%
D.E.Ü.İ.F.	Zayıf Umut (U.P.Y)	0	0,0
	Orta Umut (U.P.O)	10	2,5
	Güçlü Umut (U.P.D)	148	36,5
D.E.Ü.E.F.	Zayıf Umut (U.P.Y)	0	0,0
T.D.ve ED	Orta Umut (U.P.O)	2	0,5
BÖL.	Güçlü Umut (U.P.D)	25	6,2
E.Ü.F.E.F	Zayıf Umut (U.P.Y)	0	0,0
Psik.Böl.	Orta Umut (U.P.O)	3	0,7
	Güçlü Umut (U.P.D)	13	3,2
E.Ü.F.E.F	Zayıf Umut (U.P.Y)	0	0,0
Mat. Böl.	Orta Umut (U.P.O)	4	1,0
	Güçlü Umut (U.P.D)	35	8,6
E.Ü.F.E.F	Zayıf Umut (U.P.Y)	0	0,0
San.T.Böl.	Orta Umut (U.P.O)	5	1,2
	Güçlü Umut (U.P.D)	15	3,7
E.Ü.F.E.F	Zayıf Umut (U.P.Y)	0	0,0
Sos. Böl.	Orta Umut (U.P.O)	4	1,0
	Güçlü Umut (U.P.D)	27	6,7
E.Ü.F.E.F	Zayıf Umut (U.P.Y)	0	0,0
Tar. Böl.	Orta Umut (U.P.O)	8	2,0
	Güçlü Umut (U.P.D)	37	9,1
E.Ü.F.E.F	Zayıf Umut (U.P.Y)	0	0,0
T.D.ve ED	Orta Umut (U.P.O)	6	1,5
BÖL.	Güçlü Umut (U.P.D)	64	15,8
Toplam		406	100,0

Tablo 8.g’deki verilere göre D.Ü İlahiyat Fakültesi öğrencilerinden “zayıf umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanı yüksek olan hiçbir öğrenciye rastlanmazken “orta umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanı orta olan öğrenci sayısı 10, bunların tüm

öğrenci toplamı içerisindeki oranları % 2,5' dir. İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin büyük çoğunluğu (148 kişi, tüm öğrenci toplamı içerisindeki oranları %36,5' dir) "güçlü umut" kategorisi içerisine girmekte dolayısıyla umutsuzluk puanları son derece düşük olmaktadır.

D.E.Ü. Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencilerinden de "zayıf umut" kategorisine giren, dolayısıyla umutsuzluk puanı yüksek olan hiçbir öğrenciye rastlanmazken "orta umut" kategorisine giren öğrenci sayısı 2, bunların tüm öğrencilere oranı % 0,5' dir. Söz konusu fakülte öğrencilerinin büyük çoğunluğu İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde olduğu gibi "güçlü umut" kategorisi içerisine girmekte, dolayısıyla umutsuzluk puanları son derece düşük olmaktadır.

E.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü öğrencilerinden "zayıf umut" kategorisine giren yani umutsuzluk puanı yüksek olan hiçbir öğrenciye rastlanmazken, "orta umut" kategorisine giren öğrenci sayısı 3, bunların tüm öğrenciler arasındaki oranı % 0,7' dir. Psikoloji bölümü öğrencilerinin de çoğunluğu (13 kişi, tüm öğrencilere oranı % 3,2) "güçlü umut" kategorisi içerisine girmekte dolayısıyla umutsuzluk puanları son derece düşük olmaktadır.

E.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Matematik Bölümü öğrencilerinden de "zayıf umut" kategorisi içerisine giren dolayısıyla umutsuzluk puanı yüksek olan hiçbir öğrenciye rastlanmazken, "orta umut" kategorisi içine giren öğrenci sayısı 4, bunların tüm öğrencilere oranı % 1,0' dır. "Güçlü umut" kategorisine giren dolayısıyla umutsuzluk puanı yüksek olan öğrenci sayısı 35, bunların genel toplam içerisindeki oranları % 8,6' dır.

E.Ü. Fen edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü öğrencilerinin büyük çoğunluğu (15 kişi, tüm öğrenci toplamına oranı % 3,7) "güçlü umut" kategorisi içerisine girerken yâni umutsuzluk puanları son derece düşük iken, "zayıf umut" kategorisine giren yâni umutsuzluk puanı yüksek olan hiçbir öğrenciye rastlanmamaktadır. "Orta umut" kategorisi içerisine giren öğrenci sayısı 5, bunların tüm fakülte öğrencileri içerisindeki oranı % 1,2' dir.

E.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü öğrencilerinden de "zayıf umut" kategorisine giren yâni umutsuzluk puanı yüksek olan hiçbir öğrenciye rastlanmazken, "orta umut" kategorisine giren öğrenci sayısı 4, bunların tüm öğrencilere oranı % 1,0' dır.

Sosyoloji bölümü öğrencilerinin de büyük çoğunluğu (27 kişi, genel öğrenci toplamına oranı % 6,7) “güçlü umut” kategorisine girmektedirler. Dolayısıyla umutsuzluk puanları son derece düşük olmaktadır.

E.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğrencilerinin büyük çoğunluğunun (37 kişi, tüm öğrencilere oranı % 9,1) umutsuzluk puanlarının son derece düşük olduğu yani “güçlü umut” kategorisi içerisine girdikleri gözlenmiştir. “Zayıf umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanı yüksek olan hiçbir Sosyoloji Bölümü öğrencisine rastlanmazken, “orta umut” kategorisine giren öğrenci sayısı 8, bunların tüm öğrencilere oranı 2,0’ dır.

E.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencilerinden “zayıf umut” kategorisine giren, dolayısıyla umutsuzluk puanları yüksek olan hiçbir öğrenciye rastlanmazken diğer fakülte öğrencilerinde olduğu gibi öğrencilerin büyük çoğunluğunun (64 kişi, genel öğrenci toplamına oranları % 15,8) “güçlü umut” kategorisine girdikleri yâni umutsuzluk puanlarının son derece düşük olduğu gözlenmektedir. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencilerinden “orta umut” kategorisine giren öğrenci sayısı 6, bunların genel öğrenci toplamına oranı ise % 1,5’ dir.

Öğrencilerin fakülte durumlarına göre umut seviyelerine genel olarak bakıldığında tüm fakülte öğrencilerinden “zayıf umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanı yüksek olan hiçbir öğrenciye rastlanmamaktadır. Fakültelerdeki öğrencilerin büyük çoğunluğunun da “güçlü umut” kategorisine girdikleri, dolayısıyla umutsuzluk puanlarının da son derece düşük olduğu gözlenmektedir.

Ayrıca umut ile fakülte durumları arasında hesaplanan varyans analizinde % 95 güven düzeyinde veriler arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı gözlenmiştir. Hesaplanan varyans analizi tablosunda⁵ F-oranı = 0,6591’ dir. $F \text{ Oran} < F \text{ Tablo} \rightarrow 0,6591 < \sim 4$ olduğundan veriler arasında (umut ile fakülteler) anlamlı bir farklılığın olmadığı gözlenmiştir. Yâni fakülte değişkeninin umut faktöründeki değişmelerin açıklanmasına anlamlı bir katkı yapmadığı anlaşılmaktadır.

⁵ Ek-Tablo 1.f bkz.

TABLE 8.h “Öğrencilerin Fakültelerine Göre Dindarlık Seviyeleri Bakımından Dağılımları”

Fakülte/ Bölüm	Dindarlık	Sayı	%
D.E.Ü.İ.F.	Zayıf Dindar (D.P.D)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)	0	0,0
	Güçlü Dindar (D.P.Y)	158	38,9
D.E.Ü.E.F.	Zayıf Dindar (D.P.D)	0	0,0
T.D.ve ED BÖL.	Orta Dindar (D.P.O)	2	0,5
	Güçlü Dindar (D.P.Y)	25	6,2
E.Ü.F.E.F Psik.Böl.	Zayıf Dindar (D.P.D)	1	0,2
	Orta Dindar (D.P.O)	11	2,7
	Güçlü Dindar (D.P.Y)	4	1,0
E.Ü.F.E.F Mat. Böl.	Zayıf Dindar (D.P.D)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)	5	1,2
	Güçlü Dindar (D.P.Y)	34	8,4
E.Ü.F.E.F San. T.Böl.	Zayıf Dindar (D.P.D)	2	0,5
	Orta Dindar (D.P.O)	7	1,7
	Güçlü Dindar (D.P.Y)	11	2,7
E.Ü.F.E.F Sos. Böl.	Zayıf Dindar (D.P.D)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)	10	2,5
	Güçlü Dindar (D.P.Y)	21	5,2
E.Ü.F.E.F Tar. Böl.	Zayıf Dindar (D.P.D)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)	16	3,9
	Güçlü Dindar (D.P.Y)	29	7,1
E.Ü.F.E.F T.D.ve ED BÖL.	Zayıf Dindar (D.P.D)	1	0,2
	Orta Dindar (D.P.O)	11	2,7
	Güçlü Dindar (D.P.Y)	58	14,3
Toplam		406	100,0

Tablo 8.h’ de görüldüğü üzere D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi öğrencilerinden “zayıf” ve “orta dindar” kategorisine giren hiçbir öğrenciye rastlanmamaktadır. Dolayısıyla İlahiyat

Fakültesi öğrencilerinin tümünün dindarlık puanlarının oldukça yüksek olduğu gözlenmektedir.

D.E.Ü Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencilerinden “zayıf dindar” kategorisine giren yâni dindarlık puanı düşük olan hiçbir öğrenciye rastlanmazken “orta dindar” grubuna giren öğrenci sayısı 2, bunların genel toplam içerisindeki oranları % 0,5’ tir.

Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencilerinden “güçlü dindar” kategorisine giren yâni dindarlık puanı yüksek olan öğrencilerin sayısı 25, bunların tüm öğrenci toplamına oranları % 6,2’ dir. Dolayısıyla Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencilerinin büyük çoğunluğunun dindarlık puanlarının yüksek olduğu görülmektedir.

E.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü öğrencilerinden “zayıf dindar” kategorisine giren bir öğrenci mevcut olup bunun genel toplam içerisindeki oranı % 0,2 dir. Psikoloji Bölümü öğrencilerinden “güçlü dindar” grubuna giren yâni dindarlık puanı yüksek olan öğrenci sayısı 4, bunların tüm öğrenci sayısına oranı % 1,0’ dir. Psikoloji Bölümü öğrencilerinin büyük çoğunluğu (11 kişi, genel öğrenci toplamına oranları % 2,7’ dir.) “orta dindar” kategorisine girmektedirler.

E.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Matematik Bölümü öğrencilerinden “zayıf dindar” grubuna giren yâni dindarlık puanı düşük olan hiçbir öğrenciye rastlanmazken “orta dindar” grubuna giren öğrenci sayısı 5, bunların genel öğrenci toplamı içerisindeki oranları % 1,2’ dir. Matematik Bölümü öğrencilerinin büyük çoğunluğu (34 kişi, tüm öğrenci toplamına oranları % 8,4’ tür.) “güçlü dindar” grubuna girmekte dolayısıyla dindarlık puanlarının bir hayli yüksek olduğu gözlenmektedir.

E.Ü.Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü öğrencilerinden “zayıf dindar” grubuna giren, dindarlık puanları düşük olan sadece 2 öğrenci mevcut olup bunların genel öğrenci toplamı içerisindeki oranları % 0,5’ tir. Sanat Tarihi Bölümü öğrencilerinden “orta dindar” kategorisine giren öğrenci sayısı 7, bunların tüm öğrencilere göre oranları % 1,7’ dir. Sanat Tarihi Bölümü öğrencilerinin çoğunluğu (11 kişi, % 2,7) “güçlü dindar” kategorisine girmekte dolayısıyla dindarlık puanları yüksek olmaktadır.

E.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü öğrencilerinden “zayıf dindar” grubuna giren yâni dindarlık puanları düşük olan hiçbir öğrenciye rastlanmazken, “orta dindar” kategorisine giren öğrenci sayısı 10, bunların genel toplam içerisindeki oranları %

2,5' tir. Sosyoloji Bölümü öğrencilerinin büyük çoğunluğu (21 kişi, genel toplam içerisindeki oranları % 5,2' dir.) “güçlü dindar” grubuna girmekte yâni dindarlık puanları oldukça yüksek olmaktadır.

E.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğrencilerinden “zayıf dindar” kategorisine giren, dindarlık puanı düşük olan hiçbir öğrenci mevcut değildir. “Orta dindar” grubuna giren öğrenci sayısı 16, bunların genel toplam içerisindeki oranları % 3,9' dur. Tarih Bölümü öğrencilerinin büyük çoğunluğunun (29 kişi, % 7,1) “güçlü dindar” kategorisine girdiği, dolayısıyla dindarlık puanlarının yüksek olduğu gözlenmektedir.

E.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencilerinden “zayıf dindar” grubuna giren dolayısıyla dindarlık puanı düşük olan öğrenci sayısı 1 bunun tüm öğrenciler içerisindeki oranı % 0,2' dir. “Orta dindar” grubuna giren öğrenci sayısı 11, bunların genel toplam içerisindeki oranı % 2,7' dir. Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencilerinin büyük çoğunluğu (58 kişi tüm öğrencilere oranı % 14,3) “güçlü dindar” grubuna girmekte dolayısıyla dindarlık puanları yüksek olmaktadır.

Ayrıca dindarlık ile fakülteler arasında hesaplanan varyans analizinde % 95 güven düzeyinde veriler arasında anlamlı bir farklılığın olduğu gözlenmiştir. Hesaplanan varyans analizi tablosunda⁶ F-oranı = 36,9775' dir. F Oran > F Tablo \rightarrow 36,9775 > ~ 4 olduğundan veriler arasında (dindarlık ile fakülte) anlamlı bir farklılığın olduğu gözlenmiştir. Yâni fakülte değişkeninin, dindarlık faktöründeki değişmelerin açıklanmasına anlamlı bir katkı yaptığı anlaşılmaktadır.

⁶ Ek-Tablo 1.e bkz.

B. Öğrencilerin Dindarlık Ve Umut Seviyelerinin Karşılaştırmalı Olarak Dağılımları

TABLO 9.a “Öğrencilerin Genel Olarak Dindarlık Ve Umut Seviyelerinin Karşılaştırmalı Dağılımları”

Dindarlık – Umut Seviyeleri	Sayı	%
Zayıf Dindar(D.P.D)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
Zayıf Dindar(D.P.D)-Orta Umut(U.P.O)	0	0,0
Zayıf Dindar(D.P.D)-Güçlü Umut(U.P.D)	4	1,0
Orta Dindar (D.P.O)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
Orta Dindar (D.P.O)-Orta Umut(U.P.O)	16	3,9
Orta Dindar (D.P.O)-Güçlü Umut(U.P.D)	46	11,3
Güçlü Dindar(D.P.Y)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
Güçlü Dindar(D.P.Y)-Orta Umut(U.P.O)	26	6,4
Güçlü Dindar(D.P.Y)-Güçlü Umut(U.P.D)	314	77,3
Toplam	406	100,0

Tablo 9.a’ da görüldüğü üzere ankete katılan öğrencilerden dindarlık puanı düşük, umutsuzluk puanı yüksek (zayıf umut) ve umutsuzluk puanı orta (orta umut) olan hiçbir öğrenciye rastlanmamaktadır. Dindarlık puanı düşük olan fakat umut seviyesi bakımından “güçlü umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanı düşük olan 4 öğrenci mevcut olup, bunların tüm öğrenci sayısı içerisindeki oranları % 1,0’ dir.

Dindarlık seviyesi bakımından “orta umut” kategorisine giren yâni dindarlık puanı orta olan ve aynı zamanda umutsuzluk puanı yüksek olan (zayıf umut) hiçbir öğrenciye rastlanmazken, dindarlık puanı orta olup, umutsuzluk puanı da orta olan (orta umut) öğrenci sayısı 16 olup bunların tüm öğrenciler içerisindeki oranı % 3,9’ dur. Dindarlık puanı orta olup umutsuzluk puanı düşük olan (güçlü umut) öğrenci sayısı ise 46 olup, bunların genel öğrenci toplamı içerisindeki oranları % 11,3’ tür.

Dindarlık puanı yüksek olan (güçlü dindar) öğrencilerden “zayıf umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanları son derece düşük olan öğrenci mevcut değildir. Dindarlık

puanı yüksek olan öğrencilerden “orta umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanı orta olan öğrenci sayısı 26, bunların tüm öğrenciler içerisindeki oranları % 6,4’ tür. Dindarlık puanı yüksek olup ta (güçlü dindar), umutsuzluk puanı son derece düşük olan (güçlü umut) öğrenci sayısı ise 314, bunların tüm öğrenciler içerisindeki oranları % 77,3’ tür.

Dolayısıyla ankete katılan öğrencilerin büyük çoğunluğunu (314 kişi, % 77,3) dindarlık puanı yüksek olup aynı zamanda “güçlü umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanı son derece düşük olan öğrenciler oluşturmaktadır. Daha sonra dindarlık puanı orta, umutsuzluk puanları son derece düşük (güçlü umut) öğrenciler gelmektedir. (46 kişi, % 11,3) Daha sonra dindarlık puanları yüksek, umutsuzluk puanları orta (orta umut) olan öğrenciler gelmektedir. (26 kişi, % 6,4) Onun arkasından dindarlık puanları orta olup umutsuzluk puanları da orta olan (orta umut) öğrenciler gelmektedir. (16 kişi, % 3,9) En son olarak ta dindarlık puanları düşük fakat “orta umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanları da düşük olan öğrenciler gelmektedir. (4 kişi % 1,0)

TABLO 9.b “Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Dindarlık Ve Umut Seviyelerinin Karşılaştırılmalı Dağılımları”

Cinsiyet	Dindarlık-Umut Seviyeleri	Sayı	%
Kız	Zayıf Dindar(D.P.D)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Zayıf Dindar(D.P.D)-Orta Umut(U.P.O)	0	0,0
	Zayıf Dindar(D.P.D)-Güçlü Umut(U.P.D)	3	0,7
	Orta Dindar (D.P.O)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)-Orta Umut(U.P.O)	10	2,5
	Orta Dindar (D.P.O)-Güçlü Umut(U.P.D)	28	6,9
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Orta Umut(U.P.O)	14	3,4
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Güçlü Umut(U.P.D)	155	38,1
Erkek	Zayıf Dindar(D.P.D)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Zayıf Dindar(D.P.D)-Orta Umut(U.P.O)	0	0,0
	Zayıf Dindar(D.P.D)-Güçlü Umut(U.P.D)	1	0,2
	Orta Dindar (D.P.O)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)-Orta Umut(U.P.O)	6	1,5
	Orta Dindar (D.P.O)-Güçlü Umut(U.P.D)	18	4,4
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Orta Umut(U.P.O)	12	3,0
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Güçlü Umut(U.P.D)	159	39,0
Toplam		406	100,0

Tablo 9.b incelendiğinde görüleceği üzere ankete katılan kız öğrencilerden dindarlık puanları düşük olup ta (zayıf dindar) “zayıf umut” ve “orta umut” kategorisine giren kız öğrenci mevcut değildir. Dindarlık puanı düşük olup ta “güçlü umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanı son derece düşük olan öğrenci sayısı 3, bunların tüm öğrenciler içerisindeki oranı % 0,7’ dir.

Kız öğrencilerden dindarlık puanı orta olupta “zayıf umut” grubuna giren yâni umutsuzluk puanı son derece yüksek olan kız öğrenci mevcut değil iken “orta umut” kategorisine giren kız öğrenci sayısı 10, bunların bütün öğrenciler içerisindeki oranı % 2,5’

tır. Kız öğrencilerden dindarlık puanı orta olup ta “güçlü umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanı son derece düşük olan öğrenci sayısı 28, bunların tüm öğrenciler içerisindeki oranları, % 6,9’ dur.

Kız öğrencilerden dindarlık puanı yüksek olup ta “zayıf umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanı son derece yüksek olan öğrenci sayısı mevcut değil iken, “orta umut” grubuna giren öğrenci sayısı 14, bunların genel öğrenci toplamı içerisindeki oranları % 3,4’ tür. Kız öğrencilerden dindarlık puanı yüksek olup ta “güçlü umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanı son derece düşük olan öğrenci sayısı 155, bunların tüm öğrenciler içerisindeki oranları % 38,1’ dir.

Erkek öğrencilerden dindarlık puanı düşük olup ta “zayıf umut” ve “orta umut” kategorisine giren erkek öğrenci mevcut değil iken, dindarlık puanı düşük olupta “güçlü umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanı son derece düşük olan öğrenci sayısı 1 tane olup bunun tüm öğrenciler içindeki oranı % 0,2’ dir. Erkek öğrencilerden dindarlık puanı orta olupta “zayıf umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanı son derece yüksek olan hiçbir öğrenci mevcut değil iken “orta umut” grubuna giren erkek öğrenci sayısı 6, bunların tüm öğrenciler içerisindeki oranları % 1,5’ tir. Erkek öğrencilerden dindarlık puanı orta olup ta “güçlü umut” kategorisi içerisine giren yâni umutsuzluk puanı son derece düşük olan öğrenci sayısı 18, bunların tüm öğrenciler içerisindeki oranları % 4,4’ tür.

Erkek öğrencilerden dindarlık puanı yüksek olup ta “zayıf umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanı yüksek olan hiçbir öğrenci mevcut değil iken, “orta umut” kategorisine giren erkek öğrenci sayısı 12 ,bunların tüm öğrenciler içerisindeki oranı % 3,0’ dır. Erkek öğrencilerden dindarlık puanı yüksek olup ta “güçlü umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanı son derece düşük olan öğrenci sayısı 159, bunların tüm öğrenciler içerisindeki oranı % 39’ dur.

Tablo 9.b’ ye genel olarak göz atıldığında gerek kız öğrencilerde gerekse erkek öğrencilerde olsun, dindarlık puanı yüksek olup ta “güçlü umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanı son derece düşük olan öğrenci sayısının bir hayli fazla olduğu gözlenmektedir. Daha sonra dindarlık seviyesi orta olup ta “güçlü umut” grubuna giren, ondan sonra da, dindarlık puanı yüksek olup ta “orta umut” kategorisine giren kız ve erkek öğrenciler çoğunluğu oluşturmaktadır. Daha sonra da sırayla dindarlık puanı orta olup ta

“orta umut” grubuna giren kız ve erkek öğrenciler, en son olarak ta dindarlık puanı düşük olup ta “güçlü umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanı son derece düşük olan kız ve erkek öğrenciler gelmektedir.

TABLO 9.c “Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Dindarlık Ve Umut Seviyelerinin Karşılaştırmalı Dağılımları”

Sosyo-Ek.Düz.	Dindarlık-Umut Seviyeleri	Sayı	%
Zengin	Zayıf Dindar(D.P.D)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Zayıf Dindar(D.P.D)-Orta Umut(U.P.O)	0	0,0
	Zayıf Dindar(D.P.D)-Güçlü Umut(U.P.D)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)-Orta Umut(U.P.O)	1	0,2
	Orta Dindar (D.P.O)-Güçlü Umut(U.P.D)	2	0,5
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Orta Umut(U.P.O)	1	0,2
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Güçlü Umut(U.P.D)	19	4,7
Orta Halli	Zayıf Dindar(D.P.D)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Zayıf Dindar(D.P.D)-Orta Umut(U.P.O)	0	0,0
	Zayıf Dindar(D.P.D)-Güçlü Umut(U.P.D)	4	1,0
	Orta Dindar (D.P.O)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)-Orta Umut(U.P.O)	14	3,4
	Orta Dindar (D.P.O)-Güçlü Umut(U.P.D)	42	10,3
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Orta Umut(U.P.O)	24	5,9
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Güçlü Umut(U.P.D)	276	68,0
Ortanın Altı	Zayıf Dindar(D.P.D)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Zayıf Dindar(D.P.D)-Orta Umut(U.P.O)	0	0,0
	Zayıf Dindar(D.P.D)-Güçlü Umut(U.P.D)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)-Orta Umut(U.P.O)	1	0,2
	Orta Dindar (D.P.O)-Güçlü Umut(U.P.D)	2	0,5
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Orta Umut(U.P.O)	1	0,2
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Güçlü Umut(U.P.D)	19	4,7
Toplam		406	100,0

Tablo 9.c' deki verilere göre sosyo-ekonomik düzey olarak zengin olan öğrencilerden dindarlık puanı düşük olup ta (zayıf dindar) “zayıf, orta ve güçlü umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanı yüksek, orta ve son derece düşük olan öğrenci mevcut değildir. Sosyo-ekonomik düzey olarak zengin olan öğrencilerden dindarlık puanları orta olup ta “zayıf umut” grubuna giren öğrenci mevcut değil iken, “orta umut” kategorisine giren öğrenci sayısı 1, bunun tüm öğrenci sayısı içerisindeki oranı % 0,2' dir.. Sosyo-ekonomik düzey olarak zengin olan öğrencilerden dindarlık puanı orta olup ta “güçlü umut” kaetgorisine giren yâni umutsuzluk puanı düşük olan öğrenci sayısı 2 olup, bunların tüm öğrenciler içerisindeki oranı % 0,5' tir.

Sosyo-ekonomik düzey olarak zengin olan öğrencilerden dindarlık puanı yüksek olupta “zayıf umut” kategorisine giren, umutsuzluk puanı son derece yüksek olan hiçbir öğrenci mevcut değil iken, “orta umut” grubuna giren öğrenci sayısı 1, bunun tüm öğrenciler içerisindeki oranı % 0,2' dir. Sosyo-ekonomik düzey olarak zengin olan öğrencilerden dindarlık puanı yüksek olupta “güçlü umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanı düşük olan öğrenci sayısı 19 olup, bunların tüm öğrenciler içerisindeki oranı % 4,7' dir.

Sosyo-ekonomik düzey olarak orta halli olan öğrencilerden dindarlık puanı düşük olup ta “zayıf umut” ve “orta umut” kategorisine giren hiçbir öğrenci mevcut değil iken, “güçlü umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanı son derece düşük olan öğrenci sayısı 4, bunların tüm öğrenciler içerisindeki oranları % 1,0' dir.

Sosyo-ekonomik düzey olarak orta halli olan öğrencilerden dindarlık puanları orta olup ta “zayıf umut” grubuna giren yâni umutsuzluk puanı yüksek olan öğrenci mevcut değil iken, “orta umut” kategorisine giren öğrenci sayısı 14 bunların tüm öğrenciler

içerisindeki oranı % 3,4' tür. Sosyo-ekonomik düzey olarak orta halli olan öğrencilerden dindarlık puanları orta olup ta “güçlü umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanı son derece düşük olan öğrenci sayısı 42, bunların tüm öğrenciler içerisindeki oranı % 10,3' tür.

Sosyo-ekonomik düzey olarak orta halli olan öğrencilerden dindarlık puanı yüksek (güçlü dindar) olup ta “zayıf umut” kategorisi içerisine giren dolayısıyla umutsuzluk puanı son derece yüksek olan öğrenci mevcut değil iken, “orta umut” kategorisine giren öğrenci sayısı 24, bunların genel öğrenci toplamı içerisindeki oranı % 5,9' dur. Sosyo-ekonomik düzey olarak orta halli olan öğrencilerden dindarlık puanı yüksek olup ta “güçlü umut” kategorisi içerisine giren dolayısıyla umutsuzluk puanı son derece düşük olan öğrenci sayısı 276, bunların tüm öğrenciler içerisindeki oranı % 68' dir.

Sosyo-ekonomik düzey olarak ortanın altında olan öğrencilerden dindarlık puanları düşük olup ta “zayıf, orta ve güçlü umut” kategorilerine giren hiçbir öğrenci mevcut değildir. Sosyo ekonomik düzey olarak ortanın altında olan öğrencilerden dindarlık puanı orta olup ta “zayıf umut” grubuna giren hiçbir öğrenci mevcut değil iken, “orta umut” kategorisine giren öğrenci sayısı 1 olup bunun tüm öğrenciler içerisindeki oranı % 0,2' dir. Sosyo-ekonomik düzey olarak ortanın altında olan öğrencilerden dindarlık puanı orta olup ta “güçlü umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanı son derece düşük olan öğrenci sayısı 2, bunun diğer öğrenciler içerisindeki oranı % 0,5' tir. Sosyo-ekonomik düzey olarak ortanın altında olan öğrencilerden dindarlık puanı yüksek olup ta “zayıf umut” kategorisine giren, yâni umutsuzluk puanı son derece yüksek olan hiçbir öğrenci mevcut değil iken “orta umut” grubuna giren öğrenci sayısı 1, bunun tüm öğrenciler içerisindeki oranı % 0,2' dir. Sosyo-ekonomik düzey olarak ortanın altında olan öğrencilerden dindarlık puanı yüksek olup ta “güçlü umut” kategorisine giren yâni umutsuzluk puanı son derece düşük olan öğrenci sayısı 19, bunların tüm öğrenciler içerisindeki oranı % 4,7' dir.

V. DİNDARLIK VE UMUT SEVİYELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİYLE İLGİLİ SONUÇLAR

Bu bölümde öncelikle öğrencilerin dindarlık seviyeleri ile umut seviyelerine ilişkin Ki-kare ve korelasyon sonuçları, daha sonrada açıklayıcı değişkenlerin (cinsiyet, sosyo-ekonomik durum, fakülte) yer aldığı tablo düzenlenmiştir.

A. Dindarlık Seviyeleri Ve Umut Seviyelerine İlişkin χ^2 Ve Korelasyon

Bulguları

TABLO 10

Umut Dindarlık	Zayıf Umut (U1)	Orta Umut (U2)	Güçlü Umut (U3)	Toplam
Zayıf Dindar (D1)	0	0	4	4
Orta Dindar (D2)	0	16	46	62
Güçlü Dindar (D3)	0	26	314	340
Toplam	0	42	364	406
$\chi^2 = 19,111$ s.d. = 2 P = 7,083E-05				

Daha önce zikredildiği ve Tablo 10' da da görüldüğü üzere araştırmaya katılan 406 kişilik öğrenci grubunun tamamı ele alındığında dindarlık puanı düşük, orta veya yüksek olup ta “zayıf umut” kategorisine giren hiçbir öğrenci mevcut değildir. Dindarlık puanı düşük olup ta “orta umut” kategorisine giren hiçbir öğrenci bulunmazken “güçlü umut” grubuna giren öğrenci sayısı 4’ tür. Dindarlık puanı orta olupta ‘orta umut’ kategorisine giren öğrenci sayısı 16, ‘güçlü umut’ kategorisine giren öğrenci sayısı ise 46’dır. Dindarlık puanı yüksek olup ta “orta umut” grubuna giren öğrenci sayısı 26, “güçlü umut” grubuna giren öğrenci sayısı ise 314’ tür.

Dindarlık (D1,D2,D3) ile Umut (U1,U2,U3) arasında hesaplanan χ^2 değeri 19,111 çıkmıştır. 406 gözlem ve 2 s.d ile χ^2 tablo değeri %95’ e göre 5,99’ dur. χ^2 tablo istatistik, χ^2 hesaplanan istatistik değerden küçük olduğundan (χ^2 tablo < χ^2 hesaplanan) dindarlık ile umut arasında (DT ile UT) anlamlı bir ilişkinin var olduğu gözlenmektedir.

Ayrıca Dindarlık ile Umut (DT ile UT)* arasında hesaplanan korelasyon sonucunda, korelasyon katsayısı 0,2139 çıkmıştır. Bu değer dindarlık ile umut arasında pozitif doğrusal bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Her iki değişkene ait gözlemlerin birlikte değişim oranı ~ % 21 kadardır.

*DT=Dindarlık Toplamı

UT= Umut Toplamı

B. Dindarlık, Cinsiyet, Sosyo-Ekonomik Durum Ve Fakülte Değişkenlerinin Umut Üzerine Etkileri

TABLO 11

	Standart Sapma(s.d)	Serbestlik Derecesi(D.F)	Ortalama Sapma(M.S)	F değeri	P değeri
Dindarlık (D.T)	527,27	1	527,27	11,81	0,001
Cinsiyet (C)	46,31	1	46,31	1,04	0,309
Sosyo-Ekonomik Durum (S.E)	30,97	2	15,49	0,35	0,707
Fakülte/Bölüm (F)	106,94	7	15,28	0,34	0,934
Cinsiyet ile Sosyo-Ekonomik Durum	68,64	2	34,32	0,77	0,464
Cinsiyet ile Fakülte	427,12	7	61,02	1,37	0,218
Sosyo-Ekonomik Durum ile Fakülte	408,43	10	40,84	0,92	0,519
Cinsiyet,Sosyo-Ekonomik Durum Fakülte	143,94	5	28,79	0,65	0,665

Tablo 11' deki varyans analizi sonuçları incelendiğinde dindarlık (D.T) ile umut (U.T) arasında ($P = 0,001 < 0,05$) olduğundan) istatistik bakımdan geçerli sayılabilecek anlamlı bir farklılığın ya da ilişkinin olduğu gözlenmektedir.

Bununla beraber cinsiyetle umut ($P = 0,309 > 0,05$), sosyo-ekonomik durum ile umut ($P = 0,707 > 0,05$), fakülte ile umut arasında ($P = 0,934 > 0,05$) anlamlı bir farklılığın ya da ilişkinin olmadığı gözlenmektedir.

Yine cinsiyet ile sosyo-ekonomik durum ($P = 0,464 > 0,05$), cinsiyet ile fakülte ($P = 0,218 > 0,05$), sosyo-ekonomik durum ile fakülte ($P = 0,519 > 0,05$) değişkenleri ile umut arasında anlamlı bir farklılığın ya da ilişkinin olmadığı gözlenirken, cinsiyet, sosyo-

ekonomik durum ve fakülte olmak üzere açıklayıcı değişkenlerin bir bütün olarak hepsi ile umut arasında ($P = 0,665 > 0,05$ olduğundan) anlamlı bir farklılığın ya da ilişkinin olmadığı görölmektedir.

VI. YORUM VE TARTIŞMA

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen bulgular değerlendirilerek yorumlanacaktır.

1. **HİPOTEZ** : İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin diğer fakülte öğrencilerine nazaran dindarlık seviyelerinin ve buna bağlı olarak ta umut seviyelerinin daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Araştırma amacımıza uygun olarak gerçekleştirilen anketimize İlahiyat Fakültesi öğrencilerinden toplam 158 kişi katılmış olup, bunların genel öğrenci toplamı içerisindeki oranı % 38,9' dur.(Bkz. Tablo 1.a) Dolayısıyla İlahiyat öğrencileri örneklem grubumuzun büyük çoğunluğunu teşkil etmektedir.

Araştırmamızdan 1. hipotezimizi destekler mahiyette bir çok bulguya rastlanmaktadır. Genel olarak ankete katılan gençlerin büyük çoğunluğu daha önceki araştırma sonuçlarına⁷ da paralel olarak Allah inancına sahip olduklarını ifade etmekte (Bkz. Tablo 2.a) ve dine karşı olumlu tavır sergilemektedirler. Yine büyük çoğunluğunun namaz ve oruç gibi dîni ibadetleri yerine getirdikleri tesbit edilmiştir. (Bkz. Tablo 3.a, 3.b)

Bunula beraber İlahiyat öğrencilerinin bu husularda diğer fakülte öğrencilerinden belirgin bir farklılık gösterdikleri tesbit edilmiştir. Tablo 8.h' de de görüleceği üzere İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dindarlık seviyeleri oldukça yüksek çıkmıştır. Çünkü İlahiyat öğrencilerinin tamamının “güçlü dindar” kategorisine girdikleri yâni dindarlık puanlarının yüksek olduğu gözlenmektedir. Diğer fakültelerden dindarlık puanı orta ve düşük olan öğrencilere rastlanırken İlahiyat öğrencilerinden dindarlık seviyeleri “orta” ve “zayıf” olan hiçbir öğrenciye rastlanmamaktadır. Bu durum da İlahiyat öğrencilerinin diğer fakülte öğrencilerine nazaran farklı bir aile ve çevreden gelmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Her şeyden önce İlahiyat öğrencilerinin büyük çoğunluğu İmam Hatip Lise' si mezunu olmakta, lise mezunu olanlar da dindar bir aileden ya da çevreden gelmektedirler.⁸ Bu öğrenciler daha lise yıllarında dîni inanç ve değerleri benimsemektedirler. Lise çağlarında dini eğitime başlayan, dini hayat yaşamaya çalışan ve bunu büyük ölçüde benimseyen, yüksek tahsilinde de bunu geliştiren bu öğrenciler dini

⁷ Bahadır, Abdülkerim, “Ergenlikte Dini Şüphe Ve Tereddütler” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 1994, s: 156; Yüksel, Leman, “Üniversiteli Kız Öğrencilerde Cinsel Ahlak ile Dini İnanç Ve Tutumların İlişkisi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s: 62

⁸ Fırat, Erdoğan, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Problem olarak Değerlendirdikleri Eğitimleriyle İlgili Konular”, D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.VI, İzmir, 1989, S: 19

inanç ve değerler doğrultusunda yaşama ve dini ibadetleri yerine getirme konusunda da diğer öğrencilere göre bir hayli farklılık göstermektedirler. Zira 1993 yılında İlahiyat öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada da bu öğrencilerde, başlangıçtan itibaren almış oldukları dini eğitimin etkisiyle dini ibadetleri yerine getirme oranının son derece yüksek olduğu tesbit edilmiştir.⁹ 1. hipotezimizin bir başka yönden daha doğrulandığı görülmektedir. Dindarlık ile fakülteler arasında hesaplanan varyans analizinde de % 95 güven düzeyinde veriler arasında anlamlı bir farklılığın olduğu gözlenmiştir. Dolayısıyla gerek Tablo 8.h' de görüleceği üzere gerekse fakülte değişkeni ile dindarlık arasında hesaplanan varyans analizi sonucundan anlaşılacağı üzere İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dindarlık seviyesi bakımından diğer fakültelerin öğrencilerinden daha yüksek seviyede bulunduğu gözlenmektedir.

Ayrıca 1. hipotezimizin 2. kısmında İlahiyat öğrencilerinin dindarlık puanlarının yüksek oluşuna bağlı olarak umut seviyelerinin de yüksek olacağı tahmin edilmekte idi. 1. hipotezimizin ikinci kısmının da araştırma sonucunda elde edilen verilerle doğrulanmakta olduğunu söyleyebiliriz.

Örneklem grubumuzu oluşturan gençlerin genel olarak umut seviyelerinin de son derece yüksek olduğu araştırma sonucu elde edilen bulgularda görülmektedir. Tablo 9.a' da görüleceği üzere araştırmaya katılan 406 öğrenciden 364' ünün umut seviyesi son derece yüksek çıkmıştır. Zira bu husus öğrencilerin umutsuzluk ölçeği ile ilgili sorulara verdikleri cevaplardan da açık bir şekilde görülmektedir. Örneğin Tablo 5.a, 5.b, 5.c, 5.d, 5.e' ye bakıldığında öğrencilerin büyük çoğunluğunun geleceğe dair ümitvar oldukları gözlenir. Dolayısıyla öğrencilerin çok az bir kısmının umut puanları düşük, yâni umutsuzluk puanları biraz yüksek olmaktadır. Araştırmamızda tam anlamıyla umutsuz, yâni umutsuzluk puanı son derece yüksek olan (zayıf umut) hiçbir öğrenciye rastlayamadık. Oysa 1994' te yapılan bir araştırmada gelecekte tamamen umutsuz olan gençlerin % 2 ile 11 arasında değişmekte olduğu tesbit edilmiştir.¹⁰

Araştırmamızda genel olarak gençlerin büyük çoğunluğunun “güçlü umut” kategorisine girmiş oldukları tesbit edilmekle beraber İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dindarlık puanlarının yüksek oluşuna paralel olarak umut seviyelerinin de son derece

⁹ Hayta, Akif, Psiko-Sosyal Uyum Ve Dini Pratikler, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 1993, s: 133

¹⁰ Bahadır, a.g.t., s: 186

yüksek olduğu gözlenmiştir. Tablo 8.g' ye bakıldığında görüleceği üzere İlahiyat öğrencilerinin büyük çoğunluğunun “güçlü umut” kategorisine girmiş oldukları gözlenmektedir. Zira toplam olarak 158 kişi olan ve dindarlık puanları son derece yüksek olan İlahiyat öğrencilerinin 148 tanesi “güçlü umut” 10 tanesi de “orta umut” kategorisine girmektedir. İlahiyat öğrencilerinden “zayıf umut” kategorisine giren öğrenci grubunun bulunmayışı ve orta umut kategorisine giren öğrenci sayısının da İlahiyat öğrencilerinin tamamına göre son derece az oluşu 1. hipotezimizin 2. kısmının da doğrulandığını göstermektedir. 158 öğrenciden 10 öğrencinin umut seviyelerinin biraz düşük olmasını da İlahiyat Fakültelerinin geçmişte ve günümüzde maruz kalmış olduğu haksızlıkları göz önünde bulundurduğumuzda anlamak son derece kolay olacaktır.

Bilindiği üzere cumhuriyetle birlikte din eğitimi ve öğretimi çeşitli yöntemlerle askıya alınmıştı. Din eğitimi ve öğretimine konulan yasaklarla ülkede büyük toplumsal rahatsızlıklar ve bilgisizlik meydana gelmiş 1949' a kadar ülkede din eğitimi ve öğretimi yapılan hiçbir kurum ve kuruluş bırakılmamıştı. Çünkü bu tür kurumlara medreselerin devamı gibi bakılıyor ve aleyhte çalışılıyordu. Nihayet 1949' da halkın, dînî ihtiyaçlarının karşılanması için yoğun siyâsi baskı ve isteklerde bulunması ile ilkokullara din dersi konuldu. Bu derslere öğretmen yetiştirmek için de 21 Kasım 1949' da A.Ü' ne bağlı olarak İlahiyat Fakültesi açıldı. Daha sonra bir takım değişikliklerle İlahiyat Fakültelerinin sayıları artarak günümüze kadar gelmiştir.

Ülkemizde din eğitimi ve öğretimi ciddi düşünceler ve plânlar neticesinde değil de halktan gelen yoğun baskı ve isteklerle birlikte pratik zaruretler ve politik endişeler sonunda ele alınmış, bundan dolayı da hâlâ din eğitimi ve öğretimi Milli Eğitim Sistemi içerisinde bir kambur, yama gibi durmakta, devletin yardımı olmaksızın halkın kendi katkılarıyla açılan, Kur'an Kursları, İ. H. Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri karşısında rahatsızlık duyanlar olmaktadır. Kısacası dini eğitim ve öğretim veren İlahiyat Fakülteleri ve bunların öğrencileri uzun yıllar geçmesine rağmen yüksek öğretimde hâlâ genel kabul görmüş sayılmazlar. Devletin günümüze kadar sergilemiş olduğu bir takım olumsuz tavırlar ve haksızlıklar bunda büyük rol oynamaktadır. Günümüzde bile hâlâ İlahiyat Fakülteleri yüksek öğretimde bir fazlalık gibi görülmekte baskıcı ve kontrollü tutum belli ölçülerde

devam ettirilmektedir. Bu durum da başta İlahiyat öğrencilerinin psikolojisini olumsuz yönde etkilemektedir.¹¹

Dindar bir çevrede çocukluk ve gençlik dönemi geçirmiş, bir takım dînî bilgilere ve değerlere sahip olan İlahiyat öğrencileri elbetteki dünya görüşlerini ve hayata bakış açılarını oluştururken sahip oldukları dînî inanç ve değerlerden etkileneceklerdir. Dini inancın ümitvar olma sadedinde telkin ettiği hususlara bağlı olarak dini inançları son derece kuvvetli olan bu öğrencilerin dünyaya, geleceğe dair iyimser bir bakış açısı sergilemeleri beklenir. Ancak yukarıda da açıkladığımız üzere bu kurumların ve kurum öğrencilerinin geçmişten günümüze kadar bir takım haksız uygulamalara maruz kalmaları onların geleceğe dair ümitvar olmalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Daha yakın zamana kadar kız öğrencilerin eğitimdeki eşitlik prensibine rağmen bu fakültelere kontenjanla alınmaları, türban yasağı artı son olarak yeterli düzeyde bilgi ve donanıma sahip ve öğretmenlik formasyon derslerini de alarak mezun olan bu öğrencilerin direk olarak öğretmenliğe atanmayıp, iki yıllık tezsiz mastır şartının getirilmiş olması diğer taraftan öğretmen formasyon derslerini almadan ve öğretmen yetiştiren fakülte mezunu olmadığı halde öğretmenlik görevine atanan kişilerin olması ister istemez İlahiyat öğrencilerinin çeşitli boyutlarda güvensizlik, gerginlik, kaygı ve geleceğe dair umutsuzluk duygusu yaşamalarına neden olmaktadır. Mamafih araştırmamızda İlahiyat öğrencilerinin bunca olumsuzluk ve haksızlıklarla karşı karşıya buldukları halde büyük çoğunluğunun umut seviyeleri bakımından oldukça yüksek bir seviyede olması, dini inancın, dindarlığın, ümitvar olmada, hayata, geleceğe karşı iyimser bir bakış açısı sergilemede ne kadar etkili olduğunun göstergesinden başka bir şey değildir.

2. HİPOTEZ : Dindarlık ile umut arasında pozitif anlamlı bir ilişkinin olduğu tahmin edilmekte, öğrencilerin dindarlık puanlarındaki artışa paralel olarak umutlarında da bir artışın olacağı dolayısıyla umutsuzluklarının son derece düşeceği beklenmektedir.

Tablo 2.a' ya baktığımızda her şeye gücü yeten ve affedici olduğuna inanılan Allah' ın kendileri için güç, güven ve iyimserlik (umut) kaynağı olduğunu ifade eden öğrenci sayısı 348' dir. Bu sayı 406 öğrencinin % 85,7' sini temsil etmektedir. Yine Tablo 4.a' ya bakıldığında "Dua ettiğimde Allah' ın duamı kabul edeceğini umut ederek ferahlarım"

¹¹ Hayta, a g.t., s: 37 - 40

önermesine evet cevabını veren öğrenci sayısı 341' dir. Bu sayı 406 kişilik öğrenci grubunun %84' ünü temsil etmektedir. Bu iki tabloyu (Tablo 2.a, 4.a) bir arada ele aldığımız da öğrencilerin büyük bir bölümünün, dini inanç ve pratiklerin ümitvar olmada büyük etkisi olduğunu yâni dinin umut kaynağı olduğunu kabul ettiklerini söyleyebiliriz.

Dindarlık seviyeleri (güçlü, orta, zayıf dindar) ile umut seviyeleri (güçlü, orta, zayıf umut) arasında hesaplanan ki-kare değerinden dindarlık ile umut arasında anlamlı bir ilişkinin varolduğu gözlenmiştir.(Bkz. Tablo 10)

Ayrıca dindarlık toplamları ile umut toplamları (DT ile UT) arasında hesaplanan korelasyon sonucunda, korelasyon katsayısı 0,2139 çıkmıştır. Bu değer dindarlık ile umut arasında pozitif doğrusal bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla 2. hipotezimiz, dindarlıkla umut arasında hesaplanan gerek ki-kare, gerek korelasyon sonuçlarına göre doğrulanmaktadır. Yâni dindarlık ile umut arasında pozitif anlamlı bir ilişki mevcuttur. Böylece araştırmamızın temel amacını teşkil eden hipotezimiz doğrulanmış olmaktadır.

Çok eski dönemlerden beri olduğu gibi günümüzde de dinin genellikle “anlam” ve umut hakkında mâkul bir kaynak tedarik ettiğini gözlemliyoruz.”¹² İnsan kendisini anladığı günden beri külli kudrete umut ve korku ile bağlanmış, çeşitli şekillerde ona yaklaşmak istemiş, kainattaki, maddi kuvvetlerin zararından korunmayı ve hayatın her türlü acılarına karşı koymayı O' na imanda bulmuştur.

Dinin sağlam bir kişilik kazandırmak, güven duygusu, güçlüklerle mücadele ruhu ve hayata bir anlam, amaç vermek suretiyle kişilerin ümitvar olmalarında son derece etkili olduğu görülmektedir.

Dini inanç, gerek zihniyet gerekse psikolojik ve ahlakî yönden kendi içinde tutarlı, dengeli, bütünleşmiş, sağlam bir kişilik oluşturulmasında son derece etkili olmak suretiyle kişilerin hayata, olaylara, geleceğe karşı ümitvar olmalarında büyük rol oynamaktadır. Nitekim Dr. Henry Link Newyork Psikoloji Araştırmaları Dairesinde 15321 kadın ve erkek üzerinde yaptığı araştırmada bir dine inanan ve mâbedlere devam eden kimselerde şahsiyet

¹² Meadow, Kahoe, a.g.e., s: 228

ve karakter durumunun dine karşı lâkâyet ve mâbedlere devam etmeyen kimselere nazaran daha sağlam ve üstün olduğu sonucuna ulaşmıştır.¹³ Çeşitli psikolojik rahatsızlıklara sebep olan umutsuzluğa yakalanmamak için ve hayata karşı iyimser bir bakış açısına sahip olmak için tek çıkar yol dine sarılmaktır. Din kişilere geçici olmayan bir güven duygusu ve güçlüklerle mücâdele ruhu vermektedir. Erikson' un ifadesiyle din temel güven duygusunun kaynağını oluşturmaktadır.¹⁴ Mü'min kimse Allah'a güvenir. Zor ve sıkıntılı anlarında ilâhi yardımın imdada koşacağına güvenir. Ruhundaki emniyet duygusu hayat mücâdelesinde karşısında ona daha büyük dayanma gücü, azim ve enerji verir. Dolayısıyla inanan insan, Allah' a olan imanı ve itimadı sayesinde inançsızların sık sık içerisine düştükleri umutsuzluk duygusundan uzaktır. Nitekim araştırmamızda örneklem grubumuzu oluşturan 406 öğrenciden 348'i (%85,7) herşeye gücü yeten Allah'ın kendileri için güç, güven ve umut kaynağı olduğunu ifade etmişlerdir.(Bkz. Tablo 2.a) Buradan da Allah'a olan imanın umut üzerinde ne derece etkili olduğu görülmektedir.

Din kişilerin hayatına bir anlam vermek ve gerçek hedefini tayin etmek suretiyle gerek hayatın yapısından kaynaklanan boşluk ve anlamsızlık duygularıyla başetmeyi gerekse hayatta karşılaşılan en kötü tecrübelerin bile bir anlamının olduğunu öğretmek kişilerin ümitvar olmalarında son derece etkili olmaktadır. Tablo 2.a'da görüldüğü üzere örneklem grubumuzu oluşturan 406 öğrenciden 288'i (%70,9) dini inanç ve bilgilerinin hayatın amacını kavramada son derece etkili olduğunu belirtmişlerdir. Buradan da dînî inançların hayatın anlamını kavramada ne kadar etkili oldukları, dolayısıyla ümitvar olmada ne derece büyük rol oynadıkları anlaşılmaktadır.

Günümüzde teknolojik ve bilimsel gelişmelere paralel olarak meydana gelen toplumsal değişimler sonucunda dînî inanç ve değerlerde de bir zayıflama, yozlaşma görülmektedir. Buna bağlı olarak ta umutları son derece zayıflamış veya tamamen yok olmuş olan insanlar çeşitli ruhsal bozukluklara yakalanmaktadırlar. Son yıllarda bir hayli yaygın olarak görülen ruhsal rahatsızlıkların ve sinir hastalıklarının genellikle umudunu ve mânevi desteğini kaybetmiş olan insanlar arasında görüldüğü tesbit edilmiştir. Nitekim umutsuzluğun en önemli sonuçlarından olan intihar olayları üzerinde yapılan araştırmalarda, intihar eden kimselerin % 95' inin imansız, mânen desteğini kaybederek

¹³ Pazarlı, a.g.e., s: 37 - 38

¹⁴ Bkz. Yaparel, a.g.t., s: 25

umutsuzluğa düşmüş olan kimseler oldukları tesbit edilmiştir.¹⁵ Zira Durmuş Tekin 169 intihar vakası üzerinde yaptığı araştırmasında, bunlardan 163'ünde dini inançların oldukça "zayıf", 4'ünde "orta" derecede ve 2'sinde de "kuvvetli" olduğunu tesbit etmiştir.¹⁶ Dolayısıyla dini inanç kişilere manevi destek ve yaşama sevinci yâni umut vermek suretiyle onların umutsuzluğa kapılarak intihar etmelerini engellemektedir.

Dini inancın umut üzerindeki etkisi, toplumdaki dini inanç ve değerlerin zayıflamasından en az etkilenen, hayatlarını dini inanç ve değerler doğrultusunda sürdürmeye çalışan, dînî inanç ve değerler bütün benliklerini sarmış olan İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde bariz bir şekilde görülmektedir. Zira Ek-Tablo 2.a' ya bakıldığında bu öğrencilerin dindarlık seviyelerinin yüksekliğine paralel olarak umut seviyelerinin de ne kadar yüksek olduğu görülmektedir.

3. HİPOTEZ: Dindarlığın diğer faktörlere nazaran (cinsiyet, sosyo-ekonomik durum ve fakülte) öğrencilerin ümitvar olmalarında belirleyici bir faktör olduğu tahmin edilmektedir.

Tablo 11'e bakıldığında hesaplanmış olan varyans analizi sonuçlarında dindarlığın (DT) umut üzerinde son derece etkili olduğu bir kez daha görülmüştür. Ancak diğer faktörler (cinsiyet, sosyo-ekonomik durum, fakülte) açısından olaya bakıldığında; cinsiyetin umut üzerinde etkili olmadığı tespit edilmiştir. Oysa batıda yapılan araştırmalarda cinsiyetin umut üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Linehan ve arkadaşları tarafından 1983' te gerçekleştirilen bir araştırmada kızların erkeklere göre daha yaşamsever yâni ümitvar oldukları tespit edilmiştir.¹⁷ Oysa bizim araştırmamızdan elde edilen bulgular sonucunda cinsiyetin umut üzerinde etkili olmadığı gözlenmektedir. Yâni öğrencilerin cinsiyetleri açısından umut düzeylerinde bir farklılığın olmadığı görülmektedir.

Sosyo-ekonomik durum açısından olaya bakıldığında Tablo 11'de görüldüğü üzere sosyo-ekonomik durumun da umut üzerinde etkili olmadığı görülmektedir. Yâni sosyo-ekonomik durum açısından öğrencilerin umut seviyelerinde herhangi bir farklılığın olmadığı gözlenmektedir. Araştırmamızda elde edilen bu sonuç batıda yapılan araştırma sonuçları ile paralellik arzetmektedir. Zira batıda yapılan araştırmalarda da sosyo-ekonomik durumun

¹⁵ Pazarlı, a.g.e., s: 196

¹⁶ Songar, a.g.e., s. 163

yaşamseverlik yâni umut üzerinde etkili bir faktör olmadığı gözlenmiştir.¹⁸ Fakülte değişkeni açısından olaya bakıldığında yine tablo 11'de görüldüğü üzere hesaplanan varyans analizi sonucunda fakülte değişkenine göre öğrencilerin umut seviyelerinde bir farklılığın olmadığı gözlenmiştir. Oysa İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dindarlık düzeylerine bağlı olarak umut seviyelerinde belirgin bir artış gözlenmekle beraber bu anlamlılık düzeyine ulaşamamıştır.

Yukarıda zikrettiğimiz değişkenler ikiyeşerli olarak (cinsiyet - sosyo-ekonomik durum, cinsiyet – fakülte, sosyo-ekonomik durum – fakülte) ele alındığında bunların yine umut üzerinde bir etkisinin olmadığı gözlenirken, hepsi birlikte ele alındığında hesaplanan varyans analizi sonucunda bunların hepsinin bir bütün olarak ta umut üzerinde etkili olmadığı gözlenmiştir. Dolayısıyla bu durumda 3. hipotezimizde doğrulanmış olmaktadır. Zira dindarlık tek başına umut üzerinde etkili bir faktör iken diğer fakültelerin (cinsiyet, sosyo-ekonomik durum, fakülte) umut üzerinde etkili olmadıkları gözlenmiştir.

¹⁷ Durak Ve Diğerleri, Yaşamı Sürdürme Nedenleri Envanterinin Güvenirliği Ve Geçerliği, Türk Psikolojisi Dergisi, S.30, B.y.y., Aralık, 1993, s: 7 -19

¹⁸ Durak Ve Diğerleri, a.g.m., Türk Psikoloji Dergisi, S.30, Byy., Aralık, 1993, s: 7 - 19

SONUÇ

Umut sadece geleceğe yönelik bir duygu hâli olmayıp aynı zamanda kişiyi ayakta tutan yaşam enerjisidir. Zira bir kişinin ümitvar olması, yaşama karşı iyimser bir bakış açısına sahip olması, onun ruh ve beden sağlığı ile direk olarak ilgili olmaktadır.

Bireyleri ve toplumları ayakta tutan, onların ruhen, bedenen sağlıklı, mutlu olmalarını temin eden ve geleceğe güven ile bakmalarını sağlayan, umut duygusudur. Umutlarını yitirmek suretiyle umutsuzluğun pençesine düşmüş olan kişiler ve onların meydana getirdiği toplumlar felç olmuş demektir. Bu bakımdan ruhen ve bedenen sağlıklı, huzur dolu bir yaşam için; kişilerin üretken, yaratıcı ve faal olabilmeleri için, umut duygularını yitirmemeleri gerekmektedir.

Öte yandan din de insan hayatını her yönden kuşatan ve yönlendiren bir olgudur. Araştırmamız din ve umutsuzluk gibi son derece önemli iki olgu üzerine kurulmuştur. Özetle ifade etmek gerekirse araştırmamız; “Üniversite de okuyan gençlerin dini inanç, ibadet ve dua pratiğini yerine getirme durumlarıyla geleceğe yönelik bir takım olumlu beklentiler içerisinde olmaları yâni ümitvar olmaları arasında bir paralellik mevcut mudur?” problemini ele almaya çalışmıştır. Bununla beraber araştırmamızda, umut ve umutsuzluk daha ziyade ruh sağlığı açısından ele alınarak işlenmeye çalışılmıştır.

Dini inanç, ibadet ve dua pratiği ile umutsuzluk arasındaki ilişki 3 hipotez çerçevesinde toplanmıştır. Elde edilen bulgulara göre 1. hipotezimizin “İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin diğer fakülte öğrencilerine nazaran dindarlık seviyelerinin ve buna bağlı olarak’ ta umut seviyelerinin daha yüksek olduğu tahmininin” doğrulandığını söylemek mümkündür. Zira araştırmamıza katılan 158 İlahiyat Fakültesi öğrencisi örneklem grubumuzun % 38,9’ unu oluşturmaktadır.(Bkz. Tablo 1.a) Söz konusu öğrencilerin tamamının “güçlü dindar” kategorisine girmiş olması yâni dindarlık puanlarının son derece yüksek olduğunun araştırma bulguları sonucunda elde edilen Tablo 8.h’ de görülmesi, ayrıca fakülte değişkeni ile dindarlık arasında hesaplanan varyans analizi sonucunda iki değişken arasında anlamlı bir farklılığın görülmesi 1. hipotezimizin ilk kısmını iki yönden doğrulamaktadır. Yine 1. hipotezimizin ikinci kısmının da büyük ölçüde doğrulandığını söyleyebiliriz. Zira Tablo 8.g’ ye bakıldığında diğer fakülte öğrencilerine nazaran dindarlık puanları son derece yüksek olan İlahiyat öğrencilerinin çok büyük bir kısmının umut

seviyelerinin de aynı şekilde yüksek olduğunu görmekteyiz. Diğer fakülte öğrencilerine nazaran gelecekleri bakımından bir takım engelleme ve olumsuzluklara daha çok maruz kalan bu öğrenciler dini inanç ve değerlerinden aldıkları güçle yaşamı hiçbir zaman bir yük gibi algılamamaktadırlar. Çalışmalarının ve hayatlarının bir anlamı olduğuna ve hayatta karşılaşacakları bir takım güçlüklerle başa çıkacak enerjilerinin var olduğuna inanmaktadırlar. Her ne kadar umut ile fakülte değişkenleri arasındaki varyans analizi sonuçlarındaki farklılık bir anlamlılık derecesine ulaşmamış olsa da, hayatlarına dini inanç ve değerler doğrultusunda yön vermeye çalışan İlahiyat Fakültesi öğrencileri, Allah' a olan inanç ve güvenleri, yerine getirdikleri ibadetleri ve dua pratiği sayesinde geleceklerine umutla bakabilmeleri, yaşama sevincini ve azmini yenileyebilmeleri, yani umut seviyelerindeki yükseklik bakımından diğer fakülte öğrencilerinden biraz farklılık göstermektedirler.

Araştırmamızın temel amacını teşkil eden 2. hipotezimizin de araştırmamızdan elde edilen bulgularla doğrulandığını söyleyebiliriz. “Dindarlık ve umut arasında pozitif anlamlı bir ilişkinin olduğunu dolayısıyla öğrencilerin dindarlık puanlarındaki artışa paralel olarak umut puanlarının da artacağı” şeklindeki 2. hipotezimizin gerek dindarlık ve umut arasında hesaplanan ki-kare sonucunda gerekse hesaplanan korelasyon sonucunda elde edilen bulgularla doğrulandığını söyleyebiliriz.(Bkz. Tablo 10)

Tablo 9.a’ da da görüleceği üzere örneklem grubunu oluşturan 406 öğrencinin 314’ ünü (%77,3) dindarlık seviyeleri yüksek olup ta umut seviyeleri de son derece yüksek olan öğrenciler teşkil etmektedir. Zira hayat felsefesini ve kişiliğini dini inanç ve değerleri baz alarak oluşturan gençler hayatın olumsuzlukları karşısında kolay kolay yıkılmamakta, yaşama sevincini yitirmemekte, hayatın zorlukları ve sıkıntıları karşısında direnme gücünü kendilerinde bulabilmektedirler. Çünkü dini inanç ve değerler insanların hayatına bir amaç ve anlam vermek, sağlam bir kişilik kazandırmak ve geçici olmayan bir güvenlik duygusu vermek suretiyle onların geleceğe umutla bakmalarında hayata karşı iyimser bir bakış açısı sergilemelerinde son derece etkili olmaktadır.

Günümüzde ilim ve teknikte meydana gelen gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan hızlı toplumsal değişimler sonucunda dini inanç ve değerlerde de meydana gelen zayıflamalara, yozlaşmalara rağmen araştırmamızda gençlerin yine de büyük çoğunluğunun dini inanç ve değerlere sahip olduklarını ve kişiliklerini, hayat felsefelerini oluştururken de

bunları baz aldıklarını, dolayısıyla dindarlık seviyelerindeki yüksekliğe paralel olarak umut seviyelerinin de son derece yüksek olduğunu gözlemekteyiz.

Araştırmamızın temel amacını tamamlayıcı mahiyette olan 3. hipotezimizin de doğrulandığını söyleyebiliriz. Zira araştırma sonucu elde edilen bulgulardan cinsiyet, sosyo-ekonomik durum ve fakülte değişkenlerinin gerek teker, teker gerekse birlikte olarak umut üzerinde etkili olmadıkları gözlenmiş, buna rağmen dindarlığın tek başına umut üzerinde son derece etkili olduğu görülmüştür. (Bkz. Tablo 11)

Sonuç olarak diyebiliriz ki, öğrencilerin dini inanç, ibadet ve dua pratiğini yerine getirme durumlarının, geleceğe dair iyimser bir bakış açısına sahip olmaları yâni ümitvar olmaları üzerinde son derece etkili olduğunu söyleyebiliriz. Umut insanlara yaşama sevinci veren ve onları hayata bağlayan son derece önemli bir olgudur. Bu olgunun, ruhsal, fiziksel ve toplumsal içerikten söz etmek mümkün olmakla beraber araştırmamızda daha ziyade ruhsal yönüne ağırlık verilmek suretiyle birbiriyle bağlantılı 3 hipotez çerçevesinde ele alınmaya çalışılmıştır.

Kişiliğin ve hayat felsefesinin oluşturulduğu gençlik çağında, gençlere dini inanç ve değerler doğru ve sağlam bir şekilde benimsetilebilirse, toplumda umutsuzluğun yol açtığı psikolojik rahatsızlıklara hatta buna bağlı olarak meydana gelen intihar olaylarına rastlanmayacaktır. Çünkü yabancı ülkelerde de dini inanç ve değerlere sahip, mâbedlere devam eden yâni dini inançlar doğrultusunda yaşam süren kişilerin, gerek beden gerekse ruh sağlığı açısından son derece sağlıklı, mutlu, huzurlu, yaşama sevinci ile dolu oldukları gözlenmiştir. Dolayısıyla dinin, insanların hayata bakış açıları üzerinde, buna bağlı olarak ta ruh ve beden sağlıkları yönünden son derece etkili bir faktör olduğunu söylemek mümkün olmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

ADLER, Alfred,

- İnsanı Tanıma Sanatı, (Çev: Kamural Şipal), Say Yayınları, İstanbul, 1994
- Yaşamın Anlamı Ve Amacı, (Çev: Kamuran Şipal), Say Yayınları, İstanbul, 1993

AHMED b. Hanbel, (241/855)

- el-Müsned, C. I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982

AKSEKİ, A. Hamdi,

- İslam Dini, Nur Yayınları, Ankara, 1989

ALTINTAŞ, Hayrani,

- Tasavvuf Tarihi, A. Yayınları, Ankara, 1991

ALVEREZ, A.,

- İntihar-Kan Dökücü Tanrı, (Çev: Zuhal Çilsarıkaya), Öteki Yayınevi, Ankara, 1994

ARMANER, Neda,

- Psikopatolojide Dini Belirtiler, Demirbaş Yayınları, Ankara, 1973

ARSLANTÜRK, Zeki,

- Araştırma Metod Ve Teknikleri, M.Ü.İ.F. Yayınları, 2.baskı, İstanbul, 1995

ARVASI, S. Ahmed,

- Kendini Arayan İnsan, Burak Yayınevi, İstanbul, t.s.s.

AVERY, Robert; BEZMEZ, Serap, EDMONDS, Anna G.,

- Redhouse El-Sözlüğü, İngilizce-Türkçe / Türkçe-İngilizce, Redhouse Yayınevi, İstanbul, 1990

BAHADIR, Abdülkerim,

- Ergenlikte Dini Şüphe Ve Tereddütler, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 1994

BALABAN, M. Rahmi,

- Son Asrın İlim Ve Fen Adamlarına Göre İlim-Ahlak-İman, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1975

BİLGİN, Beyza, SELÇUK, Muallâ,

- Din Öğretimi, Akid Yayınları, Ankara, 1991

BİLMEN, Ömer Nasuhi,

- Hukuk-i İslamiyye Ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu, C. I-VIII, Bilmen Basın ve Yayınevi, İstanbul, 1985

BREZINSKI, Zbigniew,

- Kontrolden Çıkmış Dünya, (Çev: Haluk Menemencioglu), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1994

CANAN, İbrahim,

- Kütüb-ü Sitte Hadis Ansiklopedisi, C. I-XVIII, Akçağ Yayınları, Ankara, 1989

CARNEGİE, Dale,

- Üzüntüsüz Yaşamak Sanatı, (Çev: Recep Şükrü Apuhan), Timaş yayınları, İstanbul, 1996

CÜCELOĞLU, Doğan,

- İçimizdeki Çocuk, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993
- Yeniden İnsan İnsana, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993
- İnsan Ve Davranışı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993

CRAIN, William C.,

- "Erikson'un Evreler Kuramı", (Çev: Ali Dönmez), Ergenlik Psikolojisi, (Derl. Bekir Onur), Hacettepe-Taş Kitapçılık, Ankara, 1987

DOĞAN, Mebrûre,

- Dua'nın Psikolojik Ve Psikoterapik Etkileri , (Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi), Bursa, 1997

DURAK, Ayşegül Ve Diğerleri,

- İnsanları Yaşama Bağlayan Nedenler Nelerdir? – Yaşamı Sürdürme Nedenleri Envanterinin (YSNE) Güvenirliliği Ve Geçerliliği, Türk Psikolojisi Dergisi, S.30, B.y.y., Aralık, 1993

EL- BUHARİ, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, (256/870),

- el-Cami'us-Sahih, C.I-VIII, El-Mektebetül İslamiyye, İstanbul, 1979

ELİADE, Mircea,

- Dinin Anlamı Ve Fonksiyonu, (Çev: Mehmet Aydın), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990

ENÇ, Mithat,

- Ruh Sağlığı Bilgisi, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1984

ERAYDIN, Selçuk,

- Tasavvuf Ve Tarikatlar, Marifet Yayınları, İstanbul, 1990

ET-TİRMİZİ, Ebu İsa Muhammed b. İsa, (279/892),

- Sünen'üt-Tirmizi, C.I-V, Dâru İhyâi't-Turâsi'l Arabiyye, Beyrut, 1938(1357)

EZ-ZEBİDİ, Muhammed b. Muhammed al-Murtaza al-Hüseyin al-Zebîdî, (1205/1790)

- Tâcu'l-Arüs, C.I-X, Beyrut, 1306

FAZLUR RAHMAN,

- Ana Konuları İle Kur'an, (Çev: Alpaslan Açıkgenç), Fecr Yayınları, Ankara, 1987

FIRAT, Erdoğan,

- "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Problem Olarak Değerlendirdikleri Eğitimleri İle İlgili Konular" D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.VI, İzmir, 1989

FRANKL, E. Victor,

- İnsanın Anlam Arayışı, (Çev: Selçuk Budak), Öteki Yayınevi, Ankara, 1995

FROMM, Erich,

- Hürriyetten Kaçış, (Çev: Ayda Yörükan), Tur Yayınları, Ankara, 1972
- Sahip Olmak Ya da Olmak, (Çev: Aydın Arıtan), Arıtan Yayınları, İstanbul, 1982
- Kendini Savunan İnsan, (Çev: Necla Arat), Say Yayınları, İstanbul, 1982
- Psikanaliz Ve Din (Çev: Aydın Arıtan) Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1993
- Erdem Ve Mutluluk, (Çev: Ayda Yörükan), İş Bankası Kültür Yayınları, B.y.y., 1995
- Sevgi Ve Şiddetin Kaynağı, (Çev: Selçuk Budak), Öteki Yayınevi, Ankara, 1995
- Umut Devrimi, (Çev: Şemsa Yeğîn), Payel Yayınevi, İstanbul, 1995

GENÇTAN, Engin,

- Çağdaş Yaşam Ve Normal Dışı Davranışlar, Maya Yayınları, Ankara, 1984
- İnsan Olmak, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1992

GAZÂLİ,

- Kimyâ-yı Saadet, (Terc: Mehmet A. Müftüoğlu), Merve Yayınları, İstanbul, 1981
- İhyâ-i Ulum'id-Din, (Terc: Ali Arslan), C.I-VI, Arslan Yayınları, İstanbul, 1993

HAMBLY, Kenneth,

- Özgüven, (Çev: Barış Bıçakçı), Rota Yayınları, İstanbul, 1997

HAYTA, Âkif,

- Psiko-sosyal Uyum Ve Dini Pratikler (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 1993

HORNEY, Karen,

- Ruhsal Çatışmalarımız, (Çev: Selçuk Budak), Öteki Yayınevi, Ankara, 1993
- Nevrozlar Ve İnsan Gelişimi, (Çev: Selçuk Budak), Öteki Yayınevi, Ankara, 1993
- Çağımızın Nevrotik Kişiliği, (Çev: Selçuk Budak), Öteki Yayınevi, Ankara, 1995

HÖKELEKLİ, Hayati,

- Din Psikolojisi, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, Ankara, 1993
- "Ölümlle İlgili Tutumların Dînî Davranışla İlişkisi Üzerine Bir Araştırma", U.Ü.İ.F. Dergisi, S.4, U.Ü. Basımevi, Bursa, 1992

HURLOCK, Elizabeth B.,

- "Ergenlikte Beden Gelişimi", (Çev: Gülseren Günçe), Ergenlik Psikolojisi, (Derl: Bekir Onur), Hacettepe-Taş Kitapçılık, Ankara, 1987

İBN MÂCE, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvini (273-886)

- Sünen, C.I-II, Dâru İhyâi't-Turâsi'l Arabiyye, Lübnan, 1975

İBN MANZUR, Cemâlû'd-Din Muahammed b.Mükerrem b.Manzur al-Afrîkî al-Mısırî, (711/1311),

- Lisânü'l Arab, C.I-XV, Beyrut, 1955

IZUTSU, Toshihiko,

- Kur'an da Allah Ve İnsan, (Çev: Süleyman Ateş), Kevser Yayınları, Ankara, t.s.s.
- Kur'an da Dînî Ve Ahlakî Kavramlar, (Çev: Selahattin Ayaz), Pınar Yayınları, İstanbul, t.s.s.

JERSİLD, Arthur T.,

- Gençlik Psikolojisi (Çev: İbrahim N. Özgür), Gün Yayınları, İstanbul, 1974

JOHNSON, E. Paul,

- Dînî Tecrübe, (Çev: Recep Yaparel), D.E.Ü.İ.F.Dergisi, S.3, İzmir, 1986

JUNG, Carl, Gustav,

- Psikoloji Ve Din, (Çev: Cengiz Şişman), İnsan Yayınları, İstanbul, 1993

KIERKE GAARD, Sören,

- Ölümcül hastalık Umutsuzluk, (Çev: M.Mukadder Yakuopoğlu), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997

KÖKNEL, Özcan,

- Kaygıdan Mutluluğa Kişilik, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1985

KUŞEYRÎ, Abdülkerim,

- Kuşeyrî Risalesi, (Hazırlayan: Süleyman Uludağ), Dergâh yayınları, İstanbul, 1978

KUTUB, Muhammed,

- İslam'a Göre İnsan Psikolojisi, (Çev: Âkif Nuri), Çığır Yayınları, İstanbul, 1977
- İslam Ve Meteryalizm'e Göre İnsan, (Çev: Kemal Sandıkçı, M.Âkif Aydın), Şâmil Yayınevi, İstanbul, t.s.s.

KHARMA, Nayef, Eyre, Anthony,

- Al-Misbâh Students Dictionary English-English Arabic, Mektebetü Lübnan, Longman, Beyrut, 1990

LONGMAN-METRO,

- Active Study Dictionary Of English, Longman Group U.K. Limited, England, 1991

MCKANE, William,

- Al-Ghazali's Book Of Fear And Hope, Tuta Subaegide Pallas. E.J.B., Leiden, E.J.Brill, 1962

MEADOW, Mary Jo, KAHOE, Richard D.;

- Psychology Of Religion- Religion In Individual Lives, Harper-Row, Publishers Newyork, 1984

MEVLÂNA, Celâleddin-i Rumi,

- Fîhi Mafih, (Çev: Meliha Ülker Ambarcıoğlu), M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1990

MUSS, Rolf E.,

- "Ergenlik Psikolojisinde Akımlar", (Çev: Meral Çileli), Ergenlik Psikolojisi, (Derl: Bekir Onur), Hacettepe-Taş Kitapçılık, Ankara, 1987

MÜSLİM, Ebu'l Husayn Müslim b. El-Haccac el-Kuşeyrî, (261/875)

- Sahihi Müslim, C.I-V, Dâru İhyâi't-Turâsi'l Arabiyye, Beyrut, 1954 (1374)

ÖNER, Necati,

- Stress Ve Dini İnanç, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994

ÖZBAYDAR, Belma,

- Din Ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma, Baha Matbaası, İstanbul, 1970

ÖZGÜR, İbrahim N.,

- Ailede Okulda Çocuk Ve Gencin Ruh Sağlığı, Takıloğlu Matbaacılık Ve Ambalaj Sanayii, İstanbul, 1976

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri,

- Kur'an Ve Sünnete Göre Tasavvuf, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, 1993

PAZARLI, Osman,

- Din Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982

PEKER, Hüseyin,

- Din Psikolojisi, Sönmez Matbaa Ve Yayınevi, Samsun, 1993

SEBER, Gülten,

- Beck Umutsuzluk Ölçeğinin Güvenirliği Ve Geçerliği Üzerine Bir Araştırma, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Eskişehir, 1991

SONGAR, Ayhan,

- Çeşitleme, Kubbealtı, Neşriyat, İstanbul, 1981

ŞENTÜRK, Hâbil,

- Psikoloji Açısından Hz. Peygamber'in İbadet Hayatı, Bahar Yayınevi, İzmir, 1985
- Din Psikolojisi, Esra Yayınları, İstanbul, 1997

TOYNBEE, Arnold,

- Tarihçi Açısından Din, (Çev: İbrahim Canan), Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1978

UYSAL, Veysel,

- Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış Ve Şahsiyet Özellikleri, M.Ü.İ.F. Yayınları, İstanbul, 1996

YAPAREL, Recep,

- Yirmi-Kırk Yaşlararası Kişilerde Dini Hayat ile Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1987

YAVUZ, Kerim,

- Çocukta Dini Duygu Ve Düşüncenin Gelişmesi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1987

YAZIR, M.Hamdi,

- Hak Dini Kur'an Dili, C.I-X, Eser Neşriyat Ve Dağıtım, B.y.y., 1979

YÖRÜKOĞLU, Atalay,

- Gençlik Çağı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985

Çocuk Ruh Sağlığı, Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul, 1982

EK TABLOLAR

TABLO 1.a t – Test for Independent Samples of CİNS

Variable (DT)	Number Of Cases	Mean X-M	SD	SE Of Mean
Erkek	196	63,1480	12,253	0,875
Kız	210	59,3238	13,121	0,905

F = 4,406 P = 0,036 < 0,05

TABLO 1.b t – Test for Independent Samples of CİNS

Variable (UT)	Number Of Cases	Mean X-M	SD	SE Of Mean
Erkek	196	50,6224	6,388	0,456
Kız	210	50,1048	7,140	0,493

F = 0,721 P = 0,396 > 0,05

TABLO 1.c Analysis of Variance

Variable DT By Variable SE	D.F	Sum Of Squares	Mean Squares
Between Groups	2	32,0965	16,0482
Within Groups	403	66711,1769	165,5364
Toplam	405	66743,2734	

F = 0,0969 P = 0,9076 > 0,05

DT = Dindarlık Toplamları

UT = Umut Toplamları

TABLO 1.d Analysis of Variance

Variable UT By Variable SE	D.F	Sum Of Squares	Mean Squares
Between Groups	2	71,1685	35,5842
Within Groups	403	18565,7576	46,0689
Toplam	405	18636,9261	

$F = 0,7724$ $P = 0,4626 > 0,05$

TABLO 1.e Analysis of Variance

Variable DT By Variable Fakülte	D.F	Sum Of Squares	Mean Squares
Between Groups	7	26301,5872	3757,3696
Within Groups	398	40441,6862	101,6123
Toplam	405	66743,2734	

$F = 36,9775$ $P = 0,0000 < 0,05$

TABLO 1.f Analysis of Variance

Variable UT By Variable Fakülte	D.F	Sum Of Squares	Mean Squares
Between Groups	7	213,5591	30,5084
Within Groups	398	18423,3670	46,2899
Toplam	405	18636,9261	

$F = 0,6591$ $P = 0,7067 > 0,05$

- SE = Sosyo-Ekonomik Düzey

TABLO 2.a “Öğrencilerin Fakülteleere Göre Dindarlık Ve Umut Seviyelerinin Karşılaştırmalı Dağılımları”

Fakülte/Bölüm	Dindarlık-Umut Seviyeleri	Sayı	%
D.E.Ü.İ.F.	Zayıf Dindar(D.P.D)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Zayıf Dindar(D.P.D)-Orta Umut(U.P.O)	0	0,0
	Zayıf Dindar(D.P.D)-Güçlü Umut(U.P.D)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)-Orta Umut(U.P.O)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)-Güçlü Umut(U.P.D)	0	0,0
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Orta Umut(U.P.O)	10	2,5
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Güçlü Umut(U.P.D)	148	36,5
D.E.Ü.Eğt. F. T.D. Ve Ed. Böl.	Zayıf Dindar(D.P.D)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Zayıf Dindar(D.P.D)-Orta Umut(U.P.O)	0	0,0
	Zayıf Dindar(D.P.D)-Güçlü Umut(U.P.D)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)-Orta Umut(U.P.O)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)-Güçlü Umut(U.P.D)	2	0,5
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Orta Umut(U.P.O)	2	0,5
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Güçlü Umut(U.P.D)	23	5,7
E.Ü.F.E.F. Psik. Böl.	Zayıf Dindar(D.P.D)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Zayıf Dindar(D.P.D)-Orta Umut(U.P.O)	0	0,0
	Zayıf Dindar(D.P.D)-Güçlü Umut(U.P.D)	1	0,2
	Orta Dindar (D.P.O)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)-Orta Umut(U.P.O)	2	0,5
	Orta Dindar (D.P.O)-Güçlü Umut(U.P.D)	9	2,2
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Orta Umut(U.P.O)	1	0,2
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Güçlü Umut(U.P.D)	3	0,7

Tablo 2.a'nın devamı

Faülte/Bölüm	Dindarlık-Umut Seviyeleri	Sayı	%
E.Ü.F.E.F. Mat. Böl.	Zayıf Dindar(D.P.D)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Zayıf Dindar(D.P.D)-Orta Umut(U.P.O)	0	0,0
	Zayıf Dindar(D.P.D)-Güçlü Umut(U.P.D)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)-Orta Umut(U.P.O)	2	0,5
	Orta Dindar (D.P.O)-Güçlü Umut(U.P.D)	3	0,7
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Orta Umut(U.P.O)	2	0,5
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Güçlü Umut(U.P.D)	32	7,9
E.Ü.F.E.F. San. T. Böl.	Zayıf Dindar(D.P.D)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Zayıf Dindar(D.P.D)-Orta Umut(U.P.O)	0	0,0
	Zayıf Dindar(D.P.D)-Güçlü Umut(U.P.D)	2	0,5
	Orta Dindar (D.P.O)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)-Orta Umut(U.P.O)	2	0,5
	Orta Dindar (D.P.O)-Güçlü Umut(U.P.D)	5	1,2
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Orta Umut(U.P.O)	3	0,7
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Güçlü Umut(U.P.D)	8	2,0
E.Ü.F.E.F. Sos. Böl.	Zayıf Dindar(D.P.D)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Zayıf Dindar(D.P.D)-Orta Umut(U.P.O)	0	0,0
	Zayıf Dindar(D.P.D)-Güçlü Umut(U.P.D)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)-Orta Umut(U.P.O)	3	0,7
	Orta Dindar (D.P.O)-Güçlü Umut(U.P.D)	7	1,7
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Orta Umut(U.P.O)	1	0,2
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Güçlü Umut(U.P.D)	20	4,9

Tablo 2.a'nın Devamı

Fakülte/Bölüm	Dindarlık-Umut Seviyeleri	Sayı	%
E.Ü.F.E.F. Tar. Böl.	Zayıf Dindar(D.P.D)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Zayıf Dindar(D.P.D)-Orta Umut(U.P.O)	0	0,0
	Zayıf Dindar(D.P.D)-Güçlü Umut(U.P.D)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)-Orta Umut(U.P.O)	6	1,5
	Orta Dindar (D.P.O)-Güçlü Umut(U.P.D)	10	2,5
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Orta Umut(U.P.O)	2	0,5
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Güçlü Umut(U.P.D)	27	6,7
E.Ü.F.E.F. T.D. Ve Ed. Böl.	Zayıf Dindar(D.P.D)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Zayıf Dindar(D.P.D)-Orta Umut(U.P.O)	0	0,0
	Zayıf Dindar(D.P.D)-Güçlü Umut(U.P.D)	1	0,2
	Orta Dindar (D.P.O)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Orta Dindar (D.P.O)-Orta Umut(U.P.O)	1	0,2
	Orta Dindar (D.P.O)-Güçlü Umut(U.P.D)	10	2,5
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Zayıf Umut(U.P.Y)	0	0,0
	Güçlü Dindar(D.P.Y)-Orta Umut(U.P.O)	5	1,2
Güçlü Dindar(D.P.Y)-Güçlü Umut(U.P.D)	53	13,0	
Toplam		406	100,0

Sayın öğrenci;

Elinizdeki anket formu; belli bazı konularda sizlerin duygu, düşünce ve kanaatleriniz hakkında bilgiler edinmek ve bunları bilimsel çerçevede değerlendirmek amacıyla hazırlanmıştır.

Cevaplarınız hiçbir resmi kurum veya kuruluş tarafından değerlendirilmeyip sadece bilimsel amaçla kullanılacağı için anket formuna **İSMİNİZİ, SOYİSMİNİZİ** yazmanızı istemiyoruz. Çünkü bizleri kimliğiniz değil sadece vereceğiniz cevaplar ilgilendirmektedir.

Ankette yer alan cümleleri dikkatli bir şekilde okuyarak size en uygun olan seçeneği işaretlemeniz gerekmektedir. Vereceğiniz **SAMİMİ VE GERÇEĞE UYGUN** cevaplar; araştırmadan geçerli ve güvenilir sonuçlar elde etmemizde son derece etkili olacaktır. Bu sebeple hiçbir soru atlamaksızın size göre en uygun olan seçeneğin önüne (X) işaretini koyunuz.

Anket formunun doldurulması konusunda gösterdiğiniz sıcak ilgi-yardım ve işbirliğine şimdiden teşekkür eder, derslerinizde başarılar diler, iyi günler temenni ederiz.

Araştırmacı

Nurten ÜNAL

U. Ü. Sosyal Bil. Enstitüsü

Yüksek Lisans Öğrencisi

Araştırmayı Yöneten

Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ

U. Ü. Öğretim Üyesi

Cinsiyetiniz : Kız Erkek
 () ()
 Eğitim Düzeyiniz : Lise III Lise IV Üniversite
 () () ()
 Sosyo-Ekonomik Düzeyiniz : Zengin Orta Halli Ortanın Altı
 () () ()

	<u>Evet</u>	<u>Kararsızım</u>	<u>Hayır</u>
1-) Tabiatla içiçe olmak bende hoş duygular uyandırır.	()	()	()
2-) Geleceğe umut ve coşku ile bakıyorum.	()	()	()
3-) Tabiatdaki her şeyin son derece düzenli olması karşısında Allah'ın kudretine hayranlık duyarım.	()	()	()
4-) İşler kötüye giderken bile her şeyin hep böyle kalmayacağını bilmek beni rahatlatıyor.	()	()	()
5-) Dini inanç ve bilgilerimin, hayatın amacını kavramada etkili olduğunu söyleyebilirim.	()	()	()
6-) Önemli kişilerle birlikte olduğumda, kendimin de önemli birisi olduğunu düşünürüm.	()	()	()
7-) Gelecek yıllarda, hayatımın nasıl olacağını hayal bile edemiyorum.	()	()	()
8-) Hiç namaz kılmıyorum.	()	()	()
9-) İstedğim bir şeyi elde etmek için çaba göstermenin gerçekten yararı yok, nasıl olsa onu elde edemeyeceğim.	()	()	()
10-) Yapmayı en çok istediğim şeyleri, gerçekleştirmek için yeterli zamanım var.	()	()	()
11-) Ölümden sonra yeniden diriliş ve sonsuz bir hayatın olduğu fikri bana saçma geliyor.	()	()	()

	<u>Evet</u>	<u>Kararsızım</u>	<u>Hayır</u>
12-) Dini inançları olmayan insanların da mutlu bir hayat sürebileceklerine inanıyorum.	()	()	()
13-) Kendimle ilgili şeyleri düzeltemediğime göre çabalamayı bıraksam iyi olur.	()	()	()
14-) İslamiyette ibadeti zor ve yorucu buluyorum.	()	()	()
15-) Geleceğe büyük inancım var, her şeyin çok daha güzel olacağını düşünüyorum.	()	()	()
16-) Oruç, insanın aç kalmasından başka bir şey değildir.	()	()	()
17-) Benim için çok önemli konularda, ileride başarılı olacağımı umuyorum.	()	()	()
18-) Dua etmek, insanın acizliğinin göstergesi olduğu için dua etmem.	()	()	()
19-) Dinî inanç ve değerler konusunda şüphe ve tereddüt içindeyim.	()	()	()
20-) Geleceği karanlık görüyorum.	()	()	()
21-) Dinin, akılsızların ve zavallıların sığınağı olan bir saçmalık olduğunu düşünüyorum.	()	()	()
22-) Hayatımı en verimli şekilde yaşayacağımı ve dünya nimetlerinden gereğince yararlanacağımı umuyorum.	()	()	()
23-) İyi kalpli ve doğru olan kimse, namaz kılip oruç tutmasa bile ibadet etmiş sayılır.	()	()	()
24-) Bir şeye kızdığım zaman acısını çıkarmayı sâkinleştiğim zamana bırakırım.	()	()	()
25-) İyi fırsatlar yakalayamıyorum. Gelecekte yakalayacağıma inanmam için de hiç bir neden yok.	()	()	()
26-) Namazlarımı düzenli olarak kılmaya çalışırım.	()	()	()
27-) Gelecek bana bulanık ve belirsiz görünüyor.	()	()	()

	<u>Evet</u>	<u>Kararsızım</u>	<u>Hayır</u>
28-) Her şeye gücü yeten ve affedici olduğuna inandığım Allah, benim için güç, güven ve iyimserlik kaynağıdır.	()	()	()
29-) İnsanlar öldükten sonra Allah'ın huzurunda yaptıklarının hesabını vereceklerdir.	()	()	()
30-) Şimdiye kadar yaşadığım süre içerisinde, işler bir türlü istediğim gibi gitmiyor.	()	()	()
31-) Arzu ettiğim şeyleri elde edemediğime göre bir şeyler istemek aptallık olur.	()	()	()
32-) Ramazan ayının (herhangi bir özür yoksa) tamamında ve mübârek gün ve gecelerde oruç tutarım.	()	()	()
33-) Gerçekten özlediğim şeylere kavuşabileceğimi ummuyorum.	()	()	()
34-) Ara sıra da olsa namaz ibadetini yerine getirmeye çalışıyorum.	()	()	()
35-) "Dua ve ibadet olmasaydı çıldırırdım" sözü bana anlamsız geliyor.	()	()	()
36-) Alışılmışın dışına çıkarak değişiklik ve yenilik yapmaktan hoşlanırım.	()	()	()
37-) Gelecekte gerçek doyuma ulaşmam imkânsız gibi görünüyor.	()	()	()
38-) Âhîret gününe ve öldükten sonra tekrar dirileceğime inanıyor ve bu konuda hiç şüphe duymuyorum.	()	()	()
39-) Dua ettiğimde Allah'ın duamı kabul edeceğini umut ederek ferahlarım.	()	()	()
40-) Benim için gelecek, hoş şeylerden çok tatsızlıklarla dolu görünüyor.	()	()	()
41-) Sadece cuma ve bayram namazlarını kılıyorum.	()	()	()
42-) Ancak sıkıntı ile karşılaştığımda dua ederim.	()	()	()

	<u>Evet</u>	<u>Kararsızım</u>	<u>Hayır</u>
43-) Bir karara varmadan önce bütün avantaj ve dezavantajlarını düşünürüm.	()	()	()
44-) Geleceğe baktığımda şimdikine oranla daha mutlu olacağımı umuyorum.	()	()	()
45-) Orucumu (bir özür yoksa) aksatmadan tutmaya çalışırım.	()	()	()
46-) Kötü günlerden çok iyi günler bekliyorum.	()	()	()
47-) Hz. Muhammed'in son peygamber ve müslümanların önderi, mükemmel bir insan olduğuna kesin inancım vardır.	()	()	()
48-) Ramazanda ara-sıra oruç tutarım.	()	()	()
49-) Geçmiş deneyimlerim beni geleceğe iyi hazırladı.	()	()	()
50-) Çevre bilincine sahip olmak, uygar olmanın gereğidir.	()	()	()

Teşekkür ederiz.